

ТОПИЛДИЕВ ОДИЛЖОН РАХИМЖОНОВИЧ

ЁШЛАР - КЕЛАЖАК БУНЁДКОРЛАРИ

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

Топилдиев Одилжон Рахимжонович

ЁШЛАР – КЕЛАЖАК БУНЁДКОРЛАРИ

**(Ўзбекистоннинг ижтимоий – сиёсий ҳаётида ёшларнинг
тутган ўрни. 1991 – 2008 йй.)**

«Наманган» нашриёти

2013 йил

УДК: 9 (575.1)

Мазкур монографияда Ўзбекистон Республикаси ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг тутган ўрни 1991 йилдан 2008 йилгача таҳлил этилган бўлиб, уларнинг демографик ҳолати, мустақил Ўзбекистонда ёш авлодга қаратилган давлат сиёсати, республикада таълим тизимини тубдан ислох қилиш ва уни янада ривожлантириш имкониятлари, илм-фан ва таълим соҳасидаги ёш кадрлар ҳамда ташаббускор, фидойи, иқтидорли ёшларга қаратилган алоҳида эътибор, ёшларининг ижтимоий фаоллигини оширишда маданият, санъат ва спорт бўйича кўрик танловларнинг ташкил этилганлиги, ёшлар тадбиркорлигини ривожлантиришга оид қонунлар ва давлат дастурларининг кенг амалга оширилиши, мамлакатда ислохотларни амалга оширишда ёшларни қўллаб-қувватловчи асосий ҳаракат “Қамолот” ЁИХнинг жамият ижтимоий-сиёсий ҳаётида тутган ўрни, ёшлар ижтимоий ҳаётидаги ўзгаришларнинг ўзига хос хусусиятлари ва ривожланиш истиқболлари тадқиқ этилган, илмий-назарий хулосалар ва амалий таклифлар ишлаб чиқилган.

Монография олий ўқув юртлари талабалари, магистрант, аспирант ва тадқиқотчилари ҳамда ёшлар муаммоларини ўрганувчилар ва шу соҳа билан қизиқувчиларга мўлжалланган.

Маъсул муҳаррир:

т.ф.д., проф. Р.Х. Муртазаева

Тақризчилар

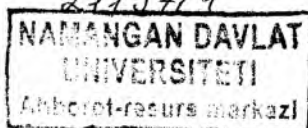
т.ф.д., проф. А.Н. Расулов

т.ф.д., проф. Б.Ж. Эшов

Наманган Давлат университети Илмий-техникавий кенгашининг 2012 йил 26 майдаги 5-сонли мажлиси қарори билан нашрга тавсия этилган.

НГ $\frac{114-3545.25-1576790}{1115-(2.5)-(04)}$ 2013

ISBN 978-9943-4057-6-9

© Топилдиев О.Р. 2013 йил

© “Наманган” нашриёти,

КИРИШ

Юксак маънавиятли, дунёқараши кенг камровли, билимли баркамол авлодни тарбиялаш бугунги кундаги долзарб масалалар қаторига киради. Жамият тараққиётининг ҳозирги босқичида шахсни ҳар томонлама камолга етказиш ва ривожлантириш энг муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Айнан шунинг учун ҳам мустақиллик йилларида Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг ёшлар камолотини таъминлашга қаратилган кенг камровли давлат сиёсати туфайли Ўзбекистонда баркамол авлод шаклланиши масаласига эътибор қаратилди.

Ўзбекистон Республикасида мустақилликнинг дастлабки кунларидан бошлаб ёшларга нисбатан алоҳида ғамхўрлик кўрсатилиб, уларга оид давлат сиёсати изчил равишда амалий ҳаётга татбиқ этиб келинмоқда. Бу сиёсатнинг мазмун-моҳияти, асосий йўналишлари, ёшларга бериладиган ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва ҳуқуқий қафолатлар Ўзбекистон Республикасининг 1991 йил 20 ноябрдаги “Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги қонунда (қонун 1992 йил 1 январдан бошлаб қучга кирган) белгилаб қўйилган¹. Қонунга кўра, ёшларга оид сиёсат Ўзбекистон Республикаси давлат фаолиятининг устувор йўналиши бўлиб, унинг мақсади ёшларнинг ижтимоий шаклланиши ва камол топиши, ижодий иқтидорини тўлатўқис рўёбга чиқиши учун ижтимоий, иқтисодий, ҳуқуқий, ташкилий жиҳатдан шарт-шароит яратиш ҳамда уларни қафолатлашдан иборатдир. Бу қонуннинг қабул қилиниши ўсиб келаётган ёш баркамол авлодни тарбиялаш юзасидан “Таълим тўғри-сида”ги қонунни, “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”ни, “Мақтаб таълимини ривожлантиришнинг умуммиллий дастури” каби бир қатор ҳужжатларнинг ишлаб чиқилишида пойдевор сифатида хизмат қилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримов таъкидлаганидек, “Биз фарзандларимизнинг нафақат жисмоний ва маънавий соғлом ўсиши, балки уларнинг энг замонавий интеллектуал билимларга эга бўлган, уйғун ривожланган инсонлар бўлиб, ХХI аср талабларига тўлиқ жавоб берадиган баркамол авлод бўлиб вояга етиши учун зарур барча имконият ва шароитларни яратишни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйганмиз”². Шу нуқтаи назардан Ўзбекистонда 1991–2008 йиллардаги ислохотлар, жамият ҳаётининг барча жабҳаларини модернизациялаш ва янгилаш масаласи, мамлакатда ёшларнинг аҳоли таркибидаги салмоғи 64 фоизни³ ташкил этишини эътиборга олинган ҳолда амалга оширилди.

¹ “Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги Қонун 1991 йил, 20 ноябрь // Халқ сўзи, 1992, 8 январь.

² Каримов И.А. Асосий вазифамиз – Ватанамиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010. – Б. 74–75.

³ Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодий тириктини барқарор ривожлантириш йўлида. – 16-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – Б. 163.

Юқоридаги мулоҳаза Ўзбекистон ёшлар давлати эканлигини яна бир қарра тасдиқлайди.

Ёшларнинг билим олиши, таълим-тарбияси, касбий тайёргарлиги масалалари Ўзбекистонда ҳуқуқий демократик давлат қуриш, фуқаролик жамиятини шакллантириш жараёнида муҳим аҳамият касб этади. Шу боис, ҳам мазкур жараёнларни замонавий талаблар асосида тадқиқ этиш, воқеъликнинг тарихийлик жихатини ёритиб бериш долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Мустақиллик йиллари Ўзбекистон ёшлари ҳаётида ҳам туб бурилиш ясади. Шу даврда ёш авлод таълим-тарбияси ва бошқа масалаларга бағишланган қонун, давлат дастурлари қабул қилинди ҳамда уларга алоҳида эътибор берилди. Барқамол авлодни тарбиялаш учун “Қамолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати шаклланди ва у республика ёшларини бирлаштириб, кенг қамровли фаолият олиб бормоқда. Шу билан бирга, иқтидорли ёшларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг истеъдодини рўёбга чиқариш учун кенг имкониятлар яратиб бераётган “Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми”, “Соғлом авлод учун”, “Сен ёлғиз эмассан”, “Истеъдод” жамғармалари фаолияти ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлди. Ўзбекистон ёшларининг ижтимоий-сиёсий ҳаёти, уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашга қаратилган давлат сиёсатини тадқиқ этишга алоҳида эътибор беришни тақозо этмоқда. Чунки, мамлакатдаги ўзига хос ижтимоий-сиёсий муносабатларни шакллантиришда ёшлар асосий етакчи қуч бўлмоқда. Шунинг учун ҳам Ўзбекистонда ёшлар-нинг ижтимоий-сиёсий ҳаёти, республика ёшларининг интилишлари, муаммолари ҳамда Ўзбекистонда ислохотларни амалга оширишда уларнинг иштирокини ёритиш масаласи долзарблик жихатини кўрсатиб беради. Айнан шунинг учун ҳам, Ўзбекистон Республикасида ёш авлоднинг ижтимоий, сиёсий, маънавий соҳадаги ислохотларни амалга оширишда тутган ўрни масаласини аниқ тарихий фактлар асосида ёритиб бериш долзарб масала ҳисобланади.

Монографияда 1991 йилдан 2008 йилгача бўлган давр таҳлил этилган бўлиб, айнан мана шу давр оралиғида Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг ўрни юксалиб, миллий ўзликни англаш, инсон ҳуқуқларини қарор топтириш, демократия ва ҳуқуқнинг ривожланиши, мамлакат ҳаётида ёшлар фаоллигининг ошиши учун эътибор янада кучайди.

Ўзбекистонда фаолият олиб бораётган ижтимоий-гуманитар фанлар вакиллари сиёсатшунос, ҳуқуқшунос, фалсафа, педагогика, иқтисод, социология, тарих ва бошқа гуманитар фан вакилларининг ёшлар масаласига оид кенг қамровли тадқиқотларни олиб боришда хизматлари

катга бўлди. Бу ўринда мавзуни тадқиқ этишда адабиётларни уч гуруҳга бўлиб ўрганиш мақсадга мувофиқдир.

Биринчи гуруҳга мустақиллик йилларида мавзуга оид масаланинг тарихий жиҳатлари тадқиқот объекти сифатида таҳлил этилган илмий тадқиқотлар киритилган. Ўзбекистонда мустақиллик йилларида ўрта-махсус таълим ва мутахассис кадрлар тайёрлашни ривожлантириш, sanoatни ривожлантиришда ишчи ёшлар, кишлок хўжалигини ривожлантиришда ёшларнинг иштироки масалаларини муайян бир жиҳатларини тадқиқотчи-лардан А.Р. Ҳакимов, С.У. Сулаймонова, Р.Н. Толипов, И.Ю. Иноятов, А.С. Татибоев, Р.Б. Сиддиқов кабилар тарих фани нуктаи-назаридан таҳлил қилганлар¹. Шу билан бирга, Д. Фуломова, Р.Ҳ. Муртазаева, О. Ата-Мирзаев, В. Гентшке, Д. Бобожонова, А. Маврулов, Т. Маҳмудов, Д. Раҳимова, И.С. Саифназаров, Э.Э. Каримов, Х. Самибоев, Х. Тожибоева каби олимларнинг илмий ишлари ёшларда тарихий хотиранинг ривожига, сиёсий, маънавий, маърифий омиллар таъсири, демографик ҳолати масалаларини ўрганишда илмий-назарий асос бўлиб хизмат қилмоқда².

Бироқ, мазкур гуруҳга киритилган адабиётлар мустақиллик даврида ёшлар таълим-тарбияси масаласига эътиборни қаратганига қарамай, уларда келтирилган материалларни ўрганиш ва таҳлил қилиш давомида Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг тутган ўрни масаласи тўла ёритилмаганини кузатиш мумкин.

¹ Ҳакимов А.Р. Ўзбекистон sanoatни ривожлантиришда ишчи ёшлар. Тарих фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎзР ФА Тарих институти, 1993. –164 б.; Сулаймонова С.У. Ўзбекистон кишлок хўжалигини ривожлан-тиришда ёшларнинг иштироки. Тарих фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎзМУ, 1994. –165 б.; Толипов Р.Н. Ўзбекистонда ўрта-махсус таълим ва кадрлар тайёрлашни ривожлантириш ва такомиллаштириш: тажриба ва муаммолар. Тарих фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎзМУ, 1994. – 168 б.; Иноятов И.Ю. Из истории развития многонациональной школы в Узбекистане: опыт и проблемы (1980–1990 гг.). дисс. ...канд. ист. наук. – Ташкент: ТашГУ, 1995. – 162 с.; Татибоев А.С. Историография участия молодежи Узбекистана в экономическом развитии республики 60-е-80-е годы XX века. дисс. ...канд. ист. наук. – Ташкент: ТашГУ, 1996. – 155 с.; Сиддиқов Р.Б. Совет тоталитаризми ва мустақиллик давларида ўрта махсус касб-хунар таълими. Тарих фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎзМУ, 2003. – 170 б.

² Фуломова Д. Тарихий хотира ва ёшлар // *Fidokor*. – Тошкент, 2001. 18 октябрь.; Гулямова Д. Об изучении исторического сознания студенческой молодежи на современном этапе // *Ўзбекистон тарихи* – Тошкент, 2001. – №4. – Б. 48–55.; Ата-Мирзаев О., Гентшке В., Муртазаева Р. *Ўзбекистон многонациональный: историко – демографический аспект*. – Ташкент: Абу Али Ибн Сино, 1998. – 160 с.; Ата-Мирзаев О., Гентшке В., Муртазаева Р. *Историко-демографические очерки урбанизации Узбекистана*. – Ташкент: Университет, 2002. –125 с.; Бобожонова Д.Б. *Ўзбекистонда демографик жараёнлар ва уларнинг хусусияти*. – Тошкент: Фан, 1995. – 94 б.; Маврулов А. *Маънавий баркамол инсон тарбияси*. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – 80 б.; Маҳмудов Т. *Мустақиллик ва маънавий*. – Тошкент: Шарқ, 2001. – 124 б.; Саифназаров И.С. *Иқтисодий ва маънавий манфаатлар уйғунлиги ва баркамол инсон тарбияси*. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2002. – 166 б.; Тожибоева Х. “Ватан тарихи”ни ўқитиш жараёнида талабаларни маънавий тарбиялаш воситалари. // *Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари*. – Тошкент, 2001. – №2 – Б. 34.; Муртазаева Р. *Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва бағрикенглик*. – Тошкент: Университет, 2007. – 184 б.

Иккинчи гуруҳга масаланинг турли хил жиҳатларини таҳлил қилган ижтимоий-гуманитар соҳа вакиллари тадқиқотлари киритилган. Жумладан, жамиятдаги кенг миқёсли ўзгаришлар иқтисодий, ижтимоий, маънавий ва мафкуравий ислохотлар жараёнида ёшлар фаоллигини ошириш, ёшлар онгига миллий истиқлол ғоясини сингдиришда маданий мероснинг ўрни, ёшларни ижтимоий ҳаётида кечаётган ўзгаришларга эътибор қаратган тадқиқотчилар М. Маматов, М.М. Йўлдошев, О.М. Ғайбуллаев, Т.Х. Қурбонов, Н.З. Сайдалиева, Г.Ж. Туленова, Д.Б. Раҳимова, З. Қодирова, Э.Х. Бабамуратов, Т. Қурбонов, Ш. Гаюпова, Х. Шайхова, Г. Тиллаева қабилар масалани фалсафий жиҳатдан таҳлил қилган¹.

Ёшларнинг ижтимоийлашуви, уларнинг бандлик масаласи ҳамда жамият ижтимоий-сиёсий ва маънавий ҳаётдаги муносабатлари каби масалаларга С.А. Жўраев, Б.Х. Жўраев, Л.Х. Тангриев, Ш.А. Эрматов, Д. Бўронова қабилар ўз тадқиқотларида алоҳида эътибор бериб сиёсат-шунослик нуқтан-назаридан таҳлил қилганлар².

¹ Маматов М. Қишлоқ ёшларининг маънавиятини шакллантириш, унга миллий ва диний кадриятларнинг таъсири. Фалсафа фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎзМУ, 1998. – 141 б.; Йўлдошев М.М. Мустақил Ўзбекистон Республикаси ёшларини тарбиялаш жараёнида хулқ-одоб маданияти ва сиёсий маданиятини шакллантириш муаммолари. Фалсафа фан. докт. дисс. ... – Тошкент: ЎЗРФА фалсафа ва ҳуқуқ институти, 1998. – 260 б.; Ғайбуллаев О.М. Ўзбекистон мустақиллиги шароитида ёшлар эстетик тафаккурининг ривожланиш масалалари. Фалсафа фан. номз. дисс. ... – Самарканд: Самарканд Давлат университети, 2005. – 159 б.; Қурбонов Т.Х. Ёшларда миллий гуруҳнинг шаклланишида маданий мероснинг роли. Фалсафа фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎзМУ, 2005. – 139 б.; Сайдалиева Н.З. Ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлашнинг ижтимоий-фалсафий муаммолари. Фалсафа фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎзМУ, 2005. – 165 б.; Туленова Г.Ж. Ёшлар ижтимоий фаоллигини оширишда маънавий омилнинг роли. Фалсафа фан. док. дисс. ... – Тошкент: ЎзМУ, 2006. – 317 б.; Раҳимова Д.Б. Ўзбекистонда талаба ёшларни ижтимоий ҳимоя қилиш масалалари (ижтимоий-фалсафий таҳлил). Фалсафа фан. номз. дисс. ... – Самарканд: Самарканд Давлат университети, 2008. – 162 б.; Бабамуратов Э. Духовное обновление общества и изменение психологии молодежи Узбекистана (социально-философский анализ) Автореф. дисс. ... докт. филос. наук. – Ташкент: ЎЗРФА Фалсафа ва ҳуқуқ институти, 1997. – 28 б.; Қодирова З.Р. Проблемы повышения социальной активности молодежи Узбекистана в условиях всестороннего реформирования общества. Автореф. дисс. ... док. филос. наук. – Ташкент: ЎЗРФА Фалсафа ва ҳуқуқ институти, 2000. – 36 с.; Қурбонов Т. Ёшлар онгига миллий истиқлол ғоясини сингдиришда маданий мероснинг ўрни. Фалсафа фан. номз. дисс. ... автореферати. – Тошкент: ЎзМУ, 2005. – 28 б.; Гаюпова Ш., Калонов К., Исмаилова Р. Ўзбекистон ёшларида дунёқараш уйғунлигининг шаклланиши муаммолари. – Тошкент: Тошкент ислом университети, 2004. – 112 б.; Шайхова Х., Тиллаева Г. Соғлом турмуш тарзи ва ёшлар камолоти. – Тошкент: Фалсафа ва ҳуқуқ, 2008. – 60 б.; Тиллаева Г. Ижтимоий ҳимоя – долзарб масала. // Фалсафа ва ҳуқуқ. – Тошкент, 2007. – №2 – Б. 30.

² Жўраев С.А. Ўзбекистон Республикасининг ўтиш даврида шаклланидиган давлат ёшлар сиёсатининг ўзига хос хусусиятлари. Политология фан. док. дисс. ... – Тошкент: Тошкент Давлат шарқшунослик институти, 1994. – 279 б.; Жўраев Б.Х. Ўзбекистонда жамиятни демократиялашуви жараёнида ёшлар сиёсий фаоллиги муаммоси. Сиёсий фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎЗР Президенти ҳузуридаги ДЖҚА, 2004. – 149 б.; Тангриев Л.Х. Ёшлар сиёсат субъекти: бандлик муаммоси. Сиёсий фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎЗР Президенти ҳузуридаги ДЖҚА, 2001. – 145 б.; Эрматов Ш.А. Ўзбекистонда қишлоқ ёшларининг сиёсий жараёнларда иштироки: ютуқлар, муаммолар ва ечимлар. сиёсий фан. номз. дисс. – Тошкент: ЎЗР Президенти ҳузуридаги ДЖҚА, 2007. – 150 б.; Бўронова Д. Ёшларга оид давлат сиёсати динамикаси ва муаммолари (Ўзбекистон мисолида): сиёсий фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎЗР Президенти ҳузуридаги ДЖҚА, 2009. – 172 б.

Ёшларни ижтимоий ҳаётда тутган ўрни, ёшлар ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш масалаларини Э.М.Абзалов, Р.Э. Турдибоева, Ё. Д.Джамбакиев, М. Тўляганова каби тадқиқотчилар ҳуқуқшунослик нуқтаи-назардан ўрганган¹ бўлсалар, ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш, ёшлар онгида миллий истиқлол ғоясини шакллантиришнинг педагогик асосларини ва ижтимоий фаолликни маънавий асосларини тадқиқотчилардан Қ.Куранбоев, А.Д.Реджабоев, Б.Ш.Мирзалимов ва бошқалар педагогика фани нуқтаи-назардан таҳлил қилганлар².

Шу билан бирга, ҳозирги бозор иқтисодиёти муносабатлари шароитида ёшларнинг меҳнат фаоллигини ошириш муаммоларини иқтисодий жиҳатларини тадқиқотчи И.М. Ҳасанова таҳлил қилган³ бўлса, тадқиқотчи Н. Хасанов мустақиллик йилларида ёшларни ҳуқуқий маданиятини шакллантириш жараёнларини социологик нуқтаи назардан ёритиб берган⁴. Лекин, мазкур тадқиқотларда Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг тутган ўрни тўлақонли ёритишга эришилмаган, айрим манбаларда эса бу масала, умуман четлаб ўтилган.

Учинчи гуруҳга хорижлик тадқиқотчилар томонидан ёшларни ўзига хос ижтимоий қатлам сифатидаги ва улар муаммолари билан боғлиқ илмий тадқиқотлар киритилган. Бундай тадқиқотлар ХХ аср бошидан бошлаб Германия, АҚШ, Англия, Франция, Россия каби мамлакатларда фаол олиб борилган.

Хусусан, ХХ асрнинг 20-йилларида ёшларнинг муаммолари илк бор илмий асосда К. Мангеймнинг “Авлодлар муаммоси” асарида ўрганилган бўлса, ёшларни ўзига хос ижтимоий қатлам ҳамда ёшлар муаммоларини мустақил йўналиш сифатида таҳлил қилган тадқиқотчилардан

¹ Абзалов Э.М. Ёшларнинг ҳуқуқий маданиятини шакллантириш муаммолари. Юридик фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎЗР ИИВ Академия, 2000. – 153 б.; Турдибоева Р.Э. Талаба ёшларда ҳуқуқий маданиятни шакллантириш муаммолари. Юридик фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎЗР ФА фалсафа ва ҳуқуқ институти, 2000. – 185 б.; Джамбакиев Б. Ёшларга оид давлат сиёсатининг ҳуқуқий асосларини такомиллаштиришнинг айрим масалалари // Фалсафа ва ҳуқуқ. – Тошкент, 2007. – №2 – Б. 57–58.; Тўляганова М. Ҳуқуқий фуқаролик жамиятида талаба ёшларни тарбиялаш масалалари. // Ўзбекистонда фалсафа ва ҳуқуқ фанлари ривожининг истиқболи. – Тошкент, 2007. – Б. 94.

² Куранбоев К. Педагогические основы развития духовной и социальной активности студентов. Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Ташкент: Қ. Ниёзий номли педагогика илмий тадқиқот институти, 2000. – 28 б.; Реджабоев А.Д. Ёшларни миллий истиқлол ғояси асосида ҳарбий ватанпарварлик руҳида тарбиялаш (Ўзбекистон Республикаси Президенти, Республика Қуролли Кучлари Олий Бош қўмондони, академик Каримов И.А. асарларида илгари сурилган ҳарбий ватанпарварлик ғоялари асосида). Пед. фан. номз.дисс. ... – Тошкент: ЎЗР ИИВ Тошкент Олий Ҳарбий Техника билим юрти, 2004. – 201 б.; Мирзалимов Б.Ш. Ёшлар онгида миллий истиқлол ғоясини шакллантиришнинг педагогик асослари (“Қамолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати фаолияти мисолида). Пед. фан. номз. дисс. ... – Тошкент: Қ. Ниёзий номли педагогика илмий тадқиқот институти, 2005. – 158 б.

³ Ҳасанова И.М. Бозор муносабатлари шароитида ёшларнинг меҳнат фаоллигини ошириш муаммолари: иқтисод фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎЗР ФА Иқтисодиёт институти, 2002. – 166 б.

⁴ Хасанов Н. Истиқлол даврида ёшлар ҳуқуқий маданиятини шакллантириш жараёнларининг социологик таҳлили. Социология фан. номз. дисс. ... авт. – Тошкент: ЎЗР Президенти ҳузуридаги ДЖКА, 2007. – 28 б.

яна бири Маргарет Мид ҳисобланади. Тадқиқотчи И.С. Кон ёшлар масаласининг илмий-назарий жиҳатларини ёритишга алоҳида эътибор қаратди. Кейинги йилларда С.Н. Иконникова, П.И. Бабочкин, А.Д. Плотников С.А. Быков, Ю. Зубок, А.И. Ковалёва, В.А. Луков, В.В. Павловский каби тадқиқотчилар томонидан ёшлар социологияси, уларнинг эстетик қарашлари ва мафқуралари, ёшларга оид давлат сиёсати, ёш оилалар муаммолари, ёшлар наркоманияси, ёшларни жамият ижтимоий фаолиятига жалб этиш каби масалалар чуқур тадқиқ этилган¹.

Ҳозирги кунда ёшлар масаласининг турли қирралари ва жиҳатларини ўзига мужассам қилган “Ювентология”² фани ривожланиб бормокда.

Мазкур гуруҳга мансуб адабиётларни ўрганиш ва таҳлил қилиш давомида Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг тутган ўрни масаласи ўрганилмаганини кузатиш мумкин. Ушбу тадқиқотлар мазкур мавзуни ёритишда назарий жиҳатдан ёрдам беради. Бирок ўрганилаётган мавзуга оид барча адабиётлар таҳлили Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг тутган ўрни (1991–2008 йй.) масалалари мустақил тадқиқот объекти сифатида тарихийлик нуқтаи назардан ўрганилмаганини кўрсатади.

Ушбу монографияда мустақиллик даврини ўзида ифода этган тарихий адабиётлар, архив ҳужжатлари ва матбуот нашрлари, статистик маълумот-ларининг умумлашган таҳлили натижасида қуйидаги янгиликлар илмий муомалага киритилган:

– манбалар, илмий адабиётлар ва статистик маълумотларни қиёсий таҳлил этиш орқали Ўзбекистон ёшларининг ижтимоий-демографик ҳолати ёритиб берилган ва мустақил Ўзбекистонда ёш авлодга қаратилган давлат сиёсати таҳлил этилган;

– “Қамолот” ёшлар ижтимоий ҳаракатининг ёшларга нисбатан ўзига хос фаолияти аниқ илмий далилларга таянган ҳолда ўрганилган ҳамда илм-фан ва таълим соҳасида ёш кадрлар масаласидаги амалий

¹ Мангейм К. Проблема поколений. – Москва: Новое литературное обозрение, 1928. – 300 с.; Margaret Mead. People and places. Florida: Bertain Books, 1959. – 190 p.; Margaret Mead. Continuities in Cultural Evolution. – New York, 1964. – 240 p.; Margaret Mead. Culture and Commitment. – New York, 1970. – 238 p.; Кон И.С. Социология молодежи. Краткий словарь по социологии. – М.: Политгиздат, 1967. – С. 22-51.; Иконникова С.Н. Молодежь: социологический и социально-психологический анализ. – Л.: ЛГУ, 1974. – 53 с.; Ковалёва А.И., Луков В.А. Социология молодежи: теоретические вопросы. – М.: Социум, 1999. – 98 с.; Быков С.А. Наркомания среди молодежи как показатель дезадаптированности. // Социс, 2000. – № 4 – С. 45–47.; Зубок Ю.А. Молодежь в общественном воспроизводстве, проблемы и перспективы. – М., 2000. – 122 с.; Павловский В.В. Ювентология: проект интегративной науки о молодежи. – М.: Академический проект. 2001. – 136 с.; Бабочкин П.И., Плотников А.Д. Положение молодой семьи в Российской Федерации. – М., 2002. – 156 с.; <http://www.regioncentre.ru/obzor28/>

² Скворцова М.Б. Ювентологические конференции // Регион: Политика. Экономика. Социология. СПб., 1999. – №5–6. www.regioncentre.ru/obzor28/.

ишларнинг самарадорлигини янада оширишга қаратилган давлат сиёсати ёритилган;

– Ўзбекистон маданияти, санъати ва спортининг ривожланишида ёшларнинг қўшган ҳиссаси илмий жиҳатдан очиб берилган;

– мамлакатдаги ижтимоий-иқтисодий ислоҳотлар мазмунидан келиб чиққан ҳолда Ўзбекистон ёшларининг тадбиркорлик фаолиятидаги ижобий ўзгаришлар тадқиқ этилган;

– ёшлар ижтимоий ҳаётидаги ўзгаришларнинг ўзига хос хусусиятлари таҳлил этилган ҳамда кучли ижтимоий сиёсат асосида давлат томонидан ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш масаласида олиб борилган амалий ишлар ёритиб берилган;

– Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг иштирокини такомиллаштириш йўналишлари ва истикболларига оид масалалар тадқиқ этилган.

1. БОБ. МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИДА ЎЗБЕКИСТОН ЁШЛАРИНИНГ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ АҲВОЛИ

1.1.

1.2. Ўзбекистоннинг ижтимоий-демографик ҳолати

Ўзбекистонда замонавий демографик вазиятнинг характерли кирраларидан бири, меҳнатга лаёқатли аҳолининг мутлоқ юкори даражада ўсиши бўлиб, бу унинг бандлигини таъминлаш муаммосини оширади. Ўзбекистон Республикаси ўзининг демографик ҳолати бўйича ўзига хос жиҳатга эга. Ўрта Осиёда Ўзбекистон аҳолиси энг зич жойлашган мамлакат бўлиб, унинг 36 фоиз аҳолиси шаҳарларда ва 64 фоиз аҳолиси қишлоқларда истиқомат қилади. Аҳолининг 39 фоизини меҳнатга лаёқатли давргача ёшдагилар, 54 фоизини меҳнатга лаёқатли ва 7 фоизини меҳнатга лаёқатли ёшдан катта ёшдагилар ташкил этади. Аҳоли сони 1991 йилда 20857,0 млн., 1995 йилда 22684,0 млн., 2000 йилда 24650,4 млн., 2005 йилда 26167,0 млн. киши бўлган бўлса, 2008 йилга келиб 27302,7 млн. киши бўлган ҳолда, 7 ёшдан 30 ёшгача бўлган ёшлар 13417656 нафарни ташкил қилди (1.1.илова)¹.

Ўзбекистон Республикаси аҳолиси 2008 йилда 27302700 кишини ташкил этган бўлса, шундан хотин-қизлар сони 13732064 кишини ташкил қилди. Аҳолининг 1 дан 30 ёшгача бўлган ёшлари сони 17080000 минг нафар бўлиб, шундан қарийб 9 млн. нафарини хотин-қизлар ташкил этди. Ёшларнинг 6 миллиондан ортиғи шаҳарларда, 11 миллионга яқини эса қишлоқларда истиқомат қилади². 2011 йилга келиб Ўзбекистон Республикаси аҳолиси 28,5 миллион кишини³ ташкил қилаётгани ва ёшлар асосий куч экани муҳим аҳамият касб этмоқда.

Бу ўринда Президент И.А. Каримовнинг қуйидаги фикрларини таъкидлаш ўринлидир “Маълумки, бугунги кунда мамлакатимизда 18 ёшгача бўлган ёшлар 10 миллион 360 минг нафарни ёки умумий аҳолининг тахминан 40 фоизини, 30 ёшгача бўлганлар эса 17 миллион 80 минг нафарни ёки умумий аҳолининг 64 фоизини ташкил этади. Ўз-ўзидан аёнки аҳолининг аксарият қисмини ташкил этадиган ёшларнинг ечилмаган муаммоларига эътиборимизни жалб этиш, уларни ҳаётимизда ҳақиқатдан ҳам ҳал қилувчи кучга айлантириш масаласи жамоатчиликнинг диққат марказида туриши шарт”⁴.

¹ Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. 1991–2008 йил маълумотлари. <http://www.stat.uz>.

² Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. 1991–2008 йил маълумотлари. <http://www.stat.uz>.

³ Каримов И.А. Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги табрик нутқи. // Халқ сўзи, 2011, 1 сентябрь.

⁴ Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодиётимизни барқарор ривожлантириш йўлида. 16-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – Б. 163.

Бундан кўриш мумкинки, жамият ижтимоий демографик ҳолатида ёшлар катта ва шижоатли кучдир. Бу кучни мамлакатнинг чинакам суянчи ва таянчига айлантириш учун ёшларга ғамхўрлик ҳамда эътибор давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири бўлиб келмоқда. Мустақиллик даврида ўзининг тарихий-маданий ўрни, демографик хусусиятлари ва ижтимоий ҳаракатчанлиги нуқтаи-назардан ёшлар катлами жамиятда алоҳида ўрин тутаётганлиги ижобий ҳолдир. Ёшларнинг бугунги жамиятдаги ўз ўрнини белгилаши, мақсад ва орзуларини аниқлашида миллий ҳамда умуминсоний кадриятлар мезони муҳим аҳамият касб этади. Бу борада уларнинг мақсад ва орзуларини тўғри белгилаб олишга ёрдам бериш, бу жараёни илмий ва режали ташкил этишга алоҳида эътибор бериш лозим.

“Ёшлар” тушунчасини В. Павловский қуйидагича таърифлайди “Ёшлар бу ўсмир ва катта, балоғат ёшидаги инсонларнинг умумийлиги ўртасидаги ўтиш ҳолатини эгалловчи 13–14 ёшдан 29–30 ёшгача бўлган кишиларнинг алоҳида биосоциал ёш гуруҳидир”¹.

ЮНЕСКО томонидан 17–25 ёшдаги шахслар, социолог олимлар ва иқтисодчилар эса 16–30 ёшгача бўлган шахсларни ёшлар жумласига киритадилар².

С.Н. Иконникова эса “Ёшлар 16 ёшдан 30 ёшгача бўлган ёшларни ўз ичига олувчи синфий ва бошқа белгилари, жамиятда уларнинг роли, фаолият турлари, шунингдек маънавий киёфаси, дунёқараш, кизикишлари, ижтимоий-руҳий хусусиятларига мувофиқ бўлинган ижтимоий-демографик гуруҳ ҳисобланади” деган фикрни билдиради³.

“Ёшлик” социологик энциклопедияда ёшлар инсоннинг ёш босқичи сифатида таърифланади⁴.

Демак, ёшлар – бу ўзларининг жамиятдаги мавқеи, ёши, ижтимоий-руҳий хусусиятларига қараб фаркланадиган ижтимоий демографик гуруҳ ҳисобланади. Умуман олганда, ёшларнинг ёш жиҳатидан тавсифланиши дунё мамлакатларида турлича ҳисобланади. Масалан, Ўзбекистонда ёшлар 30 ёшгача деб белгиланган бўлса, 18 ёшгача вояга етмаган шахс сифатида эътироф этилади. МДХ давлатлари ва Россиянинг амалдаги қонунчилигига мувофиқ, ёшлар 14 ёшдан 30 ёшгача бўлган фуқаролардир. Европанинг аксарият мамлакатларида, АҚШ ва Японияда қабул қилинган “ёшлар” тушунчаси 13–14 ёшдан то 29–30 ёшгача белгиланади. Испанияда эса ёшлар 14–30 ёшдагилар, Люксембургда 15–25 ёшдагилар, Англия ва Голландияда ёшлар алоҳида

¹ Павловский В.В. Ювентология: проект интегративной науки о молодежи. – Москва: Академический проект, 2001. – С. 74.

² Убайдуллаева Р.А. Ўзбекистон ёшлари: ижтимоий киёфа. – Тошкент, 2008. – Б. 11.

³ Иконникова С.Н. Молодежь: Социологический и социально-психологический анализ. – Ленинград: ЛГУ, 1974. – С. 53.

⁴ Социологическая энциклопедия. // Гл.ред. В.Н. Иванов. Т/1. – Москва: Мысль, 2003. – С. 230.

гуруҳга ажратилмасида 25 ёшгача белгиланган¹. Демак кўриш мумкинки, ёшларнинг ёш жихатидан тавсифланиши турли мамлакатларда ҳар хил даражада белгиланган.

Ёшларнинг ижтимоийлашуви жараёни ўз ичига зарурий равишда ёшларнинг жамиятга кўшилиши, уларнинг ижтимоий ҳаёт муносабатларга мослашуви ҳамда ижтимоий тараққиётга таъсири кабиларни камраб олади. Жумладан, бугунги кунда Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий, сиёсий омиллар билан ифодаланадиган ўзига хос демографик ҳолат юзага келди. Унга мувофиқ, 30 ёшгача бўлган фуқаролар ёш тоифаларининг қуйидаги чегараларини белгилаб олиш мумкин:

1. 0–6 ёш-мактабгача бўлган ёш;
2. 7–17 ёш-мактаб ёши;
3. 18–30 ёш- фуқаролик ёшидан иборат.

Ёшлар ижтимоий йўналашларини, муаммоларини тадқиқ этиш ушбу ўзига хос ижтимоий гуруҳни бошқалардан фарқлашни назарда тутди.

Демограф олимларнинг маълумотларига қараганда, республикада туғилиш суръати ҳозирги даражада қолса, 2025 йилга бориб аҳоли сони 34,7 миллион кишини ташкил қилади². 2008 йилда Ўрта Осиёдаги меҳнат ресурсларининг 40 фоизи Ўзбекистонга тўғри келиб, аҳоли сони бўйича Ўзбекистон МДХ мамлакатлари орасида Россия ва Украинадан кейин учинчи ўринни эгаллади. Ҳолатнинг камдан-кам учрайдиган томони шундан иборатки, аҳолининг 36,7 фоизи 16 ва унча бўлган ёш гуруҳига киради. Солиштирадиган бўлсак, АҚШда бундай категориядаги аҳоли 24,3 фоз, Россияда эса 18,1 фозни ташкил этади³.

Тадқиқотчи И.М. Ҳасановнинг фикрича, “Ўзбекистонда эркакларнинг ўртача ёши – 23, аёлларнинг ўртача ёши – 24,4 ни ташкил этган, нисбатан ёш аҳолига эга бўлган мамлакатдир. Аҳолининг бошқа гуруҳлари ичида ёшлар алоҳида ўрин тутди, чунки, у меҳнат ресурслари шаклланишининг асоси ҳисобланади. 1999 йилда меҳнатга лаёқатли аҳолининг 44–45 % ни 16–29 ёшлилар ташкил этган”⁴.

1991–2008 йиллар давомида Ўзбекистонда мавжуд аҳоли сони, аҳолининг туғилиши, ўлими ва табиий кўпайиши ўзига хос кўрсаткичга эга бўлганлигини кўриш мумкин. Кўрсаткичнинг даврлар бўйича қиёсий таҳлили мамлакатда мавжуд аҳоли сони, туғилиши, ўлими ва табиий кўпайишининг нисбатан барқарор бўлганлигини кўрсатади.

¹ Субхонов Н. Ёшларнинг ижтимоийлашуви муаммолари (Жаҳон тажрибаси ёки қиёсий таҳлил). // Фуқаролик жамиятини шакллантиришда ёшларнинг роли. – Бухоро, 2010. – Б. 51.

² Убайдуллаева Р., Ата-Мирзаев О., Умарова Н. Ўзбекистон демографик жараёнлари ва аҳоли бандлиги. – Тошкент: Университет, 2006. – Б. 59.

³ <http://www.yandex.ru/news/>

⁴ Ҳасанова И.М. Бозор муносабатлари шароитида ёшларнинг меҳнат фаоллигини ошириш муаммолари. Иқтисод фан. номз. дисс.; – Тошкент, 2002. – Б.33.

Статистик маълумотлар таҳлиliga кўра, 1991–2005 йиллар давомида республикада туғилиш кўрсаткичи мунтазам камайган ва бу кўрсаткич 1991 йилда 723,4 минг кишини ташкил этган бўлса, 1995 йилда 677,7 минг киши, 2000 йилда 527,6 минг киши, 2005 йилда 533,5 минг кишига тенг бўлган ёки 26,3% га камайган. 2008 йилда эса 646 минг кишини ташкил этган (1.2. илова)¹. Бу тенденцияни туғилишнинг умумий, миҳус ва йиғинди коэффициентларида ҳам кузатиш мумкин. Агар, 1991 йил республикада туғилишнинг умумий коэффициенти 34,5% ни ташкил этган бўлса, 2005 йилда бу кўрсаткич 20,3% га, туғилишнинг йиғинди коэффициенти эса 4,19% дан 2,16% га камайган². Таъкидлаш лозимки, туғилиш кўрсаткичининг камайиш тенденцияси республиканинг шаҳар жойларига нисбатан қишлоқларида юқори суръатда бўлган. Жумладан, 1991–2005 йиллар мобайнида шаҳарда туғилишнинг умумий коэффициенти 9,4 % га камайган бўлса, қишлоқда эса 17,7 % га камайган³.

Умуман олганда, туғилиш кўрсаткичининг камайиши республиканинг барча вилоятларида ҳам кузатилган. Агар 1991–2005 йилларда туғилишнинг умумий коэффициенти республикада 14,2% га камайган бўлса, бу кўрсаткич Тошкент шаҳрида 4,4% га, Хоразм, Фарғона, Сирдарё, Навоий, Бухоро, Ташкент ва Андижон вилоятларида 10,8–14,9% га, Қорақалпоғистон Республикаси, Жиззах, Наманган, Самарканд ва Қашқадарё вилоятларида 16,2–18,9 % га, туғилиш кўрсаткичи доимо юқори бўлиб келган Сурхондарё вилоятида эса 20,6 % га камайган (1.3. илова)⁴.

Қиёсий таҳлиллардан кўриниб турибдики, янги иқтисодий муносабатлар шароитида республика ва унинг барча ҳудудларида туғилиш кўрсаткичи кескин камайган.

Аҳоли сони туғилиш ва ўлим ҳисобига доимо ўзгариб боради. Туғилиш жараёни аҳоли сонининг кўпайишига олиб келса, ўлим унинг камайиб кетишига сабаб бўлади. Туғилиш ва ўлим жараёнлари асосида аҳолининг табиий ўсиши содир бўлади. Агар туғилганлар сони ўлганлар сонидан юқори бўлса, аҳоли кўпайиб боради, аксинча, ўлганлар сони туғилганлар сонидан кўп бўлса, аҳоли камайиб боради. Жамиятдаги ўлган аҳоли ўрни, янги туғилганлар ҳисобига кўпайиб тўлиб боради ва

¹ Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. 1991–2008 йил маълумотлари асосида ҳисоблаб чиқилган.

² Манбалар: Численность населения в Узбекистане. 2001; Статистический сборник. Минмакроэкономстат Республики Узбекистан. Государственный статистики. Ташкент 2001; Демографический Ежегодник Узбекистана. 1991–2003 годы. Ташкент 2004; Численность населения в Узбекистане. 2006; Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. 1991–2008 йил маълумотлари. <http://www.stat.uz>

³ Убайдуллаева Р., Ата-Мирзаев О., Умарова Н. Ўзбекистон демографик жараёнлари ва аҳоли бандлиги. – Тошкент: Университет, 2006. – Б.15.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. 1991–2008 йил маълумотлари. <http://www.stat.uz>

авлодлар алмашади. Ана шу жараён аҳоли такрор барпо бўлишининг асосини ташкил этади.

Ўзбекистон Республикасида табиий ўсиш Украина ва Болтиқбўйи республикаларига караганда ўн баравар, Россияга караганда олти баравар юқори. Республикада туғилиш кўплиги сабабли кўп болалик оилаларнинг мутлақ сони кўпайиб бормоқда¹. Аҳоли саломатлигини яхшилашда, оналар ва болалар ўлимини камайтиришга эришишда демографик ҳолатни мувофиқлаштириш муҳимдир. Демографик ҳолатни мувофиқлаштириш икки мақсадни: - болалар соғлигини мустаҳкамлаш ва улар ўлимини камайтиришни назарда тутати.

Аҳолининг такрор барпо бўлиши, кенг маънода табиий ўсиш, ўлим, миграция-аҳолининг ҳудудлар бўйлаб ҳаракати, бир ижтимоий гуруҳдан иккинчи бир ижтимоий гуруҳга ўтиши, маълумот олиши, меҳнат фаолиятининг бошланиши ва ҳоказолар натижасида аҳоли таркибининг янгиланиб туришини билдиради.

Мустақиллик йилларида Ўзбекистон аҳолиси 7 миллион кишига кўпайди ва 2009 йил охирида 27767,1 миллион кишини² ташкил этди. Шу давр мобайнида аҳолининг ўртача йиллик ўсиши 1,8 фоизни, ўртача мутлақ кўпайиши сони эса 400 минг кишини ташкил қилди.

Ўзбекистон Республикасида 1991–2008 йиллар мобайнида жами аҳоли сони 1,2 марта кўпайган бўлса, қишлоқ аҳолиси 1,3 марта, шаҳар аҳолиси эса 1,1 мартага кўпайган. Шу давр ичида қишлоқ аҳолисининг мутлақ сони 5 миллионга, шаҳар аҳолисининг сони эса 2 миллион кишига кўпайган. Шаҳар аҳолисининг ўртача йиллик ўсиш суръати 0,9 фоизга, қишлоқ аҳолисининг эса 2,5 фоизга тенг бўлган (1.4. илова)³.

1991–2005 йилларда Ўзбекистонда шаҳар аҳолисининг ўртача йиллик ўсиш суръати 0,9 фоиз бўлгани ҳолда Сурхондарёда бу кўрсаткич 3,2 фоизни, Жиззахда – 2,8 фоизни, Қашқадарёда – 2,4 фоизни, Наманганда – 2,3 фоизни, Сирдарёда – 0,6 фоизни, Бухорода – 0,7 фоизни, Хоразмда – 0,8 фоизни ташкил этди⁴. Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, пойтахт Тошкент шаҳри аҳолиси кейинги ўн йилликда кўпаймади, балки унинг сони 2,1 миллион киши атрофида мувозанатлашди.

¹ Инсон тараққиёти тўғрисида маъруза. – Тошкент, 2008. – Б. 38.

² Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. 1991–2008 йил маълумотлари. <http://www.stat.uz>

³ Манбалар: Численность населения в Узбекистане. – Ташкент, 2001; Статистический сборник. Минмакроэкономстат Республики Узбекистан. Государственный статистики. – Ташкент, 2001; Демографический Ежегодник Узбекистана. 1991-2003 годы. – Ташкент, 2004; Численность населения в Узбекистане. – Ташкент, 2006; Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. 1991-2008 йил маълумотлари. <http://www.stat.uz>

⁴ Убайдуллаева Р., Ата-Мирзаев О., Умарова Н. Ўзбекистон демографик жараёнлари. – Тошкент: Университет, 2006. – Б. 9–10.

Ҳар бир давлат туғилиш муаммосига бефарқ муносабатда бўла олмайдди, бу муаммо муайян давлатнинг келажақдаги ривожланишига кинга таъсир кўрсатади. Ҳар бир давлат ўз минтақаси хусусиятларидан келиб чиқиб, ўзининг демографик сиёсатини ишлаб чиқади ва амалга оширади. Фикримизча, улар ўз хусусиятларига кўра оилада болалар туғилиши сонини чеклайдилар ёки туғилишнинг кўпайишини қўллаб-қувватлайдилар.

Ўзбекистонда туғилиш жараёнининг нисбатан юқориликка асосий сабаблардан бири оила кадриятлари ҳамда никоҳдан ўтиш жараёнининг юқорилиги сабаб бўлмоқда. Оиланинг ташкил топишида эса, ўз навбатида, никоҳ ва ажралиш жараёнлари муҳим омилдир. Никоҳ эркак билан аёлнинг тарихан таркиб топган, жамият томонидан муайян тартибга солиб турадиган ўзаро ҳамда болаларига нисбатан муносабатлари шаклдир. Никоҳланиш жараёни турли хил мамлакатларда ўзига хос бўлиб, ҳар бир миллатнинг миллий кадриятларини акс эттиради. У инсоният ижтимоий тараққиётининг турли даврларида ҳар хил кўринишларга эга бўлиб, давлатларнинг қонунлари асосида асрлар давомида ўзгариб, такомиллашиб келган. Натижада, ўртача турмуш қуриш жаҳоннинг турли мамлакатларида 12-14 ёшдан то 21-22 ёшгача белгиланган, баъзи давлатлар эса бундан мустасно¹.

Никоҳни қайд этиш, рўйхатга олиш фуқаролар тартиби қонунқондалар ва диний урф-одатларга кўра, амалга оширилади. Никоҳланувчиларнинг сони авваламбор оилаларнинг сонига таъсир қилади. Никоҳланувчиларнинг сони бўйича республика вилоятларидан 1991 йилда Фарғона – 31 минг, Самарқанд – 28,8 минг, Тошкент – 25,1 минг никоҳ кўрсаткичи билан, 2000 йилда Самарқанд – 19,2 минг, Фарғона – 17 минг, Қашқадарё – 16,1 минг никоҳ кўрсаткичи билан, 2008 йилда Самарқанд – 30,5 минг, Фарғона – 26,4 минг, Андижон – 23,7 минг никоҳ кўрсаткичи билан олдинги ўринларда келмоқда. Ҳар минг кишига тўғри келадиган никоҳлар сони 1989 йили 10 кишини ташкил этган бўлса, кейинги йилларда бу кўрсаткич бироз пасайиб, 2006 йили 8–9 кишини ташкил этди. Бу кўрсаткич бўйича Бухоро вилояти 9,4 %, Хоразм вилояти 9 %, Жиззах вилояти 8–9 % да олдинги ўринда туради². Никоҳланувчиларнинг сони ўз навбатида туғилиш даражасига ижобий таъсир кўрсатади.

Никоҳланиш даражаси ҳар 1000 кишига мустақиллик йилларида ўртача 7,8% (2000–2008 йиллар) атрофида барқарорлашди ёки ҳар йили республикада ўртача 150–200 мингтагача никоҳлар қайд этилди. 1991 йилда республика бўйича никоҳлар сони 270,3 мингтани, 1995 йилда

¹ <http://www.ziyounet.uz.oila/news>

² <http://www.ziyounet.uz.oila/news>

170,8 мингтани, 2000 йилда 168,9 мингтани, 2005 йилда 184,0 мингтани, 2008 йилда эса 250,2 мингтани ташкил қилди(1.5. илова)¹.

Ёш оилалар фарзандларнинг сони нечта бўлиши кераклиги масаласига турлича ёндошадилар. Бундай ёндашув эр-хотиннинг маълумот даражасига ва ижтимоий мавқеига боғлиқ. Агар эр-хотин олий ва тугалланмаган олий маълумотли бўлсалар, 2–3 фарзанд бўлишини, уларнинг маълумоти ўрта ёки тўлиқсиз ўрта бўлса, оилада 4–5 фарзанд бўлишини мақбул деб билганлар².

Оилани режалаштиришни тарғиб этганда, Шарқ мамлакатлари тажрибасидан кенг фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Дин оиланинг иқтисодий аҳволи, яшаш шароити яхши бўлсагина фарзандларни кўпайтиришни тавсия қилади, шароит бўлмаса, фарзанд туғилишининг олди олинса, гуноҳ ҳисобланмайди. Аммо, хомилани сунъий равишда йўқ қилиш гуноҳ ҳисобланади. Туғилишни чеклаш эмас, балки туғишдаги оралиқ муддатни узайтириш, оила маданиятини шакллантириш, соғлом авлодни вояга етказиш, оналар соғлигини яхшилаш, оналар ва болалар ўртасидаги ўлимни камайитиришдан иборатдир. Асосий мақсад фарзандлар миқдорига эмас, сифатини яхшилашга қаратилган.

Фикримизча, оилани мустақкамлаш масаласини ечишда қуйидагиларга эътибор бериш керак:

- ёш келин-куёвларга келажак авлодни вояга етказиш масъулиятини англашмоқ, уларга иқтисодий мустақиликка эришгандан кейингина оила қуришни тарғиб этиш лозим;

- оилаларга туғиш оралигидаги муддат 3–4 йил бўлиши аёл ва фарзанд саломатлигини сақлаш аҳамиятини тушунтириш лозим;

- оила қураётган ёшлар фақат оила олдида эмас, келажак авлод олдида ҳам жавобгар эканлигини англаши ва балоғатга етмасдан оила қуриш зарарлигини англашлари лозим.

Ўзбекистонда амалга ошириладиган туб ислохотларнинг асл мақсади инсонга муносиб турмуш тарзи ва фаолият кўрсатиш шароитларини яратишдир. Оила маблағини оила аъзоларининг эҳтиёжларига қараб, зарур-ларини ажратиб олиб, тўғри таксимлаш давр талабидир. Киши бошига 9 м² ва ундан кўпроқ турар жой тўғри келадиган оилалардаги болаларнинг соғломлиги 5 м² турар жой тўғри келган оилаларга нисбатан 7–8 баровар юқоридир³. Ҳозиргача оилада энг катта хона болаларга эмас, меҳмонларга ажратилади. Энг яхши, қулай шароит болалар учун яратилиши керак, деган кўникма айрим оилаларда ҳали шаклланмаган. Оилаларда болалар учун энг яхши шароит яратилишини

¹ Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. 1991–2008 йил маълумотлари. <http://www.stat.uz>.

² <http://www.zarnews.uz/cgi-bin/main>.

³ <http://www.tashkent.uz/uz/news>.

тарғиб этишга аҳамият бериш лозим. Бу эса соғлом турмуш тарзини шакллантиришнинг муҳим омилидир.

Жисмоний тарбия билан шуғулланиш кишиларни, айниқса ёш авлодни соғлом, баркамол бўлиб вояга етишига, саломатлигини мустаҳкам, руҳиятини яхшилашга олиб келишидан ташқари, кишиларга ҳаётда тўлароқ ва фаолроқ иштирок этишга, ўзларининг бўш вақтларидан унумли фойдаланишларига имкон беради. Ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш билан бирга, уларнинг олдиларига қўйилган аниқ ижтимоий мақсадга эришиш руҳида тарбиялаш керак. Ўзининг гигиеник буюмларига эга бўлиш, ундан тўғри фойдалана олиш, оиладаги широкит ҳам мана шу санитария-гигиена талабларига жавоб беришига эришиш лозим бўлади. Атрофдаги яқинларининг саломатлигини муҳофаза қилиб бориш хусусидаги вазифаларни радио-телевидениеда ва матбуотда тарғиб қилишни янада кенгайтириш керак.

Хулоса қиладиган бўлсак, истиқлолнинг илк кунларидан бошлаб Ўзбекистонда ёшларга доир сиёсат ва бу борада давлат томонидан самарали ишлар амалга оширилганлиги долзарб аҳамият касб этди. Президент И.А. Каримов ташаббуси билан 2000 йилни “Соғлом авлод йили”, 2008 йилни “Ёшлар йили”, 2010 йилни эса “Баркамол авлод йили” деб эълон қилиниши ва давлат дастурларининг қабул қилиниши муҳим аҳамиятга эга бўлди. Натижада ёшларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоялаш, ҳар қандай зарарли таъсир, оқимларга нисбатан оғох, сезгир, хушёр бўлиб яшашни, жамият ижтимоий ҳаётида муносиб ўрин тоғаллаш, замонавий билим ва касбга эга бўлишини таъминлашга қаратилган амалий ишларга эътибор янада кучайтирилди.

Демак, Ўзбекистонда бугун янгича фикрлайдиган, ўз келажагини ўзи яратишга ҳаракат қилаётган, жамиятда демократик кадриятларни мустаҳкамлаш билан, давлатнинг тараққиётига ўзига хос муносиб ҳисса қўшаётган янги авлод вакилларининг ижтимоий ҳаётга кириб келиши муҳим аҳамият касб этмоқда. Бу жараёнда ёшларнинг ижтимоий демографик ҳолати ва муаммоларини таҳлил этиш, Ўзбекистон Республикаси томонидан амалга ошириладиган амалий ишларда ўз ечимини топиб бормоқда. Ўзбекистон ижтимоий демографик аҳволининг таҳлили шунини кўрсатадики, мамлакат аҳоли таркибида ёшлар кўпчиликни (64%) ташкил қилади. Мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётида ҳам ёшлар асосий етакчи куч бўлиб, улар иқтисодий-маданий тараққиётда муҳим роль ўйнамоқда.

1.3. Мустақил Ўзбекистонда ёш авлодга қаратилган давлат сиёсати

Ўзбекистон Республикасида ёшларга алоҳида ғамхўрлик кўрсатилиб, мустақилликнинг дастлабки кунларидан бошлаб уларга оид давлат сиёсати изчил рўёбга чиқариб келинмоқда. Бу сиёсатнинг мазмун-моҳияти, асосий йўналишлари, ёшларга бериладиган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий-ҳуқуқий қафолатлар Ўзбекистон Республикасининг 1991 йил 20 ноябрдаги “Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги Қонунда¹ белгилаб қўйилган. Қонуннинг қабул қилиниши ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишга мўлжалланган ташкилий тадбирларни ҳам кўзда тутди.

Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсати ўзига хос қуйидаги қоидаларга асосланади:

- 1) Миллати, ирки, тили, дини, ижтимоий мавқеи, жинси, маълумоти ва сиёсий эътиқодидан қатъи назар ёшлар тўғрисида ғамхўрлик қилиш;
- 2) Ёшларни ҳуқуқий ва ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш;
- 3) Ёшларнинг ташаббусларини қўллаб-қувватлаш, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари доирасида ёшлар манфаатларини амалга ошириш йўлларини эркин танлаб олишларига қафолат бериш;
- 4) Жамиятни ривожлантиришда, айниқса республика ёшлари ҳаётига оид сиёсат ва дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишда уларнинг бевосита иштирок этиши; бешинчидан, ҳуқуқ ва бурчларнинг эркинлик ва фуқаролик масъулиятининг бирлигини таъминлаш.

Ёшларга оид давлат сиёсати ўз мазмунини доимий такомиллаштириш, мунтазам равишда ўз эътиборини жамият ҳаётининг энг мураккаб жиҳатларига қаратиш йўналишларида кенг ривожлантирилмоқда. Демак, ёшлар ўзининг таълим, соғлиқни сақлаш, меҳнат, уй-жойга нисбатан бўлган эҳтиёжларини таъминлашда давлат сиёсатига муҳтож бўлади, давлат эса ўз тузилишида сиёсий-ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий тараққиёт ҳамда ўсишни таъминлаш учун ёшлар қатлами ва уни мақсадли шакллантиришга эҳтиёж сезади.

Ўзбекистон Республикасида ёш авлодга қаратилган давлат сиёсатининг бош тамойиллари даврга ҳамоҳанг тарзда такомиллашиб, ўз мазмунини бойитиб ҳамда ички суръатини намоён этиб бораётир. Бунинг натижасида ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширилиши соҳасида Ўзбекистон Республикасида муҳим вазифалар белгиланди². Жумладан, биринчидан, республика ҳудудида ёшларга оид давлат сиёсатининг ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий ва ташкилий асосларини

¹ “Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги қонун 1991 йил 20 ноябрь. // Халқ сўзи, 1992, 8 январь.

² “Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги Қонуни. 20 ноябрь. 1991 йил // Ёшларга оид Ўзбекистон Республикаси қонунларининг тўплами. – Тошкент, 2008. – Б. 8–9.

белгилаш; иккинчидан, ёшларни ижтимоий ҳимоя қилиш чораларидан бири бўлиб чиқиш ва таъминлаш; учинчидан, ёшларга оид давлат сиёсати бошқарув идораларини тузиш; тўртинчидан, ёшларга оид давлат сиёсати соҳасида республикада аниқ мақсадли дастурларини ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш; бешинчидан, ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишга мўлжалланган молиявий маблағларни тасарруф этиш; олтинчидан, республика ёшларининг манфаатларини Ўзбекистоннинг халқаро мажбуриятлари доирасида ифодалаш; еттинчидан, республика ҳудудида ёшлар ва улар бирлашмаларининг ижтимоий муносабатларини ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш; саккизинчидан, республика ёшларининг, ёшлар жамоат уюшмаларининг ташаббусларини ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-ҳуқуқий ва ташкилий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш; тўққизинчидан, барча ҳуқуқ субъектларининг Ўзбекистон Республикаси қонунларида ёшларга нисбатан белгилаб қўйилган мажбуриятларига риоя этишларини назорат қилиш, Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид сиёсатни шакллантириш ҳамда амалга оширишнинг бошқа масалалари.

Юқорида белгиланган вазифалар асосида Ўзбекистонда таълим соҳасини босқичма-босқич, аниқ мақсадга йўналтирилган ҳолда ислоҳ қилиш бўйича узоқни кўзлаган дастурлар 1992 йилдан бошлаб изчил амалга ошириб келинмоқда. Чунки, жамият келажаги ёшларнинг тарбияси ва таълим олишлари, олий инсоний кадрларни ўзлаштиришлари, ижтимоий фаолиятга тайёрлиги билан белгиланади.

Умуммиллий дастурлар доирасида ўтган давр мобайнида мамлакатдаги таълим муассасалари: мактаб, лицей, коллежларнинг замонавий моддий-техник ва ўқув базасини шакллантириш, мустаҳкамлаш, таълим-тарбия жараёнига янги стандартлар, илғор педагогик ва ахборот технологияларини жорий этиш борасида улкан ишлар амалга оширилди. Ўзбекистонда ўтган давр мобайнида 1200 дан зиёд академик лицей ва касб-ҳунар коллежи, 4600 дан ортиқ умумтаълим мактаби янгидан бунёд этилди, реконструкция қилинди ва замонавий ўқув-лаборатория жиҳозлари билан таъминланди¹.

Ёшларга оид сиёсат Ўзбекистон Республикаси давлат фаолиятининг устувор йўналиши бўлиб, унинг мақсади ёшларнинг ижтимоий шаклланиши ва камол топиши, ижодий иқтидори жамият манфаатлари йўлида имкони борича тўла-тўқис рўёбга чиқиши учун ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-ҳуқуқий, ташкилий жиҳатдан шарт-шароит яратиш ҳамда уларни қафолатлашдан иборатдир. Ёшларни ҳуқуқий муҳофаза қилиш давлат ва жамоат ташкилотлари, бирлашмалар ва корхоналарнинг ёшларга нисбатан ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамлаб қўйилган

¹ Каримов И.А. Мамлакатимизни модернизация қилиш ва иқтисодий-иқтисодий барқарор ривожлантириш йўлида. 16-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – Б. 231.

вазифаларини шахснинг кадр-қимматини оилада, меҳнат ва ўқув жамоасида, турар жойда ҳар томонлама ҳимоя қилишни ўз ичига олади.

Ўзбекистон Республикасида ёшлар учун тиббий хизмат, таълим олиш, спорт-соғломлаштириш ва маданий-маърифий муассасаларга имтиёзли шартларда қатнаш, уй-жой қуриш, рўзғор буюмлари сотиб олиш учун имтиёзли кредитлар олиш, дастлабки меҳнат фаолияти учун иш жойи билан таъминланиш ёки амалдаги қонунларга мувофиқ моддий ёрдам олиш ҳуқуқи, ижтимоий инфраструктура объектларини лойиҳалаш ва қуриш чоғида ёшларнинг талаб-эҳтиёжларини ҳисобга олиш, ўқувчилар, талаба ёшлар ҳамда вояга етмаган фуқаролар учун транспортда юриш имтиёзлари, вояга етмаганларга компенсация тўловларини кафолатловчи ижтимоий таъминланиш минимуми белгиланган.

Вояга етмаганларни, ёш фуқароларнинг айрим тоифаларини (ногиронлар, уй бекалари, болалар уйида тарбияланаётган ва тарбияланиб чиққанлар, ўқувчилар, талабалар, ҳарбий хизматни ўтаб қайтган ҳарбий хизматчилар, заҳирадаги ҳарбий хизматчилар қабиларни) ижтимоий муҳофаза қилишга қаратилган махсус чора-тадбирлар, шунингдек, уларнинг ҳуқуқларини амалга ошириш тартиби Ўзбекистон Республикасининг қонунлари билан белгиланади¹.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, Президент И.А. Каримов томонидан 1992–1993 йилларда ёшлар ижтимоий кафолатини таъминлаш ва улар истеъдодини камол топтириш мақсадида 14 та Фармон қабул қилинди². Уларда ёшларнинг моддий аҳволини яхшилашдан тортиб, ёшлар истеъдодини моддий ва маънавий рағбатлантиришгача бўлган тадбирларни амалга ошириш белгилаб берилди. Натижада ёшлар ижтимоий кафолатига доир жойларда маълум тажрибалар амалга оширила бошланди. Масалан, Қорақалпоғистон Республикаси Олий Кенгаши 1993 йил январь ойида Ёшлар сиёсати бўйича Қонун қабул қилди³. Вилоятлар ҳокимликлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Кенгашининг 1992 йил 4 декабрдаги 568-сонли Қарори асосида вилоятларда ва туманларда “Ёшлар ишлари бўйича ҳокимлар раислигида Кенгашлар” тузилди. Ҳокимликлар томонидан давлатнинг ёшлар сиёсатини рўёбга чиқаришга алоҳида эътибор берилди ва бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилди. Масалан, Тошкент вилоятида ёшлар сиёсатига оид дастур қабул қилинди ва ёш ижодкорларнинг уй-жой шароитини яхшилаш учун ҳокимлик 82 хонали уйни ёш ижодкорларга фойдаланишга берди⁴. Қорақалпоғистон Республикаси, Хоразм,

¹ “Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги Қонуни 1991 йил 20 ноябр. //Ёшларга оид Ўзбекистон Республикаси қонунларининг тўплами. – Тошкент, 2008. – Б. 10.

² Жураев Н., Файзуллаев Т. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Мустақил Ўзбекистон тарихи. 3-китоб. – Тошкент: Шарқ, 2000. – Б. 486.

³ http://lex.uz/guest/irs_html.winLAV/piD=140894

⁴ Тошкент вилояти ҳокимлиги жорий архиви маълумотлари. 1992 йил ҳисоботлари.

Қашқадарё, Бухоро, Андижон, Наманган, Фарғона вилоятла-рида ҳам ёш ижодкорларга уй-жойлар берилди¹.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотлар жираёнларининг барчаси ёшларни қўллаб-қувватлаш ва ижтимоий ҳимоя қилиш масаласига қаратилганини кўриш мумкин. Мамлакатда ёшларга оид давлат сиёсати амалга оширилар экан, улар жамиятнинг асосий бунёдкор ва ҳаракатлантирувчи кучларидан эканлиги алоҳида тўғриборга олинмоқда. Бу даврда пухта ўйланган маънавий-маърифий тарбия тизимининг яратилиши, миллий ўзлиқни англаш, ёшлар онгида қўн асрлик маънавий кадриятлар, анъаналарнинг қайта тикланиши, унумли меҳнат қилишлари ва самарали билим олишлари учун ижтимоий-сиёсий, ташкилий ҳамда ҳуқуқий чора-тадбирларни яратди.

Давлат сиёсатининг яна бир муҳим устувор йўналишидан бири 1997 йилда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”²га асосан, ёш баркамол авлодни тарбиялаш ҳамда юқори малакали кадрларни тайёрлаш масаласи ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг “Таълим ва кадрлар тайёрлаш, баркамол авлодни тарбиялаш тизимини тубдан ислох қилиш тўғрисида” 1997 йил 6 октябрдаги ПФ-1869-сон Фармони³ “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури” асосида миллий кадрлар тайёрлашнинг янги тизимини яратишга тўғрибор қаратилди. Шу билан бирга Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Давлат тест маркази таркибида кадрлар тайёрлаш сифатини назорат қилиш, педагог кадрларни ва таълим муассасаларини аттестациядан ўтказиш бошқармасини тузиш тўғрисида” 1998 йил 11 мартдаги 109-сон қарори⁴ педагог кадрлар тайёрлаш сифати ва ўқув жараёни самарадорлигини ҳолисона баҳолаш, педагогларни аттестациядан ўтказиш ҳамда таълим муассасаларининг рейтингини аниқлаш бошқармасининг асосий вазифалари ҳисобланди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан “2004–2009 йилларда мактаб таълим тизимини ривожлантириш тўғрисида”ги давлат умуммиллий дастури⁵ тўғрисидаги фармойишининг қабул қилиниши, ўрта мактабларни қайта рўйхатдан ўтказишга, моддий техника базасини

¹ Жураев Н., Файзуллаев Т. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Мустақил Ўзбекистон тарихи. 3-китоб. – Тошкент: Шарқ, 2000. – Б. 486.

² “Таълим тўғрисида”ги Қонун ҳамда “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”. 1997 йил 29 август, // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. – Тошкент, 1997.

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Таълим ва кадрлар тайёрлаш, баркамол авлодни тарбиялаш тизимини тубдан ислох қилиш тўғрисида” 1997 йил 6 октябрдаги ПФ-1869-сон Фармони. <http://lex.uz>.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Давлат тест маркази таркибида кадрлар тайёрлаш сифатини назорат қилиш, педагог кадрларни ва таълим муассасаларини аттестациядан ўтказиш бошқармасини тузиш тўғрисида” 1998 йил 11 мартдаги 109-сон қарори. <http://lex.uz>.

⁵ 2004-2009 йилларда Мактаб таълимини ривожлантириш Давлат умуммиллий дастури. <http://lex.uz>.

мустаҳкамлашга, мактабни замонавий ўқув лаборатория ҳамда компьютер техникаси билан таъминлашга замин яратиб берди. Мактаб таълимини ривожлантириш умуммиллий дастурига мувофиқ, республика бўйича :

- 2006 йилда 61 та янги мактаб қурилиб, фойдаланишга топширилди, 385 та мактаб капитал реконструкция қилинди, 530 та мактаб эса таъмирланди¹;

- 2007 йилда 336 минг нафар ўқувчига мўлжалланган 558 та умумтаълим мактаби фойдаланишга топширилди²;

- 2008 йил давомида республикада умумтаълим мактабларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш бўйича 364 миллиард сўм маблағ сарфланиб, 1875 та мактабда янги қурилиш, реконструкция ва таъмирлаш ишлари бажарилгани ҳам келажак ёш авлод учун самарали ишларнинг намунаси ҳисобланади³.

Ўрта мактабларнинг 9-синфини битирган ўқувчилар учун 3 йиллик касб-хунар таълим тизимини ташкил этилиши мамлакатда таълим тизими ривожланишининг аҳамиятли босқичи ҳисобланади.

2006 йилда республика бўйича 8 минг ўқувчи ўрнига эга бўлган 6 та академик лицей ва 70 минг ўринли 124 та касб-хунар коллежи қуриб фойдаланишга топширилди, 8,7 миллиард сўмлик ҳамда 15 миллион АҚШ доллари миқдоридаги ўқув-лаборатория жиҳозлари харид қилинди⁴.

2007 йилда республика бўйича барча таълим муассасаларида янги қурилиш ҳамда реконструкция қилиш ҳисобидан энг замонавий ўқув лаборатория ва ишлаб чиқариш асбоб-ускуналари билан жиҳозланган 169 та касб-хунар коллежи, 18 та академик лицей фойдаланишга топширилди⁵.

2008 йилнинг ўзида 370 миллиард сўмдан ортиқ маблағ сарфланиб, 184 та замонавий лицей ва коллеж барпо этилди⁶. Шу билан бирга, Ўзбекистонга олиб борилаётган яқин ҳамкорлик натижасида бир қатор хорижий мамлакатлар ва халқаро ташкилотлар ҳам катта ёрдам

¹ Каримов И.А. Жамиятимизни эркинлаштириш, ислохотларни чуқурлаштириш, маънавиятимизни юксалтириш ва халқимизнинг ҳаёт даражасини ошириш-барча ишларимизнинг мезони ва мақсадидир. 15-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2007. – Б. 167.

² Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодийтимизни барқарор ривожлантириш йўлида. 16-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – Б. 210.

³ Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш – бизнинг олий мақсадимиз. 17-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – Б. 51.

⁴ Каримов И.А. Жамиятимизни эркинлаштириш, ислохотларни чуқурлаштириш, маънавиятимизни юксалтириш ва халқимизнинг ҳаёт даражасини ошириш-барча ишларимизнинг мезони ва мақсадидир. 15-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2007. – Б. 167.

⁵ Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодийтимизни барқарор ривожлантириш йўлида. 16-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – Б. 210.

⁶ Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш-бизнинг олий мақсадимиз. 17-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – Б. 51.

бермоқда. Жумладан, 2008 йили Саудия Тараққиёт жамғармаси ва OIII:K жамғармаси томонидан Ўзбекистондаги 28 та янги мактаб қурилишига 21 миллион АҚШ доллари, Ислон тараққиёт банки томонидан 5 та касб-хунар коллежи қурилиши учун 10 миллион АҚШ доллари, Бирлашган Араб Амирликлари Томонидан янги мактабларни, компьютерлар билан жиҳозлаш учун 16 миллион АҚШ доллари миқдорида маблағлар ажратилганини қайд этиш лозим. Ўзбекистонда ўрта-махсус таълимни ривожлантиришга ажратилган хорижий сирмоялар 2008 йилда 150 млн. АҚШ долларини ташкил этди¹.

Ўзбекистон Республикасида Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини амалга ошириш натижасида 1997 йилдан буён касб-хунар коллежлари ва академик лицейларда иқтисодийнинг турли соҳа ва тармоқлари учун 600 минг нафар малакали кадрлар тайёрланди. Бугун касб-хунар коллежлари ва академик лицейларни битирган ёшлар нафақат Ўзбекистонда, балки хорижий мамлакатларда ҳам муваффақиятли фаолият олиб бормоқда.

Олий таълим тизимида 2 босқичли бакалавр ва магистратура таълим тизими ташкил этилган. Бугунги кунда юқори малакали, билимли мутахассис ёш кадрлар олий таълим муассасаларида тайёрланмоқда. Шу давр мобайнида кадрлар тайёрлаш тизими такомиллаштирилиб, олий таълимнинг бакалаврият босқичининг 50 та йўналиши ва магистратура босқичининг 74 та мутахассислиги таъриф қилинди, ўрта махсус касб-хунар таълими ва олий таълим йўналишлари ҳамда мутахассисликларининг янги классификаторлари жорий этилди².

Ўсиб келаётган ёш авлод жисмонан ва маънан етук бўлиб вояга етишиши учун Ўзбекистонда 3 босқичли спорт мусобақалари ташкил этилган. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг 2002 йил 24 октябрдаги “Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармасини тузиш тўғрисида”³ги ва 2004 йил 29 августдаги “Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”⁴ги фармонлари бу борада дастуриламал бўлмоқда. Бунинг натижасида “Болалар спортини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш жамғармаси” тузилди. Дарҳа-

¹ Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш-бизнинг олий мақсадимиз. 17-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – Б. 52-57

² Каримов И.А. Мамлакатимизни модернизация қилиш йўлини изчил давом эттириш-тараққиётимизнинг муҳим омилidir. Ўзбекистон Республикаси конституцияси қабул қилинганининг 18 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. // Халқ сўзи, 2010, 7 декабрь.

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармасини тузиш тўғрисида”ги фармони. 2002 йил 24 октябрь. // Халқ сўзи, 2002, 26 октябрь.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони. 2004 йил 29 август. // Халқ сўзи, 2004, 30 август.

қиқат, спорт – соғлом авлодни тарбиялашнинг муҳим воситаси бўлиб, фақат соғлом халқ, соғлом миллатгина буюк ишларга қодир бўлади.

Шу билан бирга 1991–2008 йиллар давомида мамлакатда ёш оилалар манфаатларини таъминлаш давлат сиёсатининг узвий қисмига. 1998 йилни мамлакатда “Оила йили” деб эълон қилиниши ва Президент И.А. Каримов томонидан 2007 йил 18 майда қабул қилинган “Ёш оилаларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармон¹ ёш оилаларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлашни янада кучайтиришга йўналтирилган эзгу ишларнинг изчил давомига айланди.

2008 йилга келиб мамлакатда 950 мингдан ортиқ ёш оилалар истиқомат қилаётганлигини эътиборга олсак, мазкур фармоннинг аҳамияти нақадар муҳим эканлигини чуқур ҳис қилиш мумкин. Ўтган даврда, бир томондан, ана шу ёш оилалар манфаатларини таъминлаш давлат сиёсатининг узвий қисмига айланди ва уни амалга оширишнинг зарур бўлган ҳуқуқий асослари яратилди, иккинчи томондан, ёш оилаларни моддий қўллаб-қувватлаш тизими шаклланди, учинчи томондан эса, ёш оилаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, уларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини янада юксалтириш йўлида қўрилаётган комплекс чора-тадбирлар ўз самарасини бермоқда. Шу билан бирга, демографик нуқтаи-назардан дунё мамлакатлари орасида Ўзбекистон оила ва оилавий кадриятлар борасида ҳам ўз ўрнига эга.

Ўзбекистонда ёш оилаларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлаш масаласида бир қатор эътиборга лойиқ самарали ишлар амалга оширилди. Жумладан, Республиканинг турли ҳудудлари бўйлаб ёш оилалар учун уй-жой қуриш ишларига 46 миллиард сўмлик кредит ажратилиб, 15 та кўп қаватли уй фойдаланишга топширилди ва 530 та ёш оила алоҳида квартирага эга бўлди². Шу билан бирга 2008 йилда Меҳрибонлик уйлари битирувчиларини оилавий тураржой билан таъминлаш тизими яратилиб, улардан 90 нафарига янги квартиралар берилди, 14 миллиард сўмдан ортиқ ҳомийлар маблағи ҳисобидан 15 мингдан зиёд оилага қорамол берилгани, кам таъминланган ёш оилаларга шахсий чорвачилик билан шуғулланиш учун 6,5 миллиард сўмлик имтиёзли кредитлар ажратилгани, ёрдам ва кўмакка муҳтож ёшларни қўллаб-қувватлаш бўйича қилинган амалий ишлардан нишонадир³. Давлат томонидан берилган бундай моддий ва маънавий

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ёш оилаларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармони. 2007 йил 18 май. // Ёшларга оид Ўзбекистон Республикаси қонунларининг ҳужжатлар тўплами. – Тошкент, 2008. – Б. 16–18.

² Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш-бизнинг олий мақсадимиз. 17-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – Б. 58.

³ Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш-бизнинг олий мақсадимиз. 17-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – Б. 59.

кўмик натижасида эндигина турмуш қурган ёш оилаларнинг моддий муаммоларини ечиш, уй-жой сотиб олиш, иморат қуриш, уй-рўнгорларини бутлаш учун тижорат ва ипотека банкларидан имтиёзли кредитларни берилиши ёшларнинг оёққа туриб олиши ва бахтли ҳаёт кечиришлари учун кенг имкониятлар яратди.

Президент И.А. Каримов томонидан 2008 йилни “Ёшлар”¹ йили деб эълон қилиниши ва давлат дастурининг қабул қилиниши ҳам, республика умумий аҳолисининг 64 фоизини ташкил этаётган ёшларга таълим ва тарбияда кучайтирди. Бунинг натижасида қуйидаги долзарб масалалар белгиланди:

- ёшларнинг манфаатларини янада тўлиқ таъминлаш ва ҳуқуқларини ҳимоя қилишга йўналтирилган ҳуқуқий базани такомиллаштириш ҳамда мустахкамлаш, амалдаги қонун ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга ўзгартириш ҳамда қўшимчалар киритиш;

- таълим ва кадрлар тайёрлаш тизими даражаси ҳамда сифатини ошириш;

- ёш авлодни ҳаётга қатъий эътиқод ва қарашлар руҳида, менталитетимизга ёт бўлган зарарли таъсирлар ҳамда оқимларга қарши тўра оладиган миллий, умуминсоний кадриятларга хурмат руҳида тарбиялаш;

- ёшларда соғлом турмуш тарзига интилишни шакллантириш ва уларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш, ёшлар спортини оммавий ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш;

- ёш оилаларни маънавий ва моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, уларга муносиб уй-жой ҳамда ижтимоий-маиший турмуш шароитларини яратиш, ҳамда кучли ижтимоий сиёсат юритиш тараққиётнинг ўстувор тамойилларидан бири этиб белгиланди.

“Ёшлар йили” Давлат Дастури доирасида белгиланган чоралар билан бирларни амалга ошириш учун барча манбалар ҳисобидан 1 триллион 248 миллиард сўмдан ортиқ, жумладан, 1 триллион 96 миллиард сўмлик бюджет маблағи, 151 миллиард сўмдан зиёд ҳомийлар маблағи сарфланди².

Бунинг натижасида мамлакатда ёшларнинг манфаатларини янада тўлиқ таъминлашга қаратилган кенг қамровли амалий ишлар бажарилди.

1991–2008 йиллар давомида ёшлар ташкилотлари сон ва сифат жиҳатидан анча ўсди. 1998 йилдан бошлаб мамлакатдаги мавжуд сиёсий партиялар фаолиятида ҳам ёшлар билан ишлаш тизими

¹ Каримов И.А. Асосий мақсадимиз-юртимизда эркин ва обод, фаровон ҳаёт барпо этиш йўлини қатъият билан давом эттиришдир. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 15 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. // Халқ сўзи, 2007, 7 декабрь.

² Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш-бизнинг асосий мақсадимиз. 17-йилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – Б. 59.

яратилди. “Ёшлар қаноти” атамаси илк бор “Фидокорлар миллий демократик партияси” томонидан 1998 йилда илгари сурилди ва 1999 йилда партия биринчи бўлиб “Ёшлар қаноти”га асос солди¹. Аввало, ёшларнинг сиёсий партиялар фаолиятида, ўзини-ўзи бошқариш ва жамоат ишларида, сиёсий бошқарув жараёнларида фаол иштирок этишлари, ўз жамоат ташкилотлари ва ҳаракатларини тузишлари, уларда ўз манфаатларини ифода этган ҳолда иштирок этишлари учун барча ҳуқуқий асослар яратилгани инобатга олинди.

Ўзбекистонда фаолият юритаётган мавжуд тўртта партия айни вақтда, ёшларга оид ўз сиёсатини “Ёшлар қаноти”, “Ёшлар кенгаши”, “Истикбол” ёшлар кенгаши, ёшлар ҳаракати каби тузилмалар воситасида амалга ошириб келмоқда. “Агар статистик маълумотларга мурожаат қиладиган бўлсак”- деб фикр билдиради тадқиқотчи Г. Туленова – “Ўзбекистон Халқ демократик партияси” ва “Адолат” социал демократик партиясида ёшлар 30 фоизни, “Тадбиркорлар ва ишбилармонлар ҳаракати Ўзбекистон Либерал-демократик партияси” ва “Миллий тикланиш” демократик партиясида ёшлар сони 39 фоизни ташкил этади². Бундан кўриш мумкинки, Ўзбекистонда ёшлар сиёсати мустаҳкам ҳуқуқий базага эга бўлиб, ўсиб келаётган баркамол авлодни жамият ижтимоий-сиёсий ҳаётида иштирок этишида ўз исботини топиб бормоқда.

Мамлакат ёшлари ичида эътибор ва ҳурматга сазовор бўлган “Фидойий ёшлар клуби”, “Бунёдкор ёшлар” телеклуби, “Истеъдод”, “Илҳом” каби клублар, “Келажак бунёдкорлари”, “Ёш ватанпарварлар”, “Истиклол келажаги” ташкилотлари, Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва вилоятларда фаолият олиб бораётган “Ёшлар маркази” ёшларни сиёсий жараёнларга тайёрлаш ва тарбиялаш ишлари билан шуғулланмоқда³. Бундан ташқари, мамлакат ёшлари ичида экологик муҳитни ҳимоялаш, экологик тафаккурни шакллантириш, фуқаролик онгини ўстириш ва шакллантириш, тиббий тарғибот ишлари билан шуғулланиш, ёшлар муаммоларини ўрганишни ўз фаолиятларига мақсад қилиб олган Фуқаролик жамиятини ўрганиш институти ҳам ёшлар тузилмаларидан бири ҳисобланади. Фуқаролик жамиятини ўрганиш институтининг республика вилоятларида махсус ёшлар учун ишлаб чиқилган ҳуқуқий саводхонликни ошириш ва тафаккурини

¹ Бўронова Д. Мустақиллик йилларида ёшлар сиёсатининг баъзи масалалари // Ижтимоий фикр Инсон ҳуқуқлари. – Тошкент, 2007. – №4. – Б. 147–156.

² Туленова Г. Ёшлар мамлакат таянчи // Жамият. – Тошкент, 2007, 28 сентябрь.

³ Ўзбекистон Республикаси “Қамолот” ЁИХнинг жорий архиви. “Қамолот” ЁИХнинг 2008 йилдаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи. – Б. 51.

Устириш борасидаги семинар тренинглари ҳамда халқаро конференциялари¹ муҳим аҳамият касб этмоқда.

Хулоса қилинадиган бўлинса, Ўзбекистонда бугун давлат ва жимиятининг тараққиётига ўзига хос муносиб ҳисса қўшаётган биркамол авлод вакилларининг ижтимоий ҳаётга кириб келиши муҳим аҳимият касб этмоқда. Шунини алоҳида таъкидлаш лозимки, 2008 йил охирига келиб Ўзбекистонда амалдаги қонун ҳужжатлари миқдори 5091 тани, яъни 307 та қонун, 465 та Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 145 та Фармонлари, 308 та қарор, 14 та фармойиш, 2328 та Ҳукумат қарорлари, 1124 та вазирлик ва давлат органлари ҳужжатларини ташкил этди².

Бу ўринда чиқарилган қонун ҳужжатларидан мамлакатда ёшларга доир 100 га яқин қонун ҳужжатлари, 10 дан ортиқ қонунлар, 30 дан ортиқ Президент қарорлари ва фармонлари, 40 дан ортиқ Вазирлар Маъкамаси қарорлари давлат сиёсати йўналишидаги қонунчиликка бу қадар жиддий муносабат Ўзбекистонда ёшларга бўлган эътибордан далолат беради. Бугунги ёшларнинг маънавий қиёфаси, билими эртага жимият манфаати, юрт тараққиёти учун хизмат қилади. Давлат томонидан ёшларга алоҳида эътибор қаратилаётгани келажаги порлоқ Ўзбекистонни ривожига катта ҳисса қўшмоқда. Шу билан бирга жамият ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг роли ва масъуллиги ошиб бормоқда.

Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсати йўналишидаги қонунчиликка жиддий эътибор берилиши, мамлакатда ёшларга доир олиб борилаётган давлат сиёсати уларни тарбиялашда ва ҳар томонлама биркамол инсон бўлиб вояга етишишида муҳим аҳамият касб этмоқда.

1.3. “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракатининг Ўзбекистондаги ислохотларни амалга оширишда тутган ўрни

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгандан кейин собиқ камсомол ташкилотини ислоҳ қилиш натижасида Ўзбекистон Республикаси ёшларини бирлаштириш учун “Ёшлар иттифоқи” ташкилоти тўрилди. Ташкилот ёшларни ўз пленуми ва конференциялари қарорларини бажаришга сафарбар қилишга уриниши, қарорларда ёшларнинг манфаатлари ва эҳтиёжлари тўла ақс этмаганлиги натижасида 1996 йилда “Ёшлар иттифоқи” ташкилоти тугатилиб, шу йилнинг 17 апрелида Ўзбекистон Республикаси ёшларининг “Камолот” жамғармаси

¹ Халқаро илмий-амалий конференция “Фукарлик жамиятини шакллантиришда ёшларнинг роли”. Тошкент, 2007 йил 27 сентябрь.

² По данным Информационно-поисковой системы “Национальная база данных законодательства Республики Узбекистан” LexUz по состоянию на 11 октября 2008 года.

туғрисидаги Президент фармони асосида янги ёшлар ташкилоти тузилди¹. Бунинг натижасида “Камолот” жамғармаси ёш авлоднинг ҳар томонлама камол топиши, чуқур билим, касб эгаллаши, ўзларида юксак маънавият, ватанпарварлик, меҳнатсеварлик фазилатларини ҳосил қилиши, уларнинг истиклол ишининг изчил давомчилари бўлиб етишишларида кўп қиррали ёрдам кўрсатиши ўзининг дастурий вазифаси қилиб белгилаганлиги маъқулланди.

Жамғарма ёшларнинг ижтимоий жиҳатдан муҳофаза қилиш ишларида қатнашиш, уларнинг билим олиш, меҳнат қилиш, сиёсий ва бошқа конституциявий ҳуқуқларини тўла амалга ошира олишлари учун зарур шарт-шароитнинг яратилишига кўмаклашиш вазифаларига эътибор қаратди. Бу ўринда жамғарманинг Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри, 12 та вилоят ва туманлардаги бўлимлари, 12 мингга яқин жамоат марказлари фаолият олиб боргани ҳамда амалга оширган ишлари юзасидан ахборотлар келтириб ўтилган². 1996–2000 йиллардаги “Камолот” жамғармаси бошқаруви мажлислари баённомалари ва қарорларида “Ёшлар муаммолари институти” очилгани, “Камолот ва қонун” корхоналари кенг қамровли фаолият олиб борганлиги кўрсатиб ўтилган³.

Бироқ, жамғарма ёшларнинг ижтимоий муаммоларини ҳал этишга қаратилган амалий ишларни олиб боргани билан ҳам ўзининг мақсадларини тўла бажара олмади. “Камолот” жамғармасига ёшларнинг ижтимоий ташкилоти сифатида эмас, балки оддий бир жамғарма сифатида қарашлар асосида фаолият юритишга мойиллик кучли бўлди. Ҳатто жамғарманинг бутун фаолиятида унинг дастури ҳам ишлаб чиқилмади. Жамғарма мамлакат ёшларига етакчилик қилиш, жуда бўлмаганда ёшлар ишларини мувофиқлаштириш қобилиятига эга ташкилот даражасига кўтарила олмади. У ёшлар ўртасида маънавият ва маърифат ишларини мувофиқлаштириш вазифасини ҳам бажара олмади.

Натижада 2001 йил 24 январь куни Президент И.А. Каримов “Камолот– ёшларимизнинг чинакам суянчи ва таянчи бўлсин”⁴ мавзусида нутқ сўзлади ва янги ёшлар ижтимоий ҳаракатини ташкил этиш, ташкилотнинг мақсад-вазифаларини белгилашда муҳим аҳамият касб этди. 2001 йил 25 апрелда Ўзбекистон Республикаси “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракатининг⁵ таъсис қурултойи бўлиб ўтди. Таъсис

¹ Ўзбекистон Республикаси Марказий Давлат Архиви (ЎзР МДА). М-13- фонд, 1- рўйхат, 1- йиғма жилд, 10- варақ.

² ЎзР МДА. М-13- фонд, 1- рўйхат, 3- йиғма жилд, 20- варақ.

³ ЎзР МДА. М-13- фонд, 1- рўйхат, 1- йиғма жилд, 22- варақ.

⁴ Каримов И.А. Камолот- ёшларимизнинг чинакам суянчи ва таянчи бўлсин. – Тошкент: Ўзбекистон, 2001. – Б. 25

⁵ “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати кейинги варақларда “Ҳаракат” деб берилди.

курултойда ҳаракатнинг Дастури ва Низоми қабул қилинди¹. 2001 йилда Ҳарикатнинг Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри, 12 та вилоят, 199 та туман (шаҳар) бўлимлари Кенгашлари, 17 мингдан ортиқ Ўнилангич ташкилотлари фаолият кўрсатди ва 7 млн. 200 минг нафардан ортиқ 14 ёшдан 28 ёшгача бўлган ёшларнинг 4 млн. 600 минг нафардан ортиғи ёки 64 фоизи ҳаракатга аъзо бўлиб кирган².

“Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати орқали ёш авлоднинг тарбияси борасидаги сиёсий-ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий, маънавий-маърифий, спорт ва жисмоний тарбия, халқаро фаолият соҳаларида амалга оширилаётган асосий йўналишлар белгилаб берилди.

2001 йил 23 майда ташкил этилган “Камалак” Болалар ташкилоти ҳам Ўзбекистондаги энг нуфузли болалар ташкилоти сифатида самарали фаолият кўрсатиб келмоқда. 2001 йилда “Камалак” болалар ташкилоти 7 ёшдан 14 ёшгача бўлган ўқувчиларни бирлаштирган бўлиб 4,2 млн.дан ортиқ болалар ташкилотга аъзо³ бўлиб кирган бўлса, 2007 йилда Республикада 10–14 ёшгача бўлган ўқувчилар сони 3039943 нафарни ташкил этиб, “Камалак” болалар ташкилоти аъзолари сони 4624877 нафарини ташкил этди (7–10 ёшгачалар - 1599212, 10–14 ёшгачалар - 3025665), 2008 йил охирида 10–14 ёшгача бўлган ўқувчилар сони - 3761145 нафарини ташкил этди⁴.

Ҳаракатнинг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар бўлими “Камалак” болалар ташкилоти томонидан болаларни мактабдан ташқари таълим муассасаларидаги тўғарақларга бириктирилганлиги яхши йўлга қўйилган. Тўғарақларга жалб қилинганлар сони – 543346 нафар, Болалар ташкилоти томонидан жалб қилинганлар – 157707 нафарни ташкил этган (1.6. илова)⁵.

Болалар ташкилоти ўз фаолиятини тарбиянинг ўзига хос ёндашувни усулларида фойдаланган ҳолда, болаларнинг қалби ва онгига ҳаракатнинг асосий мақсад-муддаоларини сингдиришга қаратган.

“Камалак” Болалар ташкилоти тизимида сардорлар Кенгашининг фаолияти йўлга қўйилган бўлиб, 2001 йил республикадаги 9702 та умумтаълим муассасалари ва улардаги 290 дан ортиқ синфларда болалар ташкилотининг сардорлари фаолият олиб борди. 2008 йилга

¹ Ўзбекистон Республикаси “Камолот” Ёшлар Ижтимоий Ҳаракатининг жорий архиви (ЎЗР “Камолот” ЕИХ ЖА). “Камолот” Ёшлар Ижтимоий Ҳаракатининг 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи. – Б. 1.

² ЎЗР “Камолот” ЕИХ ЖА. “Камолот” ЕИХнинг 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи. – Б. 1.

³ ЎЗР “Камолот” ЕИХ ЖА. “Камолот” ЕИХнинг 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи. – Б. 2.

⁴ ЎЗР “Камолот” ЕИХ ЖА. “Камолот” ЕИХнинг 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 4.

⁵ ЎЗР “Камолот” ЕИХ ЖА. “Камолот” ЕИХнинг 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 55.

келиб 300 мингдан ортиқ сардорлар фаолият олиб борди. “Камалак” Болалар ташкилоти ўзининг фаолиятини “Олтин мерос”, “Маънавият ва маърифат”, “Умид”, “Соғлом авлод”, “Ватанпарвар”, “Меҳр-шавқат” каби йўналишларда ташкил этган¹.

Ҳаракатнинг негизи-бошланғич ташкилотлар бўлиб, улар мамлакатдаги барча ўқув муассасалари, меҳнат жамоалари, шунингдек, Куролли кучлар, ҳуқуқ-тартибот органлари тизимларида ёшларнинг хошиш-иродасига асосан тузилади. Ҳаракат Низомига асосан Ҳаракатнинг бошланғич ташкилотлари ёшларнинг ўқиш, иш ва хизмат жойларида ташкил этилади.

Ҳаракатининг бошланғич ташкилотлари ва аъзолари сони бўйича ўтган давр билан таққослаганда куйидаги ҳолат вужудга келди:

2005 йил якунига кўра-17654 та бошланғич ташкилот ва 4183409 нафар аъзолар;

2006 йил якунига кўра-16581 та бошланғич ташкилот ва 3849494 нафар аъзолар².

2007 йилга келиб ҳаракатга бўйсунувчи бошланғич ташкилотлар сони жами 15801 тани ва улардаги аъзолар сони 4561265 нафарни ташкил этди.

2008 йилда эса 15392 та бошланғич ташкилот ва улардаги аъзолар сони 5010996 нафар ташкил этди. Шундан sanoat, қурилиш, транспорт, алоқа соҳасидаги 1829 та бошланғич ташкилотларда 289995 нафар, кишлок хўжалик соҳасидаги 618 та бошланғич ташкилотларда 166337 нафар, Олий ва ўрта махсус таълим муассасаларидаги 1184 та бошланғич ташкилотларда 1088311 нафар, умумтаълим мактаблардаги 9561 та бошланғич ташкилот-ларда 2613553 нафар, ҳарбий қисм ва ҳарбий ўқув юртлардаги 250 та бошланғич ташкилотларда 63733 нафар ва бошқа ташкилотлардаги 2359 та бошланғич ташкилотларда 339336 нафар ёшлар Ҳаракат сафига бирлаш-ганлар³.

Демак, “Камолот” ЁИХнинг асосий мақсади – Ўзбекистон ёшларининг озод ва обод Ватан яратишдек улуг мақсад йўлида бирлаштириш, уларнинг ҳуқуқ-манфаатларини ҳимоялаш, соғлом турмуш тарзи талаблари асосида тарбиялаш, маънан етук, дунёкараши теран, мустақил фикрловчи, миллий ва умумбашарий қадриятларга асосланган ёш йигит-қизларнинг жамиятда муносиб ўрин эгаллашлари учун шароит яратиш беришдан иборат.

Ҳаракат 2001–2008 йиллар давомида Республика микёсидаги йирик ёшлар ташкилоти сифатида шаклланиб, ўзининг атрофида

¹ ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи. – Б. 3.

² ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2001–2008 йиллардаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 43.

³ ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 4.

миллионлаб соғлом фикрли ёшларни бирлаштирди ва уларнинг ҳаётида муҳим аҳамият касб этмоқда. Ҳаракатнинг бевосита ёрдами билан ёшларнинг турли муаммоларини ечиш, уларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш, қобилиятларини юзага чиқаришга қаратилган Республика миқёсидаги ўнлаб кўрик танловлар, конференциялар, семинарлар, спорт мусобақалари ташкил этилди. Бу ўринда ҳаракат томонидан турли даражада ўтказиб келинаётган танловлар ҳам ёшларнинг ўзлигини намоён қилишига катта ёрдам бермоқда.

“Камолот” ЁИХ нодавлат жамоат бирлашма сифатида ёшларимол авлоднинг ҳар томонлама камол топиши, ёшларда чуқур bilim, юксак маданиятни шакллантириш, ватанпарварлик, меҳнатсеварлик фазилатларини юксалтириш, замонавий ишбилармонлик, тadbиркорлик ва омилкорликни шакллантириш учун шарт-шароит яратиш мақсадида ташкил этилди. Ёшларни иқтисодий, сиёсий, маънавий, маданий, ҳуқуқий манфаатлари ва эҳтиёжларини ўрганиш, уларни қондириш юзасидан дастурлар тузиш, ҳаётга тadbир этиш, дaвлат, ҳукумат дастурлари, ислохотларни бажаришда кўмаклашиш, ёшларни Конституция, қонунлар, давлат ва ҳукумат қарорларини ҳурмат қилиш, уларга амал қилиш руҳида тарбиялаш, ёшлар учун янги иш жойларини яратиш, уларни ижтимоий ҳимоя қилиш масалаларини ўрганиш ҳамда мазкур масалаларни бартараф этишда ҳукумат идоралари хокимликлар, бошқа манфаатдор вазирликлар, жамоат ташкилотлари билан ҳамкорлик қилишдан иборатдир.

Ўзбекистон Республикасида “Камолот” ЁИХ ижтимоий-сиёсий ҳаётда қуйидаги вазифаларни бажаради:

- ёшларнинг сиёсий фикр ва иродасини шакллантириш борасида, уларнинг мақсадлар сари кучларни сафарбар этишга таъсир ўтказиши, яъни ёшларнинг демократик эътиқодларини ифода этади ва тарқатади;

- ёшларнинг манфаатларини бирлаштиради, улар фаолиятини ижтимоий-сиёсий жараёнларда намоён қилади;

- ёшлар учун ижтимоий-сиёсий ҳаракат дастурларини ишлаб чиқариши, мамлакат истиқболига доир инновацион характерга эга бўлган ишбилармонлаштириш йўллари ва имкониятларини тақлиф этади.

Ўзбекистон Республикаси сиёсатида ёшлар орасидан энг иқтидорли, салоҳиятлиларни танлаб олиб, уларнинг илмий, маданий-маънавий жиҳатдан камолотга эришишлари, замонавий фан-техника асосларини чуқур ўзлаштириб олишлари учун ғамхўрлик қилиш катта ўрин тутди.

Ҳаракат томонидан миллий таълим-тарбия тизимини такомиллаштириш, замон талаблари билан уйғунлаштириш асосида жаҳон индустриалари ва кўникмалари даражасига чиқариш мақсади босқичма-босқич амалга оширилмоқда. Бундан ташқари, ёшлар муаммосини

ўрганишда “Камолот” ЁИХ томонидан анчагина хайрли ишлар амалга оширилмоқда, жумладан, илмий-амалий конференциялар ўтказилмоқда¹.

“Камолот” ЁИХ ва Жамоатчилик фикрини ўрганиш “Ижтимоий фикр” Маркази томонидан “Ёшлар - Камолот тўғрисида” мавзусида 2006 йил июль ойида ўтказилган социологик тадқиқот натижаларига биноан: “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати тўғрисида биласизми?” деган саволга 64,4% ёшлар “Ҳа, биламан”, “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракатининг фаолиятини кузатасизми?” деган саволга 53,9% ёшлар “Ҳа кузатаман”; “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати фаолиятида шахсан иштирок этасизми?” деган саволига 39,2% ёшлар “Ҳа, иштирок этаман”, 36,1% ёшлар эса “Ҳа, иштирок этаман, бироқ, доимо эмас”; “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати бугунги кунда ёшларнинг манфаатларини ҳимоя қиладиган ҳақиқий кучга айландими? деган саволга 40,3% ёшлар “Ҳа”, 43,5% ёшлар “Ҳа, лекин тўлиқ равишда эмас”; “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати бугунги кундаги ишлари Сиз кутган ишлар билан ҳамнафасми?” деган саволга 29,0% ёшлар “Ҳа”, 49,9% ёшлар “Ҳа, лекин барчаси эмас”; “Сиз ўзингиз “Камолот”нинг фаолиятига ҳисса қўшиш мақсадида жамоатчилик асосида ишлашга тайёрмисиз?” деган саволга 38,9% ёшлар “Ҳа”, 51,6% ёшлар турли сабабларни кўрсатиб “Йўқ” деб жавоб берганлар². Бундан кўриш мумкинки, ҳаракат бошланғич ташкилотлари ва ёшлар етакчиларининг ўқув юртлари, ташкилот, корхона, муассасалар ҳаётидаги ролини оширишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ҳаракат тизимлари томонидан маҳаллалардаги 14670 нафар кам таъминланган оила фарзандлари, ногирон болалар, вояга етмаганлар нозирлиги ҳисобида турган ўсмирларга бепул дарсликлар ва китоблар, ўқув қуроллари, кийим-кечак, спорт анжомлари ва болаларнинг ёзги дам олиш оромгоҳларига бепул, имтиёзли нарҳдаги йўлланмалар олиб берилди³.

Ҳаракатнинг туман (шаҳар) бўлимлари меҳрибонлик, ногиронлар уйларига оталикқа бириктирилиб, улардаги тарбияланувчи ёшларнинг ҳолидан хабар олиш, уларга китоблар, ўқув қуроллари ва бошқа анжомлар тақдим қилиш, байрам дастурхони ёзиш, маънавий-маърифий тадбирлар уюштириш каби 3739 та турли хайрия тадбирлари, эътибор ишлари ҳомийларни жалб этган ҳолда ташкил этилди. Шунингдек,

¹ “Ёшлар муаммолари ва уларнинг счими” мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси. Илмий мақолалар тўплами. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2006. – Б. 6.

² ЎзР. “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2006 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 3.

³ ЎзР. “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 4.

ишга етмаган ёшларни қайта тарбиялаш колонияларида 1435 та широкоридаги каби тадбирлар ўтказилди¹.

Ҳаракат тизимлари томонидан ёш йигит-қизларнинг ўз ақл-инновациони тўла намоён этиши, жамиятда муносиб ўрин эгаллашлари учун шароит яратиш, бўш вақтларини мазмунли ташкил этишга қаратилган “Ёшлар ижтимоий хизматлари маркази”²нинг иши йўлга қўйилган (1.7. илова)³.

Ёшларни касбга йўналтириш, тўғарақларга жалб қилиш, ўқитишда қўрилган ташкилий ва молиявий ёрдамлар, яъни ЁИХМларга широкори жалб этиш бўйича кўрсаткичлар динамикаси 2006 йилда 16800 кишини, 2007 йил 25260 кишини, 2008 йил 40400 кишини ташкил қилган⁴.

2007 йилдан бошлаб ижтимоий хизматлар марказлари қошида “Ёш оила” клублари ҳам очилди⁵. 2008 йилдан ҳар бир вилоятда биттадан шундай клублар фаолият олиб бормоқда.

“Ёш оила” клубларининг асосий вазифаси ёш оилалар дуч келадиган турли муаммоларни ечиш, ёшларни ҳаётга тайёрлаш ва турли қисмий муҳим маслаҳатлар беришдан иборатдир.

ЁИХМ қошида ҳуқуқий, тиббий, спорт тўғарақлари, дебат клубларининг иш олиб бориши фаолият турлари нақадар кенг ва ранг-баранглигини кўрсатади, ёшларни касб-хунар ўрганишга бўлган минтақа хам баланд бўлиб, бу йўналишда республика бўйича 20 дан ортиқ тўғарақлар ёшларга касб-хунар сирларини ўргатиш билан шугулланмоқда. Тадбиркорлик йўналишидаги 20 та тўғарақ хам широкори тадбиркорликка оид бўлган қизиқишларини шакллантириб келмоқда. 2007 йил бошида “Қамолот” ЁИХнинг қўйи тизимлари “Қамолот” фермер хўжалиги ва корхоналари фаолиятини йўлга қўйиш ташаббуси билан чиқдилар. 2008 йил бошига келиб “Қамолот” кўмагида 14 та фермер хўжаликлари ва корхоналар ташкил этилди. Уларда 656 нафар ёшлар иш билан таъминланди. Шунингдек, ушбу корхоналарда 1014 та мавсумий иш ўринлари хам яратилди. “Қамолот” ЁИХ ва Ўзбекистон фермерлар уюшмаси ҳамкорлик дастурлари асосида республика бўйича 30 ёшгача бўлган ёш фермерларнинг маълумот банки яратилди⁶.

¹ Ўш “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 5.

² Ўш ижтимоий хизмати маркази” бундан кейин ЁИХМ деб берилди.

³ Ўш “Қамолот” ЁИХ ЖА. 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 24.

⁴ Ўш “Қамолот” ЁИХ ЖА. 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 25.

⁵ Ўш “Қамолот” ЁИХ ЖА. 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 28.

⁶ Ўш “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 29.

Республика миқёсида ёш фермер ва тадбиркорлар ўртасида 2007 йилда “Мустақиллик ниҳоллари” танлови ўтказилди¹. Мазкур танлов намунали тадбиркор ёшларни излаб топиш, уларни рағбатлантириш, тажрибаларини оммалаштиришда муҳим аҳамият касб этди.

Ёшларни ҳар томонлама муҳофаза қилиш, уларнинг бандлик масаларини ҳал этиш борасида ҳаракатнинг ҳудудий ва маҳаллий бўлимлари томонидан ишсиз ёшларни иш билан таъминлаш юзасидан республика бўйича бир қанча ишлар амалга оширилди.

Жумладан, ҳаракатнинг ҳудудий ва маҳаллий бўлимлари томонидан республика бўйича 2001 йилда 25026 нафар, 2002 йилда 14512 нафар, 2003 йилда 32981 нафар, 2004 йилда 35815 нафар, 2005 йилда 19084 нафар, 2006 йилда 17470 нафар, 2007 йилда 23123 нафар ёш йигит-қизлар ишга жойлаштирилди. 2008 йилда эса 450 дан ортиқ бўш иш ўринлари ярмаркалари ўтказилиб, унда 32102 нафар ишсиз ёшлар иш билан таъминланди. Шундан бевосита ҳаракат томонидан 21102 нафар ёшларга ишга жойлашишида кўмаклашилди².

Республика миқёсида бевосита ҳаракат тизимлари ёрдами билан ишга жойлаштирилган ишсиз ёшлар сони: 2001 йилда 3486 нафар, 2002 йилда 731 нафар, 2003 йилда 3713 нафар, 2004 йилда 6951 нафар, 2005 йилда 1443 нафар, 2006 йилда 1454 нафар, 2007 йилда 2450 нафар, 2008 йилда 2584 нафарни ташкил этди³.

Ҳаракатнинг Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри, вилоятлар бўлимлари томонидан ёш тадбиркорларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш, уларни имтиёзли микрокредит маблағлари билан таъминлаш ҳамда ёшларда тадбиркорлик кўникмаларини шакллантириш мақсадида берилган амалий ёрдам ва тарғибот-ташвиқот ишлари натижасида жойлардаги тижорат банклари томонидан республика бўйича 2001 йилда жами 95 нафар, 2002 йилда жами 413 нафар, 2003 йилда жами 632 нафар, 2004 йилда жами 593 нафар, 2005 йилда жами 188 нафар, 2006 йилда жами 142 нафар, 2007 йилда жами 637 нафар, 2008 йилда жами 1192 нафар ёш тадбиркорлар, ўрта ва кичик бизнес субъектларига мустақил равишда тадбиркорлик билан шуғулланиш учун тижорат банкларидан кредит олишда ёрдам кўрсатилган⁴.

Ёш тадбиркорлар, ўрта ва кичик бизнес субъектларига ер олиш, рўйхатдан ўтказиш ва бошқа манфаатларини ҳимоя қилишда кўрсатилган ёрдамлар сони: 2001 йилда 257 марта, 2002 йилда 348

¹ ЎзР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2007 йилдаги фаолияти юзасидан и ҳисоботи. – Б.22.
² ЎзР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2001–2008 йиллардаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 17.

³ ЎзР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2001–2008 йиллардаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б.18.

⁴ ЎзР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2001–2008 йиллардаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б.13.

март, 2003 йилда 1391 март, 2004 йилда 1186 март, 2005 йилда 522 март, 2006 йилда 292 март, 2007 йилда 663 март, 2008 йилда 655 мартга ижобий амалга оширилди¹.

Бундан кўриш мумкинки, маблағлар 30 ёшгача бўлган ёш фермер ва тадбиркорларга ажратилиб, бу уларнинг ўз бизнесларини ташкил этиш ҳамда ривожлантириш имконини яратди. Бундан ташқари Ўзбекистон “Камолот” ЁИХ Марказий Кенгашининг 2008 йил 6 мартдаги “Микрокредитбанк” Акционерлик тижорат банки ҳамда 2009 йил 6 мартдаги Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси билан ҳамкорлик битимига асосан, ёш тадбиркорларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш, уларни имтиёзли микрокредит маблағлари билан таъминлаш ҳамда ёшларда тадбиркорлик кўникмаларини шакллантириш мақсадида “Ёш тадбиркор – юртга мададкор” лойиҳаси эълон қилинди. Ушбу лойиҳа доирасида республика ҳудудида бўйлаб ишчи гуруҳлар фаолияти шакллантирилди. Худудий ишчи гуруҳлар томонидан ёш тадбиркорларга “Камолот” тавсияномалари асосида имтиёзли микрокредитлар ажратиш йўлга қўйилди.

2008 йилда ушбу лойиҳа доирасида “Микрокредитбанк” АТБнинг ҳамда Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси билан ҳамкорликда жойларда ташкил этилган ишчи гуруҳларга мурожаат этган 1253 нафар ёш тадбиркорларнинг 1192 нафарига тавсиялар берилди ва жами: 2383,7 млрд. сўм микрокредитлар ажратилди. Бундан ташқари, ҳаракатнинг Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри, вилоятлар, туманлар бўлими Кенгашлари томонидан янги тадбиркорлик фаолиятини бошлаган ва бошламокчи бўлган ёш тадбиркорларни давлат рўйхатидан ўтказиш ҳамда тижорат банкларидан кредит олиш ва меъёрий ҳужжатларини тайёрлашда ҳам амалий ёрдам кўрсатиб келинмоқда. Жумладан, 2006 йилда 336 нафар, 2007 йилда 450 нафар, 2008 йилда 510 нафар ёш тадбиркорларни давлат рўйхатидан ўтказиш ва тижорат банкларидан кредит олишда ёрдамлар кўрсатилди².

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг 2005 йил 11 октябрдаги “Ўзбекистон Республикасининг қуролли кучлари сафида муддатли ҳарбий хизматни ўтаётган ҳарбий хизматчиларга бериладиган имтиёзлар тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-213-сон қарори билан муддатли ҳарбий хизматни ўтаган ва тўлов-контракт шакли бўйича ўқишга қабул қилинган талабаларга, улар ўқиш даврида “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракатининг фаолиятида фаол иштирок этган тақдирда контракт суммасининг 35 фоизини тўлов

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2001-2008 йиллардаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 13.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2001-2008 йиллардаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 14.

тариқасида моддий ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги таклиф қабул қилинди¹.

Республика ҳудуди бўйича 2006–2007 ўқув йилида 2731 нафар, 2007–2008 ўқув йилида 6478 нафар, 2008–2009 ўқув йилида 9628 нафар муддатли ҳарбий хизматни ўтаган ва тўлов-контракт шакли бўйича Олий таълим муассасаларида ўқиган талабаларга тўлов пулининг 35 фоизи тўланди (1.8.илова)². Бунинг натижасида ҳам ўсиб келаётган ёшларнинг маълум бир муаммолари ҳал этилди ва уларга янги имкониятлар яратилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 10 октябрдаги “Қамолот” ЁИХни қўллаб-қувватлаш ва унинг фаолият самарадорлигини янада ошириш тўғрисида”ги ПҚ-486-сонли қарори³ нинг жойлардаги ижро-сини ўрганиш, ёшлар билан олиб борилаётган ишлар даражасини, мавжуд муаммолари ва уларни ҳал этиш аҳволини таҳлил этиш мақсадида 84 нафар кишидан иборат махсус ишчи гуруҳлари шакллантирилди⁴. Натижада ишчи гуруҳ аъзолари ҳар бир вилоятларда Қаракат Васийлик Кенгашининг сайёр йиғилишларни ўтказиб, ўрганишлар давомида қайд этилган муаммо ва камчиликларни жойида бартараф этиш юзасидан қарорлар қабул қилдилар.

Марказий Кенгашнинг 2007 йил 30 мартдаги йиғилиши 01-03/7-сонли “Қамолот” ЁИХ қуйи бўғин ходимларини аттестациядан ўтказиш тўғрисида”ги қарорига асосан, Қаракатнинг ҳудудий ва маҳаллий бўлими Кенгаши аппарати масъул ходимлари 2007 йил 14 майдан 15 июнгача Аттестациядан ўтказилди⁵. Шунингдек, Қаракат тизимларида фаолият кўрсатаётган ёш ходимларнинг малакасини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши Академиясининг 10 ойлик курсларида ўқитилди. Жумладан, 2003 йили 4 нафар, 2004 йили 3 нафар, 2005 йили 3 нафар, 2007 йили 8 нафар ёш ходимлар Академияни битирдилар. 2007–2008 ўқув йилида 6 киши Академия тингловчилари сафида ўз билимларини оширди⁶.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг қуролли кучлари сафида муддатли ҳарбий хизматни ўтаётган ҳарбий хизматчиларга бериладиган имтиёзлар тизimini янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-213-сон қарори. 2005 йил 31 октябр. // Халқ сўзи, 2005, 1 ноябрь.

² ЎзР “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 30.

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Қамолот” ёшлар ижтимоий ҳаракатини қўллаб-қувватлаш ва унинг фаолият самарадорлигини янада ошириш тўғрисида”ги ПҚ-486-сонли қарори. 2006 йил 10 октябр. “Қамолот” ЁИХ ЖА. 2006 йилдаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 11.

⁴ ЎзР “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2001-2008 йиллардаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 27.

⁵ ЎзР “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2007 йил давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 25.

⁶ ЎзР “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2007 йил давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 26.

Ёшлар масалани доимий тадқиқ этиш, мавжуд муаммоларни таҳлил этиб, уни бартараф этиш чораларини кўришгина ишда ўз самарасини беради. Ҳаракат томонидан ёшлар манфаатларини химоя қилиш 2008 йилда ҳам муҳим аҳамият касб этди (1.9.илова)¹.

Хулоса қилинадиган бўлинса, бугунги давр мамлакат ва ёшлар олдига улкан вазифалар қўяётган экан, уни ёшларга фақат уқтириш ёки тилиб қилиш билан амалга ошириб бўлмайди. Унга дахлдор бўлган таълим-тарбия, маданият ва маънавий-маърифий муассасалар, мураббийлар, оила, меҳнат жамоалари бу борада узлуксиз ва мунтазам ишлаши керак. Бу ёшларга муносабатни, ёшларнинг эса ҳаётга қарашиларини ўзгаришига олиб келади. Ҳаракатнинг бу даврдаги асосий вазифаси қабул қилинадиган ёшларга оид қонунлар, фармонларда ёшларнинг қизиқишлари, ташаббуслари ва манфаатларини ақс элтиришдан иборат бўлиши лозим. Давлат дастурларининг ишлаб чиқилиши ва унинг амалга оширилишидан бевосита ҳаракат энг кўп манфаатдор ташкилот саналади. 2001 йилдан 2008 йилгача бўлган даврда Ҳаракат ёшлар орасига чуқурроқ кириб боришни, чекка ҳудудлардаги ёшлар билан ишлашни ўз олдига мақсад қилиб қўйган бўлиб, керакли натижаларга эришилди. “Қамолот” ЁИХ фақатгина миқозлардаги ёшлар билан чегараланиб қолмасдан, қишлоқлардаги ёшларнинг ҳам қизиқишлари ва тақлифларини инобатга олиб, уларни ҳам бирлаштира олди.

“Қамолот” ЁИХ бошланғич ташкилотларида етакчилик қилаётган ёш кадрлар фаолиятини ташкил этишда асосий эътиборни қўйидагиларга қаратиш керак:

Биринчидан, “Қамолот” ЁИХнинг жойлардаги бўлимлари раҳбарлигига номзод кўрсатаётганда бошқаларга ўрнак бўла оладиган, ҳақиқий етакчилик хусусиятига эга, маънавий етук, муносиб ёшларни танвсия этиш;

Иккинчидан, ҳудудда турли соҳаларда фаолият олиб бораётган ёш раҳбарларни “Қамолот” ЁИХ негизида бирлаштириш, келгусида турли соҳалар бўйича тегишли идораларга кадрларни танвсия этаётганда “Қамолот”да шаклланган захирадан муқобил сифатида фойдаланиш, шу йўл орқали кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйишда Ҳаракатнинг ўз ўрнига эга бўлишига эришиш;

Учинчидан, ҳудуддаги “Қамолот” ЁИХ раҳбарини ўз лавозимида ишлашининг муддатини белгилаш ва вақтида муносиб кадрни тайёрлаб бориш. Бошқа соҳалардан жалб этилган, янги тайинланган ёшлар етакчиси, ташкилот тизими ва фаолияти ҳақида етарли маълумот олиб, ишни бир маромда ташкил этиши учун кўпроқ вақт талаб этилади;

¹ УЧР “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. Манфаатлар – Б. 1–10.

Тўртинчидан. “Камолот” ЁИХ тизимига ишга жалб этилган ҳар бир етакчи-раҳбар ҳокимликнинг тегишли бўлимлари эътиборидан четда қолиши керак эмас. Яъни, бир кадрни танлаб, тайёрлаб, лавозим бериб, уни турли ҳолатларда тоблаб, тажрибасини ошириш учун камида икки-уч йил вақт кетади. Шундай жараёнлардан ўтган кадрни назоратга олиб, уларни тарбиялашни кейинги босқичга ўтказиш муҳимдир.

“Камолот” ЁИХ Ўзбекистонда ислохотларни амалга оширишда тутган ўрни нихоятда бекиёс бўлиб, Ўзбекистон ёшларини озод ва обод ватан қуриш йўлида бирлаштира олди. “Камолот” ЁИХ чин маънодаги ёшларнинг суянчи ва таянчига айланган ташкилот сифатида эътироф этилди.

Демак, мустақиллик даврида Ўзбекистон ёшларининг ижтимоий-сиёсий аҳволи, жамият ҳаётида тутган роли ва масъуллиги ошди. Мамлакатда демократик тафаккурга ва ўз мустақил фикрига эга бўлган ёшларнинг ижтимоий ҳаётга кириб келиши муҳим аҳамият касб этди. Бу даврда ёшларнинг ижтимоий демографик ҳолати ва муаммоларини таҳлил этиш, Ўзбекистон Республикаси томонидан амалга оширилаётган амалий ишларда ўз ечимини топиб бормоқда. Айниқса, 20 ёшгача бўлган ёшлар янги даврда, мамлакат мустақиллиги йилларида ўсди ва тарбия олди. Уларнинг ижтимоий-сиёсий аҳволи, мустақиллик тафаккури билан шаклланди.

II БОБ. ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ҲАЁТИГА ОИД ИСЛОҲОТЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ЁШЛАРНИНГ ИШТИРОКИ

2.1. Илм-фан ва таълим соҳасида ёш кадрлар масаласи

Таълим – мамлакат ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, ғоявий, маданий ҳаётининг муҳим тармоғи ҳисобланади. Шунинг учун ҳам 1992 йилда мустақил Ўзбекистоннинг дастлабки “Таълим тўғрисида”ги Қонунининг қабул қилиниши таълим-тарбия соҳасидаги ислоҳотларнинг лебчаси бўлди¹. Бу қонуннинг асосий вазифаларидан бири – собиқ иттифоқ мафқурасидан ҳалос бўлиш ва унинг ўрнини янги дунёкараш билан тўлдириш ҳамда жаҳон андозаларига асосланган таълим тизимини яратишдан иборат эди. Таълим тизими ходимлари ҳаётида муҳим аҳамиятга эга қонун таълим соҳасини барча йўналишларини такомиллаштириш, ривожлантириш ишларига катта йўл очиб берди.

Республика ҳудуди бўйлаб мактабларга, ўқитувчи-мураббийларга моддий ва маънавий рағбатлантиришлар, ижтимоий ёрдам бериш масалаларига эътибор анча кучайтирилди². Шу билан бирга Олий таълим тизимини ҳам ривожлантириш учун барча чора-тадбирлар кўрила бошланди. Қонун талабларидан келиб чиқиб, янги ихтисосликлар, мутахассисликлар, олий ўқув юртлари ташкил этилди (давлат ва жамият қурилиши, ҳарбий, ички ишлар, солиқ, банк-молия академиялари, жаҳон иқтисодиёти ва дипломатияси университети, Тошкент шиазия институти, Навоий кон-металлургия институти ва бошқалар). Илоятларда ҳам янгидан-янги ўқув юртлари очилди.

Президент И.А. Каримовнинг 1992 йил 28 февралдаги Фармони билан 8 та вилоят педагогика институтларига университет мақоми берилди³. Бу республика ҳукуматининг изчил маданий-маърифий сиёсатининг яна бир далили бўлди. Бундай янгиланишдан мақсад, вилоятларда олий университет таълимини ташкил этиш, илмий-маърифий ишларни ривожлантиришга, энг олис ва чекка шаҳарларини маданий-маърифий марказга айлантиришга асос бўлди.

Ўзбекистонда таълим-тарбия тизимини ислоҳ қилиш, кадрлар тайёрлашни замон талаблари даражасига кўтариш соҳасида муҳим чора-тадбирлар амалга оширила бошланди. Ўзбекистонда мактаб ва лицейдан тортиб академиягача бўлган замонавий, янги таълим тизими вужудга келтирилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1992

¹ Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни. 1992 йил 2 июл. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Аҳборотномаси. – Тошкент, 1997.

² УшМДА. Р-94- фонд, 7-руйхат, 7002- йиғма жилд, 75- варақ.

³ Жўраев Н., Файзуллаев Т. Ўзбекистоннинг янги тарихи. 3-китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. – Тошкент: Шарқ, 2000. – Б. 416.

йил 28 августдаги “Ўзбекистоннинг ёш ижодкорларини давлат йўли билан қўллаб-қувватлаш чоралари тўғрисида”ги 461-сонли Фармони асосида 1992–1993 ўқув йилида мактаб ўқувчиларининг умумтаълим фанлари бўйича Республика фан олимпиадаларини ўтказиш ҳақида бўйруғи эълон қилинди¹. Умумтаълим фанлари бўйича республика олимпиадасида 1428 та ўқувчи иштирок этиб, шундан 128 таси ғолиб бўлди ва фахрли ўринларни эгалладилар². 1993 йил 5 февралдаги “Ўзбекистон ўқувчи ёшларини рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” 555-сонли Президент фармони ўқишда аъло натижалар кўрсатган олий ўқув юртларининг талабалари учун давлат стипендияларини таъсис этиш масалаларини тартибга солиш³. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўқувчи ёшларни мукофотлаш ва моддий рағбатлантириш тўғрисида” 1993 йил 25 мартдаги 157-сонли қарори чиқарилди⁴. Бунинг натижасида Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги олий таълим муассасаларининг талабалари ва аспирантларини мукофотлашга, моддий рағбатлантиришга алоҳида эътибор қаратилди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ижодкор ёшларнинг уй-жой шароитларини яхшилаш тўғрисида” 1993 йил 8 майдаги 208-сонли қарорида Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва барча вилоятлар марказларида ижодкор ёшларни уй-жой билан таъминлаш ва шароитларни яхшилашга эътибор қаратилди⁵. Бундай амалга оширилган чора тадбирлар ижодкор ёшларга янада кенг имкониятлар яратди.

Ўзбекистон таълим тизимида тест синов усулининг 1993 йилдан қўлланилиши мазкур тизимдаги ўзига хос инкилоб бўлди дейиш мумкин. Таълим тизимида тест адолат мезони ўрнатилди. Вақт ўтгани сайин тест тизими такомиллашиб бормокда. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Таълим муассасалари ҳақидаги норматив ҳужжатларни тасдиқлаш тўғрисида” 1995 йил 21-ноябрдаги 444-сонли қарори натижасида таълим тўғрисидаги идоравий норматив ҳужжатларни тавсиялар асосида тасдиқлаш вазифаларини белгилади⁶.

Ўзбекистон ҳукумати таълимга ислохотларнинг барча босқичлари учун устувор соҳа деб қараб, мактаб ва таълим масаласини давлат ҳамда жамият назоратида бўлиши конституцияда ҳам белгилаб берилди. Натижада таълим тизимини тубдан қайта кўриб чиқиш вақти профессионал билимларни эгаллаш, имкониятларни кенгайтириш, янги замонавий технологияларда ишлашга қодир ёш мутахассис кадрларни

¹ ЎзР МДА. М-26-фонд, 1-руйхат, 25-йиғма жилд, 53-варақ.

² ЎзР МДА. М-26-фонд, 1-руйхат, 25-йиғма жилд, 64-варақ.

³ ЎзР МДА. М-26-фонд, 1-руйхат, 25-йиғма жилд, 65-варақ.

⁴ ЎзР МДА. М-26-фонд, 1-руйхат, 25-йиғма жилд, 69-варақ.

⁵ ЎзР МДА. М-26-фонд, 1-руйхат, 25-йиғма жилд, 70-варақ.

⁶ ЎзР МДА. М-26-фонд, 1-руйхат, 25-йиғма жилд, 71-варақ.

тайёрлашни йўлга қўйиш лозим эди. Шу нуқтаи-назардан қараганда, Ўзбекистонда 1997 йил амалга оширилган, дунё ҳамжамияти томонидан таълим тарбия этилган Таълим тўғрисидаги Қонун¹ ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури² ёшларнинг ҳар томонлама камол топишида алоҳида ўрн эгаллайди.

1997 йил “Таълим тўғрисида”ги қонун қабул қилинди ва таълим-тарбия соҳаси янги демократик мезонлар асосида ислоҳ этила бошланди. 1997–1998 ўқув йилидан бошлаб мактабларнинг биринчи синфларида ўқиш янги алифбо-лотин алифбосида олиб борилди. Таълим тўғрисидаги қонун мактаблар, олий ва ўрта махсус таълим муассасаларида таълимнинг барча соҳаларида ўқитиш сифатини кескин ўнгартирди ва тубдан янгилади. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури асосида эса қобилиятли ёш замонавий миллий кадрларни тайёрлашга алоҳида эътибор берилди³.

Таълим-тарбия борасидаги ислохотлар босқичлари қуйидагича:

– биринчи босқич - ўтиш даври, у 1997–2001 йилларни ўз ичига олади. Бунда кадрлар тайёрлаш тизими салоҳиятини сақлаб қолиш, унинг ривожланиши учун ҳуқуқий-меъёрий, илмий-методик, молиявий-молдий шарт-шароитлар яратишга қаратилди;

– иккинчи босқич - 2001–2005 йилларни ўз ичига олиб, унда асосий эътибор, Миллий дастурдаги вазифаларни кенг миқёсда амалга оширилишга йўналтирилди;

– учинчи босқич - 2005 ва кейинги йилларга мўлжалланган бўлиб, унда тўпланган тажрибаларни таҳлил этиш ва умумлаштириш асосида ўнгарувчан ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитларни эътиборга олган ҳолда кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш ва янада ривожлантириш устувор мақсад ҳисобланади.

Таълим Ўзбекистон Республикаси ижтимоий тараққиёти соҳасида устувор бўлиб, таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий принциплари қуйидагилардан иборат:

– таълим ва тарбиянинг инсонпарвар, демократик характерда эканлиги;

– таълимнинг узлуксизлиги ва изчиллиги;

– умумий ўрта, шунингдек ўрта махсус, касб-хунар таълимининг мажбурийлиги;

– ўрта махсус, касб-хунар таълими йўналишини: академик лицейда ёки касб-хунар коллежида ўқишни танлашнинг ихтиёрийлиги;

– таълим тизимининг дунёвий характерда эканлиги;

¹ Таълим тўғрисидаги қонун. 1997 йил 29 август. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. – Тошкент, 1997. – Б. 67–80.

² Кадрлар тайёрлаш миллий дастури. 1997 йил 29 август. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. – Тошкент, 1997. – Б. 80–94.

³ Ў.Р. МДА. М-66-фонд, 1-рўйхат, 87-ийғма жилд, 107-варақ.

– давлат таълим стандартлари доирасида таълим олишнинг ҳамма учун очиклиги;

– таълим дастурларини танлашга ягона ва табақалаштирилган ёндашув;

– билимли бўлишни ва истеъдодни рағбатлантириш;

– таълим тизимида давлат ва жамоат бошқарувини уйғунлаштириш¹.

Ўзбекистонда таълим-тарбия тизими билан боғлиқ яратилган ҳуқуқий база кейинги йилларда ўз натижаларини кўрсатди. Ўзбекистон ёшлари ривожланган мамлакатлар ёшлари билан бир қаторда, дунёнинг йирик ўқув юртларида таҳсил олмақда. Мамлакат олий ўқув юртлари чет эл олий ўқув юртлари билан узвий ҳамкорликни йўлга қўйган, ўзаро тажриба ва талаба алмашиш изчил давом этмоқда. Ўзбекистон талабаларининг илмий ишлари чет эл мутахассислари томонидан ижобий баҳоланмоқда. Юқори малакали мутахассислар тайёрлашда талабаларнинг чет элда олган билимлари ва малакаларига ҳам катта аҳамият берилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг фармони билан 1997 йил 7 январда тузилган “Умид” жамғармаси ҳам бу борада ўтган йиллар мобайнида ўз олдига қўйган мақсад ва вазифаларни бажариб келди. Жумладан, 1997 йилдан 2003 йилгача бўлган даврда жамғарма грантлари асосида жами 828 нафар талаба ёшлар чет мамлакатларнинг нуфузли олий ўқув юртларида бакалаврият ва магистратура бўйича турли йўналишларда таълим олдилар². Масалан, АҚШда-343 нафар, Буюк Британияда-329 нафар, Германияда-84 нафар, Францияда-33 нафар, Японияда-20 нафар, Канадада-11 нафар, Италияда-8 нафар талаба ёшлар таълим олиб қайтдилар.

“Умид” жамғармаси грантлари асосида ёшлар тараққий топган давлатларнинг илғор таълим ва илмий муассасаларида назария ва амалиётининг замонавий йўналишлари бўйича ўқиш, малака ошириш ҳамда мақсадли тажриба орттиришига, Ўзбекистоннинг барқарор ривожланиши учун устувор йўналишлар бўйича билимини чуқурлаштиришига, илмий изланишлар олиб боришларига алоҳида эътибор берилди.

1997 йилда асос солинган “Устоз” жамғармаси орқали ҳам 2003 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон олий таълим муассасаларида ишлаётган 935 нафар профессор-ўқитувчилар жамғарма гранти совриндорлари бўлиб, улардан 750 нафарини ёш ўқитувчилар ташкил

¹ Таълим тўғрисидаги қонун. 1997 йил 29 август. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. – Тошкент, 1997. – Б. 67–80.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Истеъдод” жамғармаси жорий архиви. 1997–2003 йил маълумотлари.

или¹. Улар АКШ, Буюк Британия, Германия, Канада, Франция, Жанубий Корея, Россия, Голландия, Дания, Япония, Хитой, Ҳиндистон, Малайзия каби давлатларнинг нуфузли олий ўқув ютлари ва илмий марказларида малака ошириб келдилар.

2003 йилнинг 1 июлида Президент Фармонига мувофиқ, “Умид” ва “Устоз” жамғармалари ўзаро бирлаштирилиб, Ўзбекистон Республикаси Президентининг истиқболли ёш педагог, илмий кадрларнинг малакасини ошириш “Истеъдод” жамғармаси ташкил этилди².

“Истеъдод” жамғармаси томонидан дунёнинг Harvard, Cambridge, Sorbonne, Waseda, Maryland каби нуфузли таълим муассасалари ва ACSSELS, IREX, EUROPA HOUSE, JICA, DAAD, CNOUS каби халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик ўрнатилди. Ўзаро манфаатли илмий тадқиқотлар, изланишларни ташкил этиш орқали истиқболли ёш илмий кадрлар истеъдодининг очилишига ва юксалишига кўмак бериб келинмоқда.

2003–2008 йилларда жами 837 нафар Ўзбекистон Республикаси Олий таълим муассасалари иқтидорли ёш педагог-ўқитувчилари Буюк Британия, Белгия, АКШ, Франция, Германия, Италия, Болгария, Дания, Россия, Япония, Хитой, Ҳиндистон, Жанубий Корея, Малайзия каби давлатларнинг нуфузли таълим муассасалари ва илмий марказларида малака ошириб қайтишди³.

2003 йилнинг 26 августидан эътиборан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Истеъдод” жамғармаси қошида Масофали ўқитиш маркази ташкил этилди. Масофали ўқитиш маркази фаолияти Ўзбекистон Республикасида фан ва маориф тизимини ривожлантириш ҳамда модернизациялаш, жамият эҳтиёжларини қондириш, ахборот технологияларини татбиқ этиш ва ривожлантириш учун шароит яратиш ҳамда малакали, етук ёш кадрлар тайёрлаш мақсадида амалга оширилади. Жумладан, Республикада фаолият кўрсатаётган академик лицей ва касб-ҳунар коллежаларининг 633 нафар директорлари, 780 нафар захирадаги раҳбар кадрлари, “Таълим муассасаларини бошқаруви” мавзусида малака оширидилар. Шу билан бирга, 2003–2009 йиллар оралиғида 1195 нафар ёш профессор-ўқитувчилар, мураббийлар малака оширидилар⁴. Жамғарманинг масофали ўқитиш маркази базасида ҳар йили 700 дан ортиқ истеъдодли ёш ўқитувчиларни ўқитиш режалаштирилган, уларга

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Истеъдод” жамғармаси жорий архиви маълумотлари. 1997–2003 йил маълумотлари. <http://www.trc.uzschi.net>

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Истеъдод” жамғармаси жорий архиви. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 1 июлдаги ПФ-3272 сонли Фармони. 2003–2008 йил ҳисоботлари.

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Истеъдод” жамғармаси жорий архиви. 2003–2010 йил ҳисоботлари. Пресс-релиз, Б. 1–4.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Истеъдод” жамғармаси жорий архиви. 2003–2010 йил ҳисоботлари. Пресс-релиз, – Б. 3.

чет элга чикмасдан гувоҳнома ва диплом берилиши мўлжалланган¹. Бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Истеъдод” жамғармаси ёш кадрларни тарбиялаш ва улар онгида замонавий билим-кўникмаларни шакллантиришда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ўзбекистон Республикаси таълим даражаси бўйича дунёнинг ривожланган мамлакатлари билан бир қаторда туради. Дунё миқёсида ўртача таълим индекси кўрсаткичи 0,77 га тенг бўлган ҳолда, Ўзбекистонда бу кўрсаткич 0,99 ни ташкил этади². Таъкидлаш жоизки, 1991–2007 йилларда 7–15 ёшдаги болаларнинг 96,8 фоизи бошланғич мактабларда умумтаълим билан қамраб олинган. 2007 йилда 15–18 ёшдаги болаларнинг 33 фоизи умумтаълим мактабларига қатнаган ва 41,6 фоизи ўрта-махсус таълим муассасаларида таълим олган (2.1. илова)³.

Демак, ёш авлодга таълим бериш жараёнини самарали ташкил этишда, таълим мазмунини интеграциялашнинг зарур шарт-шароитларни яратиш устувор йўналишлардан бири ҳисобланади. Таълим соҳасининг юксак даражада ривожланиши, таълим муассасаларини педагог кадрлар билан таъминлаш имконини ҳам берди. Ўзбекистонда рўй бераётган ўзгаришлар “Оила, маҳалла, мактаб ҳамкорлиги” йўналишидаги бола тарбиясида оила, ота-она, маҳалла, мактабнинг асосий вазифаларини мазмунан янгиллаб ҳаётга татбиқ этишни тақозо қилади.

Мактабгача таълим Ўзбекистон таълим тизимида биринчи босқичдир. Мактабгача таълим соҳасида уйларда ташкил этиладиган болалар боғчалари ҳамда “болалар боғчаси-мактаб” мажмуи тармоғи ривожланиб бормоқда. Болаларга 2005–2008 йилларда чет тилларни, хореографик, тасвирий ва мусиқа санъати, компьютер саводхонлиги асосларини ўргатувчи 800 дан ортиқ гуруҳ ташкил этилган. 2008 йилда 9467 та мактабгача тарбия ва таълим муассасалари мавжуд бўлиб, уларда 1,3 миллион кичкинтойлар тарбия олди⁴. Бу ўринда мактабгача таълим олишнинг ўзига хос ўрнини кўриш мумкин.

Мустақилликнинг илк йилларидаёқ И.А. Каримовнинг ташаббуси билан янги мактаблар қурилиши авж олдирилди. Янги типдаги мактаблар ва умумтаълим ўқув юртлари тармоғи тобора ривожланиб борди. Агар 1991 йилда мамлакатда 799 та айрим фанлар чуқур ўргатиладиган мактаб бўлган бўлса, 1995 йилга келиб бундай мактаблар

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Истеъдод” жамғармаси жорий архиви. 2003–2008 йил ҳисоботлари. <http://www.istedod.uz/?page&submenu=8&pid=2?=1>

² Субхонов Н. Келажак олдидаги масъулият: статистик таҳлил ва маълумотлар. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2008. – Б. 23.

³ Ўзбекистоннинг йиллик статистик тўплами. – Тошкент, 2008. – Б. 93.

⁴ Jo'rayev N., Fayzullayev T. Mustaqil O'zbekiston tarixi. O'zbekistonning yangi tarixi. 3-kitob. – Toshkent: G'afur G'ulom, 2009 – B. 466.

сони 3120 тага етказилди¹. 1993 йил 1 январь ҳолатига республикада умумтаълим мактабларининг сони 8963 тага етди. Республика миқёсида 1994 йилда 79296 ўринли 209 та мактаб, 1995 йил 54732 ўринли 134 та мактаб, 1996 йил 63622 ўринли 198 та мактаб, 1997 йил 63911 ўринли 192 та мактаб, 1998 йилда ҳам 63911 ўринли 192 та мактаб², 2006 йилда 61 та янги мактаб қурилди ва 385 та мактаб капитал реконструкция қилинди, 530 та мактаб эса таъмирланди. 2007 йилда 336000 нафар ўқувчига мўлжалланган 558 та умумтаълим мактаби ишга туширилди, 2008 йилда 69 та янги мактаб барпо этилди ва 582 та мактаб капитал реконструкция қилинди³. Ўзбекистонда мавжуд 9792 та умумтаълим мактабларида 2007–2008 ўқув йилида ўқувчилар сони 5 миллион 394,1 минг нафарни (шундан 2654411 нафар – 49,2% кизлар) ташкил этди (2.2. илова)⁴. Бундан қўриш мумкинки, янги умумтаълим мактабларини бирпо этилиши ёшларни замонавий таълим олишларига янада кенг имкониятлар яратди.

Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури, Таълим тўғрисидаги Қонун ва Мактаб таълимини ривожлантириш умуммиллий дастурлари доирасида 2009 йилга келиб Ўзбекистондаги таълим муассасалари – мактаблар, лицей ва коллежларни замонавий моддий-техник, ўқув баъзасини шакллантириш, мустаҳкамлаш, таълим-тарбия жараёнига янги стандартлар, илғор педагогик, ахборот технологияларни жорий этиш борасида улкан ишлар амалга оширилди. Жумладан, 2008 йилда замон талабларига жавоб берадиган академик лицей ва касб-хунар коллежларида 1.1 млн. ўқувчи таълим олиш имконига эга бўлди. 1999–2008 йиллар оралиғида ўрта махсус касб-хунар ва олий таълим тизимида 100 дан зиёд йўналиш, 265 та мутахассислик ва 700 та касб бўйича профессионал таълим олган ва замонавий фикрлаш салоҳиятига эга бўлган 1 миллион нафардан ортиқ янги авлод мутахассислари тайёрланди⁵.

1999–2000 ўқув йилидан бошлаб Республикадаги барча таълим муассасаларида ўқитувчилар танлов асосида ишга қабул қилинмоқда. Айниқса, ёш педагог кадрларни танлашда “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури” талабларига риоя қилинмоқда.

¹ Жўраев Н., Файзуллаев Т. Ўзбекистоннинг янги тарихи. 3-китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. – Тошкент: Шарқ, 2000. – Б. 420.

² Ўржамол авлод орзуси. – Тошкент: Шарқ, 1999. – Б. 117.

³ Каримов И.А. Мамлакатимизни модернизация қилиш йўлини изчил давом эттириш-тарқиққетимизнинг муҳим омилidir. Ўзбекистон Республикаси конституцияси қабул қилинганнинг 18 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. // Халқ сўзи, 2010, 7 декабрь.

⁴ Ўзбекистоннинг йиллик статистик тўплами. – Тошкент, 2008. – Б. 94.

⁵ Каримов И.А. Инсон манфаатлари устуворлигини таъминлаш – барча ислохот ва ўзгаришларимизнинг бош мақсадиidir. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – Б. 39–40.

Республика умумтаълим мактабларида 2007–2008 ўқув йили бошида 463,3 мингдан ортиқ ўқитувчи ишлади, уларнинг 73 фоизи олий маълумотли бўлиб, уларнинг 40 фоизини ёш кадрлар ташкил этди¹. Таълим ва тарбия инсонни маънавий ривожланишини белгилашидан ташқари, унинг ҳаётининг моддий асосини ҳам яратишда асосий ўринни ташкил этади.

Ҳар қандай таълим ҳаётда қўлланиши билан қимматлидир. Ҳаётда таълимни қўлланиш соҳаси бу касбдир. Касбий таълим биринчи касбни берувчи, бошланғич касбий таълим бўлиб, бу ҳақда Президент И.А. Каримов: “Янги ўзимизга хос миллий тизимга ўтишнинг асосий моҳияти шундан иборатки, таянч умумтаълим босқичини тугатган ўқувчига ўзининг хошиш-иродаси ва интилишига қараб икки турдаги уч йиллик ўрта махсус ўқув юртларида таълимни мажбурий-ихтиёрий давом эттиришига имконият яратишдир,”² - деган эди.

Энг муҳими, қисқа фурсатда янги моделдаги ўрта-махсус касб-хунар таълими йўлга қўйилиб, унинг меъёрий ҳужжатлари, ҳуқуқий нормалари ишлаб чиқилди ва моддий техник базаси яратилди. 1998–2000 йиллар мобайнида 160 минг ўқувчига мўлжалланган 47 та академик лицей ва 200 та касб-хунар коллежлари қурилиб, фойдаланишга топширилди, ушбу мақсадлар учун давлат томонидан 135 млрд. \$ маблағ сарфланди³.

1999 йилда янги турдаги 120 та касб-хунар коллежларига 26841 нафар, 366 та хунар билим юртларига 108910 нафар ёшлар, 2001 йилда эса касб-хунар коллежларига 83700 нафар, хунар билим юртларига 76460 нафар ўқувчилар ўқишга қабул қилинди⁴.

2007 йилда ўрта махсус касб-хунар таълими тизимида 1195 та таълим муассасаси ташкил этилган бўлиб, уларнинг 120 таси академик лицей, 1075 таси касб-хунар коллежларидир. Бу ўқув муассасаларида 1 миллиондан ортиқ ўқувчи ёшлар таълим ва тарбия олдилар⁵. Тошкент шаҳрида эса 37 та академик лицей 80 та касб-хунар коллежлари фаолият юритди. Тошкент шаҳрининг ўзида биргина 2007–2008 ўқув йилининг ўзида 9-синфни тугатиб, ўрта махсус касб-хунар таълими тизимида таҳсил олганлар сони 35770 тани ташкил қилди⁶. Демак, касб-хунар

¹ Ўзбекистоннинг йиллик статистик тўплами. – Тошкент, 2008. – Б. 94.

² Таълим-Бандлик-Карьера. Ёшлар форуми. – Тошкент, 2005. – Б. 22.

³ Ўзбекистон Республикаси ўрта-махсус касб-хунар таълими маркази жорий архиви. ЎЗР УМКХТМ Бошқарув кенгашининг 2001 йил март ойида бўлиб ўтган йиғилиши қарорлари, 3-варақ.

⁴ Ўзбекистон Республикаси ўрта махсус касб-хунар таълим маркази жорий архиви. Маълумотлар 1999, 2000, 2001 йиллардаги ҳисоботлардан олинди.

⁵ Ўзбекистон Республикаси ўрта-махсус касб-хунар таълими маркази жорий архиви. 2007 йил ҳисоботлари.

⁶ Тошкент шаҳар ўрта махсус касб-хунар таълими бошқармаси жорий архиви. 2008 йил ҳисоботлари.

таълими натижасида ўсиб келаётган ёшлар таълим-тарбия олиш билан бирга маълум бир касб-хунарни ҳам ўрганмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Олий таълим тизимида 1992 йилда 52 та олий ўқув юрти бўлиб, уларда 340 мингдан ортиқ талабалар таълим олган¹. 1997–1998 ўқув йилида 158200 нафар талаба, 2000–2001 ўқув йилида 183600 нафар талаба, 2004–2005 ўқув йилида 263600 нафар талаба, 2007–2008 ўқув йилида 296600 нафар талаба таълим олди². 2008–2009 ўқув йилига келиб Олий таълим тизимида 76 та олий ўқув юрти, шу жумладан, 19 та университет, 2 та академия, 38 та институт ва уларнинг 11 та филиаллари ҳамда чет эл олий ўқув юртларининг 6 та филиалларини ўз ичига олиб, уларда 285341 нафар талаба таълим олди (2.3. илова)³. Кейинги даврда олий маълумотли мутахассис ёш кадрларни тайёрлашда сонга эмас балки сифатга алоҳида эътибор берилмоқда. Буни олий таълим тизимида кенг амалга ошириляётган ислохотларда кўриш мумкин.

Демак, олий маълумотли ёш мутахассис кадрларни тайёрлаш олий таълим муассасалари-университетлар, институтлар ва бошқа таълим муассасаларида кенг камровда олиб борилмоқда. Шу жумладан: Техника йўналишида 14 та, иктисод йўналишида 3 та, гуманитар йўналишида 15 та, педагогика йўналишида 6 та, тиббиёт йўналишида 6 та, аграр (кишлоқ хўжалиги) йўналишида 4 та, махсус (соҳалар бўйича) 13 та, шу билан бирга чет эл олий ўқув юртларининг В.Г. Плеханов номидаги иктисодиёт академиясининг филиали, Тошкент шаҳрида Халқаро Вестминстер университети, Тошкент шаҳрида В. Ломоносов номидаги Москва Давлат университети, И.М. Губкин номидаги Россия давлат нефть ва газ университети, Сингапур менежментни ривожлантириш институти, Турин политехника университети филиали мавжуд. Шулардан 33 та Олий таълим муассасаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги тасарруфида (ОЎМТВ), колганлари турли соҳалардаги вазирликлар тасарруфида⁴.

1998 йилдан бошлаб, Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонунига мувофиқ, олий маълумотли мутахассисларни 2 босқич – бакалаврият ва магистратурада тайёрлаш йўлга қўйилди. Талаба-ларни олий ўқув юртларига қабул қилиш давлат грантлари ва тўлов-контракт асосида амалга оширилмоқда. 2001 йилдан бошлаб ОЎМТсида ўқиш учун таълим кредитлари берилди бошланди⁵.

¹ ЎзАА хабарлари. // Халқ сўзи, 1992, 28 март.

² Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги жорий архиви маълумотлари. 2008 йил ҳисоботлари.

³ Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги жорий архиви маълумотлари. 2009–2010 йил ҳисоботлари.

⁴ <http://www.edu.uz>

⁵ Ўз.Р “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2001 йил ҳисоботлари. – Б. 23.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг 31 октябрь 2005 йил ПҚ-213-сон “Ўзбекистон Республикаси қуролли қучлари сафида муддатли ҳарбий хизматни ўтаётган ҳарбий хизматчиларга бериладиган имтиёзлар тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори¹ ижросини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси молия вазирлигининг 12 сентябрь 2006 йил 80-сон, Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 12 сентябрь 2006 йил 211-сон қарорлари билан тасдиқланган ва Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 14 сентябрь 2006 йилда 1622-сон билан рўйхатга олинган “Камолот” ЁИХ томонидан Ўзбекистон Республикаси Қуролли Қучлари сафида муддатли ҳарбий хизматни ўтаган ва тўлов-контракт шакли бўйича ўқишга қабул қилинган талабаларни моддий қўллаб-қувватлаш қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги Қарори² қабул қилинди. Унга асосан олий ўқув юртида бакалавр йўналишида таълим олувчи юқоридаги имтиёзли талабаларни моддий қўллаб-қувватлаш тартиби жорий этилди.

2005 йилдан биринчи босқичга абитуриентларни қабул қилиш кўрсаткичи ўсаётганлиги кузатилмоқда ва ўртача ҳар йили 1000 та қабул қилинган талабага 350-400 нафар хотин-қизлар тўғри келмоқда³. Олий таълим муассасаларида дарслар ўзбек, рус, қорақалпоқ тилларида, махсус мутахассисликлар бўйича эса қozoқ, тожик, туркман тилларида олиб борилмоқда.

2002–2003 ўқув йилидан бошлаб Тошкент шаҳрида “Умид” жамғармаси ва Лондон Вестминстер университети томонидан таъсис этилган Халқаро Вестминстер университети ўз ишини бошлади. Бу университетда ўқиш инглиз тилида олиб борилади. Халқаро ҳамкорлик натижасида 2002 йил 5 сентябрда В.Г. Плеханов номидаги Россия иқтисодиёт академияси ва В. Ломоносов номидаги Москва Давлат университетининг Тошкентдаги филиали 2006 йил 26-февралда Президент Фармони асосида ташкил этилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йил 12 январда ПҚ-564сон қарорига кўра “И.М. Губкин номидаги Россия давлат нефть ва газ университети”⁴ ва “Сингапур менежментни ривожлантириш институти фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги 2007 йил 5 сентябрдаги ПҚ-691-сон қарори⁵ асосида Тошкент шаҳрида филиаллари ташкил топди. Италиянинг Турин шаҳрида жойлашган Турин политехника университетининг филиали 2009 йил 27-апрелдаги Президент қарори асосида Тошкент

¹ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Тошкент, 2005. – №43–44, 328-модда.

² Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Тошкент, 2006. – №37–38, 384-модда.

³ Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги жорий архиви маълумотлари. 2005 йил ҳисоботлари.

⁴ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Тошкент, 2007. – №3, 23-модда.

⁵ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Тошкент, 2008. – №22–23, 203-модда.

шаҳрида кенг фаолият олиб бормоқда. Бу ерда ҳам ўқиш инглиз тилида олиб борилади. Бундай амалга оширилаётган ҳамкорлик натижасида намунавий талабларга мос келадиган ёш билимли кадрлар шакллантириб борилмоқда.

Олий таълимнинг Давлат таълим стандартлари, шунингдек, бакалавриятнинг мавжуд 131 йўналиши ва магистратура мутахассисликларининг 664 намунавий ўқув режалари тасдиқланди. Давлат таълим стандартлари асосида ҳар бир йўналиш ва мутахассисликлар бўйича ўқув предметларининг дастурлари ишлаб чиқилган. 1999–2008 йилларда ОТМларни таъминлаш учун адабиётларни нашрдан чиқариш истиқбол режаси ишлаб чиқилди. 1998–2002 йилларда 2927 та дарслик ва ўқув қўлланмалари нашр қилинди. ОТМларда ўқув амалиётига электрон дарсликларни яратиш ва татбиқ қилиш жараёни бошланди. 2000–2002 йилларда 400 та электрон дарсликлар тайёрланди. 2005 йилда 700 та дарсликлар ва ўқув қўлланмалари, 40 та электрон дарсликлари нашр қилинди¹. Бунинг натижасида олий таълим учун янги, оригинал дарслик ва ўқув қўлланмаларини яратиш бўйича самарали ишлар амалга оширилди.

Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси қошида фаолият кўрсатаётган Ёш олимлар кенгаши низомига биноан, 40 ёшгача ёш олим сифатида эътироф этилади. Шунинг учун ҳам 2008 йилда Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академиясида фаолият кўрсатаётган Ёш илмий ходимлар таркибида жами 739 нафар ёш илмий ходимлар бўлиб, улардан 228 нафари фан номзодлари, 12 нафар фан докторлари, 387 нафарини аспирантлар ташкил қилди².

ЎЗР ФАнинг ёш олимлари ва аспирантлари кўпгина фундаментал, амалий ва инновацион режали тадқиқотларда, шунингдек, хўжалик шартномалари ишларида ҳамда халқаро фондлар, ташкилотлар гранти асосидаги халқаро илмий лойиҳаларда қатнашмоқдалар. Иштирокчилар таркибининг 25 фоизини ёш олимлар ва аспирантлар ташкил этади. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясининг Қорақалпоғистон бўлимида 245 нафар ходимнинг 45 нафари ёш олимлар ва аспирантлардан иборат³. Кейинги йилларда Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси муассасаларида ёш олимларнинг сони ошиб бормоқда. Бунга сабаб давлат томонидан ёш илмий ходимларга алоҳида эътибор қаратилаётгани муҳим аҳамият касб этмоқда.

¹ Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги жорий архиви маълумотлари. 2005 йил ҳисоботлари. – Б. 23.

² Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академиясининг жорий архиви. 2007–2008–2009 йиллар ҳисоботлари.

³ Лаймбетов Н. Юксак доvonларни кўзлаб. // Qoraqalpog'iston tongi. – Қорақалпоғистон, 2008, 23 may.

2008 йилдан Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси аспирантурасига қабул 1,5 мартаба оширилди. 2008 йилда Республикада қарийб 4 минг аспирант бўлиб, улардан 69 фоизи олий таълим тизимида ва 31 фоизи илмий-тадқиқот институтларида таълим олди. 2008 йилда ёш олимлар илмий ишларининг республика танлови уюштирилди, ғолиблар орасида ЎзР ФАнинг ёш илмий ходимлари кўпчиликни ташкил этди. ЎзР ФА ёш олимларининг 12 та энг яхши ишланмалари экспозициялари билан алоҳида бўлимни ташкил қил-дилар. Иссиқлик физикаси бўлимида ёш тадқиқотчилар лабораторияси яратилди, уларнинг ўртача ёши 29 ёшни ташкил этади. Ушбу лаборатория тадқиқотларининг объекти асосан ресурсларни асрашнинг долзарб муаммолари, нанотехнологиялар таракқиёти ва янги материяни яратиш билан боғлиқдир. Шу лаборатория базасида микродунёдаги квант жараёнларга бағишланган 2 та халқаро илмий конференция ўтказилди¹. ЎзР ФА ёш мутахассисларни илмий муассасалар-даги келгуси ишларга тайёрлашга катта эътибор бермоқда.

Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси 40 дан ортиқ йирик халқаро илмий форумлар, шу жумладан, ЮНЕСКОнинг қатор турли халқаро конференциялари ва кўргазмалари ташкилотчиси бўлди².

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси ёш олимлари 2007–2009 йилларда фан ва техника соҳасидаги мисли кўрилмаган илмий тадқиқотлари учун Ўзбекистон Республикасининг 5 та Давлат мукофоти билан тақдирланди. 2007–2008–2009 йилларда ЎзР ФАнинг ёш олимлари эса TWAS Фанлар академияси (Триест, Италия)нинг 8 та мукофотига лойиқ деб топилди³. Бундан кўриш мумкинки, ёш олимларга эътибор ўз натижасини бермоқда.

Шу билан бирга, мамлакатда мактаб, лицей, коллеж ўқувчилари, ОТМ талабаларининг ахборотга бўлган эҳтиёжларини ҳар томонлама қондириш, шунингдек, миллий сегментдаги Интернет тармоғида ёшларнинг таълим ва илмий маълумотлар захирасини ривожлантириш мақсадида уларни виртуал маконда бирлаштирадиган “Ziyo.NET”⁴ тармоғи яратилди. “Ziyo.NET” тармоғининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- ёшларда ватан тарбиясини янада такомиллаштиришга қаратилган миллий ахборот захираларини шакллантириш ва ривожлантириш;
- ўсиб келаётган авлодда Ўзбекистоннинг бой тарихи, миллий урф-одатлари ва халқнинг маънавий қадриятлари асосида Ватанга

¹ Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академиясининг жорий архиви. 2007–2008–2009 йиллар ҳисоботлари.

² http://academy.uz/index.php?mod=sub_napraw

³ Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академиясининг жорий архиви. 2007–2008–2009 йиллар ҳисоботлари.

⁴ <http://www.ziyo.net.uz>

бўлган муҳаббатни, юксак маънавий-маърифий хусусиятларни мустаҳкамлаш;

- фаол ҳаётий позицияга эга бўлган комил инсонни шакллантириш;

- Ўзбекистоннинг миллий қизиқишларини эътиборга олган ҳолда фойдаланувчиларнинг кенг оммасига ёшларни маънавий ва интеллектуал ривожланишига ўз ҳиссасини қўшувчи ижтимоий, сиёсий, иқтисодий, таҳлилий, маънавий, маърифий, илмий ва бошқа ахборотларга киришини таъминлаш;

- ёшлар ўртасида соғлом ҳаёт тарзини тарғиб қилиш ва спортнинг турли хил турларини оммалаштириш;

- Республика ёшлари ва ўқувчилари учун бошқа ахборот-коммуникацион хизматларнинг кенг жамланмасини, таълим тизимида масофавий ўқитиш услубларини киритишда кўмаклашиш.

Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан “Ziyo.NET” тармоғига уланиш, уни ахборот-таълим ресурслари билан бойитиш ва ривожлантириш бўйича махсус дастур ишлаб чиқилди. Барча Олий таълим муассасаларнинг веб-сайтларини, электрон захираларини яратиш ва уларни жойлаштириш бўйича муҳим вазифалар белгиланди.

Демак, ёшлар – аҳолининг ижтимоий жиҳатдан энг фаол қатлами бўлиб, таълим жараёнидан четда қолсалар “ишлов”га осон берилдилар ва улардан сиёсий мақсадларда фойдаланиш имконияти юзага келиши табиий. Экстремистик ва турли диний секталар қурбонлари асосан маънавияти паст ёшлар экани барчага маълум. Таълим ва илмий изланишларнинг тараққий эттирилиши келажакда ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш (молия тизими, логистика, консалтинг)нинг ортиб бориши натижасида ўзини тўла оқлайди. Чунки аҳолининг катта қисми ёшлар бўлгани, мамлакатда улкан меҳнат ресурслари мавжудлигини кўрсатади. Уларнинг иш билан таъминланиши иқтисодиёт тараққиётига ижобий таъсир қилади, акс ҳолда ишсизликдан келиб чиқадиган ижтимоий муаммолардан қочиб қутулиш амри маҳолдир.

Президент И.А. Каримов “Юксак маънавият – енгилмас куч” номли асарида “Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди - бу шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси”¹ - деб, демократик ўзгаришларни миллат ҳаётига самарали татбиқ этиш учун таълим тизимини ислоҳ қилиш устувор вазифалардан бири эканлигини кўрсатиб берди. Шу сабабли таълимнинг сифатини оширишга интилиш, интеграциялашайётган минтакалар учун таълим дастурлари ва андозаларини бир хиллаштириш, “бутун умр мобайнида узлуксиз таълим” тизимини амалга ошириш муҳим омилга айланмоқда.

¹ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. – Б. 62.

Хулоса қилинадиган бўлинса, мустақиллик йиларида Ўзбекистонда таълим-тарбияга давлат томонидан алоҳида эътибор қаратилиб, узлуксиз таълимни йўлга қўйиш, соҳа ривожини таъминлайдиган ислохотларни амалга ошириш юзасидан қатор тадбирлар ишлаб чиқилди. Ўзбекистон Республикасида таълим сифатини ошириш, ривожлантириш ва ислох этишга йўналтираётган йиллик харажатлар ялли ички маҳсулотнинг 10-12 фоизини ташкил этаётгани ва бу тизимнинг Давлат бюджети харажатларидаги улуши 35 фоиздан ортиқни ташкил этиши ўз-ўзидан мазкур соҳага қаратилаётган улкан эътиборнинг яққол тасдиғидир. Мамлакатда кадрлар тайёрлаш соҳасида ҳамкорликнинг халқаро-ҳуқуқий базаси такомиллаштирилмоқда, қўшма таълим тузилмалари ривожлантирилиб кадрлар алмашиш кенг тус олмақда. Хусусан сўнгги йилларда Буюк Британиянинг Халқаро Вестминстр университети, И.М. Губкин номидаги политехника университети, В. Ломоносов номидаги Москва Давлат университети, В.Г. Плеханов номидаги Россия иктисодиёт академияси, Сингапур менежментни ривожлантириш институти, Италиянинг Турин политехника институтининг Тошкентдаги филиалларини ташкил қилиниши, таълим давлатлар ўртасида ўзаро алоқа ва ҳамкорликни мустахкамлашнинг муҳим омиллари билан бири эканлигини англатди.

Демак, таълим соҳасида миллий сиёсатнинг белгиланган вазифалари ва мақсадларига эришишнинг асосий воситаси 1997–2009 йилларда кадрлар тайёрлаш Миллий дастури ва 2004–2009 йилларда мактаб таълимини ривожлантириш Миллий дастурини амалга ошириш ишлари билан яқунланди. Таълим тизимини модернизациялаш, демократлаштириш, компьютерлаштириш тобора кучайиб бормоқда. Таълимни фундаменталлаштириш, маънавий масъул шахсни шакллантириш, билишни эмас, балки фикрлашни ўргатиш зарурлиги яққол кўзга ташланмоқда.

2.2. Ўзбекистон маданияти ва спортнинг ривожланишида ёшларнинг ҳиссаси.

Ўзбекистон ҳаётида содир бўлаётган ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар ёш авлоднинг тарбияси масаласига замонавий ёндошишни такозо этмоқда. Айниқса, маданият ва спорт соҳасидаги ислохотлар узвийлиги, таълим ва тарбиянинг ўзаро уйғунлигини ҳамда умуминсоний, миллий урф-одат ҳамда кадриятларга таянишни таъминлашга алоҳида эътибор берилаётганлиги муҳимдир. Маданият, санъат, спорт халқ ва давлатни тезлик билан дунёга танитадиган ўзига хос соҳадир. Бу ўринда Ўзбекистонда ҳам маданият, санъат ва спортга алоҳида эътибор берила

бошланди. 1992 йил 28 августда “Ўзбекистон ижодкор ёшларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш чора тадбир-лари тўғрисида”ги Президент Фармони¹ чиқди. Натижада минглаб иқтидорли ёшларни қўллаб-қувватлаш, уларни истеъдодини рўёбга чиқаришга алоҳида эътибор қаратилди. 1992 йил 27 апрелда “Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги фаолияти ва тузилишини такомиллаштириш тўғрисида”ги қарори эълон қилинди. Ушбу қарорни ижросини таъминлаш мақсадида Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ҳокимлигининг “Вилоят маданият ишлари бошқармасининг ташкилий тузилмасини такомиллаштириш ва фаолиятини яхшилаш тўғрисида”ги қарори қабул қилинди. 1993 йил 14-апрелда Республика Маданият ишлари вазирлиги тасарруфидаги санъат, маданият олий ва ўрта махсус ўқув юртларининг талаба-ўқувчилари, ҳамда ўқитувчилари иштирокида “Истиклол жилolari” номли йиғма концертини намойиш этди². Бу концертда ёшлар фаоллик билан ўз иқтидорларини намойиш этдилар. 1995 йил декабр ойидан бошлаб мамлакатда “Ўзбекистон-Ватаним маним” мавзуидаги қўшиқлар кўрик-танлови эълон қилингандан сўнг юзлаб янги, мустақиллик даври қўшиқлари яратилди. 1996 йил 27 августда “Ўзбекистон-Ватаним маним” қўшиқ байрами ҳақида махсус Фармон³ қабул қилинди. Бу кўрик-танлов ёшлар маданий-маънавий ҳаётида унитилмас воқеа бўлиб, улар томонидан зўр мамнуният ва кўтаринки руҳ билан қўллаб-қувватланди. Натижада Ўзбекистонда мусиқа ва рақс санъатини ривожлантириш мақсадида “Ўзбекнаво” гастрол-концерт бирлашмаси ва “Ўзбекракс” бирлашмаси ташкил этилди.

1997 йил 23 январда Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг “Ўзбекистон Бадий академиясини ташкил этиш ҳақида”ги ПФ-1701-сонли Фармони⁴ қабул қилинди ва республикада маданият, санъат соҳасидаги юксалиш янада юқори поғоналарга кўтарилди.

1998 йил Ўзбекистонда биринчи марта симфоник мусиқа фестивали ўтказилди ва дунёнинг йигирмага яқин мамлакатларидан ижрочилар катнашди⁵. Шарқ халқлари миллий мусиқа ва қўшиқ санъатининг бетакрор намуналарини кенг кўламда тарғиб қилиш, миллий мусиқий анъаналарни сақлаб қолиш ва ривожлантириш, ёш авлод онгида санъатга муҳаббат, гўзалликни куйлаш, асл инсоний кадриятлар хиссини шакллантириш, шунингдек, халқлар ўртасидаги

¹ Хотамов Ф. XXI аср: истикболимиз тимсоллари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2001. – Б. 188.

² Jo'rayev N., Fayzullayev T. Mustaqil O'zbekiston tarixi. O'zbekistonning yangi tarixi. 3-kitob. – Toshkent: G'afur G'ulom, 2009 – B. 484.

³ ЎЗР Президенти девони нашри. // Хабарнома. – Тошкент, 1996. – №3. – Б. 35.

⁴ <http://www.lex.uz>

⁵ ЎЗР МДА. М-7-фонд, 1-руйхат, 1-йиғма жилд, 43-варақ.

Ўзаро дўстликни мустахкамлаш, ижодий ҳамкорлик, маданий-маърифий муносабатлар кўламини дунё даражасида кенгайтириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1997 йил 11 мартдаги 132-сонли қарорига мувофиқ, “Шарқ тароналари” халқаро мусиқа фестивали таъсис этилди¹. Шунинг таъкидлаш керакки, мазкур фестивал ҳар икки йилда бир марта Самарқанд шаҳрида ўтказилади. Анъанавий “Шарқ тароналари” мусиқа фестивали беш китъа санъат вакиллари дикқатини ўзига тортиб келмоқда.

Мустақиллик йилларида замонавий ўзбек санъати дунё миқёсида янада улкан обрў ва эътибор топмоқда. Бунда иқтидорли ёшларнинг хизмати салмоқлидир. Истеъдодли ижодкор ёшларни қўллаб-қувватлаш Ўзбекистонда давлат сиёсатига айлангани муҳим ўринда турибди. Ўзбекистонда мусиқа, тасвирий, монументал ва амалий санъат соҳаларида ҳам катта муваффақиятларга эришилгани тасодифий эмас². Миллий рақс ва хореография санъатини ривожлантиришга ҳам эътибор кучайди. Бу санъат турлари чет элда кенг эътироф этилган.

“Шарқ тароналари”, “Симфоник мусиқа”, “Тошкент баҳори”, “Шарқ ва Ғарб” каби мусиқа ва театр фестиваллари, тасвирий санъат асарлари кўргазмалари ҳамда халқаро кўрик танловлар, турли чолғу ва рақс танловлари, мақом окшомларида республика ёшлари юқори фахрли ўринларни эгаллаб келмоқдалар. Жумладан, Зиёда Шарипова, Азиза Содикова, Алексей Султонов, Севил Алиева, Станислав Юденич, Ирена Гулзарова, Дилфуза Матбобоева, Гулнора Алимова, Фазлиддин Хусанов, Сайёра Ғофурова, Лола Расулова, Лола Астанова, Наргиза Алимова, Василя Умарова, Тимур Еникеев, Бекзод Абдуллаев, Малика Шарипова, Рустам Абдуллаев, Бехзод Абдураимов, Станислав Умаров, Яйра Матёкубова, Комил Мусаев, Анастасия Юденич, Сухроб Кенжаев, Динара Шахиддинова, Азиза Содикова, Суннат Иброхимов, Нодир Хошимов, Атҳам Ҳамроев, Ойбек Исломов, Мадина Толипова, Нурхон Зиёхонова, Иномжон Мамажонов, Малика Қўзиева, Феруза Эркабоева, Артур Немчилов, Комилжон Бобоев, Нигора Мирсолихова, Лайло Бойкенова, Анифа Артиқова, Зилола Сулаймонова, Ақром Муродов каби иқтидорли ёш бастакорлар, созандалар, рассомлар ва тасвирий санъат намоёндалари турли халқаро танловларда ғолиб бўлдилар³. Бугунги кунда уларнинг истеъдоди дунё миқёсида эътироф этилмоқда.

Ўзбекистонда болалар ва ёшларнинг жисмоний тарбияси ва спортини йўлга қўйиш, мувофиқлаштириш ва бу борадаги давлат сиёсатини амалга оширишга оид ташкилий-ҳуқуқий масалалар юзасидан дастлаб, 1992 йил 14 январда Ўзбекистон Республикасининг “Жис-

¹ ЎЗР МДА. М-7-фонд, 1-рўйхат, 1-йиғма жилд, 33-варақ.

² ЎЗР МДА. М-7-фонд, 1-рўйхат, 1-йиғма жилд, 37-варақ

³ Хотамов Ғ. XXI аср: истиқболимиз тимсоллари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2001. – Б. 155.

моний тарбия ва спорт тўғрисида”ги қонуни қабул қилинди. Мазкур қонун 2000 йил 26 майда янги таҳрирда қабул қилинди ва бугунги кунда ҳам амалда қўлланилмоқда. Вазирлар Маҳкамаси томонидан 1993 йил 18 мартда “Ўзбекистон Республикаси футболнинг янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”, 1996 йил 17 январда “Ўзбекистон футболни ривожлантиришнинг ташкилий асослари ва принципларини гўздан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” махсус қарор қабул қилинди. Мамлакатда “Соғлом авлод” давлат дастури ишлаб чиқилди ва кенг қўламда амалга оширила бошланди. Дастурга мувофиқ, жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги миллий маънавиятни тиклашга катта эътибор берилди. Миллий спорт ўйинлари ва спорт турлари бўйича турли хил мусобақалар ўтказиш одат тусига кирди. 1992 йилдан Термиз ва Шаҳрисабз шаҳрида миллий кураш бўйича халқаро мусобақа ўтказилмоқда. Ўзбекистон Республикаси умумтаълим мактаблари ва ҳунар-техника билим юрти ўқувчиларининг I Республика спартакиадаси 1992 йил 9 мартдан 30 апрелгача ўтказилди. Республика бўйича ўтказилган спорт анжуманида 1,8 млн. нафар ўқувчи қатнашиб 500 нафарга яқини фахрли ўринларни эгаллади¹.

1992-2008 йиллар давомида Ўзбекистон Республикаси терма жамоалари спорт турлари бўйича жаҳон ва Осиё мусобақаларида муваффақиятли қатнашиб келмоқдалар. 1994 йили Ўзбекистон Республикаси спортчилари биринчи марта Япониянинг Хиросима шаҳрида ўтказилган 12-Осиё ўйинларида иштирок этдилар ва улкан муваффақиятга эришдилар. Улар 42 та медални, жумладан, 10 та олтин, 12 та кумуш, 20 та бронза медалини қўлга киритдилар. Ўзбекистон футбол терма жамоаси Осиё ўйинлари чемпиони бўлди².

1996 йил Ўзбекистон спорти тарихида алоҳида ўрин тутди. Ўзбекистон бокс федерацияси спорт бўйича йўриқчиси Артур Григорян ўз вазни бўйича Германияда ўтказилган жаҳон чемпионатида қатнашиб, мутлоқ чемпион “Олтин камарини” қўлга киритди ва 2002 йилгача 17 марта жаҳон чемпиони номини ўзида саклаб турди. 2002 йилнинг ўзида Ўзбекистон спортчилари турли халқаро мусобақаларда қатнашиб 186 дан ортиқ олтин медални қўлга киритдилар³. Жумладан, теннис маликаси Ирода Тўлаганова, машҳур боксчи жаҳон чемпиони Руслан Чагаев, Олимпия чемпиони Мухаммадқодир Абдуллаев, халқаро гроссмейстер Рустам Қосимжонов ва бошқа ўнлаб спортчиларни таъкидлаш мумкин.

2004 йил 27 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси маданият ва спорт ишлари вазирлигини

¹ ЎЗР МДА. М-26-фонд, 1-руйхат, 74-йиғма жилд, 2-варак

² Jo'raev N. O'zbekiston tarixi. Milliy istiqloq davri. – Toshkent: SHarq, 2006. – B. 187.

³ Jo'raev N. O'zbekiston tarixi. Milliy istiqloq davri. – Toshkent: SHarq, 2006. – B. 188.

ташкил этиш тўғрисида”ги Фармони эълон қилинди ва унга кўра, Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги ҳамда Ўзбекистон Республикаси Давлат жисмоний тарбия ва спорт қўмитаси тугатилиб, уларнинг негизда Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги ташкил қилинди¹.

Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил июндаги “Ўқувчи ва талаба-ёшларни спортга жалб қилишга қаратилган узлуксиз спорт мусобақалари тизимини ташкил этиш тўғрисида”ги Қарорида умумтаълим мактаблари, академик лицей ва касб-хунар коллежлари ўқувчилари ҳамда олий таълим муассасалари талабаларининг “Умид ниҳоллари”, “Баркамол авлод” ва “Универсиада” спорт мусобақалари ўзаро боғлиқ ҳолда ривожланиши Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими, Олий ва ўрта махсус таълим, Маданият ва спорт ишлари вазирликлари, Миллий Олимпия қўмитаси, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари, тегишли вазирликлар, давлат қўмиталари ҳамда жамоат ташкилотлари томонидан таъминланиши белгилаб қўйилди². Шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йилда қабул қилинган “Болалар спортини тарғиб қилиш ва болалар учун спорт анжомлари ишлаб чиқариш турларини кенгайтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ҳамда “Оммавий спорт тарғиботини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари қабул қилинди³. Бундай ишларнинг кенг амалга оширилиши ёшларнинг оммавий спортга жалб қилишда муҳим аҳамият касб этди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 24 октябрдаги “Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармасини тузиш тўғрисида”ги ва 2004 йил 29 август ПФ-3481-сонли “Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармони ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ҳузуридаги Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида” 2004 йил 29 августдаги 410-сон қарори билан Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ҳузуридаги Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси ташкил этилди⁴.

Жамғарма ўз фаолиятини Ўзбекистон Республикаси Конституциясига, қонунларга, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари, қарорлари ва фармойишларига, Вазирлар Маҳкамасининг қарор-

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси маданият ва спорт ишлари вазирлигини ташкил этиш тўғрисида”ги 2004 йил 27 сентябрь Фармони. // Халқ сўзи, 2004, 30 сентябрь.

² Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги жорий архиви маълумотлари. 2004–2008 йил ҳисоботлари.

³ http://bolalarsporti.uz/uzb/jamgarma_haqida/

⁴ Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги жорий архиви. 2004–2008 йил ҳисоботлари.

лири ва фармойишларига, шунингдек, низомга мувофиқ амалга оширади.

Оммавий спортни айниқса болалар спортини ривожлантириш борасида. 2003 йил Ўзбекистонда 97 та спорт иншооти қурилган бўлса, 2008 йили 186 та спорт мажмуи бунёд этилди. Шундан 162 таси қишлоқ жойларида қурилди. 2008 йилда қуриб битказилган спорт иншоот-лирининг 166 тасини мактаб спорт заллари ташкил этди¹. Республика бўйича спорт майдончалари сони 25873 та бўлиб, уларда минглаб ёшлар жисмонан чиниқиб спорт билан шуғулланишмоқда². 1997 йилда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри ҳудудида 536 та болалар ва ўсмирлар спорт мактабларида 259,9 минг нафар бола фаолият олиб борган бўлса, 2000 йилда 530 та мактабда 261,2 минг нафар, 2005 йилда 525 та мактабда 283,1 минг нафар, 2007 йилда 528 та мактабда 305,8 минг нафар бола спорт тўғрақларида шуғулланди³. Ёшнинг натижасида мамлакат ёшларининг спорт билан мунтазам шуғулланиши ва уларнинг баркамол бўлиб вояга етишига алоҳида эътибор қаратилмоқда.

2003 йилда болалар секция ва клубларда спортнинг 8 тури билан шуғулланган бўлса 2008 йилга келиб спортнинг 20 дан ортиқ тури билан мунтазам шуғулланиш имконияти яратилди. Ўзбекистоннинг барча ҳудудларидаги замонавий спорт иншоотларида, секцияларда, клубларда спорт билан шуғулланаётган ёшлар сони тобора кўпаймоқда⁴. Ёш борада Тошкент шаҳри, Қорақалпоғистон Республикаси, Ўрхондарё, Самарқанд, Қашқадарё, Андижон, Наманган, Тошкент вилоятларидаги кўрсаткичлар эътиборга моликдир (2.4.илова)⁵.

2006 йилда Ўзбекистон Республикаси бўйича маданият ва спорт ишларини яхшилаш, уларнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш юзасидан бир қатор чора-тадбирлар олиб борилди. Хусусан, 2006 йил Маданият ва спорт ишлари учун республика бюджетидан 32591,3 млн. сўм маблағ ажратилди⁶. Бундан кўриш мумкинки, ҳар йили маданият ва спорт ишларига давлат бюджетидан катта миқдордаги маблағлар ёшлар камолоти учун ажратилмоқда.

¹ Луқмонов В. Соғлом келажагимизнинг муҳим омили. // Qashqadaryo. – Қашқадарё, 2009, 20 январь.

² ЎзР “Қамолот” ЕИХ ЖА. Қорақалпоғистон республикаси, вилоятлар, тошкент шаҳри ва барча туман бўлимлари томонидан республика миқёсида ва вилоятлар кесимида тўпланган ёшлар гуҳридаги статистик маълумотлар 2008 йил. – Б. 3.

³ Ўзбекистоннинг йиллик статистик тўплами. – Тошкент, 2008. – Б. 109.

⁴ Луқмонов В. Соғлом келажагимизнинг муҳим омили. // Qashqadaryo. – Қашқадарё, 2009, 20 январь.

⁵ ЎзР “Қамолот” ЕИХ ЖА. “Қамолот” ЕИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. Манфаатлар – Б. 1–10.

⁶ Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги жорий архиви маълумотлари. 2006 йил ҳисоботлари.

Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлигининг 2008 йил 6 июндаги “Ўзбекистон ёшлари-наркоманияга қарши” шиори остида, гиёҳвандликка қарши кураш ойлиги тадбирларида Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри ҳудудларида муайян ишлар амалга оширилди. Жумладан, вилоятлар туманлари ва қишлоқларида ёшлар ўртасида “Биз гиёҳвандликка қаршимиз” шиори остида ижобий ишлар амалга оширилди¹.

Ўзбекистон учун 2008 йил турли спорт анжуманларига ва ғалабаларга бой йил бўлди. Жумладан, Пекинда бўлиб ўтган ХХІХ ёзги Олимпиада ўйинларида фаол қатнашган спортчилар 1 та олтин, 2 та кумуш, 3 та бронза медални қўлга киритди. 2008 йилда ўтган халқаро мусобақаларда муваффақиятли иштирок этган 423 нафар ёш спортчилар 17 та олтин, 15 та кумуш, 15 та бронза медални қўлга киритди². Қиёсий таҳлиллар шуни кўрсатадики, ёшлар орасида мамлакатнинг барча ҳудудлари бўйича футбол, мини футбол, теннис, стол тенниси, сузиш, байдарка ва каноэда эшак эшиш, академик эшак эшиш, шахмат, бадий гимнастика, кураш, белбоғли кураш, юнон-рум кураши, бокс, карате, дзюдо, акробатика сингари спорт турларига қизиқиш тобора ортмоқда. Жумладан, Тошкент шаҳри ва вилояти, Андижон, Наманган, Бухоро, Хоразм, Фарғона, Самарқанд вилояти ёшлари спортнинг барча турлари бўйича кенг шуғулланиб, юқори натижаларга эришмоқдалар. Қорақалпоғистон Республикаси, Қашқадарё, Сурхондарё, Жиззах, Сирдарё вилоятларида спортнинг миллий турларига қизиқиш янада ривожланган³. Кейинги даврда спортнинг нафис тури бўлган бадий гимнастика ва спорт гимнастикаси жадал ривожланмоқда. 2008 йилда Қорақалпоғистон Республикаси бўйича 259 мингдан зиёд ёшлар спортга жалб этилган бўлиб, уларнинг 129 мингдан ортиғи спорт билан мунтазам шуғулланади. Ёшларни баркамол қилиб тарбиялаб вояга етказишда 754 та турли спорт жамоалари самарали фаолият кўрсатмоқда⁴.

Ўзбекистонда 1991 йилдан 2008 йилгача ўзбек спорти юлдузлари дунё бўйича ўтказилган мусобақаларда Олимпия ўйинлари, Осиё ўйинларида фахрли ўринларни эгаллаб мутлоқ ғолиб бўлиб келмоқдалар (2.5. илова)⁵. “Ёшлар йили” Давлат дастурига мувофиқ ўтказилган “Соғлом оила” спорт мусобақаларида минглаб ёш оилалар фаол

¹ Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги жорий архиви маълумотлари. 2008 йил ҳисоботлари.

² Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги жорий архиви маълумотлари. 2008 йил ҳисоботлари.

³ Лукманов В. Соғлом келажагимизнинг муҳим омили. // Qashqadaryo. – Қашқадарё, 2009, 20 январь.

⁴ Ортиқбоев А. Тараққиёт йўлида. // Amu tongi. – Қорақалпоғистон, 2010, 4 март.

⁵ <http://madaniyat.sport.uz/uzb/stars.htm> ; <http://www.press-service.uz/> ru/content/letopis_nezavisimosti/#ru/content/letopis_nezavisimosti/1991-1999/1997/page/4/

иштирок этди¹. Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси номидан 2008 йилда ўтказилган спорт тадбирларида қарийб бир миллион нафарга яқин ўғил-қиз қатнашди². Бундан кўриш мумкинки, Ўзбекистон спорти дунё ҳамжамиятида ўз ўрнига эга бўлиб бормоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримов “Зулфия номида-ги Давлат мукофотини таъсис этишга доир таклифларни кўллаб-қувватлаш тўғрисида” 1999 йил 10 июнда ПФ-2326-сонли Фармон чиқарди. Бунинг натижасида ёш иқтидорли кизларга фан, таълим, адабиёт, маданият ва санъат йўналишларида давлат мукофоти берилди. 2000 йилдан 2008 йилгача 126 та ёш иқтидорли кизлардан фан йўналишида 20 нафар, таълим йўналишида 32 нафар, адабиёт йўналишида 28 нафар, санъат йўналишида 24 нафар, маданият йўналишида 22 нафари “Зулфия” номидаги Давлат мукофоти совриндори бўлди (2.6. шноа)³. Мазкур кўрик-танлов ёш кизларнинг маънавий жихатдан етуқ ва ватанпарвар бўлиб тарбияланишларига асос бўлиб, уларнинг иқтидорини намоён этишларида муҳим аҳамият касб этмоқда.

Шу билан бирга, санъат соҳасидаги қобилиятли ёшларга тақдим этиладиган Республика “Ниҳол” мукофоти Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 25 августдаги 334 сонли Қарорига асосан таъсис этилган. Тантанали тақдимот маросими ҳар йили мусиқали концерт кўринишида ўтказилади. Ёш истеъодларни кашф этишда Президент ташаббуси билан таъсис этилган “Ниҳол” мукофотининг ўрни ва аҳамияти ғоят катта. Жумладан, 2000 йилда санъаткорлардан Анна Гузаирова, Иззатилла Иброҳимов, Абдулазиз Каримов, Дилшод Назаров, Тоҳир Содиков, Дилфуза Раҳимова, Севара Назархонова, Нилуфар Раҳматова, Феруза Мирзайдинова, Комила Хўжаева, Лайло Галиева, Гулишода Абдиева кабилар “Ниҳол” мукофоти совриндори бўлган бўлса⁴, 2008 йилда Гулмирахон Абудулахатова, Илёс Арабов, Шавкат Эргашев, Азамат Мухаммаджонов, Бехзод Абдураимов, Бунёд Саидов, Саида Саидбекова, Сирожиддин Файзиев, Мухаббат Меҳмононова, Рано Авазова, Сагдулла Бадалов, Ойбек Алимов, Нигора Исмоилова, Дилноза Шерматова, Рашид Ходжасов, Зиёда Қобилова каби санъат намоёндалари танловда ғолиб бўлди⁵.

Бугун уларнинг сафи анча кенгайиб ҳар йили кўрик-танловнинг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳри босқичлари

¹ Луқманов В. Соғлом келажакимизнинг муҳим омили. // Qashqadaryo. – Кашкадарё, 2009, 20 yanvar.

² Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси жорий архиви. 2008 йил ҳисоботлари.

³ Ўзбекистон Республикаси Хотин-қизлар кўмитаси жорий архиви маълумотлари. 2000–2008 йил ҳисоботлари.

⁴ Хотамов Ф. XXI аср: истиқболимиз тимсоллари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2001. – Б. 142–149.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги жорий архиви маълумотлари. 2008 йил ҳисоботлари.

юкори савияда, байрамона руҳда, қатъий бадиий талаб ва мезонлар асосида ўтказилаётгани, унда иштирок этиш истагидаги ёшларнинг кўплиги “Нихол” мукофотининг нуфузи ошиб бораётганидан далолат беради. Жумладан, 2008 йилги туман, шаҳар, вилоятлар ва Қорақалпоғистон Республикасидаги саралаш босқичларида ўн минг нафарга яқин ёш йигит-қиз иштирок этгани бунинг далилидир¹.

Демак, мустақиллик йилларида Ўзбекистонда ўтказилаётган маданият ва санъат соҳасидаги кўрик-танловлар минглаб ёш истеъдод эгаларини кашф этмоқда. “Соғлом авлод йили”, “Ёшлар йили”, “Баркамол авлод йили” давлат дастурлари ижроси доирасида Ўзбекистон ва халқаро микёсда муҳим аҳамият касб этган танловлар, фестиваллар, форумлар ҳамда анжуманлар ташкил этилди. Буларнинг барчаси Ўзбекистонда иқтидорли ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш борасидаги ишлар кўлами тобора кенгайиб бораётганидан далолатдир.

Ўзбекистонда маданият, санъат, илм-фан ва спортни тарғиб этишда 2004 йил март ойида ташкил қилинган “Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми” жамғармаси алоҳида ўринда туради. Жамғарма ўз олдида илм-фан, маданият ва таълимни ривожлантиришдек эзгу мақсадни қўйган нодавлат ташкилоти бўлиб, ўтган йиллар давомида мамлакат маданий ҳаётида ўзига хос воқеа бўлган бир қатор йирик лойиҳа ва дастурларни амалга оширди. Ёшларни қўллаб-қувватлашга алоҳида эътибор қаратган жамғарма жуда тез муддатда тилга тушди. Жамғарма турли кўргазмалар, театр ва кино фестиваллари, халқаро анжуманлар ташкил этиш орқали Ўзбекистон маданияти ва санъатини халқаро майдонда эътироф этилишига муносиб хисса қўшиб келмоқда. Айни пайтда фонднинг асосий довуғи қуйидаги йўналишлардаги лойиҳаларда ўз аксини топмоқда:

- таълим (таълим грантлари ва стипендиялари дастури, танловлар ва болалар учун фестиваллар ўтказишдан иборат, ижод ва ёшларнинг таҳсили);
- илм-фанда (илмий мақолаларга грантлар ажратиш, илмий-тадқиқот фаолияти йўлида грантлар ажратиш);
- спортда (спорт марказларини очиш, муваффақиятга эришаётган ёш спортчиларга грантлар ажратиш);
- иқтисодий ва халқаро ҳамкорлик (иқтисодий ва сиёсий йўналишларда ташкил этилган анжуманлар ва давра суҳбатларида иштироки)².

¹<http://www.mashhur.uz/festivallar-va-tanlovlar/721-ozbekiston-respublikasi-prezidentining-yosh-istedodlar-uchun-lniholr-mukofoti>

² “Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми” жамғармаси жорий архиви маълумотлари. <http://www.gulnarakarimova.uz/uz/pages/tashkilotlar-uzbekiston-madamiyati-va-sanati-jamgarmasi/>

Жамғарма мамлакатлар ва турли миллий бирлашмалар билан ижтимоий-гуманитар ва умуминсоний алоқаларни йўлга қўйиш мақсадида дипломатик ва жамоат тузилмалари кучларини бирлаштиришга алоҳида эътибор қаратади.

Жамғарма томонидан ўнлаб лойиҳалар амалга оширилди. Масалани, “Янги авлод” болалар ижоди фестивали, “Навқирон Ўзбекистон” анъанавий ва замонавий санъат фестивали тез фурсатда кенг жамоатчилик эътиборига тушди. Бутун мамлакат миқёсида ташкил этилаётган “Келажак овози” мегатанлови эса Ўзбекистоннинг минглаб ёшларини бирлаштирмоқда. Маданият ва санъатнинг турли йўналишларида ёш иқтидор эгаларини кашф этмоқда. Жамғарма концертлар, фестиваллар, кўргазмалар ташкил этиш баробарида Россия, Япония, Бельгия, Люксембург каби давлатларда ўндан ортиқ халқаро лойиҳаларни амалга оширди.

“Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми” ўз фаолиятини янада кенгайтиришга алоҳида эътибор қаратмоқда. Шу мақсадда жамғарма томонидан 2004 йилдан Тошкент шаҳри ва вилоятларда Болалар ижодиётлари марказлари тизими ташкил этилди. Ҳозирги кунда Тошкентда иккита ва Самарқандда битта марказ тўлақонли фаолият юритмоқда. Уларда 2000 нафардан ортиқ болалар компьютер сабоқлари, актёрлик маҳорати, чизмачилик, каштачилик, ашула, рақс, шахмат сингари турли йўналишлар бўйича таълим олади¹.

Иқтидорли болаларни излаб топиш, болаларнинг ўзига хос қобилияти ва истеъдодларини намоён қилишларига имконият яратиш, болаларнинг маданий-маънавий савиясини юксалтириш, ўсиб келаётган ёш авлодни санъатга бўлган меҳрини ошириш, миллий санъат анъаналари ва йўналишларини сақлаб қолиш, санъатнинг замонавий йўналишларини ривожлантириш ҳамда юқори савияга кўтариш мақсадида 2004 йилдан Фонд Форум бошчилигида ҳар йили “Янги Авлод” Болалар ижодиёти фестивали ўтказиб келинмоқда². Фестиваль ёш истеъдод эгалари салоҳиятини кашф этади ва уларга ўзларини катта сахнада синаб кўриш имкониятини беради. Фестиваль иштирокчилари 6 дан 14 ёшгача бўлиб, улар мумтоз ва миллий чолғулар, вокал, рақс, тасвирий ва амалий санъат, шеърят, адабиёт ва театр сценарийси йўналишлари бўйича ўзаро беллашадилар. Ўзбекистон Маданияти ва санъати форуми жамғармаси, Халқ таълими вазирлиги билан ҳамкорликда 2008 йилнинг 20 октябрь – 10 ноябрь кунлари Республика “Янги авлод” болалар ижодиёти фестивалининг вилоят босқичлари, 11–18 ноябрь кунлари Республика босқичи ўтказилди.

¹ “Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми” жамғармаси жорий архиви маълумотлари. <http://www.gulnarakarimova.uz/uz/pages/tashkilotlar-bolalar-ijodiyoti-markazlari/>

² <http://www.gulnarakarimova.uz/uz/pages/loyihalar-yangi-avlod-bolalar-ijodiyoti-festivali/>

Фестивалда 6 ёшдан – 14 ёшгача бўлган болалар иштирок этиш учун ариза топширган эдилар, шулардан туман босқичларида сараланиб, 7000 нафардан ортиғи вилоят саралаш босқичига йўллангани кўлга киритди. Республика босқичига жойлардан 552 нафар болалар сараланган бўлиб, шуларнинг 102 нафари фестиваль ғолиблари бўлишди¹.

Анъанавий тарзда 2005 йилдан бери ҳар йили ўтказиб келинаётган “Келажак овози” Республика кўрик-танловида 15 ёшдан 25 ёшгача бўлган ёшлар (ўрта таълим мактабларининг юқори синф ўқувчилари, лицей, коллеж, олий ўқув юртлири талабалари ва ёш мутахассислар) иштирок этишлари мумкин. “Келажак овози” Республика кўрик-танлови йўналишлари куйидагилар:

- Архитектура ва дизайн (архитектура, либослар дизайни, интерьер ва ландшафт дизайни);
- Ахборот технологиялари, рационализаторлик таклифлар ва техник лойиҳалар (веб-лойиҳалар, дастурлаш, техник ишлаб чиқиш ва рационализаторлик таклифлар);
- Анъанавий санъат (амалий санъат, фольклор, ракс);
- Адабиёт ва журналистика (шеърят, наср, публицистика).

Танловда 2005 йилда 3 мингга яқин, 2006 йилда 10 мингга яқин, 2007 йилда 32 мингга яқин, 2008 йилда 54 мингга яқин ёшлар иштирок этди². Жумладан, 2005 йилдан буён мамлакат миқёсида ўтказиб келинаётган “Келажак овози” кўрик-танловида кўпгина ёшлар ғолибликни кўлга киритиб, ўз иқтидорларини намойиш этиб келмоқда³. 2006–2007–2008 йилларда “Келажак овози” кўрик-танловида қатнашган бир неча минг ёш йигит-қизлар ҳам ўз иқтидоларини намоеён этиб ғолиб бўлдилар⁴.

“Келажак овози” танлови доирасида таниқли ижод намояндаларининг махсус маданий-маърифий тадбирларини ўтказиш юзасидан Ҳаракатнинг Наманган, Хоразм, Самарқанд, Қашқадарё, Сирдарё, Жиззах вилоятлари бўлим Кенгашлари томонидан “Тарих миллат маънавиятининг асоси”, “Дўппи тикдим, ипаклари тиллодан” кўрик-танлови, шунингдек, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси билан ҳамкорликда жойларда маданий-маърифий чиқишлар бўлиб ўтди. Ушбу адабий кечаларда 6500 га яқин ўқувчи-ёшлар фаол қатнашди. “Биз – Ўзбекистон ёшларимиз”, 3 йўналиш бўйича “Биз бир жамоамиз” шиорлари остида бадиий кўргазмалар ташкил қилинди. “Фарзандларимиз,

¹ ЎзР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 55.

² “Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми” жамғармаси жорий архиви маълумотлари. <http://www.kelajakovozi.uz>

³ Ахмедов Х. Кўрик-танловга тайёргарлик. // Qoraqalpog'iston tongi. – Қорақалпоғистон, 2008, 5 апрел.

⁴ Мамажонов Е. “Kelajak ovozi” ning ovozasi. // Kamolot. – Namangan, 2008, 1–15 апрел.

ёшларимиз бизнинг нафақат ишончимиз ва келажакимиз, бугунги кунимизнинг ҳал қилувчи кучидир”, “Шу азиз Ватан барчамизники” мавзуларида ёшлар форуми ўтказилди. Форумда 2000 нафар ёшлар иштирок этди¹. “Келажак овози” ёшлар ташаббуслари маркази Фарғона вилоят вакиллик бўлими 300 нафардан ошиқ фаол ёшларни бирлаштирган. Еттига йўналиш бўйича анжуманлар, семинар-тренинглар, ижтимоий акциялар ўтказилди. Акция доирасида “Бўш иш ўринлари” ярмакасида 750 нафар ёшлар ишлаб чиқариш корхоналари, ташкилот, муассасаларга ишлаш учун йўлланма олди².

Жамғарма томонидан ижтимоий йўналтирилган лойиҳалар ҳам амалга ошириб келинмоқда. Жумладан, 2005 йилдан буён жамгарманинг таълим грантлари дастури амалга ошириб келинади³. 2006 йилдан жамгарма таълим лойиҳаларига Иқтидорли талабалар учун стипендиялар дастури ва Педагогик грантлар дастури ҳам қўшилди. Жамгарма маълумотларига кўра, 2006 йилда Таълим грантлари дастури доирасида мамлакат миқёсида 44 нафар талабага ўртача 500 минг сўмдан ҳажмда грант берилди. Иқтидорли талабалар учун стипендиялар дастури бўйича эса 100 нафар ғолиб 2006–2007 ўқув йили давомида ҳар ойга 35 минг сўмдан стипендия оладиган бўлди. Умуман олганда, ўтган йиллар давомида жамгарма томонидан амалга оширилган турли лойиҳалар доирасида 256 та грант ажратилди, бу мақсадда 88 миллион сўм сарфланди⁴. Жумладан, бир неча талаба ёшлар “Таълим грантлари дастури” ғолиби бўлдилар яъни, Шералиева Муҳаббат Фарғона Давлат университети талабаси, Шерматов Шерзод Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети талабаси, Азиз Шоҳакимов Успенский номидаги дирижерлик мактаби битирувчиси, Волков Данила Тошкент ахборот технологиялари университети талабаси қабилар ўз иқтидорлари билан юқори чўққиларга эришди⁵. Демак, жамғарма томонидан амалга оширилган турли хил лойиҳалар доирасида иқтидорли ёшлар грантларга эга бўлмоқдалар.

Ҳаммаси бўлиб, 2005 йилдан 2008 йилгача 496 нафар талаба таълим грантлари лойиҳасининг ғолибларига айланди, уларнинг 243 нафари эса бепул таълим олиш грантига эга бўлди. Дастур эълон қилинганидан бери эса унда 7500 нафардан ортиқ абитуриент иштирок этган. Умумий ҳисобда 720 млн. сўмлик грантлар ёшларга топширилди⁶.

¹ “Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми” жамғармаси жорий архиви маълумотлари. <http://www.kelajakovozi.uz>

² Шералиева М. Сенинг ташаббусларинг Ёшлик. // Фарғона ҳақиқати. – Фарғона, 2010, 5 июнь.

³ <http://www.fundforum.uz>

⁴ Маматраимова Ҳ Буюк келажак бунёдкорлари. – Тошкент, 2008. – Б. 42.

⁵ “Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми” жамғармаси жорий архиви. 2007 йил маълумотлари.

⁶ <http://www.gulnarakarimova.uz/uz/pages/grantlar-iqtidorli-talabalar-uchun-stipendiyalar-dasturi/>

Жамғарманинг “Спорт грантлари лойихаси”га 2006 йилнинг март ойида асос солинди ва ҳар йили ундан умидли ёш спортчиларга грантлар ажратилади. Айниқса, республика ва халқаро даражада эндигина ўз унвонларини қўлга кирита бошлаган ёш спортчиларга алоҳида эътибор қаратилади. 2006 йилнинг март ойидан буён 192 нафар ёш спортчилар спортнинг турли йўналишлари бўйича грантларни қўлга киритишди. Умумий ҳисобда 58 млн. сўмлик грантлар топширилди. 2007 йилнинг март ойида лойиха доирасида Тошкент шаҳрида “Чемпионлар форуми” спорт мажмуаси очилди¹. “Спорт грантлари лойихаси”нинг энг ёш ғолиби(18 ёш) Бобур Шокиржонов енгил атлетика бўйича Осиё чемпиони бўлиб, 2008 йили Пекинда ўтказилган олимпиадада энг ёш иштирокчи сифатида қатнашди².

2008 йил март ойида ёшлар қалбида миллий ғоя, миллий урф-одат, анъаналарга меҳр-садоқат туйғуларини шакллантириш ҳамда болаларнинг баҳорий таътилларини мазмунли ташкил қилиш мақсадида “Корхона, ташкилот ва маҳаллалардаги ёшлар билан ишлаш бўлими” билан биргаликда “Қадрият, урф-одат, анъана ва ёшлар” лойихаси ўтказилди. Шу билан бирга Самарқанд, Сурхондарё, Наманган, Навоий, Қашқадарё, Фарғона, Сирдарё, Хоразм вилоятларидаги шаҳар ва туманларда “Ҳар бир ёшга бир ниҳол” акциялари, “Варрақлар сайли”, “Урф-одат ва ёшлар”, “Миллий ўйинлар” фестиваллари, миллий дастурхонлар, миллий либослар намоиши, фольклор кўшиқлар, “Наврўз сайиллари” танловлари ташкил этилиб, жами 1214 та тадбир ўтказилди ҳамда 82000 нафардан ортиқ болалар “Камалак” ташкилоти фаоллари тадбирларга кенг жалб этилди³.

2007 йилда Парижда ЮНЕСКО ва “Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми” жамғармаси билан ҳамкорлик тўғрисидаги меморандум имзоланди⁴. Бу эса, жамғарма мамлакат маданият ва санъатини ривожлантириш, ёш иқтидорларни кашф қилиш йўлида амалга ошираётган хайрли ишларнинг халқаро миқёсдаги эътирофидир.

2008 йилга келиб “Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми” жамғармаси Москва, Пекин, Токио, Париж, Вена ва Женева каби шаҳарларда ўз ваколатхоналарига эга бўлди. Буюк Британия, Испания, Бельгия, Болгария, Миср, Люксембург ва бошқа мамлакатлар билан ўзаро маданий алоқалар ўрнатилди. Маданият, санъат ва илм-фан соҳасида дунё миқёсидаги етакчи ташкилотлардан бири ЮНЕСКО “Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми” жамғармаси билан яқин ҳамкорликка киришди.

¹ Мусаев Ж. Ёш истеъодларни қувватлаб. // Наманган ҳақиқати. – Наманган, 2008, 13 февраль.

² <http://www.gulnarakarimova.uz/uz/pages/grantlar-sport-grantlari/>

³ ЎЗР “Камолот” ЕИХ ЖА. “Камолот” ЕИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 54.

⁴ <http://www.fundforum.uz>

Ўзбекистонда амалга оширилаётган кенг миқёсли ислохотлар интижасида Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри, Самарқанд, Сурхондарё, Наманган, Навоий, Қашқадарё, Фарғона, Сирдарё, Хоразм, Андижон, Тошкент вилоятларидаги туманларда болалар мусиқа ва санъат мактабларига алоҳида эътибор берилмоқда. Жумладан, 1997 йилда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри ҳудудида жами 298 та болалар санъат, мусиқа ва бадий мактаблари бўлиб, уларда 76 минг нафар бола фаолият олиб борган бўлса, 2000 йилда 311 та мактабда 70,3 минг нафар, 2005 йилда 306 та мактабда 39,6 минг нафар, 2007 йилда 303 та мактабда 39 минг нафар бола фаолият олиб борди¹. Ўзбекистон Республикаси ҳудудлари бўйича маданият ва санъатга бўлган муносабат қиёсий таҳлил қилинганда ёшлар ўртасида исосан миллий маданият ва санъат, халқ ижодини ўрганишга бўлган кизиқиш ҳам алоҳида эътиборга лойиқдир. Масалан, Фарғона водийсининг ўзига ҳос санъати бўлса, Қашқадарё ва Сурхон воҳасининг, Хоразм, Самарқанд, Қорақалпоғистон, Тошкент вилояти ва шаҳрининг ҳам ўзига ҳос рақс, қўшиқчилик, мусиқа санъати бор.

Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги, Халқ таълими вазирлиги, Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги, Бадий академия, “Соғлом авлод учун”, “*Sen yolg'iz emassan*” болалар жамғармаси, “Камолот” ЁИХ ҳамкорликда истеъдодли болаларга кенг имкониятлар яратиш мақсадида, улар ўртасида 2008 йилда “Мафтунокор ранглар дунёси” Республика болалар бадий кўриктанловини Тошкент шаҳрида ўтказди. Танловнинг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар босқичлари муваффақиятли якунланди. Танлов якунига кўра 12 ёшгача бўлган катнашчилар орасида 1-ўрин Темур Қидирбоев (Қорақалпоғистон), 2-ўрин Ойбек Рокиров (Навоий), 3-ўрин Николай Хван (Тошкент вилояти) голиб бўлди. 12 ёшдан катталар ўртасида 1-ўрин Фаррух Жўраев (Тошкент вилояти), 2-ўрин Ёдгора Максудова (Андижон) 3-ўрин Матлуба Эркабоева (Жиззах) сазовор бўлди. “Энг матонатли иштирокчи” номинацияси Музаффар Кўчқоровга (Қашқадарё) берилди².

Иқтидорли ёшларни излаб топиш, истеъдодларини намоён қилишларига имконият яратиш, уларни қўллаб-қувватлаш, ўсиб келаётган ёш авлодни санъатга бўлган меҳрини ошириш, миллий санъат анъаналари ва йўналишларини сақлаб қолиш, санъатнинг замонавий йўналишларини ривожлантириш ва юқори савияга кўтариш мақсадида Республика Байналминал маданият маркази қошидаги Миллий

¹ Ўзбекистоннинг йиллик статистик тўплами. – Тошкент, 2008. – Б. 109.

² Усмонова Н. Истеъдодларнинг ижодий танлови. // Тошкент хақиқати. – Тошкент, 2008, 9 август.

маданият марказларида фаолият кўрсатаётган тўғараклар ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда¹.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш мумкинки, маданият, санъат ва спорт мамлакат ёшларини эзгу мақсадлар атрофида жипслаштириш асосида жамият тараққиётига катта таъсир кўрсатмоқда. Ўзбекистоннинг жаҳондаги обрўсини юксалтиришда маданият, санъат ҳамда спортнинг аҳамияти беқиёс. Зеро, илғор маданият ва санъатсиз, миллий кадриятларни юкори босқичга кўтармай янги жамиятни, янги ижтимоий-тарихий муносабатларни ва дунёқарашни шакллантириш мушкул. Шу боис Президент И.А. Каримов раҳнамолигида Ўзбекистонда ижтимоий ҳаётнинг барча соҳалари каби маданият, санъат ва спортни ривожлантиришга ҳам алоҳида эътибор қаратиб келинмоқда. Маънавий кадриятларнинг қайта кўз очиши, урф-одатларни, тарихий, илмий, маданий меросни тиклаш айниқса, ёш авлод маънавияти, эркин, озод шахс маърифатини юксалтиришдек эзгу мақсадларга хизмат қилмоқда. Бу борада муҳим фармон ва қарорлар қабул қилиниб, ҳаётга изчил тадбиқ этилаётгани давлат томонидан маданият, санъат, спорт ривожига қаратилаётган улкан ғамхўрликнинг амалий ифодасидир. Ҳеч нарса мамлакатни маданият, санъат, спортчалик дунёга машхур ва таниқли қила олмайди. Шунинг учун ҳам Ўзбекистон буюк келажак сари дадил олға бораётган ҳозирги даврда, маданият, санъат ва спорт соҳасида ёшларнинг эришаётган ютуқлари ва қўшаётган ҳиссалари алоҳида таҳсинга сазовордир.

2.3. Ўзбекистон ёшларининг тадбиркорлик фаолияти

Тадбиркорлик – мамлакат иқтисодиётини ҳаракатга келтирувчи, уни ривожлантирувчи асосий куч ҳисобланади. Мустақил Ўзбекистонда тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ҳукумат даражасига кўтарилган масалалардан бирига айланди. Ўзбекистон Республикасида бозор иқтисодиётига ўтиш жараёнларининг биринчи босқичида кичик ва ўрта бизнес ҳамда хусусий тадбиркорлик тез ривожланди. Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳри ҳудудларида кичик бизнес ҳамда тадбиркорлик асосан яқка тартибдаги ва оилавий корхоналар, масъулияти чекланган жамият ҳамда ширкатлар шаклида ташкил этилди. 1991–1995 йилларда уларнинг сони ўртача 140 фоизга ўсди².

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Бозор ислотлари талабларини ҳисобга олган ҳолда қишлоқ ёшларнинг касбий

¹ <http://www.icc.uz/uzb/mmm/>

² Кодиров А. Кичик ва ўрта бизнес муаммолари. // Жамият ва бошқарув. – Тошкент, 2001. – №3. – Б. 58.

таълимини қайта йўналтириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида” 1995 йил 29 июлда 296-сонли қарори чиқарилди¹. Бунинг натижасида қишлоқда хусусий секторни ривожлантириш ва қишлоқ ёшларини тадбиркорлик фаолиятига кенг жалб этиш, зарур касблар ва мутахассисликларни эгаллашга ҳамда уларни моддий рағбатлантиришга эътибор қаратилди.

Дастлабки босқичда кичик ва ўрта бизнес корхоналарининг тез ривожланиб боришига қуйидаги омиллар таъсир этди:

- Кичик хусусий бизнеснинг корхона ва субъектларнинг эркин фаолият олиб боришга ўтиши;
- Кичик хусусийлаштириш дастурларининг амалга оширилиши, корхоналарнинг давлат тасарруфидан чиқарилиши, нодавлат кичик ва ўрта бизнес субъектларининг ташкил бўлиши;
- Уларнинг ривожланиши учун эркин иқтисодий муҳитнинг мавжуд бўлганлиги, оилавий корхоналарнинг кўпайишига олиб келди.

Иқтисодий ислохотларнинг иккинчи босқичи бўлган 1996–1999 йилларда эса кичик ва ўрта бизнес, хусусий тадбиркорликнинг ривожланиши республикада бир мунча сусайди. 1996–1999 йилларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик имкониятларидан тўлиқ фойдаланилмаётганлиги аён бўлди. Жумладан, ҳудудлар бўйича таҳлил қилганда Тошкент шаҳри ва вилояти, Фарғона водийси, Хоразм, Қашқадарё, Сурхондарё, Самарқанд, Бухорода кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик имкониятларидан тўлиқ фойдаланилди. Бироқ, Қорақалпоғистон Республикаси, Навоий, Жиззах, Сирдарё вилоятларида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик имкониятларидан тўлиқ фойдаланилмади. 2001 йил 1 январига келиб 159719 та кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларидан 125719 таси фаолият кўрсатди. Қолган 29 мингтаси фаолият кўрсатмади².

Умуман олганда, ушбу маълумотлар кичик ва ўрта бизнес ҳамда тадбиркорликнинг ривожланишида кўплаб муаммолар тўпланиб қолганлиги-дан далолат беради. Шунинг учун Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримов “Ўзбекистон XXI асрга интиломқда” асарида кичик ва ўрта бизнес, тадбиркорликни қўллаб-қувватлаши лозим бўлган ташкилот, ҳокимият органлари раҳбарларининг улар фаолиятига асосиз равишда аралашиб, турли тўсиқларни вужудга келтираётган-ликларини кўрсатиб берди³. Бу тўсиқлар қуйидагилардан иборат эди:

¹ ЎзР МДА. М-26-фонд, 1-руйхат, 25-йиғма жилд, 71-варак.

² Қодиров А. Кичик ва ўрта бизнес муаммолари. // Жамият ва бошқарув. – Тошкент, 2001. – №3. – Ё. 58.

³ Каримов И. А. Ўзбекистон XXI асрга интиломқда. – Тошкент: Ўзбекистон, 1999. – Б. 22.

- Тадбиркор, ишбилармонларни давлат рўйхатидан ўтказишда шаҳар ва туман ҳокимият органларида сансалорликка йўл қўйилиб, хатт қўшимча ҳужжатлар талаб қилиниши;
 - Турли давлат ва назорат қилувчи органлар тадбиркор ишбилармонлар фаолиятига ноўрин аралашувларини қўплиги;
 - Тадбиркорлар хўжалик шартномалари тузиш масалаларида расмийчилик ва қўзғўямачилик ҳолларига дуч келганликлари;
 - Жойларда тадбиркорлардан турли тадбирлар ўтказиш учун маблағлар талаб қилиш йўли билан уларнинг ривожланишига тўсқинлик қилиш ҳолларининг мавжудлиги;
 - Тадбиркорларга қўмақлашувчи органлар, ташкилотлар ва уюшмалар етарли даражада уларнинг манфаатларини ҳимоя қилмаганликлари.
- Ушбу тўпланган муаммоларни ҳал қилиш учун иқтисодий эркинлаштириш, тадбиркорлар эркинлигини ошириш, улар фаолиятига давлат ва назорат органларининг ноўрин аралашувини чеклаш лозим эди.

Иқтисодий ислохотларнинг учинчи босқичи 2000 йилдан бошланди. Бу даврда кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолияти фаоллаш бошлади. Бунинг натижасида тадбиркорлик фаолияти билан шуғуланувчи шахслар ва хўжалик субъектлари фаолиятини тартибга солиш мақсадида қонунлар, қарорлар чиқарилди. Чунончи, “Хусусий тадбиркорлик, кичик бизнесни ривожлантиришни янада рағбатлантириш чоратадбирлари тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1998 йил 9 апрелдаги ПФ-1987-сонли Фармони, 2000 йил 25 май “Тадбиркорлик фаолиятини эркинликларининг кафолати тўғрисида”ги Қонун¹, “Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқий ҳимоя қилиш тизимини янада такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида”ги 2005 йил 14 июндаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, “Тадбиркорлик субъектларининг хўжалик соҳасидаги ҳуқуқбузарликлари учун молиявий жавобгарлигини эркинлаштириш тўғрисида”ги 2005 йил 24 июндаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожланишида муҳим аҳамиятга эга бўлмоқда. Шу билан бирга, 2011 йилни Президент И.А. Каримов томонидан “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик йили” деб эълон қилиниши ва Давлат Дастурини қабул қилиниши ёшлар орасида тадбиркорликни ривожланишида аниқ мақсадларга қаратилган чоратадбирларга кенг йўл очиб берди².

¹ Тадбиркорлик фаолиятини эркинликларининг кафолати тўғрисидаги Қонун. 2000 йил 25 май. <http://lex.uz>.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик йили” давлат дастури тўғрисидаги 2011 йил 7 февраль қарори. // Халқ сўзи, 2011, 10 февраль.

Ушбу меъёрий ҳужжатлар мамлакатда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни янада кенг авж олиб ривожланишини ҳамда иқтисодий тараққиётнинг янги босқичга кўтарилишини англатади.

1996 йил 12 мартда тадбиркорликни ривожлантириш ва уни қўллаб-қувватлаш мақсадида “Ўзбекистонда товар ишлаб чиқарувчиларни тадбиркорлар палатасини ташкил этиш тўғрисида”ги Президент Фармони эълон қилинди¹. Бунинг натижасида мамлакатда тадбиркорлар манфаатини ҳимоя қилишда, ёрдам кўрсатиш вазифаларини ўз зиммасига олувчи товар ишлаб чиқарувчилар ва тадбиркорлар палатасининг илоятларда ҳудудий бўлимлари ташкил этилди. Кичик бизнесни қўллаб-қувватлаш учун тадбиркорликни ривожлантириш фонди, тадбиркорлар ва бизнесменларга маслаҳатлар билан кўмаклашиш мақсадида илмий-техникавий кўмаклашув жамияти Ўзбекистонда кичик ва ўрта бизнесни қўллаб-қувватлаш марказини тузди. Бу марказлар ўз фаолиятида ёш тадбиркорларга алоҳида эътибор қаратиб келмоқда.

Иқтисодий ислохотларнинг бугунги босқичида энг муҳим ва долзарб вазифа мулкни ҳақиқий эгалари қўлига беришни тезлаштириш, тадбиркорлик учун кенг йўл очиб бериш ва мулкдорларда эғалик ҳиссиётини тарбиялашдан иборат. Агар 1991 йили мамлакатда атиги 9,3 минг кичик корхона бўлган бўлса, 2003 йилга келиб уларнинг сони 65 мингдан ошиб кетди. 2008 йилда Республика бўйича фаолият юритаётган кичик бизнес субъектлари сони 1,9 баробар кўпайди ва 400 мингтани ташкил этди².

2000 йили фаолият юритаётган кичик бизнес субъектлари ялпи ички маҳсулотнинг 30 % ни ишлаб чиқарган бўлса, 2002 йилда кичик бизнес ва тадбиркорлик асосида иш юритаётган корхоналарнинг улуши саноат маҳсулоти ишлаб чиқаришда 14,1 %, қурилиш-пудрат ишларида 36,8%, чакана савдо оборотида 45,8%, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштиришда 75,6 %ни ташкил этди. 2007 йилда эса кичик бизнес ва тадбиркорликнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 45,8 %дан 2008 йилда 48,2 %га кўтарилди. 2008 йилда Ўзбекистонда иш билан банд бўлган жами аҳолининг 76 %дан кўпроғи айнан шу соҳада меҳнат қилаётгани ва 55 %ни ёшлар ташкил этаётганлиги диққатга сазовордир³.

Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, йирик бизнес иқтисодиётнинг танаси бўлса, кичик ва ўрта тадбиркорлик унинг қон томирлари, демакдир. 2008 йилга келиб Ўзбекистонда кичик ва ўрта бизнес тараққий этиши учун мустаҳкам ҳуқуқий замин, имтиёз ҳамда кафолатлар яратилди. 2001-2002 йилларда республикада рўйхатдан ўтган

¹ <http://www.lex.uz/>

² Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш-бизнинг олий мақсадимиз. 17-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – Б. 158.

³ Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш-бизнинг олий мақсадимиз. 17-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – Б. 159.

кичик ва ўрта бизнес корхоналарининг фақатгина 19 % саноат, 10,6 % курилиш, 1,9 % транспорт ва алоқа тармоқлари тизимига тўғри келган Ўзбекистонда 2002 йил 1 январь ҳолатига кўра кичик ва ўрта бизнес субъектларининг умумий сони 201,9 мингтани ташкил этган, унинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 33,8 % га етди ва натижада 372 минг ишчи ўрин яратилди¹. 2005 йилда 434200 тадан ортиқ янги иш ўринлари яратилган бўлса, 2006 йилнинг ўзида кичик бизнес ва тадбиркорлик соҳасида қўшимча равишда 290 минг янги иш ўринлари яратилди, бу эса мамлакатда очилган янги иш ўринларини 50 % дан ортигини ташкил этди. 2007 йилнинг бошида фаолият кўрсатаётган кичик бизнес ва тадбиркорлик корхоналарининг сони қарийб 350 минггага етди ёки 2006 йилдагига нисбатан 2,3 марта кўпайди². 2008 йилда Ўзбекистонда 66 мингга яқин, жумладан, кичик бизнес соҳасида 374 мингта, хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасида қарийб 220 мингта, касаначилик соҳасида эса 97 минг 800 та янги иш ўринлари яратилди. Хизмат кўрсатиш соҳасининг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 2007 йилдаги 42,5 % дан 2008 йилда 45,3 % га ўсди³.

Мамлакатда бозор иқтисодиёти ривожлангани сайин меҳнат бозоридаги рақобат янада кескинроқ тус олмоқда, жамиятнинг ўқимишли, янгича фикрлайдиган ёш тадбиркорларга эҳтиёжи кучайиб бормоқда. Жамиятнинг янги ва табиий талаблари етарлича билим, малака ва кўникмаларга эга бўлмаган ёшларни меҳнат бозорида имкониятларини чегаралаб, ёшларнинг ишсизлиги даражасининг ошишига сабаб бўлмоқда. Ишсизларнинг аксарият қисмини ёшлар ташкил этаётир. Шунинг учун ҳам жамиятда кўп укладли иқтисодиётнинг шаклланиши ва хусусий тадбиркорлик секторининг вужудга келиши ёшларнинг эркин касб танлаш, истаган фаолият тури билан шуғулланиши учун имкониятлар яратиб бермоқда. Ўзбекистонда кўпгина ёшлар бундай имкониятлардан оқилона фойдаланмоқдалар.

2002 йил охири – 2003 йил бошида республикада фаолият юритаётган тадбиркорларнинг 51,6 % ни 30 ёшгача бўлган ёшлар ташкил этган⁴. 2000–2008 йилларда ҳар йили 600 мингдан иборат ёш йигит ва қизлар меҳнатга лаёқатли ёшга (16 ёш) тулади. Шу муносабат билан ёшларни ишга жойлаштириш муаммоси долзарблигини йўқотгани йўқ. Иқтисодиётнинг расмий секториди 2000–2006 йилларда иш билан банд

¹ Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш-бизнинг олий мақсадимиз. 17-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – Б. 137.

² Каримов И.А. Жамиятимизни эркинлаштириш, ислохотларни чуқурлаштириш, маънавиятимизни юксалтириш ва халқимизнинг ҳаёт даражасини ошириш-барча ишларимизнинг мезони ва мақсадидир. 15-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2007. – Б. 167.

³ Каримов И.А. Жамиятимизни эркинлаштириш, ислохотларни чуқурлаштириш, маънавиятимизни юксалтириш ва халқимизнинг ҳаёт даражасини ошириш-барча ишларимизнинг мезони ва мақсадидир. 15-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2007. – Б. 160.

⁴ <http://gov.uz/uz/press/economics/7762>

бўлган аҳоли таркибида 16–24 ёшли иш билан таъминланган ёшлар 14–15 % ни, 25–29 ёшлилар 20–21 % ни ташкил қилди¹. 2008 йилда республика аҳолисининг 64 фоизи 30 ёшгача бўлган ёшларга тўғри келса, 16–29 ёшдаги ёшлар эса меҳнат ресурсларининг 34,8 % ни ташкил этди².

Иқтисодийда ёшларни иш билан таъминлашда нисбатан қулай ҳолат бўлишига қарамай, бир қатор вилоятларда ёшларнинг меҳнат саноҳиятидан керакли даражада фойдаланилмаяпти. Жумладан, 2006 йилда иш билан банд бўлган аҳолининг, умуман республика бўйича 12,4 %, Қашқадарё вилоятида 10,9 %, Сурхондарё вилоятида 9,1 % 16–24 ёшдаги ёшларга тўғри келди. Бундай ҳудудий хусусиятлар 25–29 ёшдаги ёшлар гуруҳида ҳам кузатилади. Ишлайдиган аҳолининг 19,4 % 25–29 ёшдаги ёшларни ташкил қилди, бироқ бир қатор минтақаларда сезиларли даражада паст. Жумладан, Сурхондарё вилоятида 17,8 % ни, Навоий вилоятида 17,6 % ни, Сирдарё вилоятида 16,7 % ни ташкил қилди³.

Ўзбекистонда тадбиркорлик ёшлар учун меҳнат фаолиятининг старли даражада муҳим соҳасига айланмоқда. Социологик тадқиқотлар ишлайётган ёшларнинг 30 фоизи кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасига тўғри келишини кўрсатди⁴. Тадбиркорлик ёшларнинг моддий манфаатдорлигини таъмин этиб қолмай, уларнинг ижтимоий ҳаракатчанлигини оширади.

Ишбилармонлик, тадбиркорликка ёшларнинг муносабатини ўрганишда қишлоқ ва шаҳар ёшларини бир ўлчовга солиш ноўриндир. Меҳнат, аҳоли бандлиги ва ижтимоий муҳофазаси муаммолари илмий тадқиқотлари натижаларига кўра “Олибсотарликка муносабатингиз қандай?” деган саволга шаҳарлик ёшлар қишлоқ ёшларига нисбатан 1,5–2 баробар кўпроқ овоз берган бўлсалар, моддий фаровонликка эришиш йўллари ҳақида сўралган саволларга қишлоқ ёшларининг 8,5 фоизи, шаҳар ёшларининг 60 фоизи олибсотарлик билан шуғулланишни лозим кўришини айтган. Ёшларнинг давлат муассасаларида ишлаш истаги сўниб бораётганлигини иқтисодий омиллар билан боғлаш ўринлидир⁵. Бу ўринда Ўзбекистон Республикасида фаолият юритаётган давлат ва нодавлат секторидаги корхоналар ҳамда микрофирмаларнинг мулкчилик шакллари бўйича таркиби қуйидаги жадвалда⁶ берилган:

¹ Мужчины и женщины Узбекистана. Статистический сборник. – Ташкент, 2007. – С. 105.

² Ўзбекистон Республикаси меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги жорий архиви. 2008 йил ҳисоботлари. – Б. 53.

³ Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги жорий архиви. 2006 йил ҳисоботлари. – Б. 54.

⁴ Труд и занятность в Узбекистане. Статистический сборник. – Ташкент, 2007. – С. 104.

⁵ Иқтисод ва ҳисобот. – Тошкент, 1997. – №11–12. – Б. 60.

⁶ Ўзбекистон альманахи 2008. – Тошкент, 2009. – Б. 77.

Ўзбекистон Республикасида фаолият юритаётган корхоналар ва микрофирмаларнинг мулкчилик шакллари бўйича таркиби

Корхоналар сони	2003 йил		2004 йил		2005 йил		2006 йил		2007 йил	
	жами 222150	улуши %да-100,0	жами 237502	улуши %да-100,0	жами 268636	улуши %да-100,0	жами 346062	улуши %да-100,0	жами 391964	улуши %да-100,0
Давлат	12327	5,5	3941	1,7	3730	1,4	4353	1,3	5660	1,3
Нодавлат	209823	94,5	233561	98,3	264906	98,6	341709	98,7	386304	98,7

Бундан кўриш мумкинки, ёшларнинг нодавлат секторидида меҳнат қилиши ёки хусусий тадбиркорлик билан шуғулланишида давлат секторидан нодавлат секторининг ўрни кучайиб ривожланиб бормоқда. Ёшларда давлат корхоналари ва идораларида ишлаш иштиёқи пасайган ҳолда, нодавлат корхоналарида ишлаш истагидаги ёшлар салмоғи йилдан-йилга ошиб бормоқда.

2008 йилда мамлакатда ялпи ички маҳсулотнинг 80 фоиздан ортигини нодавлат сектори таъминлади¹. Ўзбекистон Республикаси ҳудудлари бўйича кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликда бандлар сони 2000 йилда 4467100 нафар, 2003 йилда 5439700 нафар, 2006 йилда 7235000 нафар, 2008 йилда 7762800 нафар кишини ташкил этди (2.7.илова)².

Мамлакатда 1991 йилдан 2008 йилгача бўлган даврда ёшларни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, тадбиркор ёшлар фаоллигини ошириш ва уларнинг бизнес лойиҳаларини молиялаштиришга алоҳида эътибор қаратилди. Жумладан, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳри ҳудудларида ёш тадбиркорларга қўмаклашиш ва уларнинг бизнес-режаларини қўллаб-қувватлаш натижасида Ўзбекистонда кўплаб кичик бизнес ишлаб чиқариш корхоналари пайдо бўлди. Бу эса, ўз навбатида, кўплаб ёшларни иш билан таъминлади.

Шу билан бирга, “Камолот” ЁИХ Марказий Кенгашининг “Ёшларни ижтимоий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш, бандлик ва тадбиркорликка қўмаклашиш” бўлими ҳам ёшларнинг ҳаётида учрайдиган турли муаммоларни ҳал этиш борасида муайян ишларни амалга ошириб келмоқда. Жумладан, Ҳаракатнинг жойларлаги бўлимлари 2001 йилда 95 нафардан ортиқ ёшларга кичик ва ўрта бизнес корхоналарини очиш ёки фаолиятини ривожлантириш учун банклардан кредит олишда

¹ Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010. – Б. 52.

² Ўзбекистон альманахи 2008. – Тошкент, 2009. – Б. 78.

бевосита ёрдам кўрсатди, 2002 йилда 348 нафар ёш тадбиркорлар, ўрта ва кичик бизнес субъектларининг манфаатларини химоя қилиш тўғрисидаги мурожаатлари Ҳаракат тизимларининг расмий сўрови орқали тегишли идораларнинг амалий кўмагида ижобий ҳал этилди. 413 нафар ёш тадбиркорлар, ўрта ва кичик бизнес субъектларига мустақил равишда тадбиркорлик билан шуғулланиш, ривожланиш учун тижорат банкларидан кредит олишда ёрдам кўрсатилди. Ҳаракат Марказий Кенгаши томонидан тегишли вазирлик ва идоралар билан ҳамкорликда жойларда “Кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш: муаммолари, счими ва истикболи” мавзуидаги семинарлар ўтказилди¹.

2003 йилда 1391 нафар ёш тадбиркорлар, кичик ва ўрта бизнес субъектларининг ер олиш, хусусий тадбиркорлик субъекти фаолиятига ноқонуний аралашувни бартараф этишда ёрдам кўрсатиш каби турли мурожаатлари Ҳаракат тизимларининг расмий сўрови орқали тегишли идораларнинг амалий кўмагида ижобий ҳал этилди. 632 нафар ёш тадбиркорлар, кичик ва ўрта бизнес субъектларига мустақил равишда тадбиркорлик билан шуғулланиш, ривожланиш учун тижорат банкларидан кредит олишда ёрдам кўрсатилди². 2004 йилда 1186 нафар ёш тадбиркорлар, кичик ва ўрта бизнес субъектларининг ер олиш, тадбиркорлик субъекти фаолиятига ноқонуний аралашувни бартараф этишда ёрдам кўрсатиш каби турли мурожаатлари Ҳаракат тизимларининг расмий сўрови орқали тегишли идораларнинг амалий кўмагида ижобий ҳал этилди. 593 нафар ёш тадбиркорлар, кичик ва ўрта бизнес субъектларига мустақил равишда тадбиркорлик билан шуғулланиш, ривожланиш учун тижорат банкларидан кредит олишда ёрдам кўрсатилди³. 2005 йилда 522 нафар ёш тадбиркорлар, кичик ва ўрта бизнес субъектларининг ер олиш, тадбиркорлик субъекти фаолиятига ноқонуний аралашувни бартараф этишда ёрдам кўрсатиш каби турли мурожаатлари Ҳаракат тизимларининг амалий кўмагида ижобий ҳал этилди. 188 нафар ёш тадбиркорлар, кичик ва ўрта бизнес субъектларига мустақил равишда тадбиркорлик билан шуғулланиш, ривожланиш учун тижорат банкларидан кредит олишда ёрдам кўрсатилди⁴. 2006 йилда 292 нафар ёш тадбиркорлар, кичик ва ўрта бизнес субъектларига мустақил равишда тадбиркорлик билан шуғулланиш, ривожланиш учун тижорат банкларидан кредит олишда ёрдам кўрсатилди⁵. 2007 йилда 637 нафар ёш тадбиркорлар, кичик ва ўрта бизнес субъектларига мустақил равишда тадбиркорлик билан шуғулланиш, ривожланиш учун тижорат банка-

¹ ЎзР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2002 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 4

² ЎзР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2003 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 4

³ ЎзР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2004 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 3

⁴ ЎзР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2005 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 3

⁵ ЎзР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2006 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. Умумий ҳисобот иловаси. Б. 1–4

ридан кредит олишда ёрдам кўрсатилди¹. 2008 йилда 682 нафар ёш тадбиркорлар, ўрта ва кичик бизнес субъектларига ер олиш, рўйхатдан ўтказиш ва бошқа манфаатларини ҳимоя қилишда ёрдамлар кўрсатилди, 888 нафар ёш тадбиркорлар, кичик ва ўрта бизнес субъектларига мустақил равишда тадбиркорлик билан шуғулланиш, ривожланиш учун тижорат банкларидан кредит олишда ёрдам кўрсатилди². Бу кўрсатилган амалий ёрдамлар ёшларга янада кенг имкониятлар яратиб берди.

Умуман олганда, Ҳаракатнинг доимий диққат эътиборида турган йўналишлардан бири бу ёшларни ижтимоий ҳимоялашда ташкил этилаётган Ёшлар ижтимоий хизматлари марказлари (ЁИХМ) ҳисобланади. Ушбу марказлар ёшларга ўз муаммоларини ҳал қилиш ва ечим излашни ўргатади. Бугунги кунда республика бўйича 91 та ЁИХМлари ташкил қилинган бўлиб, ушбу марказларда 309 та тўғарақлар фаолият юритиб келмоқда. 2008 йил давомида 40400 нафардан зиёд ёшлар, шундан: 6600 та кам таъминланган ёшлар ушбу тўғарақларга жалб этилди³. Мазкур марказлар ёшларга маънавий-маърифий, ижтимоий-иқтисодий, касбий кўникмаларни ўргатиш, ёшларнинг истеъдод ва қобилиятларини қўллаб-қувватлаш юзасидан амалий ёрдам кўрсатади. 2008 йил мобайнида ёшларни ҳар томонлама муҳофаза қилиш, уларнинг бандлик масаларини ҳал этиш борасида Ҳаракатнинг Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва вилоятлар бўлимлари томонидан ишсиз ёшларни иш билан таъминлаш юзасидан бир қанча амалий ишлар амалга оширилди. Бундан ташқари, ёш тадбиркорларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш ва уларни имтиёзли микрокредит маблағлари билан таъминлашга кўмаклашиш юзасидан “Ёш тадбиркор-юртга мададкор” лойиҳаси тузилган. Ушбу лойиҳа доирасида республиканинг барча вилоятларида ҳудудий ишчи гуруҳлар фаолияти шакллантирилди. Ҳудудий ишчи гуруҳлар томонидан ёш тадбиркорларга “Камолот” тавсияномалари асосида имтиёзли микрокредитлар ажратиш йўлга қўйилди.

Шунингдек, “Ёшлар тадқиқотлари маркази” лойиҳаси томонидан Ҳаракатнинг ҳудудий бўлимларида фаолият кўрсатаётган ЁИХМларининг фаоллари ўртасида “Ёшлар ижтимоий хизматлари муаммолари, ечими ҳамда истиқболлари” мавзуида очиқ мулоқот ўтказилди⁴. Мулоқот давомида ёшларнинг маҳаллий шароитдаги муаммолари ечими ва уларни таҳлил этиш масалалари юзасидан мурожаатлар ўрганилди.

Ҳаракатнинг вилоят, туман (шаҳар) кенгашлари олиб борган амалий ёрдам ва семинар-тренинглари, тарғибот-ташвиқот ишлари

¹ ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2007 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 15

² ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 23

³ ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 24.

⁴ ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 25.

натижасида жойлардаги тижорат банклари томонидан республика бўйича жами 375 нафар тадбиркор ёшларга кредитлар ажратилди. Шунингдек, Ҳаракат Марказий Кенгаши ҳамда Ҳаракатнинг Қорақалпоғистон Республикаси Марказий Кенгаши ҳамкорлигида Қорақалпоғистонда ташкил қилинган корхоналар ҳамда фермер хўжалиklarининг тадбиркорлик қобилиятини юзага чиқариш, уларни қўллаб-қувватлаш мақсадида “Ўлкамизга саёҳат” шиори остида ёш фермерлар марафони ўтказилди. Марафонда ёш фермерларнинг Тошкент, Самарқанд ва Ьухоро шаҳарларига саёҳати уюштирилди ва иштирокчилар мустақиллик йилларида бунёд этилган иншоотлар, диққатга сазовор жойлар ҳамда Ўзбекистоннинг тарихий кадамжолари билан танишдилар. Шунингдек, Тошкент вилояти, Зангиота туманида жойлашган “Ёш фермерлар ўқув маркази” фаолияти билан яқиндан танишдилар¹.

“Камолот” ЁИХ ва “Микрокредитбанк” Акционерлик тижорат банки 2008 йил мобайнида жойларда “Ёш тадбиркор-юртга мададкор” лойиҳаси асосида танлов эълон қилди. Танловнинг қуйи босқичларида Республика бўйича жами 5232 нафар ёшлар иштирок этди. Танлов асосида жойларда ташкил этилган ишчи гуруҳларга мурожаат этган 1612 нафар ёш тадбиркорлардан 952 нафарига тавсиялар берилган бўлиб, уларга 2008 йил мобайнида “Микрокредитбанк” Акционерлик тижорат банки томонидан жами 1 миллиард 904 миллион сўмлик кредит ажратилди². Шунингдек, ўтган йиллар мобайнида ёшлар учун қўллаб-қувватлаш иш ўринлари яратилаётгани, эндигина иш бошлаган ёш тадбиркор ва фермерларга амалий ёрдам кўрсатилаётгани алоҳида эътиборга лойик.

2008 йилда республикадаги жами тадбиркорлик субъектларининг 37 фоизини, фермер хўжалиklarининг 26 фоизини ёшлар бошқарди. Айни пайтда касб-хунар коллежлари ва олий ўқув юртларини битириб чиқаётган ёшлар эгаллаётган энг замонавий билим ва кўникмаларни амалда жорий этиш учун уларни кичик бизнес ва тадбиркорлик соҳасига кенг жалб қилиш масаласига принципиал аҳамият берилиши ҳамда бу вазифа ўзининг муносиб ўрнини топиши даркор.

Бозор иқтисодиёти шароитида ҳар ким ўз ҳаётини ўзи қуради ва уни гуллаб-яшнашига, ривожланишига ўзи ҳаракат қилади. Иқтисодий тарбияни пайдо бўлишида ёшларнинг иқтисодий билими муҳим роль ўйнайди. Аммо, инсон оилада ҳаётни ҳис қила бориб, иқтисодий тарбияни пайдо қила бошлайди, кейинчалик мактабда ўқиш давом этади, иқтисодий билимлар қанчалик эрта таълим предмети тизимига киритилса, самараси шунча тезроқ кўринади. Умуман олганда мактаб мустақил ижод қилиш ва тадбиркорлик фаолияти учун асос бўлиши

¹ ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 32.

² ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 35.

мумкин. Бозор иктисодиёти айрим зарур сифатларни талаб қилиб, бугунги мактаблар, лицейлар, коллежлар, олий ўқув юртлари олдида бу муаммони ечишни қўяди. Бозор иктисодиёти мулкчиликнинг турли шакли ва турисиз ривожлана олмайди. Буларнинг ҳаммаси ёшларни амалий фаолият кўрсатиш жараёнида иктисодий тарбиянинг пайдо бўлишида алоҳида аҳамиятга эга. Ёшларнинг фикрини нисбий равишда тадбиркорлар фикри билан солиштириб кўрилса, улар биринчи навбатда бизнесда маънавий инсон бўлиш, ўз ишларини тўғри ва ҳалол олиб бориш лозимлигини таъкидлашган.

Ёшлар ўртасида касб танлаш ва тадбиркорлик борасида “Фуқаролик жамияти шаклланишининг мониторинги Мустақил институти” Наманган минтақавий бўлими билан ҳамкорликда Наманган вилоят таълим тизимидаги ёшлар билан социологик сўров олиб борилганда қуйидагича маълумотлар юзага келди¹. Жумладан, кўплаб ёшлар савдо-сотик ва тадбиркорлик фаолияти билан бир қаторда ўз ҳаётини иктисод, банк иши, молия, электроника, ҳуқуқшунослик ва медицина билан боғламоқда. Айрим қизлар ўзини фақат оилага бағишлашни лозим топсалар, бошқа ёшлар эса Олий таълим муассасаларида ўқиб, етук мутахассис бўлишни таъкидлашган. Шунингдек, айрим ёшлар чет мамлакатлардаги олий таълим муассасаларида ўқиб келишни ва яхши мутахассис бўлишни таъкидлаган. Мактаб ўқувчиларини, ўрта махсус касб-хунар таълими талабаларини савдо-сотик ва тадбиркорлик фаолияти, олий ўқув юрти талабаларига қараганда анча кўпроқ қизиқтирмоқда. Шу билан бирга ёшларнинг айримлари касб-хунар эгаллаб келажакда ўз бизнес фаолиятларини олиб боришларини таъкидлаганлар. 40 % мактаб ўқувчилари, ўрта махсус касб-хунар таълими талабалари ва олий ўқув юрти талабалари катта корхоналарнинг раҳбари бўлиши мумкинлигини билдирса, яна 40 % ёшлар кичик корхоналарни бошқариши ва қолган ёшларнинг тўрттадан биттаси оддий хизматчи бўлишни таъкидлашмоқда. Қувонарлиси шуки, сўровлар натижасида кўплаб ёшлар бизнесда ҳалол ва тартибли бўлишни таъкидлаганлар. Шу билан бирга 70 % ёшлар давлат секторига нисбатан, нодавлат секторидида иш фаолиятини олиб боришини таъкидлаганлар.

Хулоса қилиб қилиб шуни таъкидлаш мумкинки, Ўзбекистон ёшларининг тадбиркорлик фаолиятини шакллантиришда қуйидагиларга алоҳида эътибор бериш керак:

биринчидан, ёшларни тарбиялаш жараёнида уларда ахлоқий ва меҳнат таълимини тадбиркорлик билан боғлашга ўргатиш зарур;

¹ Фуқаролик жамияти шаклланишининг мониторинги Мустақил институти Наманган минтақавий бўлими билан ҳамкорликда диссертант томонидан олиб борилган социологик сўров.

иккинчидан, ёшларнинг табиати ҳам унинг маънавий-ахлоқий юксалиш даражасини кўрсатади. Иқтисодий ривожланиш ва тадбиркорлик бевосита кишилар эҳтиёжига таъсир кўрсатади. Шахснинг ривожланишига интилиши тадбиркорликда ижобий ўзгаришларга олиб келади. Иқтисодий ҳолатнинг қай даражада ривожланганлиги тадбиркорлар ташаббусларига ҳам боғлиқ бўлади;

учинчидан, иқтисодий тарбия бевосита меҳнат тарбияси билан боғлиқ бўлиб ёшларда иқтисодий билимлар асосида тадбиркорлик миданияти юзага келади. Аҳоли таркибида тадбиркор ёшларнинг кўпайиши жамият ривожини ва иқтисодий тараққиётни ниҳоятда кучайтиради.

Демак, иқтисодий тарбия келажакда ёшларни ҳар томонлама юксалишида ва тадбиркорлик фаолияти ривожланишида муҳим аҳамият касб этади. Шундай қилиб, Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий ҳаётига оид ислохотларни амалга оширишда ёшлар жамият ҳаётининг муҳим бир бўлаги бўлиб, уларнинг ўзини намоён этиши ва интеллектуал қобилиятларини юксалиши, тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши учун кенг имкониятлар яратмоқда. Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий ҳаётига оид ислохотларни амалга оширишда тадбиркор ёшларнинг иштироки кенг қамровли амалга оширилмоқда.

III БОБ. ЁШЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ

3.1. Ёшлар ижтимоий ҳаётидаги ўзгаришларнинг ўзига хос хусусиятлари

Ўзбекистон Республикасининг ривожланиб бориши мустақил ҳаётга қадам ташлаётган ёшларнинг фаолиятида, мақсад сари интилишларида чексиз меҳнатсеварлик ва тиришқоклик талаб этмоқда. Жамият ҳеч қачон ёшларнинг интилишларига, ҳаётда уларнинг идеаллари, кизиқишлари ва келажакдаги орзу-умидлари ҳамда уларни амалга ошириш йўлларига бефарқ қарай олмайди. Мустақиллик йилларида ёшларга нисбатан “Ўтиш даври ёшлари” деган атама ишлатила бошланди. Хусусан, бу даврда ёшларга нисбатан ўта талабчанлик билан қараш ва баҳо бериш, ёшлар жисмоний қиёфасидаги ижобий ва салбий жиҳатларни ўтиш даври билан боғлаб тушуниш, ёшлар хатти-ҳаракатидаги хусусиятларни катталар (кекса авлод) билан боғлаш ҳоллари мавжуд. Ўзбекистонда бозор муносабатларига ўтиш даврида давлат бош ислохотчи бўлиб, у бутун ислохотлар жараёнини давлат ва жамият манфаатидан келиб чиқиб бошқариб келмоқда. Шунинг учун давлат ва жамият қурилишида, ёшларнинг билими, уларнинг жамиятдаги ўрни, муаммоларини ўрганиш ҳамда таҳлил этиш муҳимдир. Тадқиқот давомидаги илмий-қиссий таҳлиллар натижаларига кўра, ўтиш даврида ёшлар ижтимоий ҳаётида содир бўлаётган ўзгаришлар қуйидагилардан иборат:

1) Эскича фикрлаш ва фаолият олиб бориш юқидан холи бўлган янги ёшларнинг вояга етаётганлиги;

2) Таълим тизимининг барча босқичларида ёшларга билим беришнинг, маънавий, ахлоқий ва касб малакаси бўйича тарбиялашнинг мутлақо янги тизими ишлаб чиқиладиганлиги;

3) Мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётини янада мустаҳкамлашда жаҳон тажрибасининг конструктив жиҳатларини ўзлаштириладиганлиги;

4) Ёшларни иш билан бандлик ва улар меҳнатидан унумли фойдаланиш масаласи, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш натижасида ёшларга янги иш ўринларини ташкил этиш;

5) Вояга етиб келадиган ёшлар тўғрисида ўйлаш, уларнинг ижтимоий-сиёсий, ҳуқуқий фаоллигини ошириш бўйича ҳукумат жиддий бош қотираётганлиги ва бошқаларни таъкидлаш ўринлидир.

Ёшларнинг ҳаёт тарзи миллий менталитетга асосланган ва бу оиладаги ижтимоий муносабатлар таъсирида юзага келади. Ёшларнинг ижтимоий ҳаётга бўлган қарашлари инсонлар билан ўзаро мулоқот таъсирида юзага келади. Мана шу вақтда ёшлар онгида сиёсий қарашлар профессионал кизиқиш, онг ривожланиши ва ўзининг ҳулқ-

итворида ўзгаришлар рўй беради. Бу жараёнларнинг негизда ёшларнинг жамиятдаги ўрнининг ўзгариши, улар ҳуқуқ ва мажбуриятларининг ортиши ётади. Шу билан бирга, боланинг ёшлигидан қолган айрим қиликлари унинг характерида янги элементларни келтириб чиқаради. Ҳатто ота-она болага қаттиқ гапириши, танбех бериши ёки ёш бола доим ноҳақ, қатталар эса доим ҳақ деган ғояни сингдириб қўйиши ҳам ёшлар ижтимоий ҳаётида ўзгаришларни келтириб чиқаради¹. Шунинг учун ҳам ёшлардаги ижтимоий ривожланиш ҳар доим ҳам силлиқ кечавермайди. Ривожланиш натижасида ёшларнинг кучи кўпаяди, ҳаётга қизиқишнинг ортиши, энергия пайдо бўлиши кузатилади².

Ёшларнинг ҳаётга интилишлари қанчалик мустақил ва эркин бўлмасин, барибир кўп ҳолларда улар ўша вақтнинг ўзида ўз тенгдошлари ва атрофидаги инсонларнинг фикрига тобе бўлади. Ёшлиқ даврининг ўзига хос хусусиятлари мавжуд бўлиб, у ёшларнинг ўқиши, билим олиши, маълум бир касб танлаш ва уни эгаллаш, фуқаролик ҳуқуқларига эга бўлиш, ўз дунёқарабини шакллантириб, мустақилликка эришиш, оила қуриш ва хоказолар билан тавсифланади. Аммо бу мақсадларга осонлик билан эришиб бўлмайди. Сабаби, жамиятни бошқариб турган катта ва ўрта авлод вакиллари ҳаётга янги кириб келаётган ёш авлодни дарров тан олгиси келмайди. Бу муаммо аслида ёшларнинг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқади, уларнинг тажрибасизлиги, ижтимоий-сиёсий жиҳатдан чиникмаганлиги, назарий билим билан амалиётнинг номутаносиблиги, шунингдек, ёшларга хос сабрсизлик, қалта ўйлаш, қизикконлик ва бошқа белгилар муаммони чигаллаштиради.

Юқоридаги методологик таҳлиллардан келиб чиқиб, ёшларнинг кайфияти ва ҳулқи масалаларини ўрганишда уларни таркибий қисмларга ажратиш муҳим аҳамиятга эга.

Ёшларни ижтимоий таркибига кўра қуйидаги турларга ажратиш мумкин:

- 1) зиёли ёшлар (Олий таълим муассасалари ва ўрта махсус касб-ҳунар таълими талабалари, ижодкор ёшлар ва бошқалар);
- 2) тадбиркор ёшлар (ишлаб чиқарувчилар, савдогарлар, майда тадбиркорлар ва бошқалар);
- 3) давлат бошқаруви тизимида фаолият кўрсатувчи ёшлар (ҳарбийлар, давлат органларидаги хизматчилар);
- 4) ишсиз ёшлар;
- 5) криминаллар³.

Бу турдаги ёшлар орқали уларнинг ҳаёт тарзи, ижтимоий ҳолатини, ижтимоий ҳаётидаги ўзгаришларнинг ўзига хос

¹ Хўжаниёзов З. Болага қаттиқ гапирманг // *Amu tongi*. – Қорақалпоғистон, 2010, 18 феврал.

² Абдуллаева М. Утиш даври сабоқлари // *Жамият ва бошқарув*. – Тошкент, 2001. – №1. – Б. 73.

³ ЎзР “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2001 – 2008 йиллардаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 38.

хусусиятларини ва ижтимоий муаммоларини ҳар томонлама очиб бериш мумкин. Ёшлар – катта авлоддан жамиятни маънавий-маданий, ижтимоий қабул қилиб олувчи, ворисийлик қонуниятини амалга оширувчи мерос соҳибидир. Ёшлар таълим, касб-хунар, мутахассислик, маданият, санъат ва бошқа ижтимоий функцияларни эгаллашни ўзига мақсад қилиб олади.

Ёшлар масаласи барча даврларда долзарб мазмун касб этиб келган. Шунинг учун, барча тарихий даврларда “замонавий ёшлар қиёфаси”ни ўрганиш, таҳлил қилиш ва ривожлантириб бориш барча жамиятларнинг олдидаги долзарб масалалардан саналган. Ёшлар муаммолари ўрганилар экан, ёш авлоднинг ижтимоий ҳаётга кириб келиши ва катта авлод билим, тажрибаларига нисбатан ворислик, касбий малака ва аклий салоҳият, ўзининг ҳаётий режаларини шакллантириш, жамиятда ўз ўрнига эга бўлиш каби омиллар таҳлил этилади.

1991 йилдан мамлакатда бошланган янги иқтисодий шароитга ўтиш ёшлардан меҳнатнинг янгича шаклларига ўтишни ва катта миқдордаги кучни талаб қилмоқда. Шундай шароитда иқтисодий ўсиш ёшлардан янада тежамкор, хушёр, сергак, ҳар томонлама ўйлаб фикр юритишни талаб этмоқда.

1991 – 2008 йиллар давомида республика олий таълим муассасалари ва ўрта махсус касб-хунар таълимида таҳсил олаётган ёшлар ижтимоий ҳаётида кескин сифатий ўзгаришлар рўй берди. Бунинг натижасида олий таълим муассасалари ва ўрта махсус касб-хунар таълими талабалари, ижодкор ёшлар ўз куч ва билимларига суяниб жамиятда ўз ўринларига эга бўлиб бормокдалар. Ёшларни тарбиялаш биринчи оиладаги вазифа бўлса, кейинги ўринда маҳаллада, мактабда, олий ва ўрта махсус таълим тизимида, жамоада, жамиятда кенг жамоатчиликнинг ҳам юксак бурчи саналади.

Республика миқёсида иқтидорли, истеъдодли ёшларга ижод намуналарини чоп этиш, кўргазмаларини ташкил этиш, турли танлов ва мусобақаларда қатнашишда ташкилий ҳамда молиявий ёрдамлар кўрсатилди. Жумладан, 1991 – 2000 йилларда турли танлов ва мусобақаларда қатнашган ёшларга давлат томонидан ташкилий ҳамда молиявий ёрдамлар кўрсатилди. 2001 – 2008 йиллар мобайнида Қорақалпоғистон Республикасида 299 та ҳолат бўйича 3 млн. 764 минг сўм ҳисобида, Андижон вилоятида 108 та ҳолат бўйича 890 минг сўм ҳисобида, Бухоро вилоятида 84 та ҳолат бўйича 2 млн. 283 минг 400 сўм ҳисобида, Жиззах вилоятида 164 та ҳолат бўйича 2 млн. 787 минг сўм ҳисобида, Қашқадарё вилоятида 130 та ҳолат бўйича 3 млн. 269 минг 800 сўм ҳисобида, Навоий вилоятида 27 та ҳолат бўйича 283 минг сўм ҳисобида, Наманган вилоятида 159 та ҳолат бўйича 4 млн. 635 минг сўм

хисобида, Самарқанд вилоятида 92 та ҳолат бўйича 3 млн. 52 минг 200 сўм хисобида, Сирдарё вилоятида 37 та ҳолат бўйича 515 минг сўм хисобида, Сурхондарё вилоятида 73 та ҳолат бўйича 3 млн. 953 минг сўм хисобида, Тошкент вилоятида 102 та ҳолат бўйича 3 млн. 71 минг 100 сўм хисобида, Фарғона вилоятида 242 та ҳолат бўйича 6 млн. 856 минг 600 сўм хисобида, Хоразм вилоятида 114 та ҳолат бўйича 9 млн. 56 минг 800 сўм хисобида, Тошкент шаҳрида 60 та ҳолат бўйича 2 млн. 425 минг сўм хисобида маблағлар сарфланди¹. Натижада республиканинг турли вилоят, туман ва қишлоқларида яшаётган минглаб иқтидорли ёшлар ўз истеъдодларини намойиш этишга муваффақ бўлдилар.

Ишсиз, бекорчи ёшлар жамиятдаги энг оғрикли нуқта бўлиб, ўтиш даврида улардаги муаммоли ҳолат долзарб масала ҳисобланади. Айниқса, 1991 – 2000 йиллар орасида бепарво, лоқайд ёшлар, билим олишга ва ҳунар эгаллашга эътиборсиз бўлиб вақтларини бекорга ўтказиб, турли хил жиноят йўлларига кириб кетдилар. Буни қуйидаги сабаблар билан изохлаш мумкин:

– Собиқ тузумдан мустақил тараққиёт ва янги жамиятга ўтиш жараёнида табиий бир қатор соҳаларда қийинчиликларга дуч келинди. Натижада сабр-қаноати етарли бўлмаган, енгил йўл билан катта ютуқларга эришган, фаровон яшаб, маълум қийинчиликларга дуч келган айрим кишилар ўз турмуш шаклини янгилаш учун йўл ахтариб нотўғри йўлга кириб қолдилар. Айрим нопок кимсалар ўсиб келаётган ёшларни ҳам ўзларининг атрофларига тўплаб, нотўғри йўлларга яъни, нарко-бизнес, фоҳишабозлик ва бошқа салбий ҳаракатларга киришларига имкониятлар яратдилар. Бунинг устига ижтимоий фойдали меҳнат билан шуғулланиш ўрнига бир неча иродаси бўш ва маънавияти паст ёшлар якка тартибдаги меҳнат билан шуғулланиш ўрнига енгил йўл билан бойишни хоҳлаб жинорий йўлларга кириб кетдилар;

– айрим ёшларнинг ҳам иш билан таъминланиши муаммо бўлиб, дипломи, маълумоти бўлса ҳам, кўнгилдаги ишни топа олмади ёки кам иш ҳақи оладиган жойда ишлашни хоҳламади. Яна енгил йўл ахтариб нотўғри, ёмон, салбий ҳаракатларга қўшилиб қолди;

– исломга оид билимларни яхши билмаган ёшларнинг айрим қисми, ислом ниқобидаги ваҳхобийлик, хизбут-тахрир, акромийлик каби диний экстремистик гуруҳлар таъсирига тушиб қолдилар. Маълум маънода даҳрийликдан қутулдик деб, диннинг энг яхши томонлари билан, динни ниқоб қилиб кийган экстремистик ҳаракатларни айрим ёшлар ажрата олмай қолиб салбий, ёт, бегона, зарарли ғоялар ва қарашларга қўшилиб қолдилар;

¹ ЎзР “Қамолот” ЕИХ ЖА. “Қамолот” ЕИХ тизимлари томонидан ёшларнинг манфаатларни ҳимоя қилиш борасида 2001 – 2008 йилларда амалга оширилган ишлар юзасидан маълумот. – Б. 2.

– оиладаги тарбияда айрим ёшлар қаровсиз бўлиб, ота-она фақат пул топиш илинжида фарзандларига бепарво бўлади. Натижада қаровсиз қолган ёшлар яна ўзи тўғри деб билган ва қўнглига келган ишларни қилиб турли ижтимоий муаммоларга дуч келдилар.

Ишчи ва хизматчи ёшлар деганда, ёшларнинг бандлик ҳолати республика меҳнат биржалари томонидан расмий равишда рўйхатга олинган аҳолининг 16–30 ёшидаги катлами ҳақидаги маълумотлар асосида таҳлил қилинади. Ўзбекистонда 1991–1996 йиллар орасида ёшлар орасида ишсизлар сони 5 фоизни ташкил қилди. Бунинг натижасида мамлакатдаги сиёсий, ижтимоий, иқтисодий таркибий ўзгаришлар ёшлардан янгича “маънавий ахборот салоҳиятини” талаб этаётганига эътибор қаратилади¹. Бу ҳозирги таркибий ва технологик ўзгаришларга мос тарзда ёшларни қайта ўқитиш, касбга тайёрлаш, янги ихтисослик, квалификациялар беришни аниқлаб, кишлоққа саноатни олиб кириш, қайта ишлаб чиқариш саноатини йўлга қўйиш, хизмат кўрсатиш соҳаларини ривожлантириш, қўшма корхоналар қуришни тақозо этди.

Шу билан бирга ёшларни иш билан таъминлаш муаммосини ҳал этиш аввало ишлаб чиқаришнинг ривожланиши ва ёшларнинг янги ишлаб чиқариш жараёнларига тайёрлик ҳолати каби омиллар билан бевосита боғлиқ бўлиб, бу боғлиқлик тобора ортиб борди. Статистик маълумотларга кўра², аҳолининг бандлиги ва ишсизлик Ўзбекистон Республикасида 1997 йилда иқтисодий фаол аҳоли 8708,82 (минг киши) 100 фоиз, иқтисодиётда банд бўлганлар 8680,0 (минг киши) 99,7 фоиз, расмий ишсиз деб рўйхатга олинганлар 28,8 (минг киши) 0,3 фоиз, ишсизлик нафақасини олаётганлар 16,8 (минг киши) 0,2 фоиз кўрсаткични ташкил этган; 2000 йилда иқтисодий фаол аҳоли 9018,4 (минг киши) 100 фоиз, иқтисодиётда банд бўлганлар 8983,0 (минг киши) 99,6 фоиз, расмий ишсиз деб рўйхатга олинганлар 35,4 (минг киши) 0,4 фоиз, ишсизлик нафақасини олаётганлар 20,2 (минг киши) 0,2 фоиз кўрсаткични ташкил этган; 2005 йилда иқтисодий фаол аҳоли 10224,0 (минг киши) 100 фоиз, иқтисодиётда банд бўлганлар 10196,3 (минг киши) 99,7 фоиз, расмий ишсиз деб рўйхатга олинганлар 27,7 (минг киши) 0,3 фоиз, ишсизлик нафақасини олаётганлар 15,7 (минг киши) 0,2 фоиз кўрсаткични ташкил этган; 2007–2008 йилларда эса иқтисодий фаол аҳоли 11299, 2 (минг киши) 100 фоиз, иқтисодиётда банд бўлганлар 11276,0 (минг киши) 99,8 фоиз, расмий ишсиз деб рўйхатга олинганлар 23,2 (минг киши) 0,2 фоиз, ишсизлик нафақасини олаётганлар 11,6 (минг киши) 0,1 фоиз кўрсаткични ташкил этган³.

¹ <http://www.fdu.uz/fdutz/sotsiologiya/manbalar/maruzalar/11.doc>

² Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. Ўзбекистоннинг йиллик статистик тўплами. – Тошкент, 2008. – Б. 61.

³ Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. Ўзбекистоннинг йиллик статистик тўплами. – Тошкент, 2008. – Б. 61–62.

Республика бўйича 16–30 ёшдаги ёшларни ишсизлиги муаммоси киёсий таҳлил қилинганда 1997–2000 йилларда Тошкент, Навоий, Жиззах вилоятларида ишсизлар сонининг ўсиш тенденцияси кузатилмади. Бошқа ҳудудларда ишсизлар сони ўсди. Жумладан, Қорақалпоғистон Республикасида 1997 йилда 16400 тани, 2000 йилда 19400 тани ташкил этди, Андижон вилоятида 1997 йилда 17200 тани, 2000 йилда 18700 тани ташкил этди, Бухоро вилоятида 1997 йилда 12500 тани, 2000 йилда 14700 тани ташкил этди, Сурхондарё вилоятида 1997 йилда 7500 тани, 2000 йилда 9800 тани ташкил этди, Тошкент шаҳрида 1997 йилда 8500 тани, 2000 йилда 10900 тани ташкил этди, Самарқанд вилоятида 1997 йилда 12000 тани, 2000 йилда 26700 тани ташкил этди. Наманган, Фарғона, Қашқадарё каби вилоятларда ҳам расмий ишсизлик ошиб борди¹.

Шу билан бирга Республикада ишсизларни меҳнат биржалари орқали иш билан таъминлашга ҳам алоҳида эътибор қаратилди. Жумладан, Қорақалпоғистон Республикасида 1997 йилда 10400 та, 2000 йилда 11700 та, Андижон вилоятида 1997 йилда 14400 тани, 2000 йилда 13100 та, Бухоро вилоятида 1997 йилда 9400 тани, 2000 йилда 13100 та, Сурхондарё вилоятида 1997 йилда 5100 та, 2000 йилда 7200 та, Тошкент шаҳрида 1997 йилда 7500 та, 2000 йилда 9800 тани ташкил этди, Самарқанд вилоятида 1997 йилда 9700 тани, 2000 йилда 20600 та ишсизлар иш билан таъминланди².

Меҳнат биржаларининг кўмагида ишга жойлашиш даражасини ҳисоб-китоб қилиш йўли билан меҳнат бозорида ёшларнинг рақобатбардошлигини аниқлаш мумкин. Жумладан, республика бўйича 1995 йилда меҳнат билан шуғулланадиган ёшга қадам қўувчи ёшларнинг (16–18 ёш) ишга жойлашиш даражаси 66,1 % ни, 2000 йилда 67, 2 % ни, 2005 йилда 74, 3 % ни ташкил қилди. 19–29 ёшдаги гуруҳга кирадиган ёшларнинг ишга жойлашиш даражаси тегишли равишда 1995 йилда 61,5 % ни, 2000 йилда 70,5 % ни, 2005 йилда 80,5 % ни ташкил қилди³. Бундан кўриш мумкинки, ёшларни иш билан таъминлаш йилдан-йилга ошиб бормокда.

Ёшларнинг муайян бир қисми норасмий иқтисодиётда, яъни вақтинчалик ва бир марталик ишлар билан таъминланган. Ўзбекистонда 1991–1996 йиллар оралиғида норасмий иқтисодиётда иш билан таъминланган ёшлар сони ортиб борди. Шу билан бирга, 2003 йилда 29,3 фоизга нисбатан 2007 йилда 34,5 фоизи норасмий иқтисодиётда иш

¹ Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги жорий архиви маълумотлари. 2001 йил ҳисоботлари.

² Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги жорий архиви маълумотлари. 2001 йил ҳисоботлари.

³ Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги жорий архиви. 2005 йил ҳисоботлари.

билан таъминланганларга тўғри келди. 2008 йилда ушбу секторда иш билан таъминланганларнинг 30,9 % ёшлар улушига тўғри келди¹. Кўпчилик ёшлар, асосан қишлоқ ёшлари, аввало касбий маҳоратга ва малакага эга бўлмаган ёшлар ички миграция оқимларини ташкил қилади. Вилоятларнинг чекка ҳудудларидан марказларга ёки пойтахтга иш излаб келадилар. Уларнинг ярмидан кўпи аввал иқтисодиётнинг расмий секторида бирор-бир доимий иш билан шуғулланмаган. Бундан ташқари, Ўзбекистон ёшлари халқаро меҳнат бозорига фаоллик билан кириб бормоқда. БМТ расмий маълумотида кўра, халқаро мигрантлар умумий сонининг учдан бир қисми 15–30 ёшдаги ёшларга тўғри келади². Ўзбекистонда ёшларнинг меҳнат миграцияси умумжаҳон кунунларига мувофиқ юз бермоқда. Ўзбекистоннинг ташқи меҳнат миграциясидаги иштироки ва амалга оширилаётган чора-тадбирлар тадқиқ қилинганда. Хусусан, ташкил этилган меҳнат миграцияси бўйича асосий ҳамкорлар Корея Республикаси ҳамда Россия бўлиб қолмоқда.

Ўзбекистон Республикаси “Ташқи меҳнат миграцияси билан шуғулланувчи Агентлик” ва Корея тадбиркорлар Ассоциацияси билан имзоланган шартномага мувофиқ, 1995–2008 йиллар давомида Ўзбекистон-дан 24 мингдан ортиқ киши Корея Республикасида ишлаб кайтди. Россияда миграция қонунчилигининг эркинлашуви, юқори иш ҳақи имкониятларининг мавжудлиги натижасида шартномалар имзоланди³. Шунингдек, Ўзбекистон-лик меҳнат мигрантлари Россия-нинг деярли барча ҳудудларида меҳнат қилмоқдалар.

2000–2008 йиллар давомида ишчи кучи экспорти соҳасида Ўзбекистон томонидан ҳуқуқий асосларнинг яратилиши, бу масалага эътиборнинг кучайиши туфайли, мамлакатда фуқароларни хорижга ишга юборишни ташкил этиш миқдори ўсди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси-нинг 2003 йил 12 ноябрдаги 505-сонли қарорига ва “Ташқи меҳнат миграцияси билан шуғулланувчи Агентлик ҳақидаги Низом”га мувофиқ, хорижда меҳнат фаолиятига эга бўлган Ўзбекистон фуқароларига ўрнатилган тартибда ижтимоий ҳимоя таъминланади. 2000–2005 йиллар давомида меҳнат мигрантлари орасида 30–40 ёшдагиларнинг салмоғи юқори бўлиб, 30 ёшгача бўлганлар 20 фоизни, 31–40 ёшгача бўлганлар 45 фоизни ташкил этган⁴.

2007 йилда республикадан ташқарига иш излаб чиққанларнинг учдан бир қисмини 36,3 фоизини 16–30 ёшдагилар ташкил қилди⁵.

¹ Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги жорий архиви. 2005 йил ҳисоботлари.

² Народонаселение мира в 2006 г. Миграция молодежи. – Ташкент: UNFPA, 2007. – С. 35.

³ <http://mexnat.uz/uzb/default>

⁴ <http://mexnat.uz/uzb/default>

⁵ Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги жорий архиви. 2007 йил ҳисоботлари.

Ёшларни иш билан таъминлашда Республика ҳудудларида жойлашган меҳнат биржалари ва “Камолот” ЁИХ кенг фаолият олиб бормоқда. Бунинг натижасида мамлакатнинг турли ҳудудларида янги иш ўринлари ташкил этилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси “Камолот” ЁИХнинг ҳудудий ва маҳаллий бўлимлари томонидан ўтказиб келинаётган “Ёшлар ва бандлик”, бўш иш ўринлари ярмакалари алоҳида аҳамиятга эга¹.

2001–2008 йиллар давомида Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва вилоятларда ёшлар учун бир неча марта бўш иш ўринлари меҳнат ярмаркалари ташкил этилди. Жумладан, 2001 йилда “Камолот” ЁИХ бўлимларининг тегишли ташкилотлар билан ҳамкорлиги натижасида республика бўйича вақтинча ишсиз юрган 25026 нафар ёшлар иш ўринлари билан таъминландилар, 2002 йилда 14512 нафар ёшлар доимий ёки мавсумий иш ўринлари билан таъминландилар, 2003 йилда 32981 нафар ёшлар доимий ёки мавсумий иш ўринлари билан таъминландилар. Ҳаракат бўлимларининг қошида 91 та касб ўргатиш марказлари ташкил этилиб, ҳаракатнинг ташкилий-молиявий кўмагида 673 нафар ёшлар турли шаклдаги касб ўргатиш марказлари курсларига бепул, 1275 нафар ёшлар имтиёзли нархларда касб ўрганиш учун жойлаштирилди. 2004 йилда 35815 нафар ёшлар доимий ёки мавсумий иш ўринлари билан таъминландилар, 2005 йилда 19084 нафар ёшлар доимий ёки мавсумий иш ўринлари билан таъминландилар. Жойлардаги Ҳаракат бўлимларининг иштирокида ташкил этилган 43 та касб-хунар ўргатиш, ўқитиш курслари, спортга жалб қилиш тўғрақларида ёшлар кенг фаолият олиб борди. 2006 йилда 11054 нафар ёшлар доимий ёки мавсумий иш ўринлари билан таъминландилар. 2007 йил давомида республика бўйича иш билан таъминлаш бўйича мурожаат этган ёшлардан 23123 нафарига амалий ёрдам кўрсатилди. 2008 йилда эса 138078 нафар ёшлар доимий ёки мавсумий иш ўринлари билан таъминландилар, шу жумладан, 17470 нафар йигит-қизлар Ҳаракат тизимларининг бевосита аралашуви ва ёрдами билан ишга жойлаштирилди. Республика миқёсида Ҳаракат бўлимлари томонидан ташкил этилган 296 та касб-хунар ўргатиш, ўқитиш курсларига 12370 нафар ёшлар жалб этилган бўлса, спортга жалб қилиш тўғрақлари, ижтимоий аҳамиятли масалаларни тарғиб этиш марказларига 4881 нафар ёшлар жалб этилди². Шу билан бирга, республика миқёсида жойларда ўтказилган бўш иш ўринлари ярмаркаларида 18146 нафар ишсиз ёшлар иш билан таъминланди,

¹ Ўз.Р “Камолот” ЁИХ ЖА. 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботлари. – Б. 28.

² ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 4.

Камолот корхоналарида эса 658 та доимий ва 2000 дан ортик мавсумий иш ўринлари яратилди¹.

Ёшларни иш билан таъминлаш, тадбиркорлик ва ракобатни қўллаб-қувватлаш ҳамда ривожлантириш хусусидаги ҳудудий дастурлар асосида 2007 йилда йирик саноат корхоналарида 2934 та касаначилик иш ўринлари яратилди. 2008 йилда жами 48 минг 607 та, шу жумладан аёллар учун 20 минг 900 та иш ўринлари яратилди².

Ёшларни иш билан таъминлаш 2008 йил ҳолатига Республика ҳудудлари бўйича қиёсий таҳлил этилганда Қорақалпоғистон Республикасида 4059 нафар, Андижон вилоятида 5287 нафар, Бухоро вилоятида 331 нафар, Жиззах вилоятида 2630 нафар, Қашқадарё вилоятида 1014 нафар, Навоий вилоятида 534 нафар, Наманган вилоятида 4211 нафар, Самарқанд вилоятида 1522 нафар, Сирдарё вилоятида 2223 нафар, Сурхондарё вилоятида 1832 нафар, Тошкент вилоятида 4148 нафар, Фарғона вилоятида 2042 нафар, Хоразм вилоятида 66 нафар, Тошкент шаҳрида 2357 нафар ишсиз ёшлар ишга жойлаштирилди³.

Ҳаракат Марказий Кенгаши, унинг жойлардаги бўлимлари аралашуви натижасида 5336 та ҳолат бўйича ёшларнинг бошқа турли хил муаммолари ўзининг аниқ ечимини топди ёки уларни ечиш юзасидан амалий чоралар белгиланди⁴. Республика бўйича 8500 дан ортик давра суҳбати, мутахассислар иштирокида учрашувлар, 6500 га яқин семинар-тренинглар ва 7800 дан ортик спорт тадбирлари ташкил этилган бўлса, тадбирларга 975 650 нафардан ортик ёшлар жалб этилган⁵.

Ўзбекистон Республикаси Мехнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги 2008 йилдан бошлаб республикада автоматлашган “Мехнат бозори” ахборот тизимини яратди⁶. Бу ахборот тизими орқали республика бўйича вакант иш ўринлари ҳақида маълумот олиш мумкин.

Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш жоизки, қишлоқ ёшлари деганда фақат ўқимаган, ишсиз ёшларни ёки оддий қишлоқ аҳолисини тушунмаслик керак. Аслини олганда, қишлоқ ёшларининг кизиқишлари, дунёқарашлари, ўқишга интилишлари бу ижтимоий гуруҳни жамиятдаги ўрнини белгилаб беради. Президент И.А. Каримов томонидан 2009 йилни “Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили” деб эълон қилиниши

¹ Юсупов Р. Ёшлар билан ҳамфикр // Turkiston. – Тошкент, 2009, 21 yanvar.

² Орипов Р. Иш жойи нақд // Тошкент ҳақиқати. – Тошкент, 2008, 26 март.

³ ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХ тизимлари томонидан ёшларнинг манфаатларни химоя қилиш борасида 2008 йилда амалга оширилган ишлар юзасидан маълумот. – Б. 1.

⁴ ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 5.

⁵ ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 38.

⁶ Ўзбекистон Республикаси Мехнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги жорий архиви. 2008 йил ҳисоботлари.

ва Давлат дастури¹ни қабул қилиниши қишлоқларни янада юксалиши ҳамда ривожланиши учун кенг имкониятлар яратди². Натижада қишлоқ ёшлари учун ҳам кенг қамровли шаҳардан қолишмайдиган имкониятлар эшиги очилди. Бу ўринда республиканинг турли ҳудудларидаги қишлоқ ёшларининг орзу умидлари рўёбга чиқди ва уларга алоҳида эътибор қаратилди.

Ўзбекистонда вояга етмаганлар ва ёшлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадида тегишли ташкилий-ҳуқуқий асослар, қонуний негизлар тўла шакллантирилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси конституциясининг 45-моддасида вояга етмаганларнинг ҳуқуқлари давлат ҳимоясида эканлиги мустаҳкамланган бўлса, унинг 64-моддасида, ота-оналар ўз фарзандларини вояга етгунларига қадар боқиш ва тарбиялашга мажбур эканликлари, давлат ва жамият етим болаларни ва ота-оналарининг васийлигидан маҳрум бўлган болаларни боқиш, тарбиялаш ва ўқитишни таъминлаши, болаларга бағишланган хайрия фаолиятларини рағбатлантириши белгиланган³.

2001–2007 йиллар мобайнида “Камолот” ЁИХ томонидан олиб борилган ишлар натижасида 5965 нафар вояга етмаган ёшлар ИИБ профилактик рўйхатидан чиқарилди⁴. 2008 йилда Республика ҳудудлари бўйича ИИБ профилактика ҳисобидаги ёшлар сони 6457 нафарни ташкил қилди. Шундан 300 нафар вояга етмаган ёшлар “Камолот” ЁИХ тавсияномаси асосида ИИБ профилактика ҳисобидан чиқарилди⁵. 2008 йил охирига келиб Республика миқёсида вояга етмаган ёшларни қайта тарбиялаш колонияларида уларнинг ҳолидан хабар олиш, ўқув қуроллари ва бошқа анжомлар тақдим қилиш, байрам дастурхони ёзиш бўйича жами 224 та тадбир ўтказилди ва 9 млн. 358 минг 900 сўм миқдорда маблағлар сарфланди. Жумладан, Қорақалпоғистон Республикасида 19 та тадбирга 480 минг сўм миқдорда, Бухоро вилоятида 32 та тадбирга 732 минг сўм миқдорда, Наманган вилоятида 9 та тадбирга 285 минг сўм миқдорда, Самарқанд вилоятида 84 та тадбирга 2 млн. 428 минг 600 сўм миқдорда, Тошкент вилоятида 29 та тадбирга 1 млн. 67 минг 900 сўм миқдорда, Тошкент шаҳрида 41 та тадбирга 4 млн. 497 минг 400 сўм миқдорда маблағлар сарфланди⁶. Бу ўтказилган тадбирлар ва сарфланаётган маблағлар ёшларни камол топишида муҳим аҳамият касб этмоқда.

¹ Қишлоқ таракқиети ва фаровонлиги йили Давлат Дастури. 2009 йил 27 январь // Халқ сўзи, 2009, 2 март.

² Шукуров Н. Қишлоқ ёшларининг фаолиги ошади // Turkiston. – Тошкент, 2009, 7 январь.

³ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010. – Б. 10–13.

⁴ ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Болаларнинг гайриижтимоий ҳаракатларини олдини олиш борасидаги долзарб вазифалар ва устувор йўналишлар” мавзусидаги илмий-амалий конференция. 2007 – Б. 4.

⁵ ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХ 2008 йил ҳисоботи. Прокуратура презентация. – Б. 26.

⁶ ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХ тизимлари томонидан ёшларнинг манфаатларни ҳимоя қилиш борасида 2008 йилда амалга оширилган ишлар юзасидан маълумот. – Б. 2.

1991 йилда Ўзбекистонда 30 ёшгача бўлган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар 44,4 фоизни ташкил қилган бўлса, 1995 йилда 44,6 фоизни, 2001 йилда 41,9 фоизни, 2005 йилда эса 38,7 фоизни ташкил қилди. Шу билан бирга Ўзбекистон Республикасида 2007–2008 йилларда содир этилган жиноятлар, ҳуқуқбузарликлар жами 83905 та бўлиб, 13–15 ёшда жиноят содир этганлар 0,8 фоизни, 16–17 ёшда жиноят содир этганлар 2,9 фоизни, 18–24 ёшда жиноят содир этганлар 19,2 фоизни, 25–29 ёшда жиноят содир этганлар 17,0 фоизни, 30 ва ундан катта ёшда жиноят содир этганлар 60,1 фоизни ташкил этган. Жиноят содир этган вақтида ҳеч қаерда ишламайдиган, ўқимайдиган ишсиз шахслар 44,0 фоизни ташкил этган¹.

Бундан кўриш мумкинки, ёшлар ҳаётидаги муаммоларнинг ҳал этишнинг турли йўллари кенг жамоатчилик учун ниҳоятда долзарб аҳамият касб этмоқда. Ёшлар ижтимоий ҳаётидаги муаммоларни ҳал этишда қуйидаги ишларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

1. Республика, вилоят, шаҳар, туман, корхона, хўжалик, ўқув юртларида ташкил этилган маънавият-маърифат марказлари ишини янада фаоллаштириш;

2. Маънавият ва маърифат соҳасида фаолият кўрсатадиган ходимларни танлаш, қайта тарбиялаш ишига алоҳида эътибор бериш;

3. Мехнат биржалари ва бандликка қўмақлашувчи марказлар иш фаолиятини янада кучайтириш;

4. Оила, мактаб, маҳалла ва кенг жамоатчилик фаолиятига алоҳида эътибор қаратиш, уларни ҳамкорликда иш юритишини таъминлаш зарур;

5. Ёшларни бўш вақтларини самарали ташкил этиш учун турли спорт тўғаракларига эътибор қаратиш керак;

6. Ёшлар ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш ҳамда ҳуқуқбузарликларни олдини олиш учун турли хил давра суҳбатлари, семинар тренинглари, кўрсатувларга алоҳида эътиборни янада кучайтириш керак.

Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсати, биринчидан, миллати, ирқи, тили, дини, ижтимоий мавқеи, жинси, маълумоти ва эътиқодидан қатъи назар ёшлар тўғрисида ғамхўрлик қилиш; иккинчидан, ёшларни ҳуқуқий ва ижтимоий жиҳатдан химоя қилиш; учинчидан, ёшлар ташаббусларини қўллаб-қувватлаш, уларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари доирасида ўз манфаатларини амалга ошириш йўлларини эркин танлаб олишларига қафолат бериш; тўртинчидан, жамиятни ривожлантиришга, айниқса, республика ёшлари ҳаётига оид ижтимоий сиёсат ва дастурларни ишлаб

¹ Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. Ўзбекистоннинг йиллик статистик тўплами. – Тошкент: 2008. – Б. 149-151.

чиқиш ҳамда амалга оширишда ёшларнинг бевосита иштирок этишини таъминлашдан иборат.

Ўзбекистоннинг янгиланиши ва ривожланишида ижтимоий-сиёсий жараёнлар ислохотлар учун муҳим асос бўлмоқда. Ўзбекистонда янгича дунёқарашга асосланган ёшларнинг ижтимоий ҳаётда замонавий билим ва тажрибага эга бўлиши, меҳнат ва маънавий муҳитга холисона ёндошиши, ҳар бир соҳада олиб борилаётган ислохотларнинг мазмун-моҳиятини теран англаб етишга алоҳида эътибор берилмоқда. Бу ўринда Ўзбекистон ёшларининг ижтимоий ҳаётига кенг суръатда тезлик билан кириб келган уяли алоқа воситалари, компьютер, интернет кабилар “замонавий ёшлар” кифёсини шаклланишида муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Мамлакат ижтимоий ҳаётидаги ўзгаришлар ёшлар дунёқарашида ҳам катта ўзгаришлар қилишни талаб қилади. Ўзбекистонда баркамол авлодни тарбиялашда шахсга мос сифатларни ёшларда қарор топтириш асосий вазифа сифатида турибди. Президент И.А. Каримов томонидан 2000 йилни “Соғлом авлод йили”, 2008 йилни “Ёшлар йили”, 2010 йилни “Баркамол авлод йили” деб эълон қилиниши ва давлат дастурининг¹ қабул қилиниши ёш баркамол авлодга бўлган ғамхўрликдан нишонандир. Давлат томонидан бундай эътиборни қаратилиши ёш баркамол авлоднинг ижтимоий муаммоларини ҳал этишга янада кенг имкониятлар берди. Бунинг натижасида қуйидаги вазифалар белгилаб олинди:

– болалар ва ёшларнинг ҳуқуқ, манфаатларини ҳимоя қилишга, уларни баркамол ривожлантиришнинг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлашга қаратилган меъёрий-ҳуқуқий базани такомиллаштириш, амалдаги қонунчилик ҳамда меъёрий ҳужжатларга замон талабларига мос ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш;

– ёш авлодни жисмонан баркамол этиб тарбиялаш, болалар спортини ривожлантириш соҳасида, ёшларни, айниқса, қишлоқ қизларини спорт билан мунтазам шуғулланишга кенг жалб этиш, янги спорт мажмуаларини, стадионлар ва иншоотларни қуриш, уларни замонавий спорт анжомлари ва жиҳозлари билан таъминлаш, юқори малакали устоз ва мураббийлар билан мустаҳкамлаш бўйича амалга оширилаётган ишларни изчил кучайтириш;

– илм-фанни янада ривожлантириш, иқтидорли ва қобилиятли ёшларни илмий фаолиятга кенг жалб этиш, уларнинг ўз ижодий ва интеллектуал салоҳиятини рўёбга чиқариши учун шароит яратишга доир комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш; ёш оилаларга ғамхўрлик қилиш ишларини кучайтириш, уларни ҳуқуқий ва ижтимоий муҳофаза қилишни таъминлаш, жисмонан ҳамда ҳар томонлама

¹ Баркамол авлод йили Давлат Дастури. 2010 йил 27 январ. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010.

ривожланган баркамол авлодни Ватанга муҳаббат руҳида тарбиялаш борасида жамиятнинг муҳим бўғини бўлган соғлом ва мустаҳкам оилани шакллантириш учун зарур шарт-шароитларни яратиш;

– ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини қарор топтириш, уларни ичкиликбозлик ва гиёҳвандлик иллатларидан, бошқа турли ҳалокатли таҳдидлар ҳамда биз учун ёт бўлган диний-экстремистик таъсирлардан, тубан “оммавий маданият” хуружларидан ҳимоя қилиш.

Хулоса қилиб таъкидлайдиган бўлиб, Ўзбекистон Республикасининг ёшлар ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашга қаратилган қонунчилик тизими халқаро ҳуқуқнинг демократик тамойилларига мос келиши билан бирга, ривожланган демократик давлатларнинг ҳуқуқни қўллаш амалиётининг ижобий жиҳатларини ҳам ўзида тўлиқ ифода-лайди. Республикада “Камолот” ЁИХ ёшларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш, турли муаммоларини ечишда кўмаклашиш борасида ҳамкор ташкилотлар билан бир қатор самарали ишларни амалга оширмоқда. Жумладан, “Ёшлар ва бандлик”, “Ёшлар ва ишбилармонлик”, “Ёшлар ва маънавий, маърифий ишлар”, “Ёшлар ва экология” дастурлари ишлаб чиқилди. Ана шу дастурлар буйича ҳаракатнинг вилоят, шаҳар ва туман бўлимлари ҳамкор ташкилотлар кўмагидан унумли фойдаланган тарзда бир қатор ишларни амалга оширди¹.

Демак, Ўзбекистонда бугун эркин фикрлайдиган, мамлакат тараққиётига ўзига хос муносиб ҳисса қўшаётган янги баркамол ёш авлод вакилларининг ижтимоий ҳаётга кириб келиши муҳим аҳамият касб этмоқда. Бу жараёнда ёшларнинг мавжуд муаммолари давлат томонидан амалга оширилаётган амалий ишларда ўз ечимини топиб бормоқда. Ёшлар масаласи доимий эътиборда бўлиб улар ижтимоий ҳаётидаги ўзгаришларнинг ўзига хос хусусиятлари давлат, жамият, маҳалла, мактаб, оила ҳамкорлигида тартибга солиб келинмоқда. Ёшлар иқтидорларини ривожлантириш ва қобилиятларини шакллантириш учун давлат томонидан турли хил кўрик танловлар ўтказилиб келинмоқда. Ёшларнинг ўз ижодий ва интеллектуал салоҳиятини рўёбга чиқариши учун шароит яратишга доир комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқилиши уларга ғамхўрлик қилиш ишларини кучайтириш, ҳуқуқий ва ижтимоий муҳофаза қилишни таъминлаш, жисмонан ва ҳар томонлама ривожланган баркамол авлодни тарбиялаш учун зарур шарт-шароитлар яратилмоқда.

¹ ЎзР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи. – Б. 28.

3.2. Давлат томонидан ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш масаласи

Давлатнинг ижтимоий ҳимоя сиёсати аҳолининг, хусусан, ёшларнинг умумий ҳолати, эҳтиёжлари, муаммоларидан келиб чиқиб, ижтимоий таъминлаш, ижтимоий ҳимоялаш борасидаги фаолиятини ифодалайди. Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ҳимоя тизими мавжуд ижтимоий-иқтисодий вазиятдан келиб чиққан ҳолда аҳолининг моддий ва ижтимоий таъминотга муҳтож бўлган қисмини ҳимоя қилишга қаратилган ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-ҳуқуқий чора тадбирлар мажмуини қамраб олган¹. Унинг мақсади эса, ўтиш даври ижтимоий-иқтисодий ларзаларидан аҳолини айниқса, ёшларни ҳимоя қилишга қаратилган. Шу сабабли ҳам, ижтимоий ҳимоя давлат сиёсатининг устувор йўналиши қилиб белгиланган.

Ўзбекистонда ижтимоий ҳимоя сиёсати икки хил усулда олиб борилмоқда:

1) Меҳнат лаёқатини йўқотган, кам таъминланган, иқтисодий фаолият юритиш имконияти бўлмаган аҳолини моддий жихатдан таъминлаш. Бу Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 39-моддасида қуйидагича белгиланган: “Ҳар ким қариганда, меҳнат лаёқатини йўқотганда, шунингдек боқувчисидан маҳрум бўлганда ва қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда ижтимоий таъминот олиш ҳуқуқига эга”²;

2) Умумий таълим олиш, малакали тиббий хизматнинг бўлиши, бозор иқтисодиёти шароитларида нархларнинг ўсишига қараб давлат томонидан маошларни ошириш, республика халқ истеъмол товарлари бозорини ҳимоя қилиш, янги иш ўринлари барпо қилиш ва бошқа кўринишдаги ижтимоий ҳимоя турлари билан аҳолини ҳимоялаш усули.

Бу усулларнинг ҳар иккаласи Ўзбекистоннинг бозор иқтисодиётига ўтиш амалиётида бир-бирини ўзаро тўлдирмоқда. Ўзбекистонда аҳолининг кам таъминланган, моддий ҳимояга муҳтож қисмига, ижтимоий таъминотни амалга ошириш масаласи билан шуғулланадиган давлат муассасалари, идораларнинг яхлит тизими яратилди. 1991 йилда ижтимоий ҳимоя учун сарфланган маблаг 2 млрд. сўмни ташкил қилди. 1991–1996 йиллар мобайнида энг кам иш ҳақи ва пенсиялардан солиқ олинмайдиган бўлди. 1992 йил 4 февралда “Ўзбекистонда ногиронларни ижтимоий ҳимоялаш тўғрисида”ги қонун қабул қилинди. 1994 йилдан бошлаб Ўзбекистонда аҳолини ижтимоий ҳимоялаш тизими

¹ Тўхлиев Н. Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёти. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. – Тошкент, 1998. – Б. 185.

² Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010. – Б. 9.

тубдан ўзгартирилди¹. Энди ҳамма нафақалар ва моддий ёрдам факат оила орқали етказиб бериладиган бўлди. Бола боқувчи оналарга тўланаётган нафақалар миқдори кўпайтирилди ва муддати ҳам икки йилгача узайтирилди.

1993 йил 4 мартда Президент И.А. Каримов фармони билан Ўзбекистоннинг биринчи ордени “Соғлом авлод учун” таъсис этилди². Бунинг натижасида соғлом авлод камолотига алоҳида эътибор қаратилди. 1993 йил 23 апрелда Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримов фармони билан “Соғлом авлод учун” ҳукуматга қарашли бўлмаган халқаро хайрия жамғармаси ташкил этилди. Жамғарманинг кўп қиррали фаолиятини республика бўйича жойлашган 14 та минтақавий филиаллар ва 100 дан ортиқ таянч масканлари амалга оширмоқда³. Жамғарманинг мақсади жисмонан бақувват, маънан етук фарзандлар тарбиялашни таъминлаш, оналик ва болаликни муҳофаза қилувчи ташкилотлар фаолиятини мувофиқлаштириш, оилада соғлом авлодни туғилиши ва тарбияланиши учун кенг имкониятлар яратишга кўмаклашишдан иборат.

1994 йил 24 августда Президентнинг “Кам таъминланган оилаларни ижтимоий ҳимоя қилишни кучайтиришга оид тадбирлар тўғрисида”ги Фармони⁴ кўра ижтимоий ҳимоя масаласига эътибор ниҳоятда кучайтирилди. Вазирлар Маҳкамасининг “Кам таъминланган оилаларни ижтимоий ҳимоя қилишни ташкил этиш масалалари тўғрисида”ги 434-сонли Қарори⁵ эълон қилинди. Шу билан бирга 1996 йил 10 декабрда “Болали оилаларни давлат томонидан қўллаб-қувватлашни янада кучайтириш тўғрисида” Президент Фармони чиқарилди⁶. Бунинг натижасида кўп болали, кам таъминланган оилаларга ижтимоий ёрдам бериш борасидаги чора-тадбирлар кенг ривожлантирилди.

Президент И.А. Каримов “Юксак маънавият – енгилмас куч”⁷ асарида “Ёшларни ҳар томонлама соғлом ва баркамол қилиб тарбиялаш, ҳаёт абадийлиги, авлодлар давомийлигини таъминлайдиган маънавият кўргони бўлмиш оилани мустаҳкамлаш бугунги кунда барчанинг асосий вазифаси, балки инсоний бурчига айланишини истардим”, - деб таъкидлайди.

Мамлакатда 1997 йилдан бошлаб ҳар йили янги ўқув йили бошида мактабнинг биринчи синфига ўқишга борган болаларга Президент

¹ Jo'raev N. O'zbekiston tarixi. Milliy istiqloq davri. – Toshkent: SHarq, 2006. – B. 104.

² Jo'raev N. O'zbekiston tarixi. Milliy istiqloq davri. – Toshkent: SHarq, 2006. – B. 106.

³ <http://www.sau.uz/>

⁴ Конституционное право Республики Узбекистана. – Ташкент: Шарк, 1995. – С. 335–378.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти Девонининг наشري. // Хабарнома. – Тошкент, 1994. – №15, июль-сентябрь. – Б. 68-69.

⁶ Jo'raev N. O'zbekiston tarixi. Milliy istiqloq davri. – Toshkent: Sharq, 2006. – B. 105.

⁷ Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. – Б. 52.

совғалари – ўқув қуроллари ва дарсликлар тақдим этилиши ҳам эзгу аъъанага айланди. Шу билан бирга кам таъминланган оилаларнинг бошланғич синфларда ўқийдиган фарзандлари эса кишки кийим-бош билан таъминланмоқда. Масалан, 2001–2002 ўқув йилида 2243 нафар кам таъминланган оила фарзандларига бепул дарсликлар ва китоблар, ўқув қуроллари, кийим-кечак, болаларнинг ёзги дам олиш оромгоҳларига бепул, имтиёзли нархдаги йўлланмалар олиб берилди¹.

2002–2003 ўқув йилида 2108 нафар кам таъминланган оила фарзандлари, ногирон болалар, вояга етмаганлар назорати комиссияси ҳисобида турган ўсмирларга бепул дарсликлар ва китоблар, ўқув қуроллари, кийим-кечак, спорт анжомлари, болаларнинг ёзги дам олиш оромгоҳларига бепул, имтиёзли нархдаги йўлланмалар олиб берилди².

2003–2004 ўқув йилида 5877 нафар кам таъминланган оила фарзандлари, ногирон болалар, вояга етмаганлар комиссияси ҳисобида турган ўсмирларга бепул дарсликлар ва китоблар, ўқув қуроллари, кийим-кечак, спорт анжомлари, болаларнинг ёзги дам олиш оромгоҳларига бепул, имтиёзли нархдаги йўлланмалар олиб берилди³.

2004–2005 ўқув йилида мактаб ўқувчиларини бепул дарсликлар ва ўқув қуроллари, кишки кийим-бош билан таъминлаш учун 25 миллиард сўм маблағ сарфланди, 2006–2007 ўқув йилида 521 минг нафар ўқувчига 15 миллиард сўмлик ўқув қуроллари ва дарсликлар берилди⁴, 2007–2008 ўқув йилида 485 минг 918 нафар ўқувчига Президент совғаси сифатида 5 миллиард 505 миллион сўм миқдорда ўқув қуроллари тақдим этилди⁵.

Демак, Ўзбекистонда давлат томонидан ёшларни моддий рағбатлантириш ва маънавий қўллаб-қувватлаш ўзига хос ижтимоий сиёсатга айланди. Шу билан бирга, касб-хунар коллежлари ва академик лицейларга қабул қилиш тизимини янада такомиллаштириш, ўрта махсус, касб-хунар таълими тизими муассасаларини тугатган битирувчиларни тўлиқ ишга жойлаштириш, янги иш жойлари ташкил этишни таъминлаш бўйича чора-тадбирлар амалга оширилди ва ижобий натижаларга эришилди.

Айниқса, Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва вилоятларда ишбилармонлик ва хусусий тадбиркорлик, хизматлар, сервис, касаначилик соҳаларини ривожлантириш эвазига ташкил

¹ ЎЗР “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2002 йил фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи. – Б. 3.

² ЎЗР “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2003 йил фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи. – Б. 3.

³ ЎЗР “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2004 йил фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи. – Б. 3.

⁴ Бекмуродов А., Гафуров У., Мустафақулов Ш., Каттаев Н. Бу муқаддас ватанда азиздир инсон. – Тошкент: Гафур Ғулом, 2010. – Б. 125.

⁵ Жоноҳонов М. Мустақил юртнинг истикболли ёшлари // Халқ сўзи, 2008, 23 май.

этилган янги иш ўринларининг асосий қисмини ёшлар банд этаётгани кувонарлидир¹.

Ёшларни ижтимоий ҳимоя қилишда 2002 йилда асос солинган “Сен ёлғиз эмассан” болалар жамғармасининг фаолияти алоҳида эътиборга моликдир². Жамғарма томонидан болаларни ижтимоий ҳимоя қилишни кучайтиришга оид тадбирлар амалга оширилиб, айниқса мамлакатдаги 26 та меҳрибонлик уйларида, 2 та болалар шахарчаси, 2 та SOS болалар маҳалласи, 13 та болалар уйлари (6 ёшгача)да яшаётган 3500 та етим болаларга алоҳида ғамхўрлик кўрсатилмоқда.

Шу билан бирга, Ўзбекистонда истеъдодли ёшларни излаб топиш, уларга кўмаклашиш, уларнинг қобилияти ва истеъдодини ўстириш бўйича махсус жамғармалар ташкил этилди. Ёшларни рағбатлантириш мақсадида атама стипендиялар ташкил этилди. Олий ўқув юртларида бакалавр, магистр ва аспирантлар учун давлат стипендияларининг турли шакллари жорий этилган. Уларнинг энг юқориси Ўзбекистон Республикаси Президенти стипендиясидир. Ушбу стипендия 11 йўналиш бўйича бакалаврлар ва магистрларга ҳамда 5 йўналиш бўйича аспирантларга берилади. Бакалаврлар учун муайян йўналишлар бўйича Алишер Навоий, Улуғбек, Беруний, Ал-Бухорий, Ибн Сино номидаги давлат стипендиялари ҳам таъсис этилган³. Жумладан, 1993–2008 йилларда Ўзбекистон Республикаси Президенти стипендияси совриндорлари 200 нафардан ортиқ ёшларни ташкил этди. А.Навоий, М.Улуғбек, А.Беруний, Ал-Бухорий, Ибн Сино номли стипендия совриндорлари бўлган талаба ёшлар 2200 нафарни ташкил этди⁴.

Шу билан бирга, Камолот ЁИХ томонидан таъсис этилган “Камолот” стипендияси олий ўқув юртларининг кундузги бўлим талабаларидан республика бўйича 20 нафарига ҳар бир ўқув йили давомида бериб борилади. Жумладан, 2002–2003 ўқув йилида 12 нафар, 2003–2004 ўқув йилида 14 нафар, 2004–2005 ўқув йилида 15 нафар, 2005–2006 ўқув йилида 16 нафар, 2006–2007 ўқув йилида 15 нафар, 2007–2008 ўқув йилида 18 нафар талабалар “Камолот” стипендияси совриндори бўлдилар⁵. Ёшларни рағбатлантириш мақсадида амалга оширилган ишлар баркамол авлоднинг ижодий иқтидорини янада ривожланишига кенг имкониятлар яратиб бермоқда.

¹ Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги жорий архиви. 2008 йил ҳисоботлари. – Б. 48.

² <http://www.sen.uz/>

³ Ўзбекистон Республикаси Олий ва Ўрта махсус таълим вазирлиги жорий архиви. Маънавий-ахлоқий тарбия бошқармасининг 1993–2008 йил ҳисоботлари.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Олий ва Ўрта махсус таълим вазирлиги жорий архиви. Маънавий-ахлоқий тарбия бошқармасининг 1993–2008 йил ҳисоботлари.

⁵ ЎЗР “Камолот” ЁИХ ЖА. “Камолот” ЁИХнинг 2001–2008 йиллар давомидаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи. – Б. 38

2000–2010 йиллар давомида Ўзбекистон ёшлари турли халқаро фан олимпиадаларида катнашиб 6 та олтин, 14 та кумуш, 60 бронза, 69 та олий даражали дипломлар билан тақдирланишди¹. Бундан кўриш мумкинки, Ўзбекистонда иқтидорли ёшларни моддий рағбатлантириш ва маънавий қўллаб-қувватлашнинг самарали тизими амал қилмоқда. Тадқиқ этилаётган даврда мамлакат таълим муассасаларини олий маълумотли малакали ўқитувчилар ва муҳандис-педагог кадрлар билан таъминлаш бўйича ҳам бир қатор ишлар амалга оширилди. Хусусан, касб-хунар коллежлари ўқитувчиларининг меҳнатига ҳақ тўлаш тизимини янада такомиллаштириш ва таълим-тарбия ишлари даражаси ҳамда сифатини оширишда уларни моддий рағбатлантиришнинг самарали механизми жорий этилди.

1991–2008 йиллар давомида мамлакатда бир томондан, ёш оилалар манфаатларини таъминлаш давлат сиёсатининг узвий қисмига айланди ва уни амалга оширишнинг зарур бўлган ҳуқуқий асослари яратилди, иккинчи томондан, ёш оилаларни моддий қўллаб-қувватлаш тизими шаклланди, учинчи томондан эса, ёш оилаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, уларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини янада юксалтириш йўлида кўрилаётган комплекс чора-тадбирлар ўз самараларини бермоқда. Бу борада эришилаётган ютуқлар Президент И.А. Каримов томонидан 2007 йил 18 майда қабул қилинган “Ёш оилаларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармон² ижроси бўйича ёш авлодни, хусусан, ёш оилаларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлашни янада кучайтиришга йўналтирилган эзгу ишларнинг изчил давомидир.

Мазкур фармонга мувофиқ, ёш оилаларни уй-жой сотиб олиш ёки қуриш, уй ҳужалигини йўлга қўйишда ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш мақсадида тижорат банклари томонидан имтиёзли шартлар асосида ёш оилаларга ипотека, истеъмол кредитлари ва микрокредитлар ажратилди. Жумладан, ёш оилаларга уй-жойлар сотиб олиш, реконструкция қилиш ва қуриш учун 17, 1 млрд. сўм имтиёзли ипотека кредитлари берилди³. 2008 йил давомида “Савдогарбанк” Тошкент вилоятидаги ёш оилаларга 210 миллион сўм ипотека ва 49 млн. сўм микрокредит берди⁴. “Ўзсаноатқурилишбанк” Фарғона вилоят минтақавий филиали ёш оилаларга жами 1056,9 млн. сўм кредит маблағлари ажратиб, шундан 570,3 млн. сўм ипотека кредити, 329,0 млн. сўм истеъмол кредити ва

¹ Истиклол солномаси. Ёшлар телеканали 2011 йил 30 август.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ёш оилаларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармони 2007 йил 18 май. Ёшларга оид Ўзбекистон Республикаси қонуналарининг ҳужжатлар тўплами. – Тошкент, 2008. – Б. 16-18.

³ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлиси тўғрисида ахборот. // Тошкент ҳақиқати, 2008, 19 июль.

⁴ Йўлдошев А. Савдогарбанк билан ишончли ҳамкорлик // Тошкент ҳақиқати, 2008, 26 март.

157, 6 млн. сўм микрокредитлар берди¹. Республика микёсида давлат томонидан ёш оилаларга имтиёзли шартлар асосида ажратилган ипотека, истеъмол ва микрокредитлар микдори жами 135,7 млрд. сўмни ташкил этди². Аҳамиятли томони шундаки, бундай кредитлар эвазига ёшларнинг мустақил ҳаётга дадил кадам қўйиши, мустақил меҳнат фаолиятини бошлаши, барқарор даромад манбаига эга бўлиши, уй-жой ва маиший шароитини яхшилаб олиши учун амалий рағбат омиллари пойдевори мустаҳкамланмоқда.

Шуни таъкидлаш жоизки, оналар ва болалар саломатлигини муҳофаза қилиш, “соғлом она-соғлом бола” ғоясини ўзида мужассам этган давлат дастури асосида Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва 12 та вилоятда замонавий тиббий ускуналар билан жиҳозланган диагностика, скрининг (инглизча “оммавий саралаш” деган маъно билдириб, хомиладор аёлларни махсус текширув усулларини ўз ичига олади)³ марказлари, янги туғруқ мажмуалари барпо этишга маблағлар сарфланди.

Ўзбекистонда ислохотлар муқаррарлигининг муҳим шарти бўлмиш аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш ҳақиқатан ҳам асосий узлуксиз устувор йўналиш ҳисобланади. Бу асосий узлуксиз устувор йўналиш жамият сиёсий барқарорлиги учун, қуйидаги омилларни белгилаб бермоқда:

1. Мақсадли ижтимоий ҳимояни амалга ошириш Ўзбекистоннинг ўз истиклол ва тараққиёт йўлининг етакчи тамойилларидан биридир. Бу ғоят муҳим масала бўлиб, иктисодий тикланиш даврида истиклол ва тараққиёт йўлига ишонч кўплаб муаммоларни ҳал этувчи омил бўлиб ҳисобланади.

2. Мақсадли ижтимоий ҳимояни амалга ошириш энг аввало, инсон учун муносиб турмуш ва фаолият шароитларини яратишга қаратилган. Муносиб турмуш тарзи ва фаолият инсон омилнинг етук шарти бўлиб қолмоқда.

3. Мақсадли ижтимоий ҳимояни амалга ошириш ислохотларни муваффақиятли ўтказиш кафолатидир. Ўзбекистон жамиятида турли таъсирчан воситалар асосида ислохотларни муваффақиятли яқунлашга алоҳида эътибор берилмоқда. Фуқароларнинг манфаатдорлиги ошиб борган сайин ислохотлар жараёни ҳам тезлашиб бормоқда.

4. Мақсадли ижтимоий ҳимояни амалга ошириш жамиятда бошланган ривожлантириш жараёнининг орқага қайтишига имкон бермайдиган ижтимоий таянч бўлиб хизмат қилади.

¹ Рашидов А. Ўзсаноатқурилишбанк // Фарғона ҳақиқати, 2010, 17 март.

² Бекмуродов А., Ғафуров У., Мустафақулов Ш., Каттаев Н. Бу муқаддас ватанда азиздир инсон. – Тошкент: Ғафур Фулом, 2010. – Б. 26.

³ <http://nawscreening.ucoz.com/2010-1>

Президент И.А. Каримов томонидан мустақиллик давридаги ҳар бир йилнинг инсон қадри ва манфаатларини эъзозлаш босқичларига айлантирилганлиги ҳамда муайян бир эзгу ном билан аталаётганлиги инсонларга ҳамдамлик, меҳр-мурувватлиликнинг ажойиб намунасидир. Ўзбекистонда 1996 йилга келиб дастлабки ижтимоий дастурлар қабул қилинди¹. Йилларга алоҳида ном беришдан мақсад шу заминда яшаётган ҳар бир инсоннинг ҳаёти янада мазмунли, завқли, тўлақонли бўлишига етарли шароит ва имкониятларни яратишдан иборат.

1998 йилни “Оила йили” деб эълон қилиниши оилани ижтимоий ҳимоя қилиш қўламларини янада кенгайтириш ва кучайтиришга алоҳида эътибор қаратди. Жумладан, “Оила кодекси” қабул қилинди, Республика “Оила” илмий-амалий маркази ташкил этилди ва ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлашга қаратилган аниқ чора-тадбирлар ишлаб чиқилди. Оила манфаатларини таъминлаш борасидаги давлат дастури комплекс мазмунга эга бўлиб, у 150 дан ортиқ тадбирни ўз ичига олди ва тадбирларни амалга ошириш учун давлат бюджетидан 144,8 миллиард сўм маблағ ажратилди².

1999 йил “Аёллар йили” деб эълон қилинди. Давлат дастурига биноан оила, оналик ва болалик масалаларининг жамият миқёсида устувор аҳамиятга эга эканлигидан келиб чиққан ҳолда, аёлларни ижтимоий ҳимоя қилиш, ижтимоий фаоллигини ошириш учун шарт-шароитлар яратиш, аёллар маънавиятни юксалтириш, бошқарув фаолиятидаги иштирокларини таъминлаш каби ишлар амалга оширилди.

2000 йилга “Соғлом авлод йили” деб ном берилиши ва шу номда Давлат дастурини қабул қилиниши³ натижасида соғлом баркамол авлодни тарбиялаш, уни ижтимоий муҳофаза қилиш, ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини қарор топтириш каби долзарб вазифаларни ҳал этишга эътибор қаратилди.

2001 йил “Оналар ва болалар йили” деб эълон қилинди⁴. Давлат дастурини тайёрлаш ва амалга ошириш давомида кўпдан-кўп янги ижтимоий масалалар ҳам ҳал этилди. Айниқса, Ўзбекистондаги 90 фоиз аёллар тиббий профилактик кўрикдан ўтказилди, “Она ва бола скрининги” марказлари ташкил этилди, ҳомиладор аёллар ва ҳомилани турли касалликлардан муҳофаза қилиш, уларни йод танқислиги ва камқонликка қарши дори-дармонлар билан таъминлаш, болаларни касалликларга қарши эмлаш бўйича қатор чора-тадбирлар амалга оширилди.

¹ ЎзР МДА. М-13- фонд, 1- рўйхат, 3- йиғма жилд, 58- варақ.

² Бекмуродов А., Ғафуров У., Мустафақулов Ш., Каттаев Н. Бу муқаддас ватанда азиздир инсон. – Тошкент: Ғафур Ғулом, 2010. – Б. 117.

³ Бекмуродов А., Ғафуров У., Мустафақулов Ш., Каттаев Н. Бу муқаддас ватанда азиздир инсон. – Тошкент: Ғафур Ғулом, 2010. – Б. 118.

⁴ Бекмуродов А., Ғафуров У., Мустафақулов Ш., Каттаев Н. Бу муқаддас ватанда азиздир инсон. – Тошкент: Ғафур Ғулом, 2010. – Б. 119.

2003 йил “Обод маҳалла йили” деб номланиб, маҳаллаларни янада обод қилиш мақсадида кенг қўламли бунёдкорлик, ободонлаштириш ишлари амалга оширилди. Мамлакатдаги 5 минг 630 та маҳалла худудида кичик ва хусусий тадбиркорлик корхоналарини ташкил этиш ҳисобидан қарийб 155 мингта янги иш ўрни яратилди. Бунинг натижасида кам таъминланган фуқаролардан 110 минг нафари янги иш ўрнига эга бўлди. Тижорат банклари томонидан 36 миллиард 155 миллион сўмлик кредит маблағлари ажратилди. Аҳолини иш билан таъминлашга қўмаклашувчи давлат жамғармалари томонидан қарийб 8 миллиард сўм, шу жумладан, оилавий тадбиркорликни ривожлантириш учун 1 миллиард 700 миллион сўмдан зиёд маблағ ажратилгани кўпгина муаммоларни ҳал этиш учун имконият яратди¹.

2004 йил “Меҳр-мурувват йили” деб номланди ва Давлат дастурида белгиланган тадбирлар ижроси учун қарийб 365 миллиард сўм, шу жумладан, 250 миллиард сўм бюджет, 115 миллиард сўм ҳомийлар маблағи сарфланди. Аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш бўйича белгиланган кенг қўламли тадбирлар амалга оширилди². Шунингдек, ота-онасиз қолган болаларни, ногирон болаларни ижтимоий ҳимоя қилиш масаласига эътибор кучайтирилди. Шу билан бирга 2004–2009 йилларда “Мактаб таълимини ривожлантириш Давлат умуммиллий дастури” ишлаб чиқилди ва Молия вазирлиги ҳузурида бюджетдан ташқари махсус “Мактаб таълими” жамғармаси ташкил этилди³.

2005 йил “Сиҳат-саломатлик йили” деб номланди ва Давлат дастурига биноан Қорақалпоғистон Республикаси, Андижон, Самарқанд, Жиззах, Бухоро, Хоразм, Қашқадарё, Сирдарё, Фарғона ва Наманган вилоятларидаги қатор туманларда марказий касалхоналар зарур асбоблар билан таъминланди, қишлоқ врачлик пунктлари ишга туширилди ва капитал реконструкция қилинди, тез тиббий ёрдам марказлари ва янги шифохоналар ишга тушди⁴. Тиббиёт соҳасида малакали кадрлар тайёрлаш мақсадида Тошкент шаҳридаги иккита медицина олий ўқув юрти негизида Тошкент тиббиёт академияси ташкил этилди.

2006 йил “Ҳомийлар ва шифокорлар йили” деб эълон қилинди ва Давлат дастурида кўзда тутилган тадбирлар ижроси учун қарийб 284 миллиард сўм, жумладан, 133 миллиард сўм бюджет маблағи, 151

¹ Бекмуродов А., Ғафуров У., Мустафақулов Ш., Каттаев Н. Бу муқаддас ватанда азиздир инсон. – Тошкент: Ғафур Ғулом, 2010. – Б. 121.

² Бекмуродов А., Ғафуров У., Мустафақулов Ш., Каттаев Н. Бу муқаддас ватанда азиздир инсон. – Тошкент: Ғафур Ғулом, 2010. – Б. 122.

³ ЎЗР “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2005 йил давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 31.

⁴ ЎЗР “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2005 йил давомидаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 124.

миллиард сўмдан зиёд идора ва ташкилотлар, ҳомийлар маблағи сарфлангани ҳам муҳим аҳамият касб этди¹. Давлат дастури асосида 23 минг нафар қаровчисиз қария ва ногирон кишиларга ижтимоий хизмат кўрсатилгани, республикадаги барча “Саховат”, “Мурувват”, ва “Меҳрибонлик” уйлари ҳамда махсус мактаб-интернатларга ҳомийлар томонидан 3,5 миллиард сўмлик моддий ёрдам берилганини, кам таъминланган оилаларга мансуб салкам 725 минг нафар бошлангич синф ўқувчисига 16 миллиард сўмликдан зиёд кийим-бош билан таъминланганлиги ҳам бу борадаги муҳим ишлар сифатида қайд этиш лозим².

2007 йил “Ижтимоий ҳимоя йили” деб эълон қилинди ва давлат дастури³ доирасида етти устувор йўналишдан иборат юзлаб муҳим тадбирлар амалга оширилди. Айниқса ёш оилаларни муаммоларини ечиш, уй-жой сотиб олиш ва иморат қуриш, рўзгорини бутлашга кўмаклашиш мақсадида тижорат банклари томонидан 57 миллиард 500 миллион сўмлик ипотека ва истеъмол кредитлари ажратилди. “Камолот” ЁИХ томонидан ёш тадбиркорларга 2 миллиард 500 миллион сўмлик микрокредит, ёш оилалар учун 1 миллиард 800 миллион сўмлик ипотека кредити, 1 миллиард 100 миллион сўмлик истеъмол кредитлари, шунингдек олий ўқув юртларида таҳсил олаётган талабалар учун таълим грантлари ажратилганини таъкидлаш лозим. Республика ҳудудида жойлашган 28 та “Меҳрибонлик уйи” ҳамда 86 та ихтисослашган мактаб-интернатга Самарқанд шаҳрида ишлаб чиқарилган 114 та замонавий автобус, 4 та оилавий болалар уйига эса “Дамас” микроавтобуслари берилди⁴.

“Ижтимоий ҳимоя йили”да аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш мақсадида барча манбалар ҳисобидан жами 483 миллиард 600 миллион сўм, жумладан, 213 миллиард 200 миллион сўм бюджет маблағи, 270 миллиард 400 миллион сўм миқдоридан грантлар, ижрочилар ҳамда ҳомийлар маблағи сарфланди⁵.

2008 йилни “Ёшлар йили” деб номланиши натижасида давлат дастури доирасида белгиланган чора-тадбирларни амалга ошириш учун барча манбалар ҳисобидан 1 триллион 248 миллиард сўмдан ортиқ, жумладан, 1 триллион 96 миллиард сўмлик бюджет маблағи, 151

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг “Янгиликлар ва барқарор тараққиёт йўлидан янада изчил ҳаракат қилиш, халқимиз учун фаровон турмуш шароити яратиш—асосий вазифамиздир” номи маърузаси. // Халқ сўзи, 2007, 12 февраль.

² Каримов И.А. Жамиятимизни эркинлаштириш, ислохотларни чуқурлаштириш, маънавиятимизни юксалтириш ва халқимизнинг ҳаёт даражасини ошириш-барча ишларимизнинг мезони ва мақсадидир. 15-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2007. – Б. 167.

³ “Ижтимоий ҳимоя йили” Давлат Дастури 2007 йил 24 январь // Халқ сўзи, 2007, 25 январь

⁴ Кенгбосов Ж. Эртасини ўйлаган халқ фарзандини эъзозлайди // Халқ сўзи, 2008, 30 январь.

⁵ Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодийтимизни барқарор ривожлантириш йўлида. 16-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – Б. 159.

миллиард сўмдан ортиқ ҳомийлар маблағи сарфланди. Мамлакатда ёш оилалар учун уй-жой қуриш ишларига 46 миллиард сўмлик кредит ажратилиб, 15 та кўпқаватли уй фойдаланишга топширилди ва 530 та ёш оила алоҳида квартирага эга бўлди. 2008 йил охирида 52 та та кўпқаватли уй битказилиб, 1 минг 900 та ёш оила квартира билан таъминланди. Шунингдек, 1 минг 300 нафар ёш ўқитувчининг оиласига яқка тартибда уй-жой қуриш учун ер участкалари ажратилди¹. Ёшларни ижтимоий ҳимоя қилиш тадбирларини амалга ошириш доирасида кам таъминланган 246 та ёш оиллага бепул қорамол берилди, 14 ёшдан 30 ёшгача бўлган мухтож фуқароларга бюджетдан ташқари жамғармаларнинг маблағлари ҳисобидан 704,7 миллион сўм миқдорда пенсия ва нафақалар тўланди².

2010 йилни “Баркамол авлод йили” деб номланиши ва давлат дастури доирасида белгиланган чора-тадбирларни амалга ошириш учун барча манбалар ҳисобидан 8 триллион сўм атрофидаги маблағ ажратилди. Жумладан, 1,8 триллион сўм давлат маблағлари, тижорат банкларининг 3,3 триллион сўмлик кредитлари ва масъул ижрочиларнинг 2,7 триллион сўмдан ортиқ маблағлари ёшларни баркамол қилиб тарбиялаш учун сарфланди³.

1991–2008 йиллар мобайнида Ўзбекистонда олиб борилган кучли ижтимоий сиёсат ўзининг муайян тажрибаларига эга бўлди. Бу тажриба иқтисодий ривожланиш учун ҳам муҳим асос бўлди. Шундай қилиб, мақсадли ижтимоий ҳимояни амалга ошириш муайян мамлакат учун катта имкониятлар тизимини яратиши муқаррардир. Умуман олганда, жамиятда янгича иқтисодий тафаккурни шакллантириш бўйича мунтазам иш олиб бориш ҳозирги давр заруриятидир. Ёшлар ижтимоий-иқтисодий муносабатлар шаклланаётган янги демократик жамиятда ўз қизиқишларидан келиб чиққан ҳолда, индивидуаллик, ақл билан иш тутиш, эркин касб танлаш каби ҳаётий зарур бўлган фазилатларни шакллантиришлари лозим. Айнан мана шундай ёшлар барқарорликнинг асосий кафолатига, жамиятнинг тараққиёт ва юксалиш сари боришида мустаҳкам таянч ҳамда ҳаракатлантирувчи кучга айланишмоқда.

Хулоса шуки, мамлакатда ўтказилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар кичик ва ўрта бизнесни, оилавий тадбиркорликни ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этмоқда. Давлат томонидан ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш асосий вазифа сифатида ҳал этилди. Мустақиллик йилларида аҳолининг айниқса, ёшларни

¹ Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш-бизнинг олий мақсадимиз. 17-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – Б. 59.

² Ёшлар ҳақида ғамхўрлик – давлат сиёсатининг устувор йўналиши. ЎзАА. // Халқ сўзи, 2008, 10 июнь.

³ Бекмуродов А., Ғафуров У., Мустафакулов Ш., Каттаев Н. Бу муқаддас ватанда азиздир инсон. – Тошкент: Ғафур Фулом, 2010. – Б. 128.

ижтимоий ҳимоя қилиш давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бирига айланди:

биринчидан, соҳа фаолиятини тартибга солишнинг ҳуқуқий асослари яратилди, аҳолини турмуш даражасини яхшилаш мақсадида узлуксиз равишда иш ҳақи, пенсиялар, стипендиялар, турли нафақалар миқдорини ошириш юзасидан имтиёзлар жорий этилди;

иккинчидан, аҳолининг катта қисми кишлоқ жойларида яшаганлиги ҳисобга олиниб, уларни моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш давлат сиёсатининг диққат марказида бўлди;

учинчидан, Республикада ногиронликни олдини олиш, ногирон болаларни тиббий-ижтимоий ҳимоя қилиш, ўқитиш, касбга йўналтириш, иш билан таъминлаш маҳаллий давлат органларининг энг муҳим вазифаларидан бирига айланди;

тўртинчидан, аҳолини ижтимоий муҳофаза қилишни янада кучайтириш бўйича аниқ мақсадга йўналтирилган чора-тадбирларни амалга ошириш, жамиятда эзгулик, меҳр-мурувват, ҳамжихатлик, саҳоватпешалик, миллатлараро тотувлик, тинчлик ва осойишталик мухитини мустаҳкамлаш ҳамда ёшлар менталитетида азалдан ривожланиб келаётган бағрикенглик муносабатларини қарор топтириш муҳим аҳамият касб этди.

3.3. Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг иштирокини такомиллаштириш йўналишлари ва истикболлари

Ўзбекистонда демократик давлат қуриш йўлида ёшлар фаолиятини жонлантириш, ёшларнинг сиёсий фаоллигини ошириш ҳамда, ҳаракатларини мувофиқлаштириш долзарб аҳамиятга эга. Чунки, ёшлар жамият ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маданий-маънавий янгиланишнинг муҳим субъектлари-дан бўлиб, ижтимоий ҳаётда рўй бераётган ривожланиш ва ўзгаришларга ўзларининг ижобий таъсирларини ўтказмоқдалар. Ёшлар ижтимоий тараққиётни ҳаракатга келтиришда муҳим роль ўйнамоқдалар. Ўзбекистоннинг порлоқ келажаги қандай бўлиши ёшларнинг маънавий-мафкуравий дунёқарашига, ижтимоий, сиёсий, демократик жараёнлардаги фаоллигига боғлиқдир. Президент И.А. Каримов таъкидлаганидек, “Бугунги кунда бир оддий ҳақиқат барчамиз учун аён бўлиши керак, олдимизда турган энг эзгу ва фаровон ҳаёт ҳам, Ўзбекистоннинг XXI асрда жаҳон ҳамжамиятидан қандай ўрин эгаллаши ҳам, авваламбор, янги авлод ўниб-ўсиб келаётган фарзандларимиз қандай инсонлар бўлиб вояга етишишига боғлиқдир”¹.

¹ Каримов И.А. “Камолот” ёшларимизнинг чинакам суянчи ва таянчи бўлсин // Маърифат, 2001, 21 январь.

Бу эзгу мақсад йўлида амалга ошираётган ишларни изчил ва қатъийлик билан давом эттириш ижтимоий, сиёсий, демократик жараёнларга алоҳида эътибор қаратишни тақозо этади. 1991–2008 йиллар давомида миллий давлатчиликни шакллантириш, янги иқтисодий муносабатлар ҳамда ҳуқуқий тизимнинг шаклланишида, ёшлар тараққиётнинг ҳал қилувчи кучига айланди. Ўзбекистон олдида қўйган мақсадларни амалга ошириши учун ёшларга хос бўлган ижтимоий хусусиятлар, уларнинг дунёқараши, билим доираси, мутахассислик даражаси, маънавияти, инсоний фазилатлари жамиятнинг умумий даражаси ва тараққиётига ўз таъсирини ўтказиши шубҳасиз. Шунинг учун ҳам 1991 йилда “Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги Қонун, 1992 йил “Ўзбекистон ёшларини чет мамлакатларга ўқишга юбориш тўғрисида”ги қарор, 1993 йилда “Ўзбекистонда таълим олаётган ёшларни рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ҳамда “Ўзбекистон Республикасининг ёш муаллифларига энг яхши асарлари ва илмий ишлари учун Давлат мукофотини топиши тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармонлари, 1993 йил “Ўзбекистон ўқувчи ёшларини тақдирлаш ва моддий рағбатлантириш тўғрисида” ҳамда “Ижодкор ёшларнинг уй-жой шароитларини яхшилаш тўғрисида”ги қарорлар, 1995 йил “Бозор ислохотлари талабларини ҳисобга олган ҳолда кишлоқ ёшлари касб-хунар таълимининг йўналишини ўзгартириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Қарори, 1996 йил Ўзбекистон Республикаси ёшларининг “Қамолот” жамғармаси тўғрисидаги Фармон, 1997 йилда Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни ва “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”, 1997 йил Ўзбекистон Республикаси Президентининг иқтидорли ёшларнинг чет элда таълим олишларини қўллаб-қувватлаш “Умид” жамғармасини тузиш тўғрисида Фармон, 1999 йил Зулфия номидаги Давлат мукофотини ҳамда 2000 йилда “Нихол” мукофотини таъсис этилиши, 2000 йилни “Соғлом авлод” йили деб эълон қилиниши ва Давлат Дастурининг қабул қилиниши, 2001 йилда Ўзбекистон Республикаси “Қамолот” ёшлар ижтимоий ҳаракатининг ташкил этилиши, 2003 йил “Ўқувчи ва талаба ёшларни спортга жалб қилишга қаратилган узлуксиз спорт мусобақалари тизимини ташкил этиш тўғрисида”ги қарор, 2004 йил Ўзбекистон Республикаси Президентининг истикболли ёш педагогик ва илмий кадрлар малакасини ошириш “Истеъдод” жамғармаси Бошқарувининг янги таркибини тасдиқлаш тўғрисидаги фармони, 2007 йил “Ёш оилаларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармони, 2008 йилни “Ёшлар йили”, 2010 йилни “Баркамол авлод йили” деб эълон қилиниши ва

Давлат дастурларининг қабул қилиниши¹ ёшлар сиёсатининг амал қилиш босқичларида ёшлар кайфиятлари, ҳаётий мақсадлари, орзу-умидлари, интилишлари ва қандай яшашга қизиқишларини илмий ўрганиш, улардан тўғри хулоса қилиш, ёшлар интилишларини ижобий ва бунёдкорлик ишларига йўналтиришга эришишда муҳим аҳамият касб қилди.

1991–2000 йиллар давомида мамлакатда ёшларга оид қонунчилик ва ёшлар ташкилотларини шакллантиришга алоҳида эътибор берилди. Сиёсий партияларнинг ёшлар билан иш олиб боровчи ёшлар қанотлари шаклланди. Мамлакатда 2001 йилдан бошлаб мустақил ёшлар ижтимоий ҳаракати жамият ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг иштирокчини такомиллаштириш йўналишларига алоҳида эътиборни қаратди².

1991–2005 йиллар давомида мамлакатдаги ёшлар кайфиятлари ва уларнинг ислохотлар жараёнларига нечоғли тортилганлиги, ёшларнинг жамиятдаги ўз ўрнини белгилашга қаратилган хоҳиш истаклари нуқтаи-назаридан ўзига хос икки турдаги қарама-қарши вазият ва хусусият ўзини ёрқин намоён этди:

биринчидан, янгилик ва модернизация қилиш жараёнларига қамарбасталик, улар моҳиятини чуқур англаш, ислохотлар мақсад ва мазмунини қўллаш, янги муносабатларга интилиш, изланиш, ўз ижтимоий овозига эга бўлиш учун ҳаракат, ўзига ишонч, ўз салоҳиятини жамият тараққиёти учун сарфлашга тайёрлик, шахс сифатидаги қомилликка интилиш, ўз тараққиётини жамият ривожига билан боғлаш, бунёдкорлик ишларига тайёрлик, очиқ назар билан қараш ва софқўнгиллилик;

иккинчидан, ёшлар ўртасида боқимандалик, бепарқлик, бошқарув тизимларига ишончсизлик, барча нарсани мен учун давлат яратиб бериши лозим деган асосга қурилган кайфият, ёт ғояларга нисбатан суббутсизлик, зиддиятларга мойиллик, ўз ижтимоий ҳолатидан норозилик, бирон ишга яроқсизлик, ўз келажагига ишочсизлик, конфликтли вазият ва ҳолатлардан чиқиб кета олмаслик, мана шундай ҳолатларни ўзи яратиш, қонунларни билмаслик, билимсизлик, тушқунлик.

Шу билан бирга, ёшлар ўртасида таълим, меҳнат, маданият, қонунларга бўйсунуш, янги демократик тамойилларни англаш ва қабул қилиш, ижтимоий-сиёсий ҳаёт, демократик жамият мувозанатига нисбатан турлича муносабат ҳамда қарашлар мавжуд бўлди. Мазкур вазиятнинг мураккаблиги айниқса, унинг қарама-қарши томонлари, ёшлар ўртасида тарғибот ва ташвиқот фаолиятини янада кучайтириш,

¹ Ражабов Қ., Ҳасанов Ф., Шоймардонов И., Тожибоев Б. Ўзбекистон тарихининг муҳим саналари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010. – Б. 110–131.

² ЎЗР “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2001–2008 йиллардаги фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 37.

унинг омма онгига таъсирчанлигини ошириш лозимлигини кўрсатди. Бунинг натижасида янги методик технологияларнинг жорий этилиши, ёшлар ичига кириб бориш усулларининг кенгайтирилиши каби масалаларга алоҳида эътибор берилди. Бу ўринда давлат ва нодавлат ташкилотларининг ўрни ҳам муҳим аҳамият касб этди.

1991–2008 йиллар давомида ёшларнинг ижтимоий-сиёсий ҳолатини кузатиш, айрим ёшларнинг сиёсий ва ҳуқуқий онги пастлигини кўрсатмоқда. Бу ўринда жамиятда ҳуқуқий демократик давлат куриш учун аввало ёшларнинг ҳуқуқий онгини ошириш ва сиёсий маданиятини юксалтириш керак. Чунки, улар ҳам ҳокимият қарорлари қандай қабул қилинишини, уларнинг ижроси қандай назорат қилинаётганини билишлари, бу қарорларни тайёрлаш ва амалга оширишда фаол иштирок этишлари зарур. Бундан кўринадики, Ўзбекистонда амалга оширилаётган демократик ислохотларни чуқурлаштириш, фуқаролик жамияти асосларини шакллантириш вазифаларини ҳал қилишга ёшлар бевосита йўналтирилмоқда. Жамият ёшларининг сиёсий, ҳуқуқий онгини юксалтириш, уларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш бугунги кунда демократик тараққиётнинг бош мезонига айланди. Бу ўринда амалга оширилган вазифалар асоси барча ёшлар тафаккурида ҳуқуқий давлат ҳамда фаол фуқаролик жамияти ғояларини англаш билан боғлиқ. Шунинг учун ҳам жамиятдаги демократик жараёнлар ва ёшлар фаоллиги бир-бири билан узвий боғлиқ. Бунда ёшларнинг таълим-тарбияси онги, дунёқараши, тафаккури ҳал қилувчи восита сифатида хизмат қилади.

1991–2008 йиллар давомида Ўзбекистонда амалга оширилган ислохотларнинг ижобий натижаси кўп жиҳатдан давлат ва жамият ўртасидаги муносабатларнинг тамомила янгича поғонага кўтарилиши билан боғлиқ бўлиб колди¹. Ушбу вазифа амалга оширилишининг асосида эса, ёшларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш ётади. Улар сиёсий-ҳуқуқий онг даражасининг юксалиб бориши эса Конституция ва бошқа қонунларни ҳурмат қилиш, жамият барқарорлиги учун масъулиятни доимо ҳис қилиб туриш каби жиҳатлар билан изоҳланади. Ёшларнинг сиёсий-ҳуқуқий онги юксалган сари улар ижтимоий-сиёсий жараёнларга тобора яқин кириб борадилар ва жамият бошқарувида бевосита иштирок этадилар. Ҳозирда Ўзбекистон олдида турган асосий долзарб вазифа ёшларнинг жамият бошқарувида фаол иштирокини таъминлашдир. Шунинг учун ҳам Президент И.А. Каримов “Бир нарсани яхшилаб англаб олиш керакки, умумий ва махсус билимга эга, онгли, замонавий дунёқараш, миллий ва умуминсоний қадриятларга

¹ ЎзР “Қамолот” ЕИХ ЖА. “Қамолот” ЕИХнинг 2008 йил давомидаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи. – Б. 7.

ворис бўлган инсонларгина фукаролик жамиятини барпо этишга ва уни янада такомиллаштиришга қодир бўлади”¹ -деб таъкидлайди.

Демак, ёшларга катта ишонч билдириб, уларни рағбатлантириш, руҳлантириш ҳам катта самара беради. Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшлар иштирокини такомиллаштириш ва ижтимоий фаоллигини оширишда оммавий ахборот воситаларининг роли ҳам жуда каттадир. Бу ўринда радио, телевидения, интернет, телефон, илмий-оммабоп журнал ва газеталар ҳам муҳим аҳамият касб этади. 1991–2008 йиллар давомида ёшлар ижтимоий ҳаётига тезлик билан кириб келган уяли алоқа телефонлари, интернет кабилар ёш авлод дунёқарашини янада кенгайтирди. Шу ўринда Ўзбекистон телевиденияси ва радиосида ташкил этилган “Ёшлар” канали бу йўналишдаги ишларнинг энг юқори босқичи ҳисобланади². Бу каналда ёшларни ўқишлари, ижодий изланишлари, дам олишлари ва бутун фаолиятлари ҳақида баҳс юритилади. Жамият ижтимоий-сиёсий ҳаётига таалуқли таклиф ва истаклар ўртага ташланиб, муҳокама қилинади.

Шунингдек, аҳолининг асосий қисмини ташкил этадиган ёшларнинг ҳали тўла ечилмаган муаммоларига эътиборни жалб этиш, уларни ҳаётда ҳақиқатан ҳам ҳал қилувчи кучга айлантириш масаласи жамоатчиликнинг диққат марказида туриши шарт. Демак, ёшларнинг жамоат ишларида катнашиши асосига қурилган ижтимоий фаоллиги, уларни тенг ҳуқуқли субъект бўла олиш қобилияти ва истагини ривожлантиради. Ижтимоий-сиёсий жараёнларда ёшларнинг иштироки жамиятнинг бошқа катламлари, гуруҳлари билан биргаликда амалга ошиб боради. Ёшларни асосий вазифаларидан бири, сиёсий-ҳуқуқий онгни шаклланишида муҳим ўрин тутган конституция ва қонунларни яхши билишдир. Қонун ва қондаларни билиш, уларга риоя қилиш ёшларнинг ижтимоий онг даражасини кўрсатади. Ёшлар шундай масъулиятли вазифаларни бажариш учун асосан тарих, сиёсатшунослик, социология, психология, ҳуқуқ соҳасидаги билимларни пухта эгаллашлари ва янгиликлардан бохабар бўлишлари керак.

Ўзбекистонда 1991–2008 йиллар давомида қабул қилинган амалдаги қонун ҳужжатларида ёшлар ҳуқуқлари, манфаатлари ва эркинликлари тизими тўла шакллантирилди. Ҳар бир қонун, фармон ва қарорлар олиб борилаётган кенг қўламли ислохотлар, ёшларга оид давлат сиёсатининг асосий йўналишлари ва дастурларининг мазмун-моҳиятига мослиги нуктаи-назаридан 2008 йилда танқидий таҳлил қилинди³. Бунда қайси қонун ҳужжатлари такомиллаштиришни тақозо этади ва яна қандай янги ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилиниши

¹ Каримов И.А. Умидли ёшлар. – Тошкент: Академия, 1999. – Б. 2.

² Истиклол солномаси. Ёшлар телеканали 2011 йил 30 август.

³ Ўз.Р “Қамолот” ЕИХ ЖА. “Қамолот” ЕИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 53.

лозимлигига алоҳида эътибор қаратилди. Айниқса, ёшларнинг долзарб замонавий эҳтиёж ва манфаатларини ҳисобга олган ҳолда соғлиқни сақлаш, меҳнат, ижтимоий таъминот, таълим соҳаларига оид қонун ҳужжатларини янада такомиллаштиришга оид тақлиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди.

Мамлакатда 1991–2008 йиллар давомида ёшлар манфаатлари ва ҳуқуқларига дахлдор бўлган 130 дан ортиқ норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ишлаб чиқилди (З.И.илова)¹.

Ёшлар манфаатлари ва ҳуқуқларига дахлдор бўлган халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар ва хорижий мамлакатлар конунчилиги қиёсий таҳлил қилиниб, амалдаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш бўйича аниқ асосланган тақлифлар тайёрланди. Амалдаги қонун ҳужжатларга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш бўйича тақлифларда ёшларнинг ижтимоий таъминоти ва меҳнат қилиш ҳуқуқини таъминлаш масалаларига жиддий эътибор қаратилди.

Фикримизча, бу тақлифлар ёшларнинг олган билими ва касбини амалий ҳаётда намоён этиши, ўқув юртларини битириб чиқаётган ёшларнинг ҳаётда мустақкам ўрин эгаллаши учун янада кенг имкониятлар яратади. Шунингдек, уларнинг билим олиш ҳуқуқи, касб малакасини ошириш, спорт турлари билан шуғулланиш ва бошқа бир қатор ҳуқуқ-эркинликларини таъминлашга ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган тегишли қонун ҳужжатларини такомиллаштириш бугунги кунда муҳим аҳамият касб этмоқда. Ёшларнинг сиёсий-ҳуқуқий билим ва дунёкарашини кенгайтириш, четдан бўлаётган турли мафкуравий таҳдидларга муносиб жавоб бера оладиган маънавий баркамол авлодни тарбиялаш долзарб аҳамиятга эга.

Жамиятда туб ўзгаришлар рўй бераётган ҳозирги шароитда Ўзбекистон ёшлари ижтимоий-сиёсий ҳаётида уларнинг иштирокини такомиллаштириш йўналишлари ва истиқболларига алоҳида эътибор берилмоқда. Жумладан, “Ижтимоий фикр” жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази 2008-йил “Ёшлар йили” яқунлари бўйича социологик сўров ўтказди². Сўров натижаларига кўра, ёшлар Президент И.А. Каримов томонидан ўзларига кўрсатилаётган ғамхўрликни ва ёш авлоднинг баркамол бўлиб вояга етиши, ўз истеъдодини намоён этиши, Ватанга муҳаббат, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат руҳида тарбия топиши учун қулай шарт-шароит яратишга қаратилган чора-тадбирларни юксак кадрлайдилар. Ўзбекистон ёшларининг фаол ҳаётий қарашлари юқори даражада экани, ўз мамлакатига фойда келтириш учун муносиб билим ва касб эгаллашга интилаётгани аниқланди. Йигит-

¹ Ўз.Р “Камолог” ЁИХ ЖА. “Камолог” ЁИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 55.

² “Ижтимоий фикр” жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази жорий архиви. 2008 йил ҳисоботлари. – Б. 78.

кизларнинг 73,3 фоизи учун бу ҳаётий кадрият эканини таъкидлаган. Айниқса, уларнинг ярмидан кўпини эгаллаган касби, иш ҳақи ва меҳнат шaroитлари каноатлантиради. Ҳар икки нафардан бири ўз ишида хизмат пиллапояларидан кўтарилишга интилади.

Сўров қатнашчиларининг жавобларига караганда, уларнинг бизнес ва хусусий тадбиркорлик билан шуғулланишга кизиқиши ниҳоятда катта. Ёшларнинг 94,6 фоизи “Дунёда давлатлар кўп, аммо Ўзбекистон ягона ва бетакрордир” деган фикрга қўшилиши уларнинг ватанпарварлиги юқори эканини тасдиқлайди. Шу билан бирга, тадқиқот давомида йигит-кизларнинг ҳуқуқий саводхонлик даражаси аниқланди. Уларнинг кўпчилиги ҳуқуқий саводхонлик ниҳоятда зарур деб ҳисоблайди. Бундай ҳулоса сўров қатнашчиларининг яшаш жойи, ёши, маълумоти даражаси ва ижтимоий келиб чиқиши билан боғлиқ. Кўпчилик ёшлар, яъни 90 фоизи ўз келажагига ишонади. Улар буни яхши мутахассис бўлиб етишиш ҳамда Ўзбекистоннинг равнак топишида ўз ҳиссасини кўшиш билан боғлайди¹.

Умуман олганда, ижтимоий сўров Ўзбекистоннинг шаҳар ва қишлоқларидаги барча ёшларнинг ижтимоий фаоллик даражаси юқорилиги ҳамда руҳи кўтаринки эканидан далолат беради. Ёшлар давлат томонидан ўзларига берилган имкониятни юқори баҳолаши ва ундан Ўзбекистонда амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ислохотлар жараёнида янада фаол иштирок этиш учун фойдаланиш ниятида эканини кўрсатди. Бу ўринда ўз олдимизга қўйган юксак мақсадларни, барча эзгу орзу-ниятларни амалга оширишда авваламбор, миллий ва умуминсоний кадриятлар руҳида тарбия топган, мамлакатни модернизация қилиш ва замонавий демократик жамият куриш йўлида мураккаб вазифаларни ҳал этишга кодир бўлган янги авлод кадрларини тайёрлаш масаласи муҳим ҳал қилувчи даражада турибди. Мана шу ўта муҳим вазифаларни амалга ошириш, бу масалага давлат ва жамият, кенг жамоатчилик эътиборини жалб этиш мақсадида Ўзбекистонда ёшлар эҳтиёжлари ва манфаатларини ҳар томонлама ижтимоий-ҳуқуқий кафолатлашга қаратилган Давлат дастурлари ишлаб чиқилди.

1991–2008 йиллар давомида Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшлар иштирокини такомиллаштириш учун ўзига хос бўлган ёшлар жамоат ташкилотлари тизими яратилди. Бу даврда ёшлар жамоат ташкилотлари тизими республика вилоятларида ҳам фаол иш олиб борди. Жумладан, “Умид”, “Фидойи ёшлар клуби”, “Бунёдкор ёшлар” телеклуби, “Истеъдод”, “Илҳом”, ёшлар жамоатчилик марказлари, Ёшларнинг ижод марказлари, “Келажак бунёдкорлари”, “Истиклол келажаги”, “Ёш ватанпарварлар” каби ташкилотлар мустақиллик

¹ “Ижтимоий фикр” жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази жорий архиви. 2008 йил ҳисоботлари. – Б. 79.

йилларида ёшлар билан ишлашни ўз мақсадига айлантирди. Шу билан бирга, барча вилоятларда “Соғлом авлод учун”, “Сен ёлғиз эмассан” жамғармаларининг филиаллари, Урганч шаҳрида “Пахлавон Махмуд” хайрия жамғармаси, вилоятлардаги “Ёшлар маркази” фаолияти, Фарғона шаҳридаги “Қалқон” марказий спорт клуби, Республика ҳудудларида фаолият олиб бораётган ёшлар экологик ҳаракатлари, Наманган вилоятида фаолият олиб бораётган “Ёшлар экопарламенти” ва “Ёшлар маркази”, Бухоро вилояти болалар ва ўсмирларининг “Ёшлар маркази”, Тошкент шаҳар ташаббусни ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш “Нихол” маркази, “Эко авлод” нодавлат ташкилоти, “Ёшлар бизнес маркази”, Қашқадарё вилоятида “Навбахор”, Самарқанд вилоятида “Яшил тўлкин” болалар экологик ҳаракати кабилар ёшларнинг фуқаролик жамият тараққиётида тутган ўрнини такомиллаштирмоқда ва истиқбол йўналиш-ларини белгилаб бермоқда¹.

Модернизация ва либераллаштириш жараёнларидан келиб чиққан ҳолда, Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшлар иштирокини такомиллаштириш учун ўзига хос бўлган қўйидаги истиқболли ривожланиш йўналишларини белгилаб бериш мумкин:

– ижтимоий ҳимояга муҳтож ёшлар қатламларини қўллаб-қувватлаш, бу вазифани давлатнинг устувор вазифаларидан бири сифатида қабул қилиш. Давлат томонидан бирламчи ёрдамга муҳтож қатлам сифатида болалар, ёшлар ва талабаларни алоҳида таъминлаш;

– ёшларнинг жамият тараққиётидаги фаолиятларига йўл очиш ва уни таъминлаш учун уларнинг ўзларидаги фаоллик, ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий ислохотлар жараёнларига камарбасталик, ислохотларга ишонч фазилатларини тарбиялаш;

– ёшлардаги фаоллик, куч ва қудрат, ёшлик салоҳиятининг ислохотлар жараёнига тортилишини таъминлаш учун “бюрократия, коррупция, маҳаллийчилик, уруғ-аймоқчилик” кайфиятларидан жамиятни мунтазам тозалаб бориш;

– ёшларнинг янгиликка интилиши, ташаббускорлиги, эркин бозор иқтисодиётига тез қўниқиши, янги йўналишларни қўллаб-қувватлаш, ёшлар ташаббусларининг “чўкиб” қолишига йўл қўймастик;

– ёшларни ўз ватани ва оиласининг ватанпарварларига айлантириш, инсонпарварликни ҳаёт тамойилига, мамлакат ривожини учун қайғуришни фуқаролик мезонига айлантиришга эришиш, соғлом авлод тарбиялаш фаолиятини қўллаб-қувватлаш ва барча зарур имкониятларни яратиш;

– мамлакат миллий тикланиш ва тараққиётдан энг биринчи наф олувчи ижтимоий қатлам сифатида ёшларни тан олиш, модернизация ва либераллаштириш жараёнида ислохотларини амалга оширувчилар

¹ ЎзР “Қамолот” ЁИХ ЖА. “Қамолот” ЁИХнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 28.

сифатида улардан кенг фойдаланиш, ёшлар тадбиркорлигига янада кенг имкониятлар яратиш;

– ёшлар интеллектуал салоҳиятини дунё мамлакатлари даражасида мунтазам бўлишига эришиш, мамлакат иқтисодиёти ривожини ёшлар интеллектуал захиралари билан узвий боғлаш ва фойдаланишга эришиш;

– ёшлар ўртасида сиёсий-ҳуқуқий онг ва тафаккур тамойилларини кенг сингдириш, уларнинг ўз тарихини билиши билим ва кўникмаларга ва бўлишлари учун табиий ривожланиш тизимларини яратиш ҳамда унумли фойдаланиш.

Демак, мустақиллик ёшларга ташаббускорлик имкониятларини кенг яратиб берди. Ёш авлодни бошланган эзгу ишларнинг давомчиси сифатида ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ва уларга ҳаётда тўғри йўл кўрсатишдан иборат. Инсон-демократик жамиятнинг олий қадрияти бўлса, ёшлар унинг истиқболли захира бойлиги ҳисобланади. Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг иштирокини такомиллаштириш йўналишлари ва истиқболлари уларнинг жамиятдаги ўрни, мавқеи, доим янгиликка интилиши ва ҳаракатда эканлиги билан ажралиб туради. Жамият ҳаётига кириб келаётган ҳар бир янгиликни ёшлар тезда ўзлаштириб оладилар. Чунки, ёшлар кизиқувчан, турли янги лойиҳалар ва таклифларга бой бўлиб, бу лойиҳаларни барчаси жамият ҳаёти билан боғлиқ. Бу лойиҳа ва ташаббусларни амалга ошириш жамият ҳамда давлат олдидаги масъулиятли вазифа ҳисобланади. Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг иштирокини такомиллаштиришда ёшлар ташкилотларини нуфузини янада ошириш талаб этилади. Қолаверса, маҳаллий давлат органлари, фуқароларни ўзини-ўзи бошқариш органлари, сиёсий партиялар, жамоат ташкилотлари, нодавлат-нотижорат ташкилотлар, маҳалла, мактаб, оила ҳамкорлигини янада кучайтириш лозим.

Шу билан бирга Ўзбекистонда ҳар бир ёш фуқаро биринчидан, ўз ҳақ-ҳуқуқини танийдиган бўлиши ва бунинг учун куршадиган фаол бўлиши керак;

иккинчидан, ўз кучи ва имкониятларига таянадиган бўлсин ҳамда имкониятларини ишга солиб, самарасини кўрсин;

учинчидан, атрофида содир бўлаётган воқеа-ҳодисаларга мустақил муносабат ва фикр билдира олсин;

тўртинчидан, шахсий манфаатини мамлакат ва халқ манфаати билан уйғун ҳолда кўриб, фаолият юритсин.

Мавжуд манбалар, архив хужжатлари негизда олиб борилган тадқиқот натижаларини ўрганиш, таҳлил қилиш ва қиёслаш асосида қуйидаги *хулосаларга* келинди:

– Ўзбекистон демографик ҳолатининг таҳлили ёшларнинг ижтимоий ҳаётда катта куч эканлигидан далолат берди. Мустақиллик даврида ёшларга оид аниқ чора-тадбирлар амалга оширилиб бунёдкорлик даври бошланди;

– мустақил Ўзбекистонда ёш авлоднинг ҳар томонлама камол топиши учун замон руҳига мос янги қонун лойиҳаларини ишлаб чиқилди ва улар амалиётга тадбиқ этилмоқда;

– “Камолот” ЁИХ мамлакатда ислоҳотларни амалга ошириш ва модернизациялаш жараёнлари ўтаётган бугунги даврда ёшларни қўллаб-қувватловчи асосий ҳаракатга айланди;

– таҳлил қилинган даврда республикада таълим тизимини тубдан ислоҳ қилиш ва уни янада ривожлантириш имкониятига эга бўлинди. Ўзбекистонда илм-фан ва таълим соҳасидаги ёш кадрлар ҳамда илғор фикрловчи, ташаббускор, фидойи, иқтидорли ёшларга алоҳида эътибор қаратилди. Таълим-тарбия жараёнлари кенг қўламда ўрганилиб, уларни амалиётда тадбиқ этиш чора тадбирлари ишлаб чиқилди.

– Ўзбекистон ёшларининг ижтимоий фаоллигини ошириш мақсадида маданият, санъат ва спорт бўйича кўрик танловлар мунтазам равишда ташкил этилди ҳамда давлат томонидан уларга кенг имкониятлар яратиб берилмоқда;

– мамлакатда замон руҳига мос равишда ёшлар тадбиркорлигини ривожлантиришга оид қонунлар чиқарилди ва дастурлар кенг амалга оширилмоқда;

– ёшлар ижтимоий ҳаётидаги ўзгаришларнинг ўзига хос хусусиятлари таҳлил этилди ҳамда кучли ижтимоий сиёсат асосида ёшлар давлат томонидан ижтимоий қўллаб-қувватланмоқда;

– Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг иштирокини такомиллаштириш йўналишлари ва истиқболларига алоҳида эътибор қаратилди.

Шу билан бирга, ёшларни ҳар томонлама салоҳиятли баркамол инсон қилиб вояга етказишда, таълим ва тарбия жараёнининг узвийлиги, маънавий маърифий ишларнинг доимийлигини таъминлаш лозим. Чунки мамлакат мустақиллиги, миллатнинг эртанги куни, унинг тараққиёт даражаси, яъни, иқтисодий жиҳатдан ривожланиши, маънавий жиҳатдан юксалиш ва жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллаб бориши ёшлар зиммасидадир.

Ислохотларнинг тақдири, самарали натижалар бериши ва истикболи аҳолининг айниқса, ёшларнинг фаоллигига, ижтимоий-сиёсий жараёнлардаги иштирокига боғлиқ. Чунки, давлатнинг ижтимоий-сиёсий салоҳиятини белгилловчи омиллардан бири мамлакат ёшларининг фаоллиги, ақл-заковати ва фидоийлигидир.

Ёшларга берилган эътиборни фақатгина “Камолот” ЁИХ дастурларида эмас, балки ўз амалий фаолиятларида ҳам акс эттирсалар ислохотлар ижобий самара беради. Бунинг учун эса, фақат танқид қилиш билан чекланмасдан, ёшлар фаолиятига амалий жиҳатдан кўмаклашиш, ёшларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, шахсий намуна ва ташаббуслар кўрсатиш лозим. Зеро, ёшларнинг сиёсий ва ижтимоий фаоллигини оширмасдан туриб, фаол фуқаролик жамиятини қуриб бўлмаслиги барчага аён.

Мамлакат ҳаётида содир бўлаётган ижтимоий ўзгаришлар ёш авлоднинг жамиятдаги ўрни масаласига янгича ёндашишни такозо этмоқда. Шундай экан, ҳозирда долзарб вазифалардан бири, ёшларни ҳуқуқий, ижтимоий-сиёсий, маънавий дунёқарашини шакллантириш, таълим-тарбия бериш жараёнида янги усул ва услубларни яратишдан иборатдир. Уларда ташаббускорлик, интилувчанлик, ҳаракатчанлик шаклланиши керак. Баркамол авлоднинг маънавий етуклик даражаси юқори бўлган тақдирдагина улар ижтимоий ҳаётнинг тараққиёт қонунларини, ҳуқуқий давлат моҳиятини ва унинг инсониятга адолатли ҳаёт кечирishiда ягона кафолат эканлигини чуқур идрок этиши мумкин.

Олиб борилган тадқиқот натижасида юзага келган фикр-мулоҳазалар асосида ҳозирги кунда ёшлар фаолиятининг самарадорлигини оширишга қаратилган қўйидаги **таклиф** ва **тавсияларни** бериш мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

– биринчидан, ёш авлоднинг ҳар томонлама камол топиши учун замон руҳига мос янги қонун лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва уларни амалиётга тадбиқ этиш бўйича инновацион лойиҳалар ишлаб чиқиш;

– иккинчидан, “Камолот” ЁИХ ваколатларини янада кенгайтиришга доир янги қонун ва қонун ости ҳужжатларини такомиллаштириш ҳамда модернизация қилиш;

– учинчидан, таълим тизимининг барча босқичларида сифат ўзгаришларга эришиш бўйича аниқ чора-тадбирларни янада кучайтириш;

– тўртинчидан, Ўзбекистон ёшларининг ижтимоий фаоллигини оширишда маданият, санъат ва спорт бўйича кўрик танловлар сифатига алоҳида эътибор қаратиш, ҳамда давлат томонидан уларга янада кенг имкониятлар яратиш;

– бешинчидан, замон руҳига мос равишда ёшлар тадбиркорлигини ривожлантиришга оид дастурлар ва ҳаракат режаларини такомиллаштириб бориш;

– олтинчидан, ёшлар ўз сафларидаги илғор фикрловчи, ташаббускор, фидойи кишилар доирасини кенгайтириб боришлари лозим;

– еттинчидан, ёшлар ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш мақсадида барча соҳаларда “Мустақил Ўзбекистон ёшлари: бугуни ва истиқболи” мавзуси доирасида янги инновацион, амалий ва фундаментал лойиҳаларни ишлаб чиқиш бўйича кўрик танловларни мунтазам равишда ташкил этиш.

ФОЙДАЛАНИЛГАН МАНБА ВА АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

I. Расмий адабиётлар

- 1.1. Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиклол, иқтисод, сиёсат, мафкура. 1- жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 1996. – 364 б.
- 1.2. Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. 2-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 1996. – 380 б.
- 1.3. Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 1996. – 366 б.
- 1.4. Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. 4-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 1996. – 349 б.
- 1.5. Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш давр талаби. 5-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 1997. – 384 б.
- 1.6. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. – Тошкент: Шарқ, 1998. – 31 б.
- 1.7. Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлидан. 6-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 1998. – 429 б.
- 1.8. Каримов И.А. Биз келажагимизни ўз кўлимиз билан қураимиз. 7-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 1999. – 410 б.
- 1.9. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз. 8-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2000. – 528 б.
- 1.10. Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. 9-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2001. – 432 б.
- 1.11. Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун қурашамиз. 10-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2002. – 432 б.
- 1.12. Каримов И.А. Биз танлаган йўл демократик тараққиёт ва маърифий дунё билан ҳамкорлик йўли. 11- жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2003. – 320 б.
- 1.13. Каримов И.А. Тинчлик ва ҳавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжихатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. 12-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2004. – 400 б.
- 1.14. Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч кимга, ҳеч қачон қарам бўлмайди. 13-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2005. – 448 б.
- 1.15. Каримов И.А. Жамиятимизни эркинлаштириш, ислохотларни чуқурлаштириш, маънавиятимизни юксалтириш ва халқимиз ҳаёт даражасини ошириш – барча ишларимизнинг мезони ва мақсадидир. 15-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2007. – 318 б.
- 1.16. Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодийтимизни барқарор ривожлантириш йўлида. 16-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008.-368 б.
- 1.17. Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожла-нишини таъминлаш – бизнинг олий мақсадимиз. 17-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – 280 б.

- 1.18. Каримов И.А. Жаҳон инкирозининг оқибатларини енгиш, мамлакатимизни модернизация қилиш ва тараққий топган давлатлар даражасига кўтарилиш сари. 18-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010. – 262 б.
- 1.19. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. – 176 б.
- 1.20. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иктисодий инкирози, Ўзбекистон шаротида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – 56 б.
- 1.21. Каримов И.А. Энг асосий мезон – ҳаёт ҳақиқатини акс эттириш. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – Б. 24.
- 1.22. Каримов И.А. БМТ Бош Ассамблеясининг минг йиллик ривожланиш мақсадларига бағишланган олий даражадаги ялпи мажлисдаги нутқи. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010. – Б. 182.
- 1.23. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқур-лаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010. – Б. 5
- 1.24. Каримов И.А. Мамлакатимизни модернизация қилиш йўлини изчил давом эттириш-тараққиётимизнинг муҳим омилidir. // Халқ сўзи, 2010, 7 декабрь.
- 1.25. Каримов И.А. Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги табрик нутқи. // Халқ сўзи, 2011, 1 сентябрь.
- 1.26. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010. – 47 б.
- 1.27. Ўзбекистоннинг янги қонунлари. – Тошкент: Ўзбекистон, 1992. – №5.
- 1.28. Таълим тўғрисидаги Қонун. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. – Тошкент, 1997. – 148 б.
- 1.29. “Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги Қонун. // Халқ сўзи, 1992, 8 январь.
- 1.30. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Тошкент, 2005. №43–44.
- 1.31. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Тошкент, 2006. №37–38.
- 1.32. “Тадбиркорлик фаолиятини эркинликларининг кафолати тўғрисида”ги Қонун. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. – Тошкент, 2000. – 156 б.
- 1.33. “Болалар меҳнатининг оғир шакллари тақиқлаш ва йўқ қилишга доир шошилинч чоралар тўғрисидаги конвенцияни (Женева, 1999 йил 17 июн) ратификация қилиш тўғрисида”ги Қонун. // Халқ сўзи, 2008, 4 апрел.

- 1.34. “Ишга қабул қилишнинг энг кичик ёши тўғрисидаги конвенцияни ратификация қилиш тўғрисида”ги Қонун // Халқ сўзи, 2008, 8 апрел.
- 1.35. Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури. – Тошкент: Шарқ, 1997. – 63 б.
- 1.36. “Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Тарих институти фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори. // Халқ сўзи, 1998, 27 июль.
- 1.37. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон ёшлар ишлари бўйича республика Кенгашини ташкил этиш тўғрисида”ги Қарори. // Халқ сўзи, 1992, 4 декабрь.
- 1.38. “Ўзбекистон Республикасида меъморчилик ва шаҳарсозликни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”. Ўзбекистон Республикаси Президент Фармони. // Халқ сўзи, 2000, 26 апрель.
- 1.39. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон ёшларининг “Камолот” ижтимоий ҳаракати фаолиятини ташкил этишга кўмаклашиш тўғрисида”ги 240-сонли Қарори. // Халқ сўзи, 2001, 30 май.
- 1.40. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармасини тузиш тўғрисида”ги Фармони. // Халқ сўзи, 2002, 24 октябрь.
- 1.41. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш тўғрисида” 2002 йил 30 майдаги ПФ-3080-сонли Фармони.
- 1.42. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. // Халқ сўзи, 2004, 29 август.
- 1.43. 2004-2009 йилларда Мактаб таълимини ривожлантириш Давлат умуммиллий дастури.
- 1.44. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг жамоат таълим тармоғини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-191-сон Қарори. // Халқ сўзи, 2005, 28 сентябрь.
- 1.45. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси қуролли кучлари сафида муддатли ҳарбий хизматни ўтаётган ҳарбий хизматчиларга бериладиган имтиёзлар тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-213-сон Қарори. // Халқ сўзи, 2005, 31 октябрь.
- 1.46. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракатини қўллаб-қувватлаш ва унинг фаолият самарадорлигини янада ошириш тўғрисида”ги ПҚ-486-сонли Қарори. // Халқ сўзи, 2006, 10 октябрь.

- 1.47. Ижтимоий ҳимоя йили Давлат Дастури. 2007 йил 24 январь. // Халқ сўзи, 2007, 25 январь.
- 1.48. Ёшлар йили Давлат Дастури. 2008 йил 29 февраль. // Халқ сўзи, 2008, 1 март
- 1.49. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ёш оилаларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони. // Халқ сўзи, 2007, 18 май.
- 1.50. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида ОИТС инфекцияси тарқалишига қарши кураш самарадорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори. 2008 йил 26 декабрь.
- 1.51. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “ОИТСга қарши кураш марказларининг ташкилий тузилмасини ва фаолиятини такомиллаш-тириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. 2009 йил 5 январь. // Халқ сўзи, 2009, 6 январь.
- 1.52. Қишлоқ тараккиёти ва фаровонлиги йили Давлат Дастури. 2009 йил 27 январь. // Халқ сўзи, 2009, 27 январь.
- 1.53. Баркамол авлод йили Давлат Дастури. 2010 йил 27 январь. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010.
- 1.54. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик йили” Давлат Дастури 2011 йил 7 февраль. // Халқ сўзи, 2011, 10 февраль.

II. Махсус адабиётлар рўйхати

- 2.1. Ата-Мирзаев О., Гентшке В., Муртазаева Р. Узбекистан многонациональный: историко демографический аспект. – Ташкент: Абу Али Ибн Сино, 1998. – 160 с.
- 2.2. Ата-Мирзаев О., Гентшке В., Муртазаева Р. Историко-демографические очерки урбанизации Узбекистана. – Ташкент: Университет, 2002. –125 с.
- 2.3. Ата-Мирзаев О., Гентшке В., Муртазаева Р. Межнациональная толерантность в Узбекистане: история современность. – Ташкент: Узбекистан, 2004. – 179 с.
- 2.4. Атамуратов С. Национальное самосознание и интернациональное воспитание. – Тошкент, 1991. – 166 с.
- 2.5. Баркамол авлод тарбияси. – Тошкент: Академия, 2005. – 28 б.
- 2.6. Бўриева М.Р. Ўзбекистонда оила демографияси. – Тошкент: Университет, 1997. – 183 б.
- 2.7. Бўриева М.Р. Демография асослари. – Тошкент: Университет, 2001. – 166 б.
- 2.8. Бекмуродов А., Гафуров У., Мустафакулов Ш., Каттаев Н. Бу муқаддас ватанда азиздир инсон.– Тошкент: Гафур Ғулум, 2010.–146б.

- 2.9. Бобожонова Д.Б. Ўзбекистонда демографик жараёнлар ва уларнинг хусусияти. – Тошкент: Фан, 1995. – 94 б.
- 2.10. Демографический Ежегодник Узбекистана. 1991–2003 годы. – Ташкент, 2004. – 156 с.
- 2.11. Жабборов И. Ўзбеклар: турмуш тарзи ва маданияти. – Тошкент: Ўқитувчи, 2003. – 208 б.
- 2.12. Жалолов А. Ўзбекистон: мустақиллик, маънавият, мафкура. – Тошкент: Ўзбекистон, 1994. – 96 б.
- 2.13. Зиёмухаммадов Б., Исмоилов Ф. Баркамол авлодни вояга етказиш сирлари. – Тошкент: Сано-стандарт, 2011. – 439 б.
- 2.14. Иброҳимов А. Бизким ўзбеклар..: миллий давлатчилигимиз асослари ҳақида мулоҳазалар. – Тошкент: Шарқ, 1999. – 400 б.
- 2.15. Имомназаров М. Миллий маънавиятимизнинг такомил босқичлари. – Тошкент: Шарқ, 1996. – 144 б.
- 2.16. Икониқова С.Н. Молодежь: Социологический и социально-психологи-ческий анализ. Ленинград: ЛГУ, 1974. – 53 с.
- 2.17. Иванов В.Н. Социологическая энциклопедия. Т–1. Москва: Мысль, 2003. – 230 с.
- 2.18. Инсон тараққиёти тўғрисида маъруза. – Тошкент, 1999. – 83 б.
- 2.19. Инсон тараққиёти тўғрисида маъруза. – Тошкент, 2008. – 200 б.
- 2.20. Каримов Э., Гаюпова Ш., Калонов К., Исмаилова Р. Ўзбекистон ёшларида дунёқараш уйғунлигининг шаклланиши муаммолари. – Тошкент: Тошкент ислом университети, 2004. – 112 б.
- 2.21. Камилова Ф.К. Демографический потенциал Узбекистана. Ташкент: Узбекистан, 1991. – 143 с.
- 2.22. Маврулов А. Маънавий баркамол инсон тарбияси. – Тошкент, 2008. – 98 б.
- 2.23. Маматраимова Ҳ. Буюк келажак бунёдкорлари. – Тошкент, 2008. – 98 б.
- 2.24. Маҳмудов Т. Мустақиллик ва маънавият. – Тошкент: Шарқ, 2001. – 159 б.
- 2.25. Максакова Л.П. Миграция населения Республики Узбекистан, - Ташкент: Эльдинур, 2000. – 115 с.
- 2.26. Муаллифлар гуруҳи. Мустақиллик. Изоҳли илмий-оммабоп луғат. – Тошкент: Шарқ, 2006. – 528 б.
- 2.27. Муртазаева Р. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва бағрикенглик. – Тошкент: Университет, 2007. – 184 б.
- 2.28. Муртазаева Р. Толерантность как интегрирующий фактор в много-национальном Узбекистане. – Ташкент: Узбекистан, 2010. – 152 с.
- 2.29. Мужчины и женщины Узбекистана. Статистический сборник. – Ташкент, 2007. – Б. 105.

- 2.30. Мангейм К. Проблема поколений. – Москва: Новое литературное обозрение, 1928. – 300 с.
- 2.31. Margaret Mead. People and places. Florida: Bentain Books, 1959. – 190 p.
- 2.32. Margaret Mead. Continuities in Cultural Evolution. – New York, 1964. – 240 p.
- 2.33. Margaret Mead. Culture and Commitment. New York, 1970.– 238 p.
- 2.34. Народо население мира в 2006 г. Миграция молодежи. Издание UNFPA, 2007. – 108 с.
- 2.35. Норхўжаев Ф. Тарихий ва маданий ёдгорликлар – Халк бойлиги. – Тошкент, 1982. – 19 б.
- 2.36. Павловский В.В. Ювентология: проект интегративной науки о молодежи. – Москва: Академический проект, 2001. – 304 с.
- 2.37. Рахмонов Р. Ёшлар дунёкараши шаклланишида тарихий онг ва тарихий хотира. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – 72 б.
- 2.38. Ражабов Қ., Ҳасанов Ф., Шоймардонов И., Тожибоев Б. Ўзбекистон тарихининг муҳим саналари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010. – 136 б.
- 2.39. Саифназаров И.С. Иқтисодий ва маънавий манфаатлар уйғунлиги ва баркамол инсон тарбияси. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2002. – 102 б.
- 2.40. Слуцкий Е.Г. Основы ювентологии: опыт комплексного междисциплинарного исследования. – СПб. Бис-принт, 2002.
- 2.41. Скворцова М.Б. Ювентологические конференции //Регион: Политика. Экономика. Социология. – СПб., 1999. №5–6. – 216 с.
- 2.42. Статистический сборник. Минмакроэкономстат Республики Узбекис-тан. Государственной статистики. – Ташкент, 2001. – 149 с.
- 2.43. Субхонов Н. Келажак олдидаги масъулият: статистик таҳлил ва маълумотлар. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2008. – 52 б.
- 2.44. Тарих мустақиллик миллий гоё: Республика илмий-назарий анжуман материаллари. – Тошкент: Академия, 2001. – 334 б.
- 2.45. Труд и занятость в Узбекистане. Статистический сборник.– Ташкент, 2007. – Б. 104.
- 2.46. Таълим-Бандлик-Карьера. Ёшлар форуми. – Тошкент, 2005. – 120 б.
- 2.47. Тўхлиев Н. Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёти. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. – Тошкент, 1998.– 185 б.
- 2.48. Шермухамедов С., Очилдиев А. Маданият ва цивилизация. – Фарғона, 2000. – 32 б.
- 2.49. Шайхова Х.,Тиллаева Г. Соғлом турмуш тарзи ва ёшлар камолоти. – Тошкент: Фалсафа ва ҳуқуқ, 2008. – 60 б.

- 2.50. Убайдуллаева Р., Ата-Мирзаев О., Умарова Н. Ўзбекистон демографик жараёнлари ва аҳоли бандлиги. – Тошкент: Университет, 2006. – 165 б.
- 2.51. Убайдуллаева Р. Мустақил Ўзбекистон аҳолисининг ижтимоий ҳимояси. – Тошкент: Фан, 2007. – 72 б.
- 2.52. Убайдуллаева Р.А. Ўзбекистон ёшлари: ижтимоий кифо. – Тошкент, 2008. – 130 б.
- 2.53. Фитрат Абдурауф. Оила. –Тошкент: Маънавият, 1998. – 176 б.
- 2.54. Файзиев С., Норматов К. Терроризм ва ёшлар: муаммо ва ечимлар. – Тошкент, 2007. – 86 б.
- 2.55. XXI аср: истиқболимиз тимсоллари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2001. – 264 б.
- 2.56. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Концептуал-методологик муаммолар. – Тошкент: Академия,1998. – 360 б.
- 2.57. Ўзбекистон худудлари мустақиллик йилларида. – Тошкент: Шарқ,1996. – 204 б.
- 2.58. Ўзбекистоннинг йиллик статистик гўплами. – Тошкент, 2008. – 400 б.
- 2.59. Численность населения в Узбекистане. – Ташкент, 2001. – 130 с.
- 2.60. Численность населения в Узбекистане. – Ташкент, 2006. – 284 с.
- 2.61. Эркаев А. Маънавият-миллат нишони. – Тошкент: Маънавият, 1999. – 239 б.
- 2.62. Jo'raev N. O'zbekiston tarixi. Milliy istiqlool davri. – Toshkent: Sharq, 2006. – 270 b.

III. Диссертация ва авторефератлар рўйхати

- 3.1. Абзалов Э.М. Ёшларнинг ҳуқуқий маданиятини шакллантириш муаммолари. Юридик фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎзР ИИВ Академия, 2000. – 153 б.
- 3.2. Бабамуратов Э. Духовное обновление общества и изменение психологии молодежи Узбекистана (социально-философский анализ) Автореф. дисс. док. филос. наук. – Ташкент: ЎзР ФА Фалсафа ва ҳуқуқ институти, 1997. – 28 с.
- 3.3. Бўронова Д. Ёшларга оид давлат сиёсати динамикаси ва муаммолари (Ўзбекистон мисолида). Сиёсий фан. номз. дисс. ... – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги ДЖҚА, 2009. – 172б.
- 3.4. Жўраев С.А. Ўзбекистон Республикасининг ўтиш даврида шаклланидиган давлат ёшлар сиёсатининг ўзига хос хусусиятлари. Полит. фан. д-ри дисс. ... – Тошкент: Тошкент Давлат шарқшунослик институти, 1994. – 279 б.

- 3.5. Жураев Б.Х. Ўзбекистонда жамиятни демократиялашуви жараёнида ёшлар сиёсий фаоллиги муаммоси. Сиёсий фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎзР Президенти хузуридаги ДЖҚА, 2004. – 149 б.
- 3.6. Йўлдошев М.М. Мустақил Ўзбекистон Республикаси ёшларини тарбиялаш жараёнида хулқ-оодоб маданияти ва сиёсий маданиятини шакллантириш муаммолари. Фалсафа фан. д-ри дисс. ... – Тошкент: Андижон Давлат тиббиёт институти, 1998. – 260 б.
- 3.7. Иноятлов И.Ю. Из истории развития многонациональной школы в Узбекистане: опыт и проблемы (1980–1990 гг.). Тарих фан. номз. дисс. ... — Тошкент: М. Улуғбек номли ТДУ, 1995. – 162 с.
- 3.8. Куранбоев К. Педагогические основы развития духовной и социальной активности студентов. Автореф. дисс. канд. пед. наук. – Ташкент: Қ. Ниёзий номли педагогика илмий тадқиқот институти, 2000. – 28 с.
- 3.9. Маматов М. Қишлоқ ёшларининг маънавиятини шакллантириш, унга миллий ва диний қадриятларнинг таъсири. Фалсафа фан. номз. дисс. ... – Тошкент: М. Улуғбек номли ТДУ, 1998. – 141 б.
- 3.10. Маликов Т. Диалектика формирования активной жизненной позиции молодёжи. Автореф. дисс. канд. филос. наук. – Ташкент: ЎзР ФА фалсафа ва ҳуқуқ институти, 1993. – 28 с.
- 3.11. Мўминов А.Г. Национальная политика независимого Узбекистана и пути её реализации в духовно-культурной сфере (теория и практика). Автореф. дисс. докт. полит. наук. – Ташкент, 1999. – 26 с.
- 3.12. Мирзалимов Б.Ш. Ёшлар онгида миллий истиқлол гоёсини шакллантиришнинг педагогик асослари ("Қамолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати фаолияти мисолида). Пед. фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎзР Халқ таълими вазирлиги, Т.Н.Қори Ниёзий номидаги Ўзб. Пед. фанлари илмий тадқиқот институти, 2005. – 158 б.
- 3.13. Раҳимова Д.Б. Ўзбекистонда талаба ёшларни ижтимоий ҳимоя қилиш масалалари (ижтимоий-фалсафий таҳлил). Фалсафа фан. номз. дисс. ... – Самарқанд: Самарқанд Давлат университети, 2008. – 162 б.
- 3.14. Реджабоев А.Д. Ёшларни миллий истиқлол гоёси асосида ҳарбий ватанпарварлик руҳида тарбиялаш (Ўзбекистон Республикаси Президенти, Республика Қуролли Қучлари Олий Бош қўмондони, академик И.А.Қаримов асарларида илгари сурилган ҳарбий ватанпарварлик гоёлари асосида). Пед. фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎзР ИИВ Тошкент Олий Ҳарбий Техника билим юрти, 2004. – 201 б.
- 3.15. Сулаймонова С.У. Ўзбекистон қишлоқ хўжалигини ривожлантиришда ёшларнинг иштироки. Тарих фан. номз. дисс. ... – Тошкент: М. Улуғбек номли ТДУ, 1994. – 165 б.

- 3.16. Сиддиқов Р.Б. Совет тоталитаризми ва мустақиллик даврларида ўрта махсус касб-хунарсан таълими. Тарих фан. номз. дисс. ... – Тошкент: М. Улуғбек номли ТДУ, 2003. – 170 б.
- 3.17. Сайдалиева Н.З. Ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлашнинг ижтимоий-фалсафий муаммолари. Фалсафа фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎЗМУ, 2005. – 165 б.
- 3.18. Тангриев Л.Х. Ёшлар сиёсат субъекти: бандлик муаммоси. Сиёсий фан. номз. дисс. – Ташкент: ЎзР Президенти ҳузуридаги ДЖҚА, 2001. – 145 б.
- 3.19. Турдибоева Р.Э. Талаба ёшларда ҳуқуқий маданиятни шакллантириш муаммолари. Юридик фан. номз. дисс. ... – Тошкент: И.М. Мўминов номидаги фалсафа ва ҳуқуқ институти, 2000. – 185 б.
- 3.20. Темирова Н.Э. Талаба ёшларнинг маънавий шаклланишида миллий ва умуминсоний қадриятлар диалектикаси. Фалсафа фан. номз. дисс. ... – Тошкент: И.М. Мўминов номидаги фалсафа ва ҳуқуқ институти, 2007. – 150 б.
- 3.21. Туленова Г.Ж. Ёшлар ижтимоий фаоллигини оширишида маънавий омилнинг роли. Фалсафа фан. д-ри дисс. ... – Тошкент: ЎЗМУ, 2006. – 317 б.
- 3.22. Толипов Р.Н. Ўзбекистонда ўрта-махсус таълим ва кадрлар тайёрлашни ривожлантириш ва такомиллаштириш: тажриба ва муаммолар. Тарих фан. номз. дисс. ... – Тошкент: М. Улуғбек номли ТДУ, 1994. – 168 б.
- 3.23. Татибоев А.С. Историография участия молодежи Узбекистана в экономическом развитии республики 60-е-80-е годы XX века. Тарих фан. номз. дисс. ... – Тошкент: М. Улуғбек номли ТДУ, 1996. – 155 с.;
- 3.24. Хасанов Н. Истиклол даврида ёшлар ҳуқуқий маданиятини шакллантириш жараёнларининг социологик таҳлили. Социология фан. номз. дисс. ... авт. – Тошкент, 2007. – 28 б.
- 3.25. Ҳакимов А.Р. Ўзбекистон саноатни ривожлантиришида ишчи ёшлар. Тарих фан. номз. дисс. ... – Тошкент: М. Улуғбек номли ТДУ, 1993. – 164 б.
- 3.26. Ҳасанова И.М. Бозор муносабатлари шароитида ёшларнинг меҳнат фаоллигини ошириш муаммолари. Иқтисод фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎзР ФА Иқтисодиёт институти, 2002. – 166 б.
- 3.27. Қодирова З.Р. Проблемы повышения социальной активности молодежи Узбекистана в условиях всестороннего реформирования общества. Автореф. дисс. док. филос. наук. – Ташкент, 2000. – 36 с.
- 3.28. Қурбонов Т.Ҳ. Ёшларда миллий ғурурнинг шаклланишида маданий мероснинг роли. Фалсафа фан. номз. дисс. ... – Тошкент: ЎЗМУ, 2005. – 139 б.

- 3.29. Ғайбуллаев О.М. Ўзбекистон мустақиллиги шароитида ёшлар эстетик тафаккурининг ривожланиш масалалари. Фалсафа фан. номз. дисс. ... – Самарқанд: Самарқанд Давлат университети, 2005. – 159 б.
- 3.30. Эрматов Ш.А. Ўзбекистонда кишлоқ ёшларининг сиёсий жараёнларда иштироки: ютуқлар, муаммолар ва ечимлар. Сиёсий фан. номз. дисс. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги ДЖҚА, 2007. – 150 б.

IV. Ўзбекистон Республикаси Марказий Давлат Архиви материаллари:

- 4.1. Ўз.Р МДА. М-13-фонд, Ўзбекистон Республикаси “Камолот” жамғармасининг фонди.
- 4.2. Ўз.Р МДА. Р-94-фонд, Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг фонди.
- 4.3. Ўз.Р МДА. М-7-фонд, Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлигининг фонди.
- 4.4. Ўз.Р МДА. М-26-фонд. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг фонди.
- 4.5. Ўз.Р МДА. М-66-фонд. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг фонди.

V. Жорий Архив материаллари:

- 5.1. Ўзбекистон Республикаси “Камолот” ЁИХнинг жорий архиви. “Камолот” ЁИХнинг 2001 йилдаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи.
- 5.2. Ўзбекистон Республикаси “Камолот” ЁИХнинг жорий архиви. “Камолот” ЁИХнинг 2002 йилдаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи.
- 5.3. Ўзбекистон Республикаси “Камолот” ЁИХнинг жорий архиви. “Камолот” ЁИХнинг 2003 йилдаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи.
- 5.4. Ўзбекистон Республикаси “Камолот” ЁИХнинг жорий архиви. “Камолот” ЁИХнинг 2004 йилдаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи.
- 5.5. Ўзбекистон Республикаси “Камолот” ЁИХнинг жорий архиви. “Камолот” ЁИХнинг 2005 йилдаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи.
- 5.6. Ўзбекистон Республикаси “Камолот” ЁИХнинг жорий архиви. “Камолот” ЁИХнинг 2007 йилдаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи.
- 5.7. Ўзбекистон Республикаси “Камолот” ЁИХнинг жорий архиви. “Камолот” ЁИХнинг 2008 йилдаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи.
- 5.8. Тошкент шаҳар ҳокимлиги жорий архиви маълумотлари. 1992 йил ҳисоботлари.
- 5.9. Тошкент шаҳар ўрта махсус касб-хунар таълими бошқармаси жорий архиви. Ўрта махсус касб-хунар таълими бошқармаси маълумоти. 2007 йил ҳисоботлари.

- 5.10. Тошкент шаҳар ўрта махсус касб-хунар таълими бошқармаси жорий архиви. Тошкент шаҳар ўрта махсус касб-хунар таълими бошқармаси маълумоти. 2008 йил ҳисоботлари.
- 5.11. Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. 1991–2008 йил маълумотлари.
- 5.12. Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги жорий архиви. 2004–2008 йил ҳисоботлари.
- 5.13. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги жорий архиви ҳисоботлари. 2008 йил ҳисоботлари.
- 5.14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Истеъдод” жамғармаси жорий архиви ҳисоботлари. 2003–2008 йил ҳисоботлари.
- 5.15. Ўзбекистон Республикаси Хотин-қизлар қўмитаси жорий архиви маълумотлари. 2000–2008 йил ҳисоботлари.
- 5.16. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги жорий архиви маълумотлари. Маънавий-ахлоқий тарбия бошқармасининг 1993-2008 йил ҳисоботлари.
- 5.17. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси жорий архиви маълумотлари. 2008 йил ҳисоботлари.
- 5.18. Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси жорий архиви. 2008 йил ҳисоботлари.
- 5.19. “Ижтимоий фикр” жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази жорий архиви. 2008 йил ҳисоботлари.
- 5.20. “Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми” жамғармаси жорий архиви маълумотлари. 2004–2008 йил ҳисоботлари.

VI. Республика илмий амалий конференция материаллари:

- 6.1. Алиқориев Н. Талаба ёшларда миллий истиқлол ғоясини шакллантириш орқали таълим сифатини яхшилаш. Миллий истиқлол ғоя: миллатлараро тотувлик ва талаба ёшлар дунёқарашини шакллантиришдаги роли. Республика илмий амалий конференцияси материаллари. – Самарқанд, 2006. – Б. 35–38.
- 6.2. Бурханова Г. Ёшлар сиёсий маданияти ва толерантлик. Миллий истиқлол ғоя: миллатлараро тотувлик ва талаба ёшлар дунёқарашини шакллантиришдаги роли. Республика илмий амалий конференцияси материаллари. – Самарқанд, 2006. – Б. 144–147.
- 6.3. Бозоров У. Баркамол авлодни шакллантириш шароитида ҳуқуқий тарбиянинг ўрни. Ҳуқуқий тарбия-баркамол авлодни шакллантиришнинг муҳим омили. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Тошкент, 2010. – Б. 78–81
- 6.4. Мадаева О. Ёшларда толерантлик ва диний дунёқараш шаклланиш хусусиятларини эмпирик тадқиқотлар асосида ўрганиш. Миллий истиқлол ғоя: миллатлараро тотувлик ва талаба ёшлар дунёқарашини

- шакллантиришдаги роли. Республика илмий амалий конференцияси материаллари. – Самарканд, 2006. – Б. 38–140.
- 6.5. Орипов Ш. Сиёсий партиялар ва ёшлар. Фуқаролик жамиятини шакллантиришда ёшларнинг роли. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент, 2007. – Б. 33–35
- 6.6. Рустамова Р. Глобаллашув, миллий анъаналар ва ёшлар тарбияси. Миллий истиқлол ғоя: миллатлараро тотувлик ва талаба ёшлар дунёқарашини шакллантиришдаги роли. Республика илмий амалий конференцияси материаллари. – Самарканд, 2006. – Б. 123–125.
- 6.7. Субханов Н. К вопросу о подготовке молодежи к жизни в условиях формирования гражданского общества и перехода к рыночной экономике. Фуқаролик жамиятини шакллантиришда ёшларнинг роли. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент, 2007. – Б. 29–32
- 6.8. Субханов Н. Ёшларнинг ижтимоийлашуви муаммолари (Жаҳон тажрибаси ёки киёсий таҳлил). Фуқаролик жамиятини шакллантиришда ёшларнинг роли. – Бухоро, 2010. – Б. 51–55
- 6.9. Ширинов Т. Ўқувчи ва талаба ёшларни миллатлараро тотувлик ва бағрикенглик руҳида тарбиялаш. Миллий истиқлол ғоя: миллатлараро тотувлик ва талаба ёшлар дунёқарашини шакллантиришдаги роли. Республика илмий амалий конференцияси материаллари. – Самарканд, 2006. – Б. 5–12.
- 6.10. Хўжамуродов И. Миллатлараро тотувлик ва динлараро бағрикенглик ғоясининг ёшлар тарбиясидаги ўрни. Миллий истиқлол ғоя: миллатлараро тотувлик ва талаба ёшлар дунёқарашини шакллантиришдаги роли. Республика илмий амалий конференцияси материаллари. – Самарканд, 2006. – Б. 41–46.
- 6.11. Худайбердиева Р. Ёшларни маънавий-маърифий тарбиялашда интернетнинг ўрни. Фуқаролик жамиятини шакллантиришда ёшларнинг роли. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент, 2007. – Б. 41–43
- 6.12. Якубов Б. Участие молодежи в формировании социально-экономических основ гражданского общества. Фуқаролик жамиятини шакллантиришда ёшларнинг роли. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент, 2007. – Б. 23–26
- 6.13. Юлдашева С. Соғлом турмуш тарзи–ёшлар тарбиясининг асосий омили. Ёшларнинг акмелогик қарашларини шакллантиришда соғлом турмуш тарзининг ўрни. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент, 2008. – Б. 54–56

VI. Даврий матбуот материаллари:

- 7.1. Аҳмедов Ҳ. Мусиқага шайдо қалб соҳиблари // Qoraqalpog`iston tongi. – Қорақалпоғистон, 2010, 13 май.

- 7.2. Ашуров Р. Халк ижодиёти // Сурхон тонги. – Сурхондарё, 2008, 16 август.
- 7.3. Ахмедов Ҳ. Кўрик-танловга тайёргарлик. // Qoraqalpog`iston tongi. – Қорақалпоғистон, 2008, 5 апрел.
- 7.4. Айимбетов Н Юксак довларни кўзлаб // Qoraqalpog`iston tongi. – Қорақалпоғистон, 2008, 23 май.
- 7.5. Бўронова Д. Мустақиллик йилларида ёшлар сиёсатининг баъзи масалалари // Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари. – Тошкент, 2007. №4. – Б. 147–156
- 7.6. Джамбакиев.Б. Ёшларга оид давлат сиёсатининг ҳуқуқий асосларини такомиллаштиришнинг айрим масалалари // Фалсафа ва ҳуқук. – Тошкент, 2007. – №2. – Б. 57–58.
- 7.7. Йўлдошев А. Савдогарбанк билан ишончли ҳамкорлик // Тошкент ҳақиқати. – Тошкент, 2008, 26 март.
- 7.8. Луқмонов В. Соғлом келажакимизнинг муҳим омили // Qashqadaryo. – Қашқадарё, 2009, 20 январ.
- 7.9. Мамажонов Е. “Kelajak ovozi”ning ovozası // Kamolot. – Namangan, 2008, 1–15 апрел
- 7.10. Мусаев Ж Ёш истеъодларни қувватлаб // Наманган ҳақиқати. 2008 йил, 13 февраль.
- 7.11. Нурматова М. Ёшлар мамлакат таянчи // Жамият. – Тошкент, 2007, 28 сентябрь.
- 7.12. Norqulov T. Loyihalar-style-uz-moda-va-dizayn-haftaligi // Zarafshon. – Samarqand, 2008, 30 oktabr.
- 7.13. Орипов Р. Иш жойи нақд // Тошкент ҳақиқати. – Тошкент, 2008, 26 март.
- 7.14. Ортиқбоев А. Тараққиёт йўлида // Amu tongi. – Қорақалпоғистон, 2010, 4 март.
- 7.15. Раҳимова Д. Ҳарбий тарихимиз ватанпарварлик тарбияси асоси // Мозийдан садо. – Тошкент, 2001. – №2
- 7.16. Рашидов А. Ўзсаноатқурилишбанк. // Фарғона ҳақиқати. – Фарғона, 2010, 17 март.
- 7.17. Самибоев Х., Ширинбоев Ш. Маҳалла-тарихий хотирани тарбиялаш маскани // Мулоқот. – Тошкент, 2003. – №3
- 7.18. Собиров Қ. Ғамхўрлик // Фарғона ҳақиқати. – Фарғона, 2010, 17 март.
- 7.19. Тиллаева.Г. Ижтимоий химоя-долзарб масала (Ёшлар тарбияси мисолида // Фалсафа ва ҳуқук. – Тошкент, 2007. – №2. – Б. 30-33
- 7.20. Тожибоева Х. “Ватан тарихи”ни ўқитиш жараёнида талабаларни маънавий тарбиялаш воситалари // Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари. – Тошкент, 2001, №2

- 7.21. Туленова Г. Ёшлар мамлакат таянчи // Жамият. – Тошкент, 2007, 28 сентябрь.
- 7.22. Убайдуллаева Р.А. Инсон ва меҳнат. Иқтисодий кадриятлар // Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари. – Тошкент, 2003. №2
- 7.23. Усмонова Н. Истеъодларнинг ижодий танлови // Тошкент ҳақиқати. – Тошкент, 2008, 9 август
- 7.24. Holmirzayeva A. Sening tengdoshing. // Kamolot. – Namangan, 2008, 1-15 aprel.
- 7.25. Хўжаниёзов З. Болага қаттиқ гапирманг // Аму tongi. – Қорақалпоғистон, 2010, 18 fevral.
- 7.26. Ҳайдарова Д. Ёшларнинг кичик ва ўрта тадбиркорлик фаолиятидаги ўрни // Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари. – Тошкент, 2003. №1 – Б. 136
- 7.27. ЎзР Президенти девони нашри. // Хабарнома. – Тошкент, 1996. №3 – Б. 35.
- 7.28. Ўзбекистон альманахи 2008. – Тошкент, 2009. – 228 б.
- 7.29. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлиси тўғрисида ахборот // Тошкент ҳақиқати. – Тошкент, 2008, 19 июль.
- 7.30. Ғуломова Д. Тарихий хотира ва ёшлар // Фидокор. – Тошкент, 2001, 18 октябрь.
- 7.31. Юсупов Р. Ёшлар билан ҳамфикр // Turkiston. – Тошкент, 2009, 21 yanvar.
- 7.32. Шукуров Н. Қишлоқ ёшларининг фаоллиги ошади // Turkiston. – Тошкент, 2009, 7 yanvar.
- 7.33. Шералиева М. Сенинг ташаббусларинг Ёшлик // Фарғона ҳақиқати. – Фарғона, 2010, 5 июнь.

VIII. Интернет сайтлари:

- 8.1. [http:// www. region. uz/news/](http://www.region.uz/news/)
- 8.2. [http:// www. yandex.ru/yandsearch?text](http://www.yandex.ru/yandsearch?text)
- 8.3. [http:// www. stat.uz](http://www.stat.uz)
- 8.4. <http://www.gov.uz>
- 8.5. <http://www.edu.uz>
- 8.6. <http://performance.edu.uz>
- 8.7. <http://www.fund-forum.uz>
- 8.8. <http://www.huquq-gazeta.uz>
- 8.9. <http://www.press-service.uz>
- 8.10. <http://www.zarnews.uz/cgi-bin/main>
- 8.11. <http://tashkent.uz/uz/news>
- 8.12. http://academy.uz/index.php?mod=sub_young_researchers
- 8.13. [http:// www. ziyonet.uz. oila/news](http://www.ziyonet.uz.oila/news)
- 8.14. [http:// www. minzdrav.uz/site2/uz/ministry/pressoffice/news](http://www.minzdrav.uz/site2/uz/ministry/pressoffice/news)

- 8.15. http://lex.uz/guest/irs_html.winLAV/pID=140894
- 8.16. http://www.press-service.uz/ru/content/letopis_nezavisimosti/#ru/content/letopis_nezavisimosti/1991-1999/1997/page/4/
- 8.17. <http://www.trc.uzschi.net>
- 8.18. <http://www.vak.uz>
- 8.19. http://academy.uz/index.php?mod=sub_structura_an_sos
- 8.20. http://bolalarporti.uz/uzb/jamgarma_haqida/
- 8.21. <http://www.gulnarakarimova.uz/uz/pages/tashkilotlar-bolalar-ijodiyoti-markazlari/>
- 8.22. <http://www.kelajakovozi.uz>
- 8.23. <http://www.gulnarakarimova.uz/uz/pages/loyihalar-yotm-kelajak-ovozi/>
- 8.24. <http://www.gulnarakarimova.uz/uz/pages/grantlar-iqtidorli-talabalar-uchun-stipendiyalar-dasturi/>
- 8.25. <http://madaniyat.sport.uz/uzb/stars.htm>
- 8.26. <http://www.mashhur.uz/festivallar-va-tanlovlar/721-ozbekiston-respublikasi-prezidentining-yosh-istedodlar-uchun-Inihol-mukofoti>
- 8.27. <http://gov.uz/uz/press/economics/7762>
- 8.28. <http://www.gulnarakarimova.uz/uz/pages/tashkilotlar-uzbekiston-madaniyati-va-sanati-jamgarmasi/>

ИЮВАЛАР.

1. Илола¹ Ўзбекистон Республикасида 1991-2008 йилларда ўртача доимий аҳоли соми (миң киши).

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008 т.ш. августга
Ўзбекистон Республикаси	20857,0	21 354,2	21847,0	22276,8	22684,0	23127,6	23600,5	23938,9	24311,6	24680,4	24904,4	25271,8	25567,7	25864,4	26167,0	26488,2	26808,0	27102,7	13 417 656
Қорақалъа Республикаси	1288,0	1323,6	1354,0	1381,0	1404,2	1425,4	1447,5	1469,0	1490,9	1515,0	1533,5	1545,9	1556,0	1565,1	1570,9	1577,3	1580,0	1605,5	821 239
Алқоғчи	810,8	1862,9	1919,4	1986,2	2010,6	2055,2	2095,5	2133,3	2169,0	2201,3	2232,0	2263,5	2294,4	2324,9	2359,3	2392,9	2430,5	2475,5	1 206 122
Бухоро	1211,4	1242,6	1271,6	1298,3	1323,1	1346,9	1369,6	1390,8	1410,1	1428,5	1446,9	1465,0	1482,0	1498,9	1516,7	1535,5	1555,6	1577,5	761 100
Жиззах	805,5	831,4	855,2	875,9	895,6	915,5	934,5	961,0	966,7	983,1	998,6	1012,6	1025,1	1037,0	1047,3	1058,1	1072,1	1088,9	588 824
Қашқадарё	1723,6	1780,8	1836,6	1889,6	1943,2	1999,2	2061,0	2097,7	2143,2	2188,7	2233,1	2274,2	2315,5	2357,5	2399,5	2441,3	2485,8	2536,5	1 311 563
Навоий	680,5	705,6	719,5	729,1	738,4	751,5	763,0	771,8	779,4	787,2	793,5	797,7	802,0	807,2	811,5	816,1	824,3	834,1	410 329
Памилдан	1575,0	1621,8	1669,5	1714,3	1757,8	1801,2	1840,1	1874,3	1907,4	1938,7	1968,0	1998,2	2028,1	2057,8	2088,4	2119,0	2154,4	2195,7	1 097 779
Самарқанд	2228,5	2284,8	2341,3	2395,9	2451,5	2507,4	2564,8	2607,0	2648,8	2690,2	2729,9	2769,5	2807,6	2846,6	2887,4	2931,5	2979,4	3032,5	1 547 662
Сурхондарё	1386,4	1406,7	1459,0	1508,7	1555,2	1600,3	1644,3	1684,1	1719,2	1753,5	1785,7	1817,7	1849,3	1879,6	1910,0	1941,5	1974,9	2013,0	1 048 059
Сырдарё	562,2	571,5	585,9	598,6	606,6	614,6	623,3	631,5	638,8	646,1	653,5	660,6	666,3	670,4	674,6	680,6	688,7	698,2	364 149
Тошкент	2143,1	2171,5	2200,7	2217,3	2231,7	2238,7	2288,5	2315,1	2338,5	2360,2	2380,4	2401,2	2421,1	2441,1	2460,1	2480,2	2507,4	2537,5	1 211 348
Ферғана	2242,5	2298,2	2356,0	2409,4	2460,1	2512,7	2568,9	2606,6	2645,8	2681,0	2713,6	2747,7	2782,4	2820,1	2859,9	2899,6	2946,3	2997,1	1 456 110
Хоразм	881,9	1115,4	1150,0	1181,5	1209,7	1236,6	1263,0	1287,6	1311,3	1335,8	1358,5	1380,1	1400,6	1421,5	1443,3	1465,8	1490,0	1517,5	757 329
Тошкент шаҳри	2136,6	2137,4	2128,3	2111,0	2096,3	2102,4	2117,5	2134,1	2142,5	2140,1	2137,2	2137,9	2137,3	2135,5	2138,1	2148,8	2168,6	2193,2	920 043

¹ Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўрашмасининг жерий архиви. 1991-2008 йил маълумотлари. Интернет-адреси: <http://www.stat.uz>.

1.2.-илова¹ 1991-2008 йиллар давомида Ўзбекистонда мавжуд аҳоли соии, аҳолининг туғилиши, ўлими ва табиий қўлайиши ўзга хос кўрсаткичи.

Йиллар	Мавжуд аҳоли соии, (Минг киши)	Туғилганлар соии, (Минг киши)	Ўлганлар соии, (Минг киши)	Аҳолининг табиий қўлайиши, (Минг киши)
1991	20857,0	723,4	130,2	593,2
1992	21354,2	680,4	140,0	580,4
1993	21847,0	692,3	145,2	547,1
1994	22276,8	657,7	148,4	509,3
1995	22684,0	677,9	145,4	532,5
1996	23127,6	634,8	144,8	490,0
1997	23867	602,7	137,3	465,4
1998	24231	553,7	140,5	413,2
1999	24583	544,8	130,5	414,3
2000	24908	527,6	135,6	392,0
2001	25211	513,0	132,6	380,4
2002	25523	532,5	137,0	395,5
2003	25802	508,4	135,9	372,5
2004	26116	540,4	130,4	410,0
2005	26408	533,5	140,6	392,9
2006	26759	555,9	139,6	416,3
2007	27167	608,9	137,4	471,5
2008	27302,7	646,0	138,7	507,3

¹ Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жерий архиви. 1991-2008 йил маълумотлари асосида ҳисоблаб чиқилган.

1.3. илова 1. Ўзбекистон Республикасида 1991-2008 йилларда туғилиш миқдори (миңг киши).

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ўзбекистон Республикаси	723 420	680 469	692 324	657 725	677 999	634 842	602 694	553 745	544 788	527 580	512 950	532 511	598 457	540 381	533 530	555 946	688 917	646 096
шу жумладан:																		
Қорақалъон Республикаси	47 732	44 671	41 027	36 283	36 039	35 850	36 139	33 497	35 485	36 408	33 402	33 754	32 165	35 195	32 456	35 203	36 607	38 788
Андижон	63 589	63 078	63 289	588 49	622 62	561 07	52 443	51 221	47 693	43 897	43 973	46 019	430 34	46 755	47 522	48 298	550 70	620 43
Бухоро	40 709	39 638	37 587	36 904	36 227	33 194	31 967	29 939	28 182	28 618	29 354	29 486	28 006	29 134	30 119	30 620	32 564	33 756
Житаяк	31 277	31 828	29 701	28 814	30 100	28 423	26 000	23 187	23 983	24 049	23 602	23 808	22 424	23 705	24 157	23 718	25 440	27 423
Қашқадарё	70 988	69 227	68 393	64 783	70 611	66 271	61 337	56 927	58 990	57 681	54 102	54 371	54 584	53 703	53 317	53 984	59 504	64 073
Павлоў	23 165	22 892	22 052	21 148	19 880	18 601	17 377	15 725	15 435	15 305	15 229	15 605	15 250	16 239	16 230	16 318	17 648	18 825
Наманган	59 487	58 438	59 240	55 863	58 642	54 082	47 347	44 420	44 216	40 772	40 720	42 987	40 629	42 441	42 309	42 645	51 830	53 807
Самарқанд	84 143	84 553	80 111	79 778	82 287	76 726	72 526	62 199	64 840	61 266	61 717	63 592	60 402	62 695	63 147	68 755	68 998	78 002
Сурхондарё	57 841	55 204	58 439	52 929	58 389	55 234	54 043	46 766	45 204	44 834	41 823	44 378	41 767	41 593	41 847	44 036	45 762	52 162
Сурдарё	20 503	19 625	18 667	17 373	17 122	16 362	16 022	15 138	14 333	14 315	14 038	15 776	13 727	14 305	14 065	15 331	16 307	17 035
Тошкент	64 597	62 137	59 575	56 519	57 254	54 434	51 679	48 070	44 705	43 820	43 171	45 278	43 630	48 261	46 335	48 294	53 741	55 727
Фарғона	77 889	49 542	78 591	74 765	76 346	69 245	65 174	61 330	56 135	53 168	51 207	55 255	52 495	59 889	56 701	59 264	69 839	67 332
Хўралм	38 997	39 479	38 824	36 343	35 439	34 006	34 484	31 140	32 940	32 114	30 380	31 067	29 231	31 971	31 362	33 170	36 358	35 347
Тошкент шаҳри	42 503	40 147	36 828	37 374	37 501	36 307	36 156	34 886	32 647	31 333	30 232	31 735	31 213	34 495	33 663	36 310	39 229	42 576

1.4. илова¹. Ўзбекистон аҳолисининг 1991-2008 йилларда тадрижий ўсиши.

Йиллар	Жами аҳоли (минг киши)	Жумладан		Урбанзация даражаси, %
		шаҳар аҳолиси	кишлоқ аҳолиси	
1991	20608	8305	12303	40,4
1992	21106	8450	12656	40,0
1993	21602	8526	13076	39,5
1994	22092	8615	13477	39,0
1995	22462	8671	13791	38,6
1996	22907	8768	14138	38,3
1997	23349	8878	14470	38,0
1998	23772	8993	14779	37,8
1999	24136	9087	15049	37,6
2000	24488	9166	15322	37,4
2001	24813	9225	15588	37,2
2002	25116	9287	15829	37,0
2003	25428	9341	16087	36,7
2004	25707	9381	16326	36,5
2005	26083	9360	16723	35,9
2006	26407,8	9565,0	16842,8	40,5
2007	26758,9	9654,5	17104,4	41,5
2008	27302,7	10121,0	17181,6	42,0

¹ Маълумат: Численность населения в Узбекистане. 2001. Статистический сборник. Микрорегиональный сборник. Узбекистан. Государственный статистический комитет, 2001.; Демографический Ежегодник Узбекистана. 1991-2003 годы. - Ташкент, 2004.; Численность населения в Узбекистане. - Ташкент, 2006.; Узбекистан Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. 1991-2008 йил маълумотлари. [http:// www. stat.uz](http://www.stat.uz).

1.5. илова ¹ Ўзбекистон Республикасида 1991-2008 йилларда тузилган никоҳлар сонни (йилда, мингга).

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ўзбекистон Республикаси	270,3	235,9	225,4	176,3	170,8	171,7	181,1	170,5	175,9	168,9	170,1	165,6	161,7	155,8	184,0	208,5	254,2	250,2
шу жумладан:																		
Қорақалъон Республикаси	17,7	12,0	10,8	8,6	8,9	10,1	10,8	10,4	11,0	11,4	10,9	10,4	8,9	9,1	9,7	11,3	15,7	16,3
Андижон	25,8	24,1	22,4	14,5	16,5	15,3	15,6	13,7	13,9	13,6	14,3	14,1	13,7	12,5	15,8	17,2	22,5	23,7
Бухоро	14,7	14,5	14,7	11,8	11,4	11,2	12,0	10,9	11,6	11,1	10,6	10,8	10,8	10,1	11,9	12,7	14,5	14,5
Жиззах	10,1	8,8	8,5	6,7	6,5	6,7	6,6	6,2	6,5	6,3	6,2	6,1	6,0	6,3	7,5	7,9	9,0	8,8
Қашқадарё	20,9	18,8	17,3	14,2	14,7	15,7	15,3	15,8	16,9	16,1	14,9	13,9	14,3	12,4	16,0	19,6	24,2	23,6
Навоий	9,5	7,5	7,7	6,2	6,2	6,0	6,2	6,2	6,4	6,1	6,1	5,9	5,7	6,0	7,2	7,5	9,2	7,8
Наманган	21,1	20,0	17,0	14,8	13,4	13,5	14,1	13,6	13,6	12,8	14,0	12,8	13,7	13,6	15,0	17,1	22,3	20,0
Самарқанд	28,8	22,7	25,4	19,2	17,0	17,3	18,9	18,3	19,9	19,2	18,3	17,9	17,8	16,4	20,0	26,0	29,1	30,5
Сурхондарё	17,6	14,5	13,9	10,5	9,9	10,2	11,4	10,9	12,0	11,3	10,8	10,7	9,9	7,7	11,6	13,9	19,1	18,7
Сirdарё	7,5	6,4	6,2	4,2	4,7	4,5	4,7	4,4	4,8	4,3	4,4	4,2	4,0	3,9	4,4	4,9	5,9	5,7
Тошкент	25,1	21,7	20,9	16,2	16,0	16,3	16,1	14,6	14,0	14,6	15,8	15,6	15,4	16,0	17,6	18,8	20,9	21,2
Фарғона	31,0	31,1	27,5	21,5	19,5	18,1	20,8	19,5	18,9	17,0	18,9	18,7	17,0	17,1	21,1	22,9	28,5	26,4
Хоразм	16,3	12,3	13,2	10,0	9,6	10,8	12,7	11,4	11,4	10,6	10,1	9,8	9,5	10,3	11,2	12,6	15,1	14,3
Тошкент шаҳри	24,2	21,5	19,9	17,9	16,5	16,0	15,9	14,6	15,0	14,5	14,8	14,7	15,0	14,4	15,0	16,1	18,2	18,6

¹ Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитасининг жорий архиви. 1991-2008 йил маълумотлари. <http://www.stat.uz>.

1.6. илова¹. “Қамолот” ЁИХнинг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар бўлими
 “Қамалак” болалар ташкилоти томонидан болаларни мактабдан ташқари таълим муассасаларидаги
 туғарақларга бириктирилганлиги тўғрисида

МА Ь Л У М О Т

№	Вилоят номи	Болалар ижодийти уйи, саройлар		Техник ижодийет марказлари		Экология марказлари		Ёш сазоҳатчилар ва ўлкашунослар марказлари		Бошқа йўналишлар		2009 йил ноябрь ойида ҳолатига қанча оғла ҳолатига қанча оғлалар ташкилот томонидан жалб қилинган
		Муассасалар	Ўқувчилар сонини	Муассасалар	Ўқувчилар сонини	Муассасалар	Ўқувчилар сонини	Муассасалар	Ўқувчилар сонини	Муассасалар	Ўқувчилар сонини	
1.	Қорақалпоғистон Республикаси	14	6213	10	3682	18	7152	5	1654	13	22601	12080
2.	Андижон	18	7148	8	2130	26	1971	6	903	45	10495	11243
3.	Бухоро	22	27256	20	5331	17	5644	21	3996	10	9085	6646
4.	Қашқадарё	13	7772	11	4980	8	3182	7	2976	191	9649	1895
5.	Навоий	9	4832	1	1926	0	0	1	18	6	1683	746
6.	Наманган	8	4200	6	2650	8	3050	2	460	29	7032	37831
7.	Сирдарё	72	11158	90	847	52	680	34	0	104	2583	177
8.	Сурхондарё	7	210	5	150	4	65	1	195	25	320	870
9.	Тошкент	40	15168	19	7348	4	2220	3	758	185	15183	5858
10.	Фарғона	25	25751	23	21708	15	15668	6	3492	37	23272	51478
11.	Хоразм	13	16536	3	3184	6	4827	2	1377	12	6100	22237
12.	Тошкент шаҳри	12	26596	7	9698	0	0	1	424	1	450	6646
	ЖАМИ	253	152840	203	63634	158	44459	89	16253	658	108453	157707

Туғарақларга жалб этилганлар сонини – 543346 нафар
 Болалар ташкилоти томонидан жалб этилганлар - 157707 нафар

¹ Ўзбекистон Республикасида “Қамолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати жорий аъхши мизлуқотлари. “Қамолот” ЁИХнинг 2001-2008 йиллар давомидаги фаолияти тўғрисидаги ҳисобот. – Б. 54.

1.7. илова¹. "Ёшлар ижтимоий хизматлари маркази" тўғрисида маълумот.

№	Вилоят номи	ЎИХМ соши	Штаблар соши, шулардан:		Жами	Иштирокчилар соши
			тўғрақ соши	техник жодимлар		
1.	ҚР	4	10	2	12	1050
2.	Алдижон	6	18	0	18	3740
3.	Бухоро	7	31	5	36	3850
4.	Жиззах	5	14	0	14	2550
5.	Қашқадарё	7	20	9	29	2750
6.	Навоий	4	10	0	10	1540
7.	Наманган	6	17	0	17	2910
8.	Самарқанд	10	46	2	48	6350
9.	Сирдарё	2	5	0	5	850
10.	Сурхондарё	6	17	0	17	3100
11.	Тошкент вил.	10	37	1	38	3675
12.	Фарғона	15	37	1	38	2860
13.	Хорғез	4	17	1	18	1950
14.	Тошкент ш.	5	30	0	30	3225
	Жами:	91	309	21	330	40400

1.8. илова¹. Ўзбекистон Республикаси Қуролли Қўчлар сарфида муддатли ҳарбий хизматни ўтаган ва лов-контракт шакли бўйича олий таълим муассасаларига ўқинишга қабул қилиниб "Қамолот" ЁИХ томонидан 2006-2009 ўқув йиллари давомида моддий қўллаб-қувватланган талабалар сони бўйича

МА Ё Л У М О Т

№	Худудлар номи	2006-2007		2007-2008		2008-2009		Жами 2006-2009 ўқув йиллари
		талаба сони		талаба сони		талаба сони		
1	Қорақалпоғистон Республикаси	86	218	290	400	336	640	840
2	Анлижон	150	290	142	223	436	1 109	746
3	Бухоро	71	142	418	533	378	1 756	1 025
4	Жиззах	158	276	668	842	526	1 411	377
5	Қашқадарё	92	246	362	480	736	1 011	386
6	Навоий	246	137	195	134	175	502	1 967
7	Наманган	137	195	68	313	211	485	950
8	Самарқанд	195	68	196	129	1 025	3 256	6 183
9	Сирдарё	68	196	46	313	502	9 628	18 837
10	Сурхондарё	196	46	279	663	485	2 086	6 478
11	Тошкент	46	279	166	299	841	2 731	6 478
12	Фарғона	279	166	841	2 731	6 478	2 731	6 478
13	Хоразм	166	841	2 731	6 478	2 731	2 731	6 478
14	Тошкент ш	841	2 731	6 478	2 731	6 478	2 731	6 478
Жами		2 731	6 478	9 628	18 837	18 837	18 837	18 837

¹ Уяр "Қамолот" ЁИХ ЖА. "Қамолот" ЁИХнинг 2008 йили фаолияти юзасидан ҳисоботи. – Б. 30.

1.9. илова 1. "Камолот" ЁИХ тизимлари томонидан ёшларнинг манфаатларини химоя қилиш, турли муаммоларини ечилишида кўмаклашиш борасида 2008 йилда амалга оширилган ишлар юзасидан маълумот

(қийматлар млн. сўм тасвирланади)

№	Хўлулар Ифозалишлар	Коракал-тон Республикаси	Анжикон	Бухоро	Жиззах	Кашкадар	Навони	Наманган	Саваркана	Сирдар	Сурхондар	Тошкент вил.	Фаргона	Хоразм	Тошкент ш.	ЖАМИ
1	2															
1.	Ишга жалбатилган ишчи ёшлар сони	4059	5287	331	2630	1014	534	4211	1522	2223	1832	4148	2042	66	2357	32256
	Жумладан:	113	225	95	660	129	106	323	141	25	45	206	152	6	358	2584
	- бевосита:	3946	5062	236	1970	883	428	3888	1381	2198	1787	3942	1890	60	1999	29672
	- ҳаммадорлик:															
2.	Талабаларга тижорат банк- ларидан ўқув кредити ва корхонадан қомбйлик маб- лағлари оғинида ёрдам курсагини															
	Жумладан:															
	- ёшлар сони:	92	3	29	30	31	18	4	30	0	20	16	76	0	19	368
	- маблаг' миқдори:	0	3400	3731	3532	5149	3048	300	4442,2	0	5617	8752,7	21640	0	23250	82881,87
	Мехрибонлик, намуналар уйлари тарбияланувчиле- рининг хонидан хабар олин- ишга каттаблар, ўқув курслари ва бошқа агажлар тақдим қилиш байрам дастурхони ёпиш															
3.	Жумладан:	48	70	42	70	114	14	40	72	15	49	70	23	25	77	729
	- талабалар сони:	2485	2059,9	2078	3266,1	871,5	1264,5	4121,3	285	2877	4253,4	1224,2	653,4	11650	38051,3	
	- маблаг' миқдори:															
4.	Ёш табиқкорлар, ўрта ва кўчиқ бизнес субъектларида (ер олин, рўздатдаг' ўқитиш ва бошқа манфаатларини химоя қилиш) курсатилган ёрдамлар сони	24	30	41	52	171	16	64	88	81	28	23	18	7	39	682

ЎзР "Камолот" ЁИХ ЖА "Камолот" ЁИХнинг 2008 йил давомидаги фаолияти тўғрисидаги ҳисоботи. Манфаатлар. - Б. 1-10.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
5.	Иш таъдбирлари, урта ва кичик бизнес субъектларида мушаккил равишда таъдир-корлик билан шугулланиш, ривожланиш учун тежоват бешкаридан кредит олишда ёрдам кўрсатилган ҳолатлар соми	96	43	36	56	40	39	310	93	18	20	52	61	13	11	888
6.	Бюджет етказилган ёшларни сайта тарбиялаш колонияларидаги ёшларнинг ҳоли-ҳая сабоҳ олинш, уларга юнбошлар, укув кўрсатилган ва бешка анжомлар тақдим қилиш, бафтрам дастурхони ёниш.															
	Жамидан:															
	- таъдирлар соми	19	0	32	7	0	0	9	84	0	0	29	3	0	41	224
	- маблаг миқдори	48	0	732	160	0	0	285	2428,6	0	0	1067,9	140	0	4497,4	9358,9
7.	Иштироки, иштирокидаги ёшларга (ижод намуналарини чоп этиш, кўрсатмаларини тақдим этиш, турли ташлов ва муСОБАКАВЕРЖА КИТАБИШИДА) ташкилий ва молиявий ёрдам кўрсатиши.															
	Жамидан:															
	- ҳолатлар соми	299	108	84	164	130	27	159	92	37	73	102	242	114	60	1691
	- маблаг миқдори	3764	890	2283,4	2787	3269,8	0	4635	3052,2	515	3053	3071,1	6856,6	9056,8	242,5	46558,9
8.	Қадам таъминланган оқиллар фаршадларига, негизчи болаларга, ВЭН комиссияси ҳисобидан ўсишларга хисобидан ўсишларга, кайим-качаслар, сирт анжомлари, ёни дам олинш оржамларида бешка бўлишлар шиб бўлишлар) ташкилий ва молиявий ёрдам кўрсатиши. Жамидан:															
	- ҳолатлар соми	135	440	84	315	111	34	269	161	21	99	160	275	26	56	2186
	- маблаг миқдори	2003	1743	2693,1	2984	3199	758	4227,7	4091	532,5	3586	5714,8	11884	848,7	6030	50294,1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
9	Жазага ұяшы жойылардан қайтқан ешларға (пеленатор) ойнаш, яшаш жонидя руй-олиш, яшаш жонидя руй-олиш, утишк ишга жойка-шнш, ойнашан тильнаш ва турган болса хабтш мурме-молар буйича) ёршм суресаншш. Жумаларда:	8	32	32	42	36	16	56	28	32	28	73	104	1	49	537
	- холатлар елшн:	0	25	863	508	27,5	0	376,9	0	0	65	543	109,6	0	0	2518
	- маблаг микдорн															
	Турш офар лар оинабидя зарар курган оиналарга Оуйш тавмардан, Курлиш анбларн оинаб бераш ва бошка мааншй ёрдимлар кўрсатилшр) кўрсатилшш	9	3	0	19	2	1	1	9	0	2	5	1	0	0	52
10	Жумаларда:	0	50	0	225	0	114	40	1175,5	0	0	174,4	500	0	0	2278,9
	- холатлар елшн															
	- маблаг микдорн															
11	ВЕН комиссияда хисобда турган ўсмирлар ўртаснда тартиб-ташвиқот ишла-рили оинаб бораш, уларга е ақшларин бариктириш ва ойнашга оинаб оралин халдед Уз ўрнини товланшда ёрдам кўрсатилшб, хисобдан чикарилшлар соли	140	128	54	53	84	21	106	3	42	66	110	45	27	131	1010
	Елшарин касба иўнал-тириш, ўратилшда курсе-тилан тавиклий ва мо-ливанш ёрдимлар															
12	Жумаларда:	4	5	3	10	3	0	3	0	3	7	0	3	0	0	41
	- маблаг тавикши етшиқ	17	7	18	9	5	0	22	55	0	9	131	80	0	14	367
	- иштиакли ўқитилш	755	939	1207	1475	293	174	900	2164	175	1203	1751	3443	1125	2803	18407
	- болал ўқитилш	136	660	3250	261	0	0	60	316,5	0	30	33579	0	32454	1711	72456,7
	- маблаг микдорн															
13	Олай ва ўрта махсуе ўзш юрталшда турин сабаблар билан) талабшшсдаи чедошлтирилган тавикшарини келб га Уайшш ва тавикшш	3	1	19	86	1	19	4	32	5	8	45	0	3	305	531

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	Барто улгийн судий спорт мэйдснчилэри															
	Жуулалар:															
	А) баяхнаг															
	- сонг.															
14	- могой миқсори	8	0	0	15	3	0	0	10	2	2	0	2	0	1	43
	б) хамсориакдр	313	0	0	653	195	0	0	743,11	25	0	0	156	0	0	2085,107
	- сонг.															
	- могой миқсори	9	8	9	43	7	9	3	20	26	11	15	3	0	2	165
	Тэнгирэлэнгэн судий спорт мэйдснчилэри	0	85	675	1094	1585	0	450	969	95	1590	1353,1	650	0	188	873,4,1
	Жуулалар:															
	А) баяхнаг															
	- сонг.															
15	- могой миқсори	3	2	7	8	7	0	4	33	2	4	0	0	0	0	70
	б) хамсориакдр	20	50	502,7	244	835	0	175	544	60	105	2	0	0	0	2537,7
	- сонг.															
	- могой миқсори	15	10	25	50	3	17	14	58	19	13	12	0	0	2	238
	Спорт анжомлари савга кортдан холатлар	0	0	705	955	550	0	316	1015	0	225	369,8	0	0	188	4323,8
	Жуулалар:															
	- сонг.															
16	- могой миқсори	280	84	66	136	73	0	36	173	20	52	84	192	13	5	1214
	Башла ердчилар (мэмури Ечилсн)	1629	723	2058,2	2493	2121,6	0	1367	4041,2	530	2045	5366,4	8095,6	530,5	494	31494,5
	Жуулалар:															
	- холалар сонг.	162	31	54	159	19	0	41	21	0	78	71	25	19	122	802
	- могой миқсори	2998	70	2342	3507	990	0	1947,1	0	0	6999	3181,8	1383,3	721,4	0	24139,6
	ЖАМИ:															
	-холаллар сонг	2235	2164	1934	3449	1259	511	2365	3367	520	1810	2955	4745	1379	4095	32788
	-мэблэг миқсори	11877	10181	21895	21501	21182	4792	15444	26940	2043	27092	67429	52639	44266	50433	377713,5

2.1. илова 1. Таълим турлари бўйича ўқувчилар сони (Ўқув йили бошига - минг киши).

	1997/ 1998	1998/ 1999	1999/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008
Жами таълим олинганлар	6473,2	6703,1	6833,4	7075,0	7154,2	7468,0	7529,0	7515,5	7457,0	7416,9	7214,0
Шу жумладан:											
Умумтаълим мактабларида	5496,4	5686,0	5820,9	6037,4	6076,4	6329,1	6263,1	6151,4	5961,3	5715,1	5394,1
Академик лицейларда	-	1,8	7,3	9,8	17,5	20,5	26,2	30,5	37,3	53,1	75,6
Каб-хунар коллежларида	-	-3,8	30,9	59,5	216,8	366,9	531,6	757,6	853,3	1021,9	1119,7
Хунар-техника билим юртларида	227,4	236,9	232,8	208,5	105,0	63,7	4,4	6,1	-	-	-
Ўрта-махсус юртларида	224,8	249,1	266,8	254,8	211,9	158,5	126,2	-	-	-	-
Олий ўқув юртларида	158,2	158,7	166,5	183,6	207,2	232,3	254,4	263,6	278,7	286,3	296,6

2.2. илова¹ Ўзбекистонда умумтаълим мактабларининг умумий сони йиллар кесимида.

	1997/ 1998	1998/ 1999	1999/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008
Умумтаълим мактаблари сони	9795	9860	9849	9802	9788	9799	9834	9835	9826	9816	9792
Шу жумладан:											
Кундузги умумтаълим мактаблари	9627	9703	9718	9726	9730	9750	9791	9794	9803	9796	9788
улардан											
Бошланғич мактаблар	203	223	212	207	190	183	173	161	150	147	118
Тўлиқсиз ўрта мактаблар	1850	1855	1922	1966	1977	1996	2073	2337	2669	3070	3728
Ўрта мактаблар	7490	7539	7497	7466	7478	7486	7460	7211	6898	6493	5856
Ақлий ёки жисмоний нуқсонлар билан ривожланмаган болалар мактаблари	84	86	87	87	85	85	85	85	86	86	86
Кечки (оминали) умумтаълим мактаблари	168	157	131	76	58	49	43	41	23	20	4

¹ Ўзбекистоннинг йиллик статистик алушлари. – Тошкент, 2008. – Б. 94

2.4.илова¹. Ўзбекистон Республикасидаги спорт иншоотлари ва спорт иншлари билан доимий шуғулланувчилар сонни тўғрисида маълумотнома (2008 йил охирига)

№	Вилоят	Спорт заллари сони	Спорт майдончалари сони	Жисмоний тарбия жамоалари сони	Ижтимоий тарбия ва спорт клублари сонни	Жисмоний тарбия ва спорт билан доимий шуғулланувчилар сони	Спорт секцияси ва булимларида дарсадан кейин жисмоний тарбия ва спорт билан шуғулланётганлар сони
1.	Қорақалпоғистон Республикаси	470	3172	1221	25	437183	155169
2.	Анджон	564	3391	1512	9	736449	282620
3.	Бухоро	445	2551	975	1	398221	181321
4.	Жиззах	224	2147	909	14	291782	84222
5.	Қашқадарё	517	3869	1491	26	689143	213958
6.	Навойй	204	1608	549	3	234461	103104
7.	Наманган	493	4396	1318	11	647636	237013
8.	Самарқанд	514	4472	1974	9	852017	294429
9.	Сирдарё	240	1201	910	7	241191	177575
10.	Сурхондарё	371	3170	1400	5	602847	208496
11.	Тошкент вил.	616	3312	1396	30	616566	194636
12.	Фарғона	661	4053	1325	11	785757	294677
13.	Хоразм	499	2765	932	3	392024	142873
14.	Тошкент ш.	593	1853	608	43	704847	181552
.	Жами:		41960	16520	197	7630124	2751645

¹ ЎЗР "Жамолот" БИҲ.ЖА. "Жамолот" БИҲнинг 2008 йил фаолияти юзасидан ҳисоботи. Манфаатлар – Б. 1-10.

2.5. илова¹. Ўзбек спортининг ёш юлдузлари ҳақида маълумот.

Тагирнес Абдулло

Ўзбекистон Республикасида двудо ва кураш бўйича герма жамоаси аъзоси ҳисобланади. Халқаро тоифадаги спорт устаси. У ўзининг спортдаги фаолияти давомида бир неча бор Ўзбекистон Республикаси биринчилиги, чемпионати ва кубоклари ғолиби, савриндори бўлиб, халқаро мусобақаларда Осиё ва Жаҳон чемпионатларида ҳам катта ютуқларга эришган. "Шухрат медали" билан тақдирланган. Олий ютуқлари:

2000-2004 й. - Олимпия ўйинлари катташариси

2003-2005-2007 й.-Осиё чемпионати (1-ўрин)

2005 й.-Жаҳон чемпионати (3-ўрин)

2005 й.- Кураш бўйича Жаҳон чемпионати Тошкент шаҳри (1-ўрин)

2005 й.- Двудо бўйича халқаро турнир (классе "А"), АҚШ (1-ўрин)

2006 й.- Осиё ўйинлари, Доха (2-ўрин)

Элшоҳ Расулов

Халқаро тоифодаги бокс спорт устаси. АҚШнинг Аризона штатида ўтказилган мусобақада катташариб, ёшлар ўртасида жаҳон чемпиони. 2005 йил Туркияда ўтказилган халқаро турнир савриндори, 2004 йил Корейнинг Жижун шаҳрида ҳарбийлар ўртасида бўлиб ўтган мусобақада кумуш медали соҳиби. "Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган спортчи" фахрий унвони билан мукофотланган. Олий ютуқлари:

2006 й.- Халқаро турнир, Озарбайжон (1-ўрин)

2006 й.- Халқаро турнир, Германия (1-ўрин)

2006 й.- Ҳарбийлар ўртасида жаҳон чемпионати, Германия (1-ўрин)

2006 й.- Осиё ўйинлари мусобақаси, Қатар (1-ўрин)

2007 й.- Халқаро турнир, Эрон (1-ўрин)

2007 й.- Халқаро турнир, Таиланд (1-ўрин)

2007 й.- Осиё чемпионати, Монголия (1-ўрин)

2008 й.- Ёш Олимпияда ўйинлари, Хитой (5-ўрин)

2009 й.- Осиё чемпионати, Хитой (1-ўрин)

2009й.- Жаҳон чемпионати, Италия (2-ўрин)

¹ <http://madaniyat.sport.uz/tuzb/stars.htm>

http://www.press-service.uz/tuzb/content/izopis_pezavistmosti/1991-1999/1997/page/4/

Анастасия Свечникова

Билги атлетика, жумладан ядро ва найза улоқларини бўйича мамлакатнинг ёш умидли спортчиларидан бири ҳисобланади. У 14 ёшдан спортнинг маъмур тури бўйича спортчилар орасида ўзинг яраша ўрни берлигини кўрсатди ва 2006 йил спорт мактаблари ўртасида ўтказилган Ўзбекистон биринчилигида 1 ўрнини эгаллаб, олтин медални қўлга келтирди. Олий ютуқлари:

- 2006 й. - Ўзбекистон биринчилиги (2-ўрик)
- 2007 й. - Ўзбекистон кичик чемпионати (1-ўрин)
- 2007 й. - Ўмирлар ўртасида Марказий Осиё давлатлари мусобақаси, Алмага (2-ўрин) . Брест
- 2007 й. - Ўмирлар ўртасидаги 1-Евроосиё спорт ўйинлари мусобақаси (1-ўрин)
- 2009 й. - Ёлғил атлетика бўйича 1992-93 йилларда тугилган ёшлар ўртасидаги жаҳон чемпионати, Италиянинг Брессанон шаҳрида (1-ўрин)

Иван Меньков

2009 йилнинг энг яхши спортчи номинидасида голиб, ўтган йили Галифакс (Канада) шаҳрида ўтказилган байдарка ва каноэда эшик эшиш бўйича ўтказилган жаҳон чемпионати голиби. Спортнинг байдарка ва каноэда эшик эшиш тури билан 12 йилдан бери шугулланиб келади. Олий ютуқлари:

- 2006 й. - XI- Осиё ўйинлари, Қатар (1-ўрин), (2-ўрин)
- 2007 й. - Осиё чемпионати, Жанубий Корея (1-ўрин)
- 2008й. - Халқаро турнири, Самарқанд (1-ўрин)
- 2008й. - Ёлғил Олимпиада ўйинлари, Хитой (4-ўрин)
- 2009й. - Жаҳон чемпионати, Канада (1-ўрин)

Рустам Қосимжонов

Шаҳмат бўйича Жаҳон ва Осиё чемпиони, жаҳон ҳудудий мусобақалари чемпионати голиби. Буғуи жаҳон шаҳмат олимпиада шахсий биринчилиги бронза медали совриндори. Халқаро гроссмейстер. “Ўзбекистон белгиси” кўкрак белгиси билан тақдирланган. “Ўзбекистон ифтихори” уловинга сазовор бўлган. Олий ютуқлари:

- 1994 й. - Осиё чемпионати, Қатар (голиб)
- 1994 й. - Жаҳон чемпионати, Венгрия (3-ўрин)
- 1995 й. - Жаҳон Чемпионати, Бразилия (3-ўрин)
- 1996 й. - Осиё чемпионати, (совриндор)
- 1997 й. - Осиё чемпионати, Тэхрон (1-ўрин)
- 2004 й. - Жаҳон чемпионати, Ливия (Триполи) (1-ўрин - Жаҳон чемпиони)

Ирода Тўлаганова

Теннис бўйича қизлар ўртасидаги Уимблдон турнири ва АКШ Очик чемпионати совриндори, Осиё чемпиони, қизлар ўртасидаги Буғуи жаҳон ўйинлари бронза медали совриндори. “Шухрат” медали билан тақдирланган. “Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган спортчи” уловини билан тақдирланган. Олий ютуқлари:

- 1998 й. – Қизлар ўртада Уимблдон турнири, Англия (совриндор)
 АКШ Осиқ чемпионати (совриндор)
 WTA Осиқ чемпионати, Тошкент (совриндор)
 2001 й. – WTA таснифи бўйича мусобақалар, Австралия ва Белгия (1-ўрин)

Артур Григорян

Яхши ният ўйинлари, Жаҳон чемпионати кумуш медали совриндори, бож бўйича профессионаллар ўртасида ўн беш қарра жаҳон чемпиони.

“Меҳнат Шухрати” ордени, “Ўзбекистон бейгизм” кўкрак нишони билан мукофотланган. “Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган спортчи” ва “Ўзбекистон ифтихори” унвонлари билан тақдирланган. Олий кутуклари:

- 1990 й. – Яхши ният ўйинлари, АКШ (1-ўрин)
 1991 й. – Жаҳон чемпионати, Австралия (2-ўрин)
 1995 й. – Ингерконтинентал кубоги жанги голиби
 1996 й. – WBO тоифасида чемпионлик жанги голиби, Гамбург (Олмонья)
 Ж анг - 33 та, дурранг - 0 та, кутказган - 0 та, нокаут - 21 та.

Оксана Чусовитшина

Спорт гимнастикаси бўйича Олимпия чемпиони, Осиё ўйинлари ва халқаро “Жаҳон юлдузи” мусобақаси совриндор. “Дўстлик” ордени билан тақдирланган. “Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган спортчи” унвони а сазовор бўлган. Олий кутуклари:

- 1992 й. – Олимпия ўйинлари, Барселона (олтин медал)
 1994 й. – Осиё ўйинлари (2 та бронза медал)
 1995 й. – Жаҳон кубоги (1 та олтин, 2 та бронза медаллар)
 1996 й. – Олимпия ўйинлари, Атланта
 1997 й. – “Жаҳон юлдузи” жаҳон турнири (2 та кумуш медаллар)
 2000 й. – Олимпия ўйинлари, Сидней

Руслан Чагаев

Бокс бўйича икки қарра Осиё ва жаҳон чемпиони, Осиё ўйинлари голиби. “Ўзбекистон бейгизм” кўкрак нишони билан мукофотланган. “Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган спортчи” ва “Ўзбекистон ифтихори” унвонлари билан тақдирланган. Олий кутуклари:

- 1996 й. – Жаҳон чемпионати, Гавана (бронза медал)
 1997 й. – Жаҳон чемпионати, Будапешт (голиб)
 XIII – Осиё оёйинлари, Бангкок, Таиланд
 1999 й. – Осиё Чемпионати (голиб)
 2000 й. – Жаҳон чемпионати, Белфаст (чемпион)

Мирзаюл Косимов

Футбол бўйича ёшлар ўртасида жаҳон ва Европа чемпиони. XII Осиё ўйинлари гольбӣ.

Олий ютуқлари:

- 1994 й. – XII Осиё ўйинлари, Япония (голуб)
- 1995 й. – Россия Чемпионати (олтин медал)
- 1996 й. – Россия Чемпионати (кумуш медал)
- 1998 й. – Мамлакатнинг энг яхши ва кучли футбол ўйинчиси деб тан олинган.

Армен Багдасаров

Атлантидаги XXVI Олимпия ўйинлари кумуш медали совриндори, Осиё ўйинлари чемпиони, дуюдо бўйича Бутун Жаҳон Универсиададан кумуш медали совриндори. “Меҳнат Шухрати” ордени ва “Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган спортчи” унвонлари билан тақдирланган. Олий ютуқлари:

- 1992 й. – Европа чемпионати, Ирланд (бронза медал)
- 1996 й. – Осиё чемпионати, Вьетнам (олтин медал)
- 1996 й. – XXVI Олимпия ўйинлари, Атланта (кумуш медал)
- 1998 й. – XIII Осиё ўйинлари, Бангкок (кумуш медал)
- 1999 й. – Осиё чемпионати, Хитой (олтин медал)

2001 йилдан – дуюдо бўйича Республика бош мураббийси

Баҳром Автӣлов

Амир Темура ва Паҳлавон Маҳмуд хотирасига бағишланган халқаро мусобақа мутлақ гольбӣ, миллий кураш бўйича чемпион. “Ўзбекистон ифтихори” унвони билан тақдирланган. Олий ютуқлари:

- 1995 й. – Ат-Термизий хотирасига бағишланган халқаро мусобақа (голуб)
- 1996 й. – Амир Термура хотирасига бағишланган халқаро мусобақа (голуб)
- 1998 й. – Паҳлавон Маҳмуд хотирасига бағишланган халқаро мусобақа (мутлақ гольбӣ)
- 1999 й. – Жаҳон чемпионати, Ташкент (бронза медал)
- 2000 й. – Жаҳон чемпионати, Туркия (чемпион)

Қамол Муродов

Миллий кураш бўйича биринчи жаҳон чемпиони. Дуюдо бўйича Осиё ўйинлари бронза медали совриндори. Олий ютуқлари:

- 1994-95 й. – Ўзбекистон Чемпионати (голуб)
- 1996 й. – Халқаро Мусобақа (голуб)
- 1996 й. – Олимпия ўйинлари, Атланта (иштирокчи)
- 1997 й. – Жаҳон чемпионати, Хорватия (бронза медал)
- 1998 й. – XIII Осиё ўйинлари (бронза медал)
- 1998 й. – Гран-при, Олмония (голуб)
- 2000 й. – Осиё чемпионати, Япония (кумуш медал)

Маҳмурад Маҳмудов

Курш бўйича халқаро беллашув ғолиби. Жаҳон чемпиони. "Ўзбекистон ифтихори" унвони билан тақдирланган. Олий ютуқлари:
1997 й. – Халқаро беллашув, Туркменистон (олтин медал)
1999 й. – Биринчи жаҳон чемпионати, Тошкент (кумуш медал)
1999 й. – Осиё чемпиони, Термез, Ўзбекистон (олтин медал)
2000 й. – II Жаҳон чемпионати, Туркия (олтин медал)

Ақобир Қурбонов

Миллий курш бўйича жаҳон чемпиони. Самбо бўйича тўрт қарра Осиё чемпиони, Бутун Жаҳон Универсиада, Жаҳон Кубоги ғолиби, Жаҳон чемпиони. "Ўзбекистон белгиси" кўкрак белгиси билан тақдирланган. "Ўзбекистон ифтихори" унвонига сазовор бўлган. Олий ютуқлари:

1995 й. – Билвар ўрғасида Осиё чемпионати, Бишкек (Қирғизистон) – 1-ўрин
1995 й. – Бутун Жаҳон Универсиадада, Нови-Солд – 1-ўрин
1995 й. – Жаҳон Чемпионати, София (Болгария) – 1-ўрин
1997 й. – Осиё Чемпионати, Улан-Батор (Монголия) – 1-ўрин
1997 й. – Жаҳон кубоги, Кстов (Россия) – 1-ўрин
1998 й. – Осиё чемпиони, Тошкент (Ўзбекистон) – 1-ўрин
1999 й. – Осиё чемпиони, Сингапур (Сингапур) – 1-ўрин

Далшод Ёрбеков

Бюке бўйича Осиё чемпиони ва Осиё ўйинлари бронза медали совриндори, Чемпионат ва Жаҳон кубоклари ҳамда Яхши ният ўйинлари бронза медали совриндори. "Дустлик" ордени, "Ўзбекистон белгиси" кўкрак белгилари билан мукофотланган. "Ўзбекистонда ҳизмат қўилган спортчи" унвонига сазовор бўлган. Олий ютуқлари:

1994 й. – Осиё ўйинлари, Хиросима (Япония) – 3-ўрин
1995 й. – Жаҳон чемпионати, Берлин (Олмония) – 3-ўрин
1996 й. – Ўрта Осиё ўйинлари, – 1-ўрин
1996 й. – Олимпиа ўйинлари, Атланта (АҚШ)
1998 й. – Жаҳон кубоги, Чонг-Кинг (Хитой) – 3-ўрин
1998 й. – Яхши ният ўйинлари, Нью-Йорк (АҚШ) – 3-ўрин
1998 й. – Осиё ўйинлари, Бангкок (Тайланд) – 2-ўрин

Аъзам Фаррух ва Парвиз Абдуваҳидовлар

Карате бўйича Ўзбекистон, Осиё, Европа ва жаҳон чемпионатлари ҳамда халқаро беллашувлар ғолиблари. Олий ютуқлари:
1998 й. – Осиё Чемпионати (олтин медаллар: Аъзам-2 та, Фаррух-2 та, Парвиз-3 та)
1998 й. – Европа кубоги (совриндорлар)
1999 й. – Жаҳон чемпионати, Олмония (олтин, кумуш медаллар ва 3-ўрин)
2000 й. – Жаҳон кубоги, Венгрия (кумуш медал)
"Салта Клаус" Жаҳон турнири (олтин медаллар: Аъзам-3 та, Фаррух-3 та, Парвиз-3 та)

Муҳаммадқоли Абдуллаев – Олимпия ва Осиё чемпиони, Олимпия ва Осиё ўйинлари совриндори. “Джурт хурмати” ордени, ҳамда “Шуҳрат” медали билан тақдирланган. “Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган спортчи”, “Ўзбекистон ифтихори” унвонлари билан тақдирланган. 1999 ва 2000 йилларда Ўшнинг энг яхши спортчиси деб тан олинган. Олий ютуқлари:

- 1997 й. – Осиё чемпионати, Малайзия (чемпион)
- 1998 й. – Жаҳон кубоги, Хитой (совриндор)
- 1999 й. – Жаҳон чемпиони, АКШ (чемпион)
- 2000 й. – Олимпия ўйинлари, Сидней (чемпион)

Иброҳим Хамроқуллов

Ешлар Уртасида Жаҳон ва Осиё чемпиони. “Универсада-2000” мусобақаси гоялиби. Халқаро тоифадаги спорт устаси. Олий ютуқлари:

- 1998 й. – Ешлар Уртасида жаҳон чемпионати, Италия (голиб)
- 1998 й. – Осиё чемпионати, Эрон (голиб)
- 2000 й. – Жаҳон чемпиони, Германия (голиб)

Дана Чарвазов

Эрон суғиш бўйича жаҳон чемпиони, икки карра жаҳон Кубоги гоялиби, Лилехаммерда бўлиб отган олимпия ўйинлари чемпиони. “Ўзбекистонда хизмат кўрсатган спортчи” ва “Ўзбекистон ифтихори” фахрий унвонлари совриндори. Олий ютуқлари:

- 1990 й. – Европа чемпионати (3-ўрин)
- 1993 й. – Жаҳон кубоги (голиб)
- 1994 й. – Олимпия ўйинлари (1-ўрин)
- 1998 й. – Жаҳон кубоги (голиб)

Игорь Халилов

Оғир атлетика бўйича икки карра Марказий-Осиё ўйинлари, икки карра Осиё чемпиони. Осиё ўйинлари кумуш ва бронза медаллари совриндори. “Ўзбекистон белгиси” кўкрак белгиси билан тақдирланган. Олий ютуқлари:

- XII Осиё ўйинлари, Япония (3-ўрин)
- 1996 й. – Осиё чемпиони, Япония (3-ўрин)
- 1997 й. – Осиё чемпионати, Хитой (1-ўрин)
- 1997 й. – Марказий-Осиё ўйинлари, Қозғилистон (1-ўрин)
- 1998 й. – Осиё чемпионати, Таиланд (2-ўрин)
- 1997 й. – Марказий-Осиё ўйинлари, Қирғизистон (голиб)
- 1998 й. – Осиё чемпионати, Япония (1-ўрин)
- 2000 й. – Олимпия ўйинлари, Сидней (1,3-ўрин)
- 2000 й. – Осиё чемпионати, Япония (голиб)

Давидбек Зориндов

Боке бўйича тўрт қарра мамлакат чемпиони. Халқаро тоифадаги спорт устаси. Олий ютуқлари:

- 1995 й. – Осиё чемпионати, 2-ўрин
- 1997 й. – Марказий Осиё ўйинлари, Қозоқистон, 1-ўрин
- 1997 й. – Осиё чемпионати, Куала-Лумпур, 3-ўрин
- 1998 й. – Жаҳон кубоги, Хитой, жаҳон кубоги ғолиби
- 1998 й. – Осиё ўйинлари, Бангкок (Таиланд), 3-ўрин
- 2001 й. – “Қаролик кубоги” халқаро беллашув, Таиланд, 1-ўрин.

Алиш Стершуду

Конкида фигурали учш бўйича халқаро миқёсда спорт устаси. 1991 йилда бутун дунё бўйича ўтказилган ёшлар ўртасида муз устидаги спорт ўйинларининг чемпиони, Халқаро мусобақа ва чемпионатларнинг ғолиби ва совриндори, XVI Қишки Олимпия ўйинлари катташчиси. Олий ютуқлари:

- 1991 й. Дунё Чемпионати (ёшлар ўртасида) - 1 ўрин, Будапешт, Венгрия
- 1992 й. Осиё Кубоги – 1 ўрин, Сеул, Корея
- 1992 й. Олимпия олди халфаси – 2 ўрин, Лиллехаммер, Норвегия
- 1993 й. Осиё Кубоги – 1 ўрин, Ашхикава, Япония
- 1993 й. Гран Прининг дунё миқёсдаги босқичи – 3 ўрин, Шинба, Япония

Салда Исқандарова

Сузиш бўйича Марказий-Осиё ўйинлари икки қарра чемпиони, Осиё-Ожсания чемпионати олтин медали, Осиё ўйинлари кумуш медали ғолиби, Сиднейда бўлиб ўтган Олимпия ўйинлари катташчиси. Халқаро тоифадаги спорт устаси. Олий ютуқлари:

- 1995 й. – Марказий-Осиё ўйинлари (3-ўрин)
- 1998 й. – Осиё ўйинлари, Таиланд (2-ўрин)
- 1999 й. – Осиё-Ожсания чемпионати (ғолиб)
- 2000 й. – Олимпия ўйинлари, Сидней

Татьяна Маланина

Конкида фигурали учш бўйича Ўзбекистонда хизмат кўрсатган спортчи. Халқаро мусобақалар ғолиби ва совриндори, ҳамда XVII–XVIII қишки Олимпия ўйинлари катташчиси. Олий ютуқлари:

- 1996 й. Қишки Осиё ўйинлари – 2 ўрин, Харбин, Хитой Халқ Республикаси
- 1998 й. Қишки Олимпия ўйинлари – 8 ўрин, Нагано, Япония
- 1998 й. Гран Пре дунё миқёсдаги – 1 ўрин, Саппоро, Япония
- 1999 й. Қишки Осиё ўйинлари – 1 ўрин, Канвон, Корея
- 1999 й. Дунёнинг 4 мингтақаси Чемпионати - 1 ўрин, Галифакс, Канада
- 1999 й. Гран Прининг дунё миқёсдаги якуний босқичи – 1 ўрин, С. Петербург, Россия

- 1999 й. Дунё чемпионати – 3 ўрин (эркин программа), Хелсенки, Финляндия
- 1999 й. Гран Прининг дунё миқдосидаги босқичи – 3 ўрин, Нагоя, Япония
- 2000 й. Гран Прининг дунё миқдосидаги босқичи – 3 ўрин, Гелзенкирхен, Германия
- 2000 й. Гран Прининг дунё миқдосидаги босқичи – 3 ўрин, Асахишва, Япония
- 2001 й. Дунёнинг 4 минтақаси чемпионати – 1 ўрин (қиска программа), Солт Лейк Сити, АКШ
- 2002 й. Гран Прининг дунё миқдосидаги босқичи – 1 ўрин, Кумамото, Япония.

Юрий Витт

- Юнон-рум кураши бўйича уч қарра Ўзбекистон, ёшлар ўрғасида жаҳон чемпиони. Олий ютуқлари:
- 1996-97 й. – Халқаро мусобақа, Туркия, Эрон, Ўзбекистон (голиб)
- 1998 й. – Ёшлар ўрғасида Осиё чемпионати (3-ўрин)
- 1999 й. – Осиё чемпионати (2-ўрин)
- 1999 й. – Жаҳон чемпионати, Руминия (3-ўрин)
- 2000 й. – Осиё чемпионати, Корёя (3-ўрин)
- 2000 й. – Жаҳон чемпионати (3-ўрин)

Сергей Войнов

- Найза отиш бўйича эшлар ўрғасида жаҳон чемпионати голиби, икки қарра Марказий-Осиё ўйинлари олтин медали соҳибдори. Осиё ўйинлари чемпиони, Атланта ва Сиднейда бўлиб ўтган Олимпиада ўйинлари катнашчиси. Олий ютуқлари:
- 1996 й. – Олимпиада ўйинлари, Атланта
- 1996 й. – Ёшлар ўрғасида жаҳон чемпионати, Сидней (голиб)
- 1998 й. – Осиё ўйинлари, Таиланд (чемпион)
- 1999 й. – Марказий-осиё ўйинлари, Қирғизистон (1-ўрин)
- 2000 й. – Халқаро Турнир, Италия (1-ўрин)

Андрей Штурбабиш

- Даводо бўйича етти қарра Ўзбекистон чемпиони. Италия ва Японияда бўлиб ўтган халқаро Гран-при мусобақасининг голиби. “Шухрат” медали билан тақдирланган. Олий ютуқлари:
- 1996 й. – Олимпиада ўйинлари, Атланта (7-ўрин)
- 1996 й. – Гран-при, Италия (голиб)
- 1997 й. – Жаҳон чемпионати (2-ўрин)
- 1998 й. – Осиё ўйинлари, Таиланд (3-ўрин)
- 1999 й. – Гран-при, Япония (1-ўрин)
- 2000 й. – Осиё ўйинлари (3-ўрин)
- 2001 й. – Гран-при, Франция (2-ўрин)

Нолно Холгаев

Карате бўйича икки карра Ўзбекистон чемпиони, Жаҳон кубоги гўлиби. Карате бўйича 1-ни дан соҳиб. Олий кутуклари:

- 1998 й. – Жаҳон кубоги, Венгрия (4-ўрин)
- 1998 й. – Халқаро мусобақа, Украина (2-ўрин)
- 1999 й. – Халқаро Турнир, Австралия ва Олмония (2-ўрин)
- 2000 й. – Жаҳон Кубоги, Венгрия (1-ўрин)
- Жаҳон Кубоги, Шотландия (2-ўрин)

Олег Цветовский

Сутиш бўйича Осие-Океания чемпиони. Белгияда бўлиб ўтган аънавий Гран-при мусобақаси совриндори. Марказий-Осиё ўйинлари гўлиби. Халқаро тоифадagi спорт устаси. Олий кутуклари:

- 1994 й. – Осие ўйинлари, Хиросима, Япония (3-ўрин)
- 1996 й. – Осие чемпионати (гўлиб)

Фарход Гўраев

Дзюдо бўйича Осие чемпионати кумуш ва бронза медаллари, жаҳон чемпионати кумуш медали совриндори. Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган спортчи. Олий кутуклари:

- 1997 й. – Осие чемпионати, Фиджигини (2-ўрин)
- 1997 й. – Жаҳон чемпионати, Хорватия (3-ўрин)
- 1998 й. – Гран-при, Германия
- 1999 й. – Жаҳон чемпионати, Англия (2-ўрин)
- 2000 й. – Гран-при, Германия

Марина Аганина – Артем Кузев

Конкида фигурал учтиш бўйича халқаро миқёсда спорт усталари. Осие 2005 ўйинларининг жуфтлик учити бўйича Чемпионалари, халқаро мусобақа ва чемпионатларнинг гўлиблари ва совриндорлари, XX кичики Олимпиа ўйинлари қатнашчилари. Олий кутуклари:

- 2003 й. Кичики Осие ўйинлари – 3 ўрин, Амори, Япония
- 2005 й. Осие Чемпионати – 1 ўрин, Тайпей, Тайван
- 2007 й. Кичики Осие ўйинлари – 3 ўрин, Чанг-чунг, Хитой

2.6. йлова¹. Зулфия номидаги Давлат мукофоти совриндорларини исми, фамилияси билан йўналишлар кесимидаги кўрсаткичлари

№	Вилоят номи	2000 йил	2001 йил	2002 йил	2003 йил	2004 йил	2005 йил	2006 йил	2007 йил	2008 йил
1	Анджон	Сотқилова Жамшад (Тъялим)	Қўкорова Хилош (Фан)	Даҳаўжаева Нилуфар (Мадааният)	Аббаралиева Зиёда (Санъат)	Абдулатева Дилрабо (Фан)	Матбосоева Дилфуза (Санъат)	Кулимова Санда (Санъат)	Қораёева Дурдона (Мадааният)	Рутимова Рушана (Тъялим)
2	Бухоро	Орипова Ирода (Мадааният)	Раҳмонова Навоҳор (Тъялим)	Халроева Фарнуж (Адабиёт)	Алиева Дилдора (Санъат)	Ондаева Юлдуз (Адабиёт)	Кенджасва Зарина (Санъат)	Шомавротова Моҳичехра (Санъат)	Муродова Эсбирисо (Мадааният)	Раҳмонова Умид (Мадааният)
3	Житўз	Муродова Сайфа (Фан)	Раҳзобова Дилфуза (Фан)	Мўйитова Шоҳида (Адабиёт)	Мухторова Гулрух (Фан)	Мирзиева Шоҳида (Санъат)	Баҳромова Сабҳат (Тъялим)	Махкамова Дилфуза (Адабиёт)	Тўйчиева Назиб (Адабиёт)	Хамроқуллова Юлдуз (Мадааният)
4	Қашқадарё	Эргашева Гулаб (Адабиёт)	Холмажмаева Шаҳноза (Санъат)	Очилова Гулрух (Тъялим)	Раҳмонова Шаҳноза (Тъялим)	Раҳимбаева Наргиза (Тъялим)	Чориева Гули Нигор (Адабиёт)	Халиева Хуршида (Фан)	Аҳмедова Заррингир (Санъат)	Аббосқонова Нилуфар (Тъялим)
5	Навоий	Рўйсели Феруза (Санъат)	Насонова Забунисо (Фан)	Темирова Мухаббат (Тъялим)	Уринова Хулпар (Фан)	Наргисева Хуршида (Адабиёт)	Назарова Гулноза (Мадааният)	Мухаммадєва а Назокаг (Фан)	Рустамєва Молдир (Мадааният)	Бекбулєва Саритєва (Тъялим)
6	Наманган	Мамамуҳўжаева Зулхумор (Фан)	Мирзаклигорова Ховида (Санъат)	Улухўжаева Муқаллас (Тъялим)	Эжирєва Гулчехра (Адабиёт)	Абдурахжєро яв Феруза (Мадааният)	Кєбулова Гулбаҳор (Адабиёт)	Сулдаймонєва а Хулпар (Тъялим)	Абдурашидєва яв Дилєбар (Мадааният)	Алижєнова Сєвєра (Тъялим)
7	Самарқанд	Тожиєва Рєния (Мадааният)	Ақєрова Гулжамєл (Адабиёт)	Улатєва Мамлєкат (Санъат)	Авєрова Зулхумор (Тъялим)	Хайдарєва Наргиса (Фан)	Бєрдимурєто яв Гулрух (Фан)	Алиєва Шаҳноза (Фан)	Абдурахжєро яв Назєкат (Тъялим)	Амонова Рушана (Мадааният)
8	Сурдарё	Қурбєнова Нєдєра (Мадааният)	Сулєбєшиєва Гулноза (Тъялим)	Габєєва Малика (Санъат)	Донєрєва Гулрух (Санъат)	Зєтєва Шєхло (Мадааният)	Мирзєєва Камєлє (Санъат)	Турєнєбєєва Хуршида (Санъат)	Барилбєєва Ситєра (Адабиёт)	Иєвєєва Майгуна (Санъат)

¹ Ўзбекистон Республикасида Хотин-қизлар қўшпаси жєриб архиви маълумєтлари. 2000-2008 йил хисобларини.

№	Вилоят номи	2000 йил	2001 йил	2002 йил	2003 йил	2004 йил	2005 йил	2006 йил	2007 йил	2008 йил
9	Сурхондариё	Махмаррамаева Шохиста (Адабиёт)	Холмуродова Забунисо (Адабиёт)	Халилгулжава Манзура (Адабиёт)	Шофимарганов а Азиза (Адабиёт)	Курбонова Феруза (Талим)	Турсунова Шайхиза (Адабиёт)	Алакулжа Ёлпикод (Талим)	Мусалова Севара (Талим)	Сафалиева Гулнисо (Фан)
10	Тошкент вилояти	Тулабоева Руҳсора (Адабиёт)	Турунова Гултоза (Адабиёт)	Умарова Мастураҳон (Фан)	Абласва Екаторина (Фан)	Шожаалиева Шахноза (Адабиёт)	Гермаг амбостова Сафия (Талим)	Пардабоева Камсола (Талим)	Розикова Нигира (Санъат)	Абдуманнопова Дурдона (Адабиёт)
11	Фарғона	Содиқова Дилфуза (Талим)	Тешабасва Муҳайё (Маданият)	Усарова Нарфосат (Фан)	Муминова Севинч (Санъат)	Брбосва Гулзода (Санъат)	Солтнова Наргис (Адабиёт)	Имомалиева Дилра (Фан)	Абдулганиева Пилуфар (Талим)	Халикова Нозимаконим (Талим)
12	Хоразм	Жуматовна Дилрабо (Санъат)	Рўзметова Малҳат (Талим)	Рўзметова Муътабар (Санъат)	Абдуллаева Муножот (Адабиёт)	Жабборова Фароғат (Маданият)	Нурманова Зобо (Адабиёт)	Эрназарова Ёристон (Талим)	Каримова Муҳайё (Талим)	Умарова Гулноза (Талим)
13	Тошкент шаҳри	Абдуллаева Ойдин (Санъат)	Тўхтлова Наргиза (Маданият)	Бердиева Дилором (Фан)	Раҳмонбекова Малика (Талим)	Эрматова Камола (Маданият)	Мейниева Наргис (Фан)	Содиқова Дилбар (Адабиёт)	Усмонова Дилфуруз (Адабиёт)	Юлдуз Файзий (Адабиёт)
14	Қорақалпоғiston	Мусаллаева Гулмира (Маданият)	Мамулова Диана (Маданият)	Артикова Алифа (Санъат)	Шержанова Фагу (Адабиёт)	Турсукуртובה Айнасол (Маданият)	Ахмибетова Гулбахор (Маданият)	Паулангизова Замира (Фан)	Оринбосва Ужбон (Маданият)	Мемнгулзасва Насибалла (Талим)

Фан йўналишида-20 нафар, Талим йўналишида-32 нафар, Адабиёт йўналишида-27 нафар, Санъат йўналишида-24нафар, Маданият йўналишида-22 нафар, Жами- 126 нафар.

2.7-илова¹. Ўзбекистон Республикаси ҳудудлари бўйича кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликда бандлар сони
(минг киши)

	2000 йилда	2003 йилда	2006 йилда	2008 йилда
Тошкент шаҳри	489,6	541,1	625,1	634,7
Хоразм вилояти	200,3	272,6	397,0	418
Фарғона вилояти	539,4	654,7	869,1	943,5
Тошкент вилояти	484,3	538,3	714,0	758,4
Сирдарё вилояти	127,1	176,5	215,3	225,9
Сурхондарё вилояти	292,9	330,2	458,9	510,3
Самарқанд вилояти	447,6	593,0	797,7	865,1
Наманган вилояти	298,3	362,5	512,1	558,9
Навоий вилояти	115,4	159,4	201,0	213,3
Қашқадарё вилояти	349,1	429,1	604,0	643,9
Жиззах вилояти	157,3	218,2	254,8	269,5
Бухоро вилояти	297,6	355,8	490,1	520,6
Алтинон вилояти	441,7	518,3	727,9	819,3
Қорақалпоғистон Республикаси	226,5	287,0	368,0	381,4
Республика бўйича жами	4 467 100	5 439 700	7 235 000	7 762 800

¹ Ўзбекистон альянсахи. 2008. — Тошкент, 2009. — Б.78.

3.1.илова¹. Ёшлар ҳаёти билан боғлиқ масалаларга оид Ўзбекистон Республикасининг қонуни ва қонуни ости меъёрий ҳужжатлари рўйхати

№	Қонун ва қарор ҳужжатлари номи	Қабул қилинган йили	Сони
Ўзбекистон Республикаси Қонунилари			
1.	Ўзбекистон Республикасининг "Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида" ги Қонуни	20.11.1991й	
2.	Ўзбекистон Республикасининг "Таълим тўғрисида" ги Қонуни	29.08.1997й	
3.	Ўзбекистон Республикасининг "Қадрлар тайёрлаш Миллий дастури тўғрисида" ги Қонуни	29.08.1997й	
Ўзбекистон Республикаси Президентини Фармонлари			
4.	Ўзбекистонда таълим олаётган ёшларни рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида	05.02.1993й.	ПФ-555
5.	"Истеъод" Республика ижодий ёшлар жамағатининг таъсис этиш тўғрисида	04.05.1993й.	ПФ-601
6.	Ўзбекистон Республикасининг ёш муаллимларига энг яхши асарлари ва илмий ишлари учун Давлат мукофотини тошариш тўғрисида	03.09.1993й.	ПФ-643
7.	Ўзбекистон Республикаси ёшларининг «Қамолот» жамағатси тўғрисида	17.04.1996й.	ПФ-1425
8.	Ўзбекистон Республикаси Президентининг икtidорли ёшларнинг чет элда таълим олишларини қўллаб-қувватлаш "Умид" жамағатсини тузиш тўғрисида	07 01 1997й.	ПФ-1694
9.	Зулфия номидаги Давлат мукофотини таъсис этиш бўйича таклифларини қўллаб-қувватлаш тўғрисида	10.06.1999й.	ПФ-2326
10.	"Ўзбекистон Белгиси" кўрак нишонни тўғрисидаги низомага ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида	04.08.2003й.	ПФ-3290
11.	Ўзбекистон Республикаси Президентининг истиқболли ёш педагогик ва илмий кадрлар малакасини ошириш "Истеъод" жамағатси Бошқарувининг янги таркибини тасдиқлаш тўғрисида	19.07.2004й.	ПФ-3463
12.	Ёш оилаларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида	18.05.2007 й.	ПФ-3878
Ўзбекистон Республикаси Президентини Қарорлари			
13.	Ўзбекистон Республикаси Қурулли Қулиари сафида мuddатли харбий хизматни ўтаётган харбий хизматчиларга бериладиган имтиёзлар тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида	31.10.2005 й.	ПҚ-213

¹ У.Р."Қамолот" БИХ ЖА. "Қамолот" БИХнинг 2008 йилда амалга оширилган ишлари юзасидан ҳисоботи. – Б. 55.

№	Қонун ва қарор ҳужжатлари номи	Қабул қилинган йили	Сони
14.	"Қамолот" ёшлар ижтимоий ҳаракатини қўллаб-қувватлаш ва унинг фаолият самарадорлигини янада ошириш тўғрисида	10.10. 2006 й.	ПҚ-486
15.	"Ёшлар йили" Давлат Дастури тўғрисида	29.02. 2008 й.	ПҚ-805
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Қарорлари			
16.	Келин-куёвларга мебель, гилам ва гилам поёндозларни сотишнинг имтиёзли тартиби тўғрисида	02.04. 1991 й.	82-сон
17.	Чакана нархлар ислоҳоти муносабати билан талабалар ва ўқувчи ёшлар учун имтиёзли умумий оқатланшнинг жорий этиш ҳақида	04.04. 1991 й.	87-сон
18.	Жумҳурият ўқувчи-ёшларига ва мутахассисларига чет тилларни кенг қўламда ўқитиш тизимини такомиллаштириш ва унинг моддий-техника базасини ривожлантиришга оид тадбирлар тўғрисида	29.07. 1991 й.	197-сон
19.	Ўзбекистон ёшларини чет мамлакатларга ўқишга юбориш тўғрисида	20.07. 1992 й.	334-сон
20.	Ўзбекистон ёшларини чет мамлакатларга ўқишга юбориш тўғрисида	04.12. 1992 й.	568-сон
21.	Ўзбекистон ўқувчи ёшларини тақдирлаш ва моддий рағбатлантириш тўғрисида	25.03. 1993 й.	157-сон
22.	Ижодкор ёшларнинг уй-жой шартларини яхшилаш тўғрисида	08.05. 1993 й.	268-сон
23.	Ёш муаллимларнинг энг яхши асарлари ва илмий ишланмалари учун Ўзбекистон Давлат мукофотини таъсис этиш тўғрисида	11.05. 1993 й.	218-сон
24.	Ижодкор ёшларнинг "Истеъдод" республика жамғармаси фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида	19.05. 1993 й.	238-сон
25.	Ўзбекистон ёшлари ишлари бўйича республика кенгаши тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида	15.06. 1993 й.	285-сон
26.	Ўзбекистон Республикаси Президентини ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасининг "Ўзбекистон ёшлар ишлари бўйича республика кенгашини ташкил этиш тўғрисида" 1992 йил 4 декабрдаги 568-сон Қарорига қисман ўзгартириш киритиш ҳақида	15.12. 1993 й.	602-сон
27.	Ёшларнинг ҳукукий таълимини такомиллаштириш комплекс дастури тўғрисида	13.06. 1994 й.	296-сон
28.	Бозор ишлোҳотлари талабаларни ҳисобга олган ҳолда кишлоқ ёшлари касб-хунар таълимининг йўналишини ўзгартириш чора-тадбирлари тўғрисида	29.07. 1995 й.	296-сон
29.	Ўзбекистон Республикаси ёшларининг "Қамолот" жамғармасини қўллаб-қувватлаш тўғрисида	31.05. 1996 й.	207-сон

№	Қолуи ва қарор ҳужжатлари номи	Қабул қилинган йили	Сони
30.	Ўзбекистон Республикаси Президентининг иқтидорли ёшларнинг чет элда таълим олишларини қўллаб-қувватлаш "Умид" жамғармасини тузишнинг ташкилий тадбирлари тўғрисида	13.01. 1997 й.	22-сон
31.	Ўзбекистон Республикаси ва Саудия Арабистони қироллиги ўртасида савдо, инвестициялар, фан ва техника, маданият, спорт ва ёшлар ишлари соҳасида ҳамкорлик ҳақидаги битимнинг бажарилишини назорат қилиш бўйича қўлма комиссия тузиш тўғрисида	22.01. 1997 й.	41-сон
32.	Ўзбекистон Республикаси ёшлари "Қамолот" жамғармасининг мукофотини таъсис этиш тўғрисида	13.06. 1997 й.	293-сон
33.	Ўзбекистон Республикаси Президентининг иқтидорли ёшларнинг чет элда таълим олишларини қўллаб-қувватлаш "Умид" жамғармаси хомийларини солиқлардан озод қилиш тўғрисида	27.06. 1997 й.	328-сон
34.	"Соғлом авлод йили" Давлат Дастури тўғрисида	15.02. 2000 й.	46-сон
35.	Ёш истеъодлар учун "Нихол" мукофотини таъсис этиш тўғрисида	25.08. 2000 й.	334-сон
36.	Ўзбекистон Республикасининг 16 ёшга тулмаган фуқароси гувоҳномасини расмийлаштириш ва бериш тартиби тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида	30.12. 2000 й.	519-сон
37.	Ўзбекистон ёшларининг "Қамолот" ижтимоий ҳаракати фаолиятини ташкил этишга қўммуқлашни тўғрисида	30.05. 2001 й.	240-сон
38.	Удувчи ва талаба ёшларни спортга жалб қилишга қаратилган узлуқсиз спорт мусобақаларини тизимини ташкил этиш тўғрисида	3.06. 2003 й.	244-сон
39.	Ўзбекистон Республикаси Президентининг ёш истеъодлар учун "Нихол" мукофоти тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида	14.03. 2006 й.	44-сон
40.	Ўзбекистон ёшларининг "Келajak овози" республика ташловини хар йили ўтказиш тўғрисида	14.03. 2006 й.	45-сон
41.	Вазирлар маҳкамасининг "Ёш истеъодлар учун "Нихол" мукофотини таъсис этиш тўғрисида" 2000 йил 25 августдаги 334-сон ва "Ўзбекистон Республикаси Президентининг ёш истеъодлар учун "Нихол" мукофоти тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида" 2006 йил 14 мартдаги 44-сон қарорларига ўзгартиришлар киритиш тўғрисида	16.05. 2006 й.	86-сон
42.	Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлиқлари томонидан вақтинча фойдаланилмаётган ётоқхоналар, уйлар ва кўп хонадонли уйлардаги бўш турган хоналарни ёш оилаларга бериш тартибн тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида	17.07. 2007 й.	144-сон

Мундарижа:

КИРИШ	3–9
I БОБ МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИДА ЎЗБЕКИСТОН ЁШЛАРИНИНГ ИЖТИМОЙИ-СИЁСИЙ АҲВОЛИ	10–38
1.1. Ўзбекистоннинг ижтимоий-демографик ҳолати. . .	10–17
1.2. Мустақил Ўзбекистонда ёш авлодга қаратилган давлат сиёсати.	18–27
1.3. “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракатининг Ўзбекистондаги ислохотларни амалга оширишда туганган ўрни.	27–38
II БОБ ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИЖТИМОЙИ-СИЁСИЙ ҲАЁТИГА ОИД ИСЛОҲОТЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ЁШЛАРНИНГ ИШТИРОКИ.	39–77
2.1. Илм-фан ва таълим соҳасида ёш кадрлар масаласи.....	39–52
2.2. Ўзбекистон маданияти ва спортининг ривожланишида ёшларнинг ҳиссаси..	52–66
2.3. Ўзбекистон ёшларининг тadbиркорлик фаолияти. .	66–77
III БОБ ЁШЛАРНИНГ ИЖТИМОЙИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ.	78–109
3.1. Ёшлар ижтимоий ҳаётидаги ўзгаришларнинг ўзига хос хусусиятлари.	78–90
3.2. Давлат томонидан ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш масаласи.	91–101
3.3. Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг иштирокини такомиллаштириш йўналишлари ва истиқболлари.	101–109
ХУЛОСА.	110–112
Фойдаланилган манба ва адабиётлар рўйхати. .	113–127
ИЛОВАЛАР	128–158

Топилдиев Одилжон Рахимжонович

ЁШЛАР – КЕЛАЖАК БУНЁДКОРЛАРИ

**(Ўзбекистоннинг ижтимоий – сиёсий ҳаётида ёшларнинг тугган
ўрни. 1991 – 2008 йй.)**

**Муҳаррир: Х. Инамов
Техн.муҳаррир: И.Жумабоев**

Босишга рухсат этилди: 30.04.2013 йил

Қоғоз бичими 84x60 1/16, 10.0 б.т. Times New Roman гарнитураси

Офсет босма усули. Адади 300 нусхада.

Келишилган нарҳда.

“Наманган” нашриёти, Наманган, А.Навобий кўчаси, 36-уй.

“Фахризода” КТКК (Дўстлик шохкўчаси 2Ауй) да чоп этилди.

ISBN 978-9943-4057-6-0

